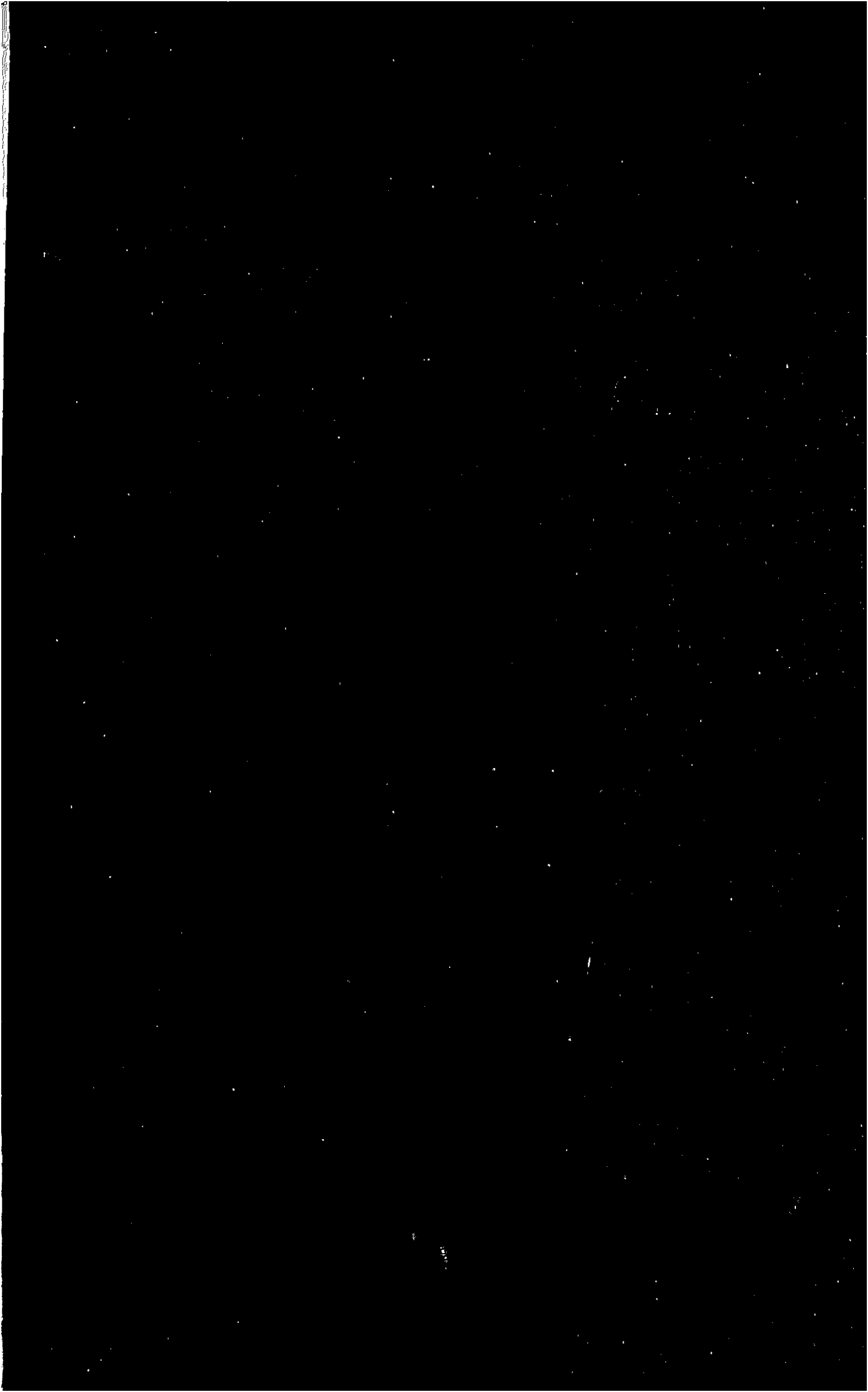




МАНАС



**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ
Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ**

**ШИНЖАҢ УЙГУР АВТОНОМИЯЛЫК РАЙОНДУК
ООЗЕКИ АДАБИЯТ КӨРКӨМ ӨНӨРЧҮЛӨР КООМУ**

МАНАС

ЖҮСҮП МАМАЙДЫН ВАРИАНТЫ БОЮНЧА

Бишкек – 2014

УДК 398
ББК 82.3 (2Ки)
М 23

Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясы
Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институту

Редакциялык кеңештин мүчөлөрү: Эркебаев А.Э., Акматалиев А.А.,
Токтоналиев К.Т., Кыдырбаева Р.З., Жайнакова А.Ж., Абдырахманов Т.А.,
Субакожоева Ч.Т., Абдалиева Г.К., Рысмендеева Н.К.

Шинжаң уйгур автономиялык райондук
оозеки адабият корком өнөрчүлөр коому

Редакциялык кеңештин мүчөлөрү:

Шаршебек Сыдык – башкы редактор, Мамбетсан Токтаалы, Кабден Кадыр,
Өргүл Жапар

Топтун мүчөлөрү: Абдырай Осмон, Адыл Жуматурду, Норуз Үсөнали,
Токтобүбү Ысак, Макелек Өмүрбай, Машйуңфу, Сабыржан Турганбай, Ысакбек
Бейшенбек

Жусуп Мамай.

М 23 Манас: Ж. Мамайдын варианты боюнча/Транслитерация:
А. Мукаш кызы, Ч. Субакожоева, Б. Иличбекова. Т. Герцендин
сүрөттөрү пайдаланылды. – Б. ЖЧК «ИПК Максат» 2014 – 752 б.

ISBN 978-9967-26-442-7

Кыргыз элинин руханий дөөлөтү «Манас» эпосунун дүйнөлүк маданият
казынасында баа жеткис салымы бар. Коонөргүс бай мурастын бүгүнкү
күнгө чейин сакталышында манасчылардын ролу чоң. Сунушталган
академиялык басылмада улуу манасчыларыбыздын жолун улап келе
жаткан замандашыбыз, залкар манасчы Жусуп Мамайдын айтуусунда
жазылып алынган вариантынын сегизилтиги берилди.

М 4702300500-11

ISBN 978-9967-26-442-7

УДК 398

ББК 82.3 (2Ки)

© КУИА, Ч. Айтматов атындагы
Тил жана адабият институту
Ч. Субакожоева, Б. Иличбекова, 2014.



БАШ СӨЗ

*Кыргызга кызмат кылбасак,
Тирүү жүрбөй өлөлү.
Туулбай туна чөгөлү...*

(«Манас» эпосунан)

Көчмөн кыргыз элинин байлыгы, дөөлөтү, рухий дүйнөсүнүн көч башы «Манас» эпосу сейрек кездешүүчү дүйнөлүк поэтиканын эстеликтеринин катарынан орун алган уникалдуу көрүнүш.

Улуу жазуучубуз Ч. Айтматовдун айткандай: «Эпостун негизги идеясы, анын бүткүл «кан тамырын» аралап өткөн идея адамзаттын жаралышынан бери адамды аздырып-тоздуруп, кубантып-сүйүнтүп, издентип, улам алдыңкы максаттарга умтултуп, адам чаалыгып, чарчап баратканда ага канат байлап, күч берип, келген...». Чынында эле «Манас» эпосу жаралгандан тартып бүгүнкү күнгө дейре өзүнүн баа жеткис баркын, бийик деңгээлин жоготпой, улам жогорулап окуган адамдын күчүнө күч, демине дем берип, жан дүйнөнү азыктандырып, байытып келет.

Кылымдарды аралап «Манас» эпосунун муундан муунга өтүп, оозеки айтылып, бүгүнкү күндөгү көркөмдүк бийиктикке жетишине албетте, эпосту айтуучулардын, манасчылардын ролу чоң.

Ар бир манасчынын өзүнө гана тиешелүү өчпөс эмгеги, өзүнүн «Манасы» бар. Ал өзүнүн чыгармачылык дараметине, жашап жаткан коомдогу өзгөрүүлөргө карай чыгармага өзгөртүүлөрдү киргизип турган. Ошентип, варианттар жаралган. Кыргыз

МАНАС

Улуттук илимдер академиясынын Кол жазмалар фондунда сакталган «Манас» эпосунун жетимиштен ашык манасчыдан жазылып алынган ар кандай көлөмдөгү варианттары белгилүү. Ар бир вариант ар түрдүү майда эпизоддор менен өзгөчөлөнгөн болсо да, баарында тең сюжеттик түзүлүшү жалпы ири окуялар камтылган.

Чыгарманын жаралышы, аны жараткан манасчылар, дайыны бир айылдын чегинен ашпаган жомокчубу, же атагын жамы-журт тааныган чоң манасчынын чыгармачылыгыбы, бул феноменалдуу көрүнүш кимди да болсун таң калтырбай койбойт. Өткөн кылымдардагы кыргыздар жөнүндө маалымат булактарында ар бир окумуштуу, саякатчы улуу доорлорду сүргөн «Манас» эпосуна токтолуп, ал жөнүндө мүмкүнчүлүгүнө жараша кеңири маалымат бергенге аракет жасашкан.

«Манас» эпосунун Жүсүп Мамай айтымындагы сегизилтигин бастырып чыгуунун башкы максаты – кыргыз элине «Манас» эпосун кийинки урпактарга толугу менен жеткирүү, дүйнө эпопея менен кенен тааныштыруу жана ошол аркылуу элибиздин каада-салттарын, үрп-адаттарын, ырым-жырымдарын, жашоо-турмуш тиричилигин, жүрүм-турумун, жаратылыш менен мамилесин, кабылдоосун, ынтымагын, эл достугун, бимекенди сүйүзгө, ар-намыстуулукка үндөп, лингвистикалык, фольклористикалык, философиялык, тарыхый-этнографиялык жана башка аспектилерде жүргүзүлчү илимий изилдөөлөргө жол ачуу.

Кыргызстанда кеңири окурманга жетпесе да Жүсүп Мамайдын вариантындагы «Манас» эпосунун сегизилтиги Кытай Эл Республикасында бир нече жолу миңдеген нускада басылып, боордошторубуздун рухий казынасын бөксөртпөй келген. Манасчы Жүсүп Мамай башка залкар манасчылардан айырмаланып, «Манас» эпосун 1978-1995-жылдары сегиз урпагына чейин толук

МАНАС

кагаз бетине өзү түшүргөн. «Манас» эпосунун Жүсүп Мамай варианты 1984-жылдан бери Кытайдагы кыргыздардын жазуу ариби менен Кытай Эл Республикасынын Синцзянь аймагындагы Кызылсуу автоном областында бардыгы 18 том болуп басылган. 2004-жылы «Манас» эпосунун Жүсүп Мамай варианты «Шинжаң эл басмасында» кирилл графикасында көлөмдүү бир китеп болуп чыккан. Бирок кеңири окурмандын колуна жеткен эмес. Кытай Эл Республикасында басылып чыккан кытайлык кыргыздардагы манасчы Жүсүп Мамайдын варианты Кыргызстанда биринчи жолу академиялык басылма болуп жарык көрүздө. Түп нускада кандай болсо, ошондой берилди.

Белгилүү котормочу С. Липкин мындай деген: «Мен Саякбайды абдан жакшы көрөт элем. Аны менен суктанчумун. Ал да мени сыйлачу. Саякбай: «Сен дагы өз ишиңдин чеберисиң. Семеке (Семенду эркелеткени), манасчынын жан дүйнөсү таза болуш керек. Жан дүйнөң кир болсо, Манас сени жазалайт...».

Жүсүп Мамайдын «Манасын» изилдеп, атабыз менен көп жолу жолуктум. Ар бир барган сайын демиме дем, күчүмө күч кошуп, анын накыл кептерин угуп келем. Жүсүп атамдын айтканы такыр оюмдан кетпейт: «Манас – тирүү рух, ал арабызда эле жүрөт. Ал аруулукту сүйөт...».

«Манас» ааламын сезген улуу асыл адамдар аруу сактайлы, кыргыз үчүн улуу сөз, жайылталы деген изги тилектерине биз аз да болсо өз салымдарыбызды кошконго аракеттендик. Кылым жаштуу манасчы Жүсүп Мамайга татыктуу сыйын берип, анын айткан сегизилитигин жалпы окурмандарга жеткирүү биздин негизги максат.

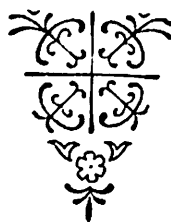
Улуттук илимдер академиясынын Тил жана адабият институтунун жетектөөсү алдында чыгып жаткан бул басылмага Жүсүп Мамай варианты боюнча түзүлгөн түшүндүрмө сөздүк кошумчаланды, ошондой эле «Манасты» окууга ыңгайлуу шарт түзүү максатында басылманын электрондук варианты да даярдалды.

МАНАС

«Манас» эпосун жайылтууда колдоо көрсөткөн кыргыздын азаматтуулдары Зарлыков Эрниске, Эркебаев Азатка ыраазычылык билдиребиз.

Улуу жазуучубуз Чыңгыз Айтматов айткандай, «Манас» эпосу дүйнөгө мактанып көрсөтө турган руханий паспортубуз. Ошондуктан «кытайдагы кыргыздардын «Манасы»», «Памир кыргыздарынын «Манасы»» деп бөлүп айтуубуздун өзү туура эмес. Аткаени, «Манас» – кыргыздыкы. Кыргыздар дүйнөнүн кайсы жеринде жашабасын анын канында жашайт, Манас.

*Чолпон Субакожоева,
Жүсүп Мамай изилдөөчү*





ЖОМОК БАШЫ

Э... э... э... й
 Айтайын баатыр Манасты,
 Анын арбактары колдосо,
 Айтканым жалган болбосо.
 Жарымы төгүн, жарымы чын,
 Жарандардын көөнү үчүн.
 Жанында турган киши жок,
 Жалганы менен иши жок.
 Жабыратып ырдасак,
 Жарандардын көөнү ток.
 Көбү төгүн, көбү чын,
 Көпчүлүктүн көөнү үчүн,
 Көрүп турган киши жок,
 Көбөйткөн менен иши жок,
 Күрпүлдөтүп ырдасак,
 Көпчүлүктүн көөнү ток.
 Атаңардын жомогу,
 Айтпай койсок болобу?
 Атадан мурас ыр болуп,
 Айтып калдык ошону.
 Айтып кумар жазбасак,
 «Ай-кабыбыз» толобу?
 Бабаңардын жомогу,
 Баштасак келер оролу.
 Баштабасак болобу?
 Бабабыздан калган кеп,
 Баарын жеңген балбан кеп.
 Бары-жоктон улуу кеп,
 Байчечекей сулуу кеп.
 Байыркыдан калган кеп,

Балдары жыйнап алган кеп.
 Уруктап улам өнгөн кеп,
 Урматтап эли көнгөн кеп.
 Уламадан уккан кеп,
 Улам бирге жуккан кеп.
 Карылар айтып берген кеп,
 Калтырбай бирөөн терген кеп,
 Канча кылым өтсө да,
 Калбай бирге келген кеп.
 Ааламдан ашкан сүрдүү кеп,
 Асманда күндөн нурдуу кеп.
 Айдан ачык турган кеп.
 Айта берсе түгөнбөс,
 Арты-артынан тууган кеп.
 Адам ата, Аба эне,
 Андан бери карата,
 Алда нечен эл өттү,
 Азар түмөн жыл өттү,
 Пилге минген шер өттү,
 Билеги күчтүү эр өттү,
 Унутулбай эстелип,
 Манас өңдүү ким өттү.
 Ошондон бери карата,
 Тоо упурап жер болду,
 Зоо упурап чел болду,
 Жер жыртылып сай болду.
 Сай кубулуп саз болду.
 Атабыз Манас сыйактуу,
 Айтылып келген аз болду.
 Саз козголуп кел болду,

МАНАС

Көл түгөнүп чөл болду.
 Адырлуу жерлер коо болду,
 Ак мөңгүлөр бузулду.
 Арстан Манас жомогу,
 Азырга чейин созулду.
 Буудан Манас жомогу,
 Бузулбаган эл менен,
 Бурганактуу жел менен,
 Булбулдай таттуу тил менен,
 Буулукпаган үн менен,
 Ажыдаардай сүр менен,
 Аркыраган жел менен,
 Үйөрлөгөн сел менен.
 Ач кыйкырык чуу менен,
 Асман жарган дуу менен.
 Ат жарышып келген сөз,
 Баш байгени эңген сөз,
 Аскар тоодон ашкан сөз,
 Артынан кууп жете албай,
 Асманда булут шашкан сөз.
 Ыр деңизин кечкен сөз,
 Ырдын бермет шурусун,
 Акындар андан терген сөз.
 Балдан таттуу неткен сөз,
 Баарын басып кеткен сөз.
 Белес-белден бороондоп,
 Беш удургуп өткөн сөз.
 Бул жомоктун ичинде,
 Айары көп, алпы көп,
 Айтып болгус салты көп.
 Абайлап ук калайык,
 Апыртып айткан калпы көп,
 Алтыны көп, күмүш көп,
 Аттанып жоого жүрүш көп.
 Жапаа тарткан кордук көп,
 Жанга баткан зордук көп,
 Шамалдан күлүк аты көп,

Сайдырып иймей сааты көп.
 Ок өтпөгөн тону көп,
 Опол тоодой чоңу көп,
 Ок тиштешмей анты көп,
 Ойку-кайкы манти көп.
 Чырпык кыркмай шарты көп.
 Айтып адам билгисиз,
 Жарагынын аты көп.
 Акылы көп, үлгү көп,
 Насааты көп, күлкү көп,
 Төлгөчү көп, изчи көп,
 Чечени көп, сынчы көп.
 Боз торгойдой быжырап,
 Борумдап айткан ырчы көп.
 Ай-ааламга сыйбаган,
 Ар түрдүү нечен мүлкү көп,
 Бендеден арткан узу көп,
 Периден алган кызы көп,
 Кубулуп кетмей иши көп,
 Өлбөй жүргөн киши көп,
 Саңоору алтын кушу көп,
 Сайдагы кумдан саны көп,
 Сакталып келген ушу көп,
 Кыргыздын сактап келгени,
 Салтанаттуу кара көк.
 Жүз жылда болот жер жаңы,
 Элүү жылда эл жаңы.
 Улам укса уксам деп,
 Уккан сайын кеп жаңы.
 Нечен кылым өтсө да,
 Эскирбей кеби бозорбой,
 Эмгичекти эң жаңы.
 Андай болсо калайык,
 Муну мындай таштайлы.
 Манас чыккан кыргыздын
 Таралышын баштайлы.
 Жолборс Манас өзүнөн
 Жомогунан баштайлы.



КЫРГЫЗДАРДЫН ТАРАЛЫШЫ

Биринчи аңыз

Э..., э..., эй...
 Уламадан уласак,
 Улуулардан сурасак,
 Мурунку өткөн чактарда,
 Батыш, түндүк жактарда,
 Энесай деген жер болгон,
 Жери сонун кең болгон,
 Өзөнү токой чер болгон,
 Төрлөрү тулаң күр болгон,
 Эгин эксе мол болгон,
 Аз айдаса көп болгон,
 Ороонун баары жык толгон,
 Азып-тозуп баргандар,
 Байыр алып токтолгон,
 Бай-жардысы белгисиз,
 Баарынын карды ток болгон,
 Энесай элин башкарган,
 Кал Мамай деген кан болгон.
 Кан болгондо Мамайга,
 «Кал» дегени жойулуп,
 Кан Мамай деп ат конгон.
 Кан Мамай өзү эр экен,
 Айткан кеби эм экен.
 Ошол кезде душманы,
 Теңдешип аны жеңбеген,
 Энесайды кан Мамай,
 Эч душманга бербеген.
 Жылдан-жылга жыл өтүп,

Эли кетти көбөйүп,
 Ар кайдан келип олтуруп,
 Кырк уруу болду бөлүнүп,
 «Кырк уруулуу элим», – деп,
 Кан Мамай ага ат койду.
 Кырк урууну башкарып,
 Кан Мамай кырк жыл кан болду.
 Энесайга башка элден,
 Каш кайтарган болбоду.
 Кырк жылгача бузулбай,
 Жыргап жалпы ойноду.
 Беш катын алды кан Мамай,
 Биринен да бала болбоду.
 Көп төрөгөн бир катын,
 Эри өлүп жесир калганы,
 Төрөп берер бекен деп,
 Кан Мамай аны алганы,
 Алганына жараша,
 Бир уул төрөп салганы.
 Атын койду Бөдөнө,
 Өтө сонун көрөргө.
 Бөдөнө келип тогузга,
 Бой тартып көкжал жарданды.
 Кимдер болжоп биле алат,
 Шум дүнүйө жалганды.
 Оору чырмап Мамайды,
 Онтотуп алын койбоду,
 Кайран жандын терегин,
 Ажал таарып койгону.
 Кан Мамай ошол өлгөндө,

МАНАС



Калк чогулуп көмгөндө,
 Мекендеген жер-жерди,
 Кырк уруу бардык эл келди.
 Аксакалдуу карысы,
 Иш билгендин баарысы,
 Уй мүйүздөп олтуруп,
 Жыйын куруп салышты.
 Бөдөнөнү чакырып,
 Ортосуна алышты.
 Жалтайбас деген бар экен,
 Айткан кеби шар экен.
 – Ойумдагы кепти айтам,
 Олтурган калың калкка айтам,
 Кан Мамайдын баласы,
 Бөдөнө мырзам, сага айтам.
 Кан Мамай мыкты кан эле,
 Кайраты бар жан эле,
 Акылы жетик ар ишке,
 Мактаганча бар эле.

Катылган душман кан болуп,
 Катыгын андан жээр эле.
 Энесайдын бойунда,
 Кан Мамайдын доорунда,
 Кырк уруу биздин эл эле,
 Энесай бойу кең болду,
 Эгин эксек мол болду,
 Каптап калың короону,
 Кайкалаган кой толду.
 Жайылып жылкы төр-төрдө,
 Суу бойлоп уйлар топ болду.
 Өркөчтөрүн койкойтуп,
 Сай-сайга төөлөр жык толду.
 Төрт түлүк түтөп өрүштө,
 Телегейи тең болду.
 Кыдырып жүргөн ар кайда,
 Кырк уруу келип топтолду.
 Уруктап үрөн бутактап,
 Кырк уруу кырк жүз болду.

МАНАС

«Кырылбай жоонду кыргын» –
 Кырк уруулуу кырк жүзгө,
 «Кыргыз» деп Мамай ат койду.
 Ошол күндөн ушул күн,
 Кырк уруу – кырк жүз элине,
 «Кыргыз» деген ат конду.
 Жыйылып кыргыз, турасың,
 Айткан кебим угасың.
 Кан Мамайдын жалгызы,
 Бөдөнөнү бөпөлөп,
 Кан көтөрүп алалы,
 Билесиңер, баарыңар,
 Бөрү алгандын баласы,
 Тир жебей түлкү аларды.
 Атасындай баласын,
 Эрке кылып алалы,
 Эл башкартып мырзаны,
 Серке кылып алалы.
 Өтүп кетти кан Мамай,
 Минген атын жоорутпай,
 Душманга кебек алдырбай,
 Элинин көөнүн оорутпай.
 Мен билгенден кан Мамай,
 Жазыксыз камчы чаппады,
 Жаман кеп элге айтпады,
 Элкин койуп эл-журтун,
 Элиртип аттай таптады,
 Эгин эгип өрөөндө,
 Малың багып төр-төрдө,
 Жайнап элдин жатканы.
 Ошентип өтсө кан Мамай,
 Уулунан кандык талашып,
 Айта турган кеп барбы?!
 Жалтайбас айткан нуска кеп,
 Жалганы жок кыска кеп,
 Кыргыздар кабыл алыштыр,
 Бөдөнөнү бөпөлөп,
 Кан көтөрүп салыштыр...
 Бөдөнө жүрдү кан болуп,

Эл башкарып зал болуп,
 Мурдагыдан бай болуп,
 Кыргыздын көөнү жай болуп,
 Бөдөнө жаркын ай болуп,
 Ачык жолу шар болуп,
 Элинин жолу кең болуп,
 Душмандын жолу тар болуп,
 Бөдөнө өттү дүйнөдөн,
 Канча жылы кан болуп.
 Бөдөнөдөн Бөтөй деп,
 Эрке бала болгону.
 Эркелиги курусун,
 Элине ээлик болбоду.
 Чилдей тозуп кыргыздар,
 Өчүп кайран жылдыздар,
 Он беш ата ортодо,
 Кайран кыргыз кор болду.
 Санаасы кетип, саны аздап,
 Сандалып көчүп сай-сайлап,
 Канча кылым өткөндө,
 Анан кайта оңолду.
 Укмушташып угушуп,
 Чогулушуп уйушуп,
 Бөдөнөнүн тукуму,
 Бөйөн деген баланы,
 Туу көтөрүп кан койду,
 Бөйөн кан деп ат конду.
 Бөйөн кандан Чайан кан,
 Чайан кандан Кара кан,
 Кара кандан уруктап,
 Орозду баатыр тараган.
 Орозду баатыр чоңойуп,
 Өрт жалындай эр болду.
 Этек жайып эл-журту,
 Эр уулу менен тең болду.
 Төрт түлүгү дүркүрөп,
 Жерге сыйбай мал толду.
 Кылымдан тандап кыз алды,
 Оймоктуудан уз алды,

МАНАС

Уз алганда бешти алды:
 Ороздунун «беш уз» – деп,
 Эл ичинде кеп калды.
 Чоң катындан туулган,
 Жакып менен Шыгай кан;
 – Экинчи катын балдары,
 Катаган менен Каткалаң;
 Үчүнчү катын төрөптүр,
 Жамгырчы менен Балтаны;
 Төртүнчү катын төрөптүр,
 Касиет менен Калканы;
 Текечи менен Кызылтай –
 Кичи катын балдары.
 Ороздунун он уулу,
 Беш катындан тарады.
 Орозду баатыр ал кезде,
 Энесайды жердеди,
 Каракытай, калмакка,
 Дегеле мойун бербеди,
 Айбатынан коркушуп,
 Айлына душман келбеди.
 Арбыш малы төлдөдү,
 Эч жамандык көрбөдү,
 Тукуму өсүп көбөйүп,
 Токсон миң үйлүү эл болду,
 Байлыгы артып баарыдан,
 Телегейи тең болду.
 Оорактуу он бай чыгып,
 Конушу өтө кең болду.
 Алардын атын угуңар:
 Адыбай, Көлбай, Ташбайдын,
 Дүйнөсү толгон чагы бар,
 Мал-пулу батпай булардын,
 Жыйырма миң үйлүү эл менен,
 Букарга көчкөн жайы бар.
 Кулетен менен Эламан,
 Байлыгы элден эң чыгаан.
 Алаке менен Кендирбай,
 Күрөңкө, Кочкор, Кыпчактар,

Иттери майды карабас,
 Атактуу байлар ушулар.
 Ошол кезде кыргыздын,
 Телегейи тең экен,
 Басташкан жоосу кем экен,
 Чайнаганы май экен,
 Ичкени кымыз, чай экен.
 Түштүгүнө жегени,
 Сүт бото тайлак төө экен,
 Кечкисине жегени,
 Кысыр калган бээ экен.
 Өз эркинче сайрандап,
 Кыргызың жырғап жаткан
 кези экен.

Текесин атып тоосунан,
 Кулжасын атып коосунан,
 Аркарын атып адырдан,
 Түлкүсүн кагып аңынан,
 Ителгиге илдирип,
 Койонун кууп сайынан,
 Агытып шумкар аккууга,
 Каз-өрдөк кагып сазынан,
 Кайырмак салып, тор салып,
 Балык кармап суусунан,
 Көк иримдүү булактан,
 Кундуз кармап уусунан,
 Салкында ордо атышып,
 Эңишип улак тартышып,
 Шерне жеп, тай сойушуп,
 Кымыздын балын татышып,
 Текетырмыш, көлбука,
 Аркандарын тартышып,
 Эл чогулган кездерде,
 Эшикке чыксаң кечтерде,
 Ар бир үйдүн жанында,
 Казылуу турган кемеге.
 Казан толуп эттерге,
 Катар тиккен үйлөрдө,
 Конок келген күндөрдө,

МАНАС

Самоору кайнап ышкырып,
 Дүр-дүнүйө дөдөлөп,
 Дасторкондун үстүндө,
 «Чийежел» деген күүсүнө,
 Толгонуп комуз күүлөнө,
 Булбулдай таңшып ырчылар,
 Кубулжуп обон түрлөнө,
 Он колго мурда кошулуп,
 Он бири окшош тең чертип,
 Алышып мөөрөй озгону,
 Адашып калса кем чертип,
 Саамайын сылап кыз-келин,
 Ооз комузун кагышып,
 Уктаса түшкө кирбеген,
 Сонун күүлөр табышып.
 Кажары согуп таңдайлап,
 Гүл төгүп туштук сайышып,
 Кашкулак, жолборс, бөрү ичик,
 Карылары жамынып,
 Жамбашына жумшактап,
 Айуу талпак салынып.
 Кыздары үкү сайынып,
 Катыны сөйкө салынып,
 Боз улан кемер курчашып,
 Кемерге канжар тагышып,
 Өрүшкө батпай котолоп,
 Төрт түлүк мал жайылып,
 Көчкөндө нарга жүк артып,
 Жүк үстүнө асемге,
 Кырмызы килем жабылып.
 Биринен-бири өткөрүп,
 Атаандашып жасатып,
 Алтын, күмүш, жез менен,
 Ээр-токумун каптатып,
 Достошуп кымкап кийдирип,
 Алдына жорго миндирип,
 Улуу-кичүү сыйлашып,
 Урмат-ызат билдирип:
 Акыйнек айтып айлуу түн,

Кыз-келин жигит келишип,
 Алты бакан селкинчек,
 Асмандата тебишип,
 Уул үйлөп, кыз берип,
 Бешикке салып той берип,
 Байге бөлүп кунан чаап,
 Соогатына чоң берип.
 Бабырашып чуулдап,
 Өлүм өлсө аш берип,
 Конок алып беш-бештен,
 Кой сойуп куйрук, баш берип,
 Күлүктү чаап алыска,
 Салдырып жорго адырга,
 Эңиштирип эрлерди,
 Эңдирип жерден теңгени.
 Сайдырып найза баатырга,
 Керишип кулач жаа тартып,
 Устунга илген жамбы атып,
 Жыргалга батып сайрандап,
 Бейкут, бейпил тынч жатып,
 Кемпири майга карабай,
 Келини каймак жалабай,
 Кыргыздын толгон кези экен,
 Улагадан агып май.

Экинчи аңыз

Түп атабыз Угуз кан,
 Уулдан уул туулган.
 Бузулбай баары кан болгон,
 Айрыкчасы аларда,
 Калаш деген бар болгон,
 Ай келбеттүү нур жүздүү,
 Көзгө көркөм чок беттүү,
 Дүйнөдө андай ким өттү,
 Элинде чаар бар болсо,
 Баарын койбой түгөттү.
 Өзүнөн бир уул болуптур,
 Жашы төрткө толуптур,
 Чечек чыгып чаар болуп,

МАНАС

Мунун өңү соолуптур.
 Вазир-бегин чогултуп,
 Ортого Калаш койуптур:
 – Элимде чаар бар болсо,
 Бирөөн да тирүү койбодум.
 Чаар болуп балам калат деп,
 Муну качан ойлодум.
 Муну тирүү койгондо,
 Айтканым жалган болбойбу.
 Балачылап баккынча,
 Алып чыгып сойойун.
 Силерге салган кеңешим,
 Балам жалгыз небесмин!
 Казабына алыптыр,
 Сойголу уулун калыптыр.
 Бир вазири ортого,
 Кеңеш кебин салыптыр:
 – Буйругуңду падышам,
 Бузбай ада кылабыз,
 Ар канча болсо жалгыз уул,
 Карап кандай турасыз?
 Чыркырап бала ыйласа,
 Сиз боор толгоо кыларсыз,
 Өкүмүң эки кылбайын,
 Өлтүрбөй муну турбайын,
 Мага кошуп бергиниң,
 Кашындагы уланың,
 Өлтүрүп элкин талаада,
 Үстүнө таштан жыйайын.
 Вазирине бериптир,
 Байкуш вазир канетсин,
 Уул-кыздан чогултуп,
 Бир топту алып келиптир.
 Алып келип бир тоого,
 «Барбагын элге сен болсо,
 Атың «Кыр кез» болсун», – деп,
 Айдап койо бериптир.
 Тоо бойлоп кетти жаш балдар,

Кичүүсү бар, чоңу бар,
 Эркек, кызы бир-бирден,
 Жуп болушту ушулар.
 Калаш кандын уулунун,
 Алганы эркек тууптур.
 Киши көрбөй тоодо өскөн,
 Оозуна келген кепти айтып,
 Атын Бөйөн койуптур.
 Бөйөндөн Чайан төрөлдү,
 Чайандан туулду Каракан,
 Каракандан «Кыркездин»,
 Бир далайы тараган.
 Каракандан Орозду,
 Ойротто жок чоң болду.
 Баш бербей Чыңгыш моңгулга,
 Токсон миң үйлүү эл болду.
 Жердеген жери Энесай,
 Моңгулга жүрдү баш бербей,
 Беш катындан он уул,
 «Ороздунун он уул» деп,
 Айтылып калган кеби бул:
 Жакып, Шыгай бир катын,
 Катаган менен Каткалаң,
 Ал экөө да бир катын,
 Акбалта менен Жамгырчы,
 Өтүп кетти үч катын,
 Касиет, Калка төрт катын,
 Айтылган сөзгө карасак,
 Казактар мындан таркасын,
 Текечи менен Кызылгай –
 Кичи катын балдары.
 Ороздунун он уулу,
 Беш катындан тарады.
 Адам айран калгындай,
 Кубулушту карачы,
 Муну мындай таштайлы,
 Алооке салган кыргызга,
 Кордуктардан баштайлы.



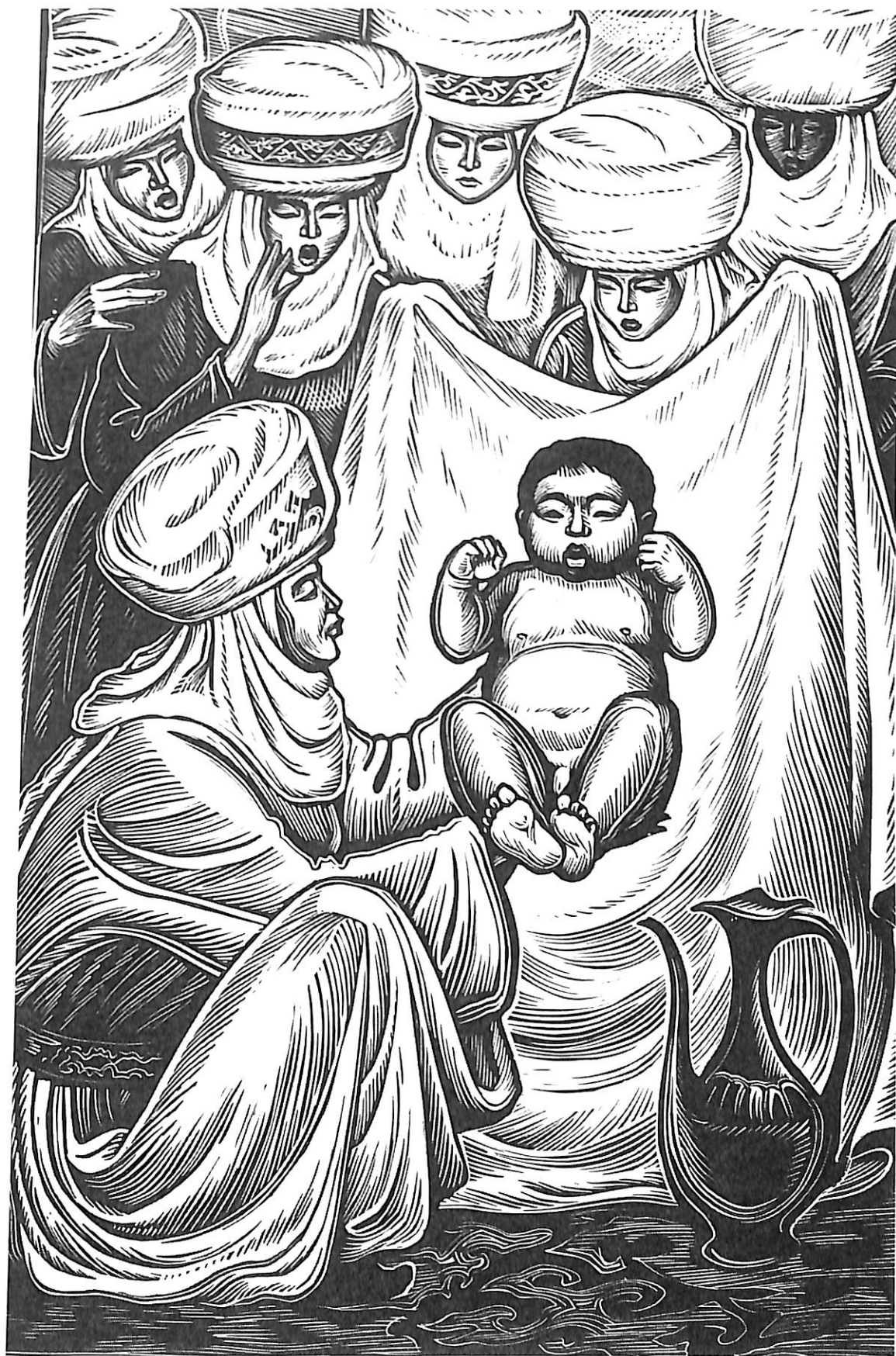
АЛООКЕНИН КЫРГЫЗГА САЛГАН КОРДУГУ МАНАСТЫН ТӨРӨЛҮШҮ

Ороздунун тушунда,
 Опсуз жумуш болуптур,
 Кезик оору – дарт болуп,
 Ороздуну ач ажал,
 Ажыдаардай соруптур.
 Анда Алооке деген бар экен,
 Кара кытай, калмакты,
 Бийлеп турган кан экен.
 Алооке ээлеп турган жер,
 Нарын деген шаар экен.
 Алооке калдай түгөнгүр,
 Кара сууга кан куйган,
 Каары катуу жан экен.
 Орозду баатыр өлгөндө,
 О дүйнө жүзүн көргөндө,
 «Каш кайтарар жан жок деп,
 Ааламда мендей кан жок», – деп,
 Акимсинген Алооке,
 Ороздунун он уулун,
 Өз мейлинче талады.
 Ойноп жаткан кыргыздын,
 Башына салды балааны.
 Он үйгө берип бир казан,
 Ойрон кылып кыргызды,
 Калмактын көзүн каратты.
 «Кызыталак, буруттар,
 Чогуу турса болбойт деп,
 Акыры бир күн чаң салып,
 Билгисин кылбай койбойт», – деп,
 Ар кайсы жерге таратты.

Ороздунун он уулу,
 Атасынча боло албай,
 Жон туташып бир туруп,
 Кайрат-каруу кыла албай,
 Кыдырып көчүп тарашты.
 Адыбай, Көлбай, Ташбайлар,
 Көчүп кетти Букарга,
 Энесайда туралбай.
 Калганын калмак талады,
 Өзүнө кылып каранды,
 Ороздунун он уулун,
 Он бөлүм кылып санады,
 Касиет, Калка ал экөө:
 «Камыналы эми деп,
 Капташпайлы желге деп,
 Агып кетип калбайлы,
 Агып келген селге», – деп,
 Отуз миң үйлүү эл менен,
 Калмакка барып эл болду.
 Эки калмак аларды,
 Энчиленип ээ болду,
 Ээ болгон калмак аттары,
 Албан, Кызай бай экен,
 Касиет менен Калкабай,
 Катындары тууганда,
 Балдарына калмактын,
 Атын койгон чагы экен.
 Балдарына ошентип,
 Калмак аты конуптур,
 Албан, Кызай атында,

Эки уруу эл болуптур.
 Калганын айдап калмактар,
 Конушуна ээ кылбай,
 Ороздунун он уулун,
 Тентитип айдап жиберди,
 Бучкагына тең кылбай.
 Калмактардын элинде,
 Ногой деген бар экен,
 Бүтүн калмак элинде,
 Атактуу бай ал экен,
 Жердеген жери Ногойдун,
 Балыкарт деген жай экен.
 Алооке калдай Жакыпты,
 Ногой байга бериптир.
 «Ногойдун эли» деп жүрүп,
 Аталып «ногой» кетиптир.
 Жамгырчы, Балта дөө экен,
 «Бөлбөсөк эки болбойт» – деп,
 Эки жакка бөлүптүр,
 Айрылышып амал жок,
 Дегенине көнүптүр.
 Балта дөөнүн бар элин,
 Алтайдын Чамбыл-белине,
 Ак-Чамбылдын төрүнө,
 Айдап калмак көчүрдү.
 Нойгут деген калмакка,
 Короолош кылып көндүрүп.
 Балтанын аты өчкөнү,
 «Нойгут» атка көчкөнү.
 Какшап кыргыз кан жутуп,
 Ар жорукка көнгөнү,
 Катаган менен Каткалаң,
 Кан Кошой болуп абалтан,
 Атбашыны жердеди,
 Катылган менен сокку жеп,
 Калмактын алы келбеди.
 Калмакка баш ийбестен,
 Калган ошол кыргызга,
 «Калды кыргыз» ат калды,

«Калды» калып кийинче,
 Кара кыргыз атанды,
 Каткалаңдан Карача,
 Кан болуптур кыргызга,
 Ат койуптур Сайкал деп,
 Андан туулган нур кызга.
 Тымтыракай түшүрүп,
 Жамгырчы элин бөлгөнү,
 Чачылган кыргыз таруудай,
 Чаржайыт таркап калмактын,
 Кордугуна көнгөнү.
 Тирүү жүргөн адамга,
 Мындай кордук салбасын,
 Ата-журттан айрылып,
 Адам эмес, айбан да,
 Ар кайда тентип калбасын.
 Жамгырчы менен Шыгайды,
 Самарканга айдады.
 Эштек деген калмактын,
 Арканына байлады.
 «Эштектердин Жамгырчы» деп,
 Айтылып атак калганы.
 Кызылтайды кыргыздан,
 Кыйнап айдап көчүрдү,
 Караштуу элин калтырбай,
 Жыйнап айдап көчүрдү,
 Алып барып Муздоого,
 Тажикке кошуп жиберди,
 Кыргыз менен тажикти,
 Кыпчак калмак ээледі.
 Кызылтайдын элине,
 «Кыпчак» аты конгону,
 «Кыргыз кыпчак, сарт кыпчак»,
 Аларга атак болгону.
 Текечиден тукум жок,
 Андан урук калбады.
 Кыргын кылып кыргызды,
 Кызыталак калмактар,
 Ойунча кордук салганы.



МАНАС

Сапырып кумдай кыргызды,
 Санаасын санга бөлүптүр,
 Көнөктөп жааган жамгырдай,
 Көзүнөн жашын төгүптүр.
 Ошентсе да Жакып бай,
 Опурулуп калбады,
 Жагалданып малы арбып,
 Жакуттан кемер байлады,
 Калмактарга кагышпай,
 Ат-тон берип алдады.
 Дүнүйө-шекер, эритет,
 Жок болсо эрди кемитет,
 Колунда жетик болгондо,
 Кош кылып көөндү сергитет.
 Кан Ногой калмак Жакыпты,
 Жактырып өтө калыптыр.
 Эригенде мал-пулга,
 Калмак менен кыргызга,
 Кан көтөрүп салыптыр.
 Жамгырчы менен Балта дөө,
 «Ыстырлаптын» китебин,
 Жакшы билет ал экөө.
 Кыйналганын эске алып,
 Кызыл китеп колго алып,
 Кыйла окуп алыптыр.
 «Кыргыздан Манас чыгат деп,
 Жазылып катка калыптыр, –
 Калмак эмес, каңгайды,
 Карасы эмес, калдайды,
 Нар жактагы кытайды,
 Айланада чанданды,
 Алат деп Манас бар жайды»,
 Айтылыптыр таң калды.
 Буларды койуп туралы,
 Боло элек туулар убагы,
 Калмактын каны-элинен
 Кабар таап угалы.
 Калмактардын элинде,
 Күн батыш жаккы жеринде,

Сары Аркада Шоорук кан,
 Көтөлөктө Дөлөс кан,
 Короолош бирге турушкан,
 Көк Ойдуңда Көңтөй бар,
 Көп эле моңгул дөөлөр бар.
 Араникте Дөө кан бар,
 Соксо, Сотой балбан бар,
 Кийин кыргыз алганда,
 Араниктин жерине,
 Анжидан аты калган бар,
 «Алты шаар» атанып,
 Кокон шаарын салган бар.
 Ошол Кокон оорагы,
 Эмгичекти жана бар.
 Калмактардын калкы бар,
 Канча түрдүү наркы бар,
 Келер күндү билүүчү,
 Кереметтүү салты бар.
 Өцкөй моңгул молдосу,
 Ыраңкүдүк дагы бар,
 Ал капырдын колунда,
 Ачып билчүү балы бар,
 Китебине койулган,
 «Ыстырлап» деген наамы бар.
 Төлгөсү бар, далы бар,
 Түгөнгүс эчен иши бар,
 Далысын жакшы билүүчү,
 Жаңгыр деген киши бар.
 Таш жайып сүйлөп берүүчү,
 Тапканы таамай келүүчү,
 Эленкыр деген сыйкыр бар.
 Бир жыл менен үч жылда,
 Чогулушуп ал экөө,
 Чыңгыш канга келүүчү,
 Үч жылдык алдын болорду,
 Канына айтып берүүчү.
 Чыңгыштан сыйга тон кийип,
 Тартуулаган ат минип,
 Ал экөө кайтып кетүүчү.

МАНАС

Алардын айткан кебине,
 Калың калмак кирүчү.
 Ыраңкүдүк, Алооке,
 Нарында бирге туручу,
 Акылдашып, сырдашып,
 Кеп-кеңешин угучу.
 Ыраңкүдүк кеп айтат:
 – Алооке каным, – деп айтат,
 Азыраак калды сиздерден,
 Анан калса биздерден,
 Касиет качат, – деп айтат,
 Жериңди таштап көчөсүң,
 Каңгайды карай өтөсүң,
 Коңурбай уулуң башкарат,
 Айтылуу Бейжин көчөсүң.
 Кыргыздан чыгат бир баатыр,
 Ааламга туздай бүт татыр,
 Калмак эмес, кытайды,
 Каратат чаап ал капыр.
 Алооке угуп ал кепти,
 Чыңгышка кабар айттырды.
 Чакыртып Ыраңкүдүктү,
 Алдырып келип Жаңгырды,
 Далысына каратып,
 Төлгөсүн мыктап салдырды.
 – Бекер бизди бул жерге,
 Кычыртпайсың, Чыңгыш кан,
 Батыш, түштүк кыргыздан,
 Душман туулат турбайбы,
 Өчөшүп бизге кырсыккан.
 Кандай катын туур экен?
 Кандан бизди жуур экен!
 Чыңгыш угуп бул кепти,
 Кулакка жакпас шум кепти,
 Бүгүшүнө көөнүнүн,
 Бекем түйдү кун кепти.
 Алоокени ашыкма,
 Аттандырды табууга,
 Бооз катынын кыргыздын,

Бирин койбой жарууга.
 Каарлуу калмак Алооке,
 Кийгени соот, күрөөкө.
 «Бооз катыны кыргыздын
 Баары калбай келсин», – деп,
 Буйрук кылып кычыртты,
 «Келбей калат кокус», – деп,
 Кечилдерин кыдыртты.
 Сары Арка менен Нарынды,
 Балыкарт менет Көтөлөк,
 Жергесинде кыргыздын,
 Бар катынын жыйдыртты.
 Катындарды бир четтен,
 Кардын жарып чыңыртты,
 Жатыны менен баланы,
 Калжоо болгон иттерге,
 Канын чачып ыргытты.
 Канча миң бооз катындын,
 Кардын жарып кырылтты,
 Туубас кылып катынды,
 Тукум курут кылышты.
 Аттуу-баштуу кыргыздар,
 Чыңгышка келди арыз айтып.
 Сакалдан жашын куйултуп,
 Тонун жаап, ат тартып,
 Айры өркөч төөлөргө,
 Алтын-күмүш жүк артып.
 Арызды Чыңгыш сурады,
 Алдырып келди «курааны».
 «Деги кимден туулат?» – деп,
 Кысмакка алды кууларды.
 Жаңгыр жазып айталбай,
 Ыраңкүдүк кылат кеп:
 – Туулушун туулат бир баатыр,
 Кайсы катын төрөрү
 Табылбай азыр турат деп.
 Туулчу баатыр белгисин,
 Мен айтайын, Чыңгыш кан,
 Сен элиңе тарат деп,

МАНАС

Эркек бала туулса,
 Колун ачып карат деп.
 Баланын ал туулган,
 Бир уучунда кан болот.
 Бир уучунда май болот,
 Алакандын бүлтөктө,
 Аптак мөөр басылуу,
 «Манас» аты бар болот.
 Угуп Чыңгыш ойлонду,
 Буйрук берип козголду:
 – Бир үйдөн кыргыз конбосун,
 Беш-бештен болуп бир консун,
 Беш үйлүүгө бир кечил,
 Кетип калбай көз болсун.
 Бооз катынды санасын,
 Төрөлгөндө баланын,
 Алаканын карасын.
 Таап мага тапшырсын,
 Кас душманым Манасын,
 Арыз айткан кыргыздар,
 Айлы-айлына тарасын! –
 Деп Чыңгыш кан токтолду,
 Кимден туулат Манас деп,
 Ок жыландай октолду,
 Кыргыздар угуп Манасты,
 Ич-ичинде кош болду.
 Муну мындай таштайлы,
 Көкжал Манас баатырдын,
 Туулушунан баштайлы.
 Балыкарттан жер соңгуп,
 Барскон ашып самсаалап,
 Күнөскө Жакып барыптыр.
 Күнөстө жүрдү бай Жакып,
 Күнү-түнү мал багып.
 Дем алып калды азыраак,
 Жер кеңири жай жатып,
 «Куубаш Жакып айлы» деп,
 Көргөн калмак кеп салып.
 Көп ыйлатат Жакыпты,

Күнү-түнү жок ардантып.
 Уламадан улады,
 Укмуштуудан сурады,
 Кары менен жашынан,
 Узун кулак башынан,
 Эрикпей Жакып сураптыр.
 Мындай ишти баарыдан,
 Угуп калды Жакып бай,
 Бир кепти үч-төрт карыдан.
 Жакыпка кары кеп айтып:
 «Илгертен бери ырымды
 Кылып келген, – деп айтып,
 Жырык уйга жүк артып,
 Жыртык кара үй артып,
 Алпарып ташта токойго,
 Катыныңды ардантып,
 Алып келбей таштап кой,
 Ошол жерге саргартып.
 «Арданса төрөйт катын», – деп,
 Жүрүүчү эле эл айтып».
 Он чакты киши айтканы.
 Жай алып Жакып жатпады.
 Жырык кара уйду таап,
 Жыртык үйдү артканы,
 Күнөстүн черлүү токойго.
 Алып барып таштады.
 Айран куйуп, тооч жаап,
 Аш катыкка сүт алып.
 Анда-мында эт алып,
 Чыйырдыны бакканы.
 Чыдап Жакып жатпады,
 Ыйлап жатып Чыйырды,
 Түн ичинде уктады.
 Бай Жакып кирди түшүнө,
 Артылды Жакып үстүнө.
 Мемиреп бойу эриди.
 Уктап жаткан түшүндө.
 Эрте туруп ордунан,
 Ээн жерде сууга киринди.

МАНАС

«Жакып келер бекен» деп,
 Жан жагына каранып,
 Жайып чачын таранып,
 Баласы жок куу баштык,
 Жаадында турат саналып.
 Күлүмсүрөп олтурса,
 Келип калды бай Жакып.
 Уламадан укканда,
 Уккан экен Жакып бай,
 Укмуштуулар Жакыпка,
 Айткан кеби мамындай:
 «Ар качан барсаң катынга,
 Кабагың ачпай сурданып,
 Теңдешиңе каар төккүн,
 Кабагың бүркөп түр салып.
 Карап жүргүн сен бетин,
 Бооз болор болсо белгиси,
 Калат бетин нур чалып».
 Жетип барса Жакып бай,
 Чыйырды көөнү өтө жай,
 Чачын тарап суйкайып,
 Олтуруптур жайма-жай.
 Мурункудай сурданбай,
 Сурап ийди сөзүн жай,
 Түшүндө көргөн иштерин,
 Чыйырды айтты жашырбай,
 Калтырбай алды катынын,
 Алачыгын кошо артып,
 Айлына барды акырын.
 Ошо жылы Чыйырды,
 Бооз болуп калыптыр,
 Бооз болгондун үстүнө,
 Өткөзө башка нурланып,
 Кооз болуп калыптыр.
 «Чыйырды бооз болду деп,
 Чын кыйамат келди деп,
 Калмактардын кечили,
 Айлымдан кетпейт деги», – деп,
 Кечил келсе мал берип,

Аш-тамагын жай берип,
 Таасындап Жакып чай берип,
 Арак тартып кымыздан,
 Көөкөргө куйуп ачытып,
 Жанына байлап дагы берип,
 Жакып айткан кеп экен:
 «Күнөстүн жери тар экен,
 Айагы кууш шар экен,
 Кечилдер, көрүп турасың,
 Адамдын көркү мал экен,
 Буурултокой кең экен,
 Төрт түлүк малдын жери экен,
 Ал жерге барып мал баксам,
 Ылайыктуу кеп экен».
 Ушинтип Жакып аргалап,
 Кечилдерден кат алып,
 Коңшуларын кошо алып,
 Көчүп Жакып жөнөдү,
 Айдап малын чубатып.
 Жете барып конуптур,
 Келген жери Жакыптын,
 Актокой деген жер экен,
 Буурултокой дегенди,
 Жакып койгон кеп экен.
 Буурултокой дегендин,
 Түп мааниси бул экен:
 Катыны мурда кызды тууп,
 Андан кийин уул тууп,
 Жалгыз Жакып турмайлык,
 Угузкандан тараган,
 Атагы алаш элине,
 Арка болор муун тууп,
 Буурултокой деп айтып,
 Актокой аты жоголуп,
 Буурултокой ат конуп,
 Жердин атын өзгөртүп,
 Конду Жакып ат койуп,
 Ого бетер байлыгы,
 Күчөп кетти мал толуп.

МАНАС

Айланада элине,
 Каралап келип конуптур.
 Акбалта жакын жерине,
 Чыйырдыны Акбалта,
 Он төрт жашар чагында,
 Олжолоп алып келди эле.
 Баарыбыздан улуу деп,
 Ал Жакыпка берди эле.
 Акбалтаны Чыйырды,
 Агам деши ал эле.
 Чыйырды бойу жетилип,
 Күндөн күнгө Жакыптын,
 «Эркек тууса, кантем?» – деп,
 Ойлосо деми кесилип.
 Эркек туубай кыз тууду,
 Кызына Жакып ат койду,
 Кардыгач аты болгону.
 Үч жыл өттү арадан,
 Дагы Жакып ойлонду:
 «Адат алып калды бейим,
 Мурункудай катынды,
 Алып барып салсам бейим,
 Ырымы ырым болор деп,
 Ырысыма уул туулса,
 Конушума конор», – деп,
 Үй курады жаңыдан,
 Төрт түлүгү тең үчүн,
 Баары өзүнөн табылган.
 Укмушту Жакып баштады,
 Чыйырдыны талаага
 Алып барып таштады,
 Болуп калды жарым ай,
 Азык ташып баккалы.
 Айлында бар бир катын,
 Өзүбектин жесири,
 Ээрчип жүргөн уулу бар,
 Атасы жок жетими.
 Барып кел, деп токойго,
 Ат мингизип Жакып бай,

Азык артып кетирди.
 Токойго бала барыптыр,
 Топ-топ жүргөн кырк бала
 Жолугуп буга калыптыр.
 Жалгыз бала барбаган,
 Отун-жыгач алгалы,
 Айылдан барган канча жан.
 Тузакчы бар токойдо,
 Кыргоол уулап кармаган.
 Ойноп жүргөн дагы бар,
 Өрдөк, казга куш салган,
 Баарысына оп-окшош,
 Көрүнүп калды кырк арстан.
 Жеткирип берди азыгын,
 Кайра тартып чапканы,
 Жакыпка жетип айтканы,
 Тынч алып Жакып жатпады,
 Атына минип токойго,
 Көрөмүн деп басканы.
 Токойдун келип четине,
 Караанын көрдү жаштардын,
 Таамай көрө албады.
 Учурап калды жолунан,
 Токойдон чыккан башкасы.
 Аксакал өзү кары эле,
 Анын аты Адылбек,
 Таанымал элге жан эле,
 Жакып менен ар качан
 Теңтуштук жайы бар эле.
 – Оо, капырай, Жакып бай,
 Жер бети толгон малың бар,
 Айтып койсоң болбойбу,
 Сен уулуңду жашырбай!
 Токойдон көрдүм кырк уулду,
 Жетелеп алып келаткан,
 Мүйүздөн байлап кырк бугу,
 Учурап калып токойдо,
 Сурадым дайнын мен муну,
 Өзү бала айтпады,

МАНАС

Кызыл чырай жаш бала,
 Ошонун мага айтканы:
 «Бай Жакыптын уулу бул,
 Аты Манас баатыр уул,
 Кырк жигити – биз деди,
 Ким болосуз сиз?» – деди.
 Көзүмөн агып жаш кетти,
 Жашымды аарчып карасам,
 Жоголуп балдар кеткени.
 Адылбектен кеп угуп,
 Кызынан башка бала жок,
 «Куу баш болуп калдым» деп,
 Жакып байда санаа көп.
 Адылбекке Жакып бай,
 Жооп бере албай «ооба» деп,
 Олурандап Жакып бай,
 Баштап калды коога кеп:
 – Айтканың кандай, Адылбек,
 «Аты Манас уулуң деп,
 Кырк баланы ээрчитип,
 Бугу кармап жүрөт деп,
 Бул айтканың, Адылбек,
 Шылдың эмей кайсы кеп?!»
 «Куу баш Жакып карыга,
 Кандай айтсам эп келет».
 Адылбекке камчы үйрүп,
 Какшык сөзгө ич күйүп,
 Чаап ийе албай токтоду,
 Кайгысы батпай үшкүрүп.
 Адылбек кетти бастырып,
 Бай Жакып калды аптыгып:
 «Жанагы бала дагы айтты,
 Адылбек кары чал айтты,
 Бири бала, бир кары,
 Экөө окшош кеп айтты,
 Токойго берди баланы,
 Тоого берди баланы,
 Бир жумур баш баланы,
 Менден кудай айады.

Шылдың кылып кары-жаш,
 Кетирмек болду чарамды!
 Токойго койсом катынды,
 Шылдың кылат экен деп,
 Ала кетсем бекен деп,
 Күн кечкирип кетиптир,
 Эртең алсам бекен?» – деп,
 Бай Жакып үйгө барыптыр,
 Байагы жетим жаш чунак,
 Бар кебин элге жайыптыр.
 «Калмактар укса кармайт деп,
 Каным жерге тамбайт деп,
 Карылык кылат Адылбек,
 Ал кебин элге салбайт», – деп.
 Коркконунан бай Жакып,
 Суукуйрук деген улоого,
 Суу укурук салдырды.
 Карматып келип улоону,
 Үстүнө токум тарттырды.
 «Жүргүн балам, жүргүн», – деп,
 Мингизип жетим баланы,
 Жетелеп Жакып бастырды.
 Токойдун барды ичине,
 Түк айтпай сырын кишиге,
 «Ким кылат мага доомат?» – деп,
 Муну ойлойт Жакып ичинде,
 Суукуйрукту бош койду,
 Суукуйрук сүйрөп тепкилеп,
 Курган жетим жок болду.
 Катуулап Жакып желгени,
 Карбаластап айылга,
 Караңгыда келди эми.
 Бакдөөлөттү ала элек,
 Казанчы кара күң эле.
 Кычырып кел деп Магдымды,
 Бакдөөлөттү жиберди.
 Өзүбектин жесири,
 Аты Магдым болуучу,
 Тапканын берип Жакып бай,

МАНАС

Магдымдын көөнүн кылып жай,
 Эл айагы басылган,
 Кечинде айтты баланы:
 – Кудай салган ишинен,
 Кутулуп бенде калабы?
 Тосуп кел төөнү мен десем,
 Суукуйрук сүйрөп өлтүрдү,
 Куруп калган балаңды!
 Аңтарылып көк асман,
 Айланып жерге түшкөндөй,
 Алтымыш тамыр зыркырап,
 Ыйлап турду кан какшап,
 Байкуш Магдым буркурап.
 Катындын үнү чыкканда,
 Мундуу үндү укканда,
 Үйүндө жаткан уйку уктап,
 Адылбек басып ал чыгат,
 Айылга келип Адылбек,
 Магдымды араң сооротту,
 Манасты калмак угат деп,
 Бай Жакыпты коргошту,
 Жок уулуна кайгы жеп,
 Алда кандай болдум деп,
 Бай Жакып ичи от болду,
 Баары кудай амири,
 Өлүп кеткен жаш бала,
 Мен Манасты көрдүм деп,
 Энесине айтпаптыр,
 Жакыптын таалай ырысы,
 Магдым укпай бул кепти,
 Аркасына тартпаптыр.
 Кирип-чыгып Адылбек,
 Жакып менен Магдымга,
 Туйгузбай кебин баштаптыр:
 – Бай Жакып, тилим ал деди.
 Жай айтам, билсең, саа деди.
 Мал берсең малга алданат,
 Пул берсең пулга жалданат,
 Кемип калган күнү эле,

Баламдын кунун бергин деп,
 Жесир Магдым чуу салат.
 Отуздан жашы ашыптыр,
 Кебетеси Магдымдын,
 Эр кишиге ашыктыр.
 Дүйнөгө малың жык толду,
 Чыккан жердин чөбүндөй,
 Түгөнгүс дүйнө-мүлк болду,
 Магдымга нике кыйалы,
 Ошондо куну жок болду.
 Жакып кабыл алыптыр,
 Тили таттуу Адылбек,
 Магдымга кебин салыптыр:
 – Ой, байбиче Магдым, ай,
 Сага айтам мен мындай,
 Каралашар кишиң жок,
 Иймелер сага жээн-тайдай,
 Эби келди кутулгус,
 Ыгына келди Жакып бай.
 Эки күн удаа чыр салып,
 Уктатпай мындан тынч алып,
 Алтын албай, зар албай,
 Азуусу тутам ат алып,
 Ага кошуп төө албай,
 Түбөлүк көөнүң болуп жай,
 Кетирип туруп айласын,
 Жакыпка тийсең ал кандай?
 Тиктеп калып бир далай,
 Жесир Магдым унчукпай,
 «Адылбек кеби акыл» деп,
 Чыр салды үч күн макул деп,
 «Канаке, жалгыз кулунум?
 Куубаш Жакып тапкын!» – деп,
 Адылбек болуп арачы,
 Нике кыйып Жакыпка,
 Магдымдын тынды санаасы,
 Эрге тийсе катындын,
 Кунсуз экен баласы.
 Айыгып калды Магдымдын,

МАНАС

Жүрөгүнүн жарасы,
 Калтырбай айта кетели,
 Калбасын сөздүн чаласы.
 Айтылып жүргөн жомокто,
 Серек менен Сыргагы,
 Жакыптын ортон баласы,
 Магдымдан туулган карачы.
 Арадан калба кеп чыгып,
 Аста чыкпай бек чыгып,
 «Калмактар издеп кас болгон,
 Манасты көрдүм» – деп чыгып,
 Айла менен Жакып бай,
 Айылды койду тынчытып.
 Эки-үч күн өтүп кетиптир,
 Чыйырдынын үстүнө,
 Эртелеп Жакып жетиптир,
 Тигип койгон алачык,
 Тутуусун сыйрып чечиптир.
 Айдап алды кара уйду,
 Жүктөп алды кара үйдү.
 Чыйырды келди үйүнө,
 Көз байланган бүрүлдө.
 Курадан көрүп калмактар:
 «Манас туулат экен» – деп,
 Сагаалап жүрсө айылда,
 Токойдо ойноп эр Манас,
 Көрүнүп жүрсө учурап,
 Жашы менен карыга,
 Кычыртып келди атайын,
 Адылбектей карыны,
 Короолош коңшу олтурган,
 Эстүү-баштуу баарыны.
 Ак сары башыл кой арнап,
 Айта келген Жакып бай,
 Түлөө малы чалынды.
 Карыга бата кылдырып,
 Сакалдуунун баарысын,
 Өз үйүнө жыйдырып,
 Аш-тамагын жай берип,

Калгынча жебей май берип,
 Аңгычакты калыптыр,
 Эл айагы басылып,
 Карыларга Жакып бай,
 Кебин айтат ачынып:
 – Айылбашы Адылбек,
 Көнүлүмдөн кеткисиз,
 Мага айттың далай кеп.
 «Жашырып багып жүрүпсүң,
 Токойдо ойноп жүрбөйбү,
 Манас деген балаң деп,
 Эпсиз шылдың кылбайсың,
 Бул айтканың кандай кеп?!
 Баласыз калган кишинин,
 Угары ушул кеп беле?
 Көөнүм менен сөөгүмдөн,
 Өлсөм да кетпейт дегеле!»
 Адылбек тилдүү неме экен,
 Айткан кеби эм экен:
 – Көп жашаарын, өлөрүн,
 Өмүрдү болжоп ким билет?
 «Манас туулат экен» деп,
 Калмактардын кечили,
 Айылда жүрөт темселеп,
 Орунсуз жерден жокту айтып,
 Оозума кандай эп келет?
 Оңуна кудай аларда,
 Ар бир жерден шек берет,
 Туула элек Манас баатырың,
 Сенден туулат кептенет.
 Сенден туулат дегеним, –
 «Мен Жакыптын уулу», – дейт,
 Шылдың кылып жатат деп,
 Ишенбесең өзүң бил,
 Көргөн кебим ушул – дейт.
 Олтургандын баарысы,
 Адылбек менен Жакыптын,
 Ортосунда кепти угуп,
 Ормойуп тиктеп калышты.

МАНАС

Жакасын муунта кармады,
 «Алда кандай сонун кеп?
 Буурултокой, колдо!?» – деп.
 Унчукпады калгандар,
 Тарап кетип калышты,
 Жай-жайына барышты,
 Үйүнө барып алганда,
 Күбүр-шыбыр сүйлөшүп,
 Көп эле кепти салышты,
 «Кечилдер шекшип калат» деп,
 Жымжырт болуп калышты.
 Кудайдын ишин ким билет,
 Жакып байдын Чыйырды,
 Бойуна болуп калышы,
 Үч айга жакын болгунча,
 Билбей жүрдү Чыйырды.
 Үч ай ашып кеткенде,
 Оозунан сары зил кетип,
 Арыктап бели кындыйды.
 Биргелеш көнгөн Жакып бай,
 Чыйырдыдан көөнү болбой жай:
 – Эмине болуп барасың?
 Санаанды мага айта сал.
 Саргарып өңүң кубулду,
 Салаа-салаа оозундан,
 Сары суу неге куйулду?
 Арыктап белиң кындыйды,
 Алда-эмине болдуң сен?
 Айтчы мага сырыңды.
 Жастыкта бирге жатканбыз,
 Жашырбай айтчы чыныңды.
 Эсине түшүп Чыйырды:
 – Менин эчтемеден кемим жок,
 Сенин жер бетинде малың көп,
 Баарысын сойуп берсең да,
 Бир тиштем этин жегим жок.
 Колдон келбейт табарга,
 Ойлогонду дегим жок.
 Жакып бай анда оштонот:

– Оо, байбиче Чыйырды,
 Дүнүйөнүн бетинде,
 Табылбай мага калуучу,
 Ал эмине окшонот?
 Керек болсо кайыптан,
 Керек десем ал мага,
 Калкымдын баары козголот,
 Асылдан издеп табарга,
 Атанан токсон комдолот,
 Акжолтой тууган кишимин,
 Аттанып чыксам жол болот.
 Муңайып сүйлөп Чыйырды:
 – Кеп эле кылса, Жакып бай,
 Малдын кебин кыласың,
 Мага керек немени,
 Издеп кайдан табасың?
 Айткын дедиң, айтайын,
 Кулагың салып угасың,
 Көөнүм нечен кубулат,
 Кулагыма жагымдуу,
 Сүйкүм үндөр угулат,
 Асманда жүргөн Сумурук,
 Бүт дүйнөнү кыдырып,
 Көөнүм менин тынчыйт ай,
 Чечекейи – көз майы,
 Оозума кетсе куйулуп.
 Айбанда нечен эри бар.
 Эсимден чыкпай жүргөнүн,
 Айтайын, Жакып, угуп ал,
 Жолборстун эңсеп жүрөгүн,
 Күн-түнү эстеп жүрөмүн,
 Шердин тилин жесем деп,
 Күндө тилек тилеймин.
 Ошолордун баарысы,
 Калбай баары чогулуп,
 Биле албаймын, Жакып бай,
 Колума кандай тийерин!
 Айтып болуп Чыйырды,
 Окшуганы күчөдү,

МАНАС

Оозунан суусу куйулду,
 «Табармын муну кайдан?» – деп,
 Заманасы Жакыптын,
 Амалы кетип турду бу.
 Кыйалга түштү Жакып бай,
 Кылар иши кыйла бар.
 «Буурултокой, Чаганда,
 Жолборсу бар, шери бар,
 Пулумду берсем ченебей,
 Атымды берсем айабай,
 Мерген менен баатырга,
 Капкан койгон жакырга,
 Шер менен жолборс табылар,
 Абийирим анда жабылар,
 Ачылып калса жабылбас,
 Ааламдан издеп ким табат,
 Алп каракуш табылбас!
 Сүйлөшүп ага көрсөмбү,
 Адылбек эле чоң сырдаш».

Короонун чыкты четине,
 Кош кашаттын бетине,
 Колун булгап чакырды,
 Адылбекти кечинде.
 Жанаша бирге олтурду,
 Чыйырдынын кептерин,
 Адылбекке угузду,
 Адылбек менен Жакып бай,
 Айласын таппай турушту.
 Арзан эле кишиге,
 Келбей турган жумуш бу.
 Санаасы санга бурулду,
 Заманасы куурулду.
 Акылдашы Адылбек,
 Андан чыгат көп кеңеш:
 – Курбалдашым Жакып бай,
 Болсун эми көөнүң жай,
 Жолборс, шерди издесең,
 Токойлордон табылар,
 Узун кулак киши эле,

Балта дөөгө барайын,
 Ушул жерде мен турбай.
 Убара болуш жакшы эмес,
 Балта дөөгө угузбай.
 Дайарланып камың жеп,
 Такыр тургун, Жакып бай.
 Бурулбай үйгө Адылбек,
 Бургутуп жолго салыптыр,
 Атынын башын бурбастан,
 Айал кылып турбастан,
 Жаш баладай чапкылап,
 Атынын тери тамчылап,
 Энтигип соолуп Адылбек,
 Балта дөөгө барыптыр.
 Баштан-айак көргөнүн,
 Жакыптан угуп-билгенин,
 Жашырбай айта салыптыр,
 Кубурлуу тууган Адылбек:
 – Карындашың эр тууйт го,
 Калайыктан шер тууйт го,
 Сүйүнчүмдү бергин, – деп.
 Сыйкырлуу Балта өтө кең,
 «Сүйүнчүңө мына» – деп,
 Ээр-токум менен ат берген.
 – Айтканың сенин, Адылбек,
 Адам таппай калуучу,
 Өтө кыйын иш эмес,
 Болор-болбос немеге,
 Чапкылатып жүрүүчү,
 Жакып жакшы киши эмес!
 Келе бери, катын, – деп,
 Кол баштыгын алдырды,
 Колбашындай түйүнчөк,
 Койнуна Балта салганы.
 Тышынан каба курчанды,
 Тоодой Балта аттанды.
 Ара конуп эки күн,
 Үч күн болот дегенде,
 Жакыптын барды айылына,

МАНАС

Ат котолоп, эл толуп,
 Жатат экен Жакыптын,
 Эшигинин алдында.
 Кээ-кээсине Жакып бай,
 Керектүү ишти кылдырып,
 Атканын жазбас мергенден,
 Чогултуп алып туруптур.
 Капкайдан баарын кычырып,
 Балта менен Жакып бай,
 Ал экөөнүн жанында,
 Адылбектей кары бар,
 Амандаша келиптир,
 Кыпчакбайы дагы бар.
 Чыйырдынын үстүнө,
 Төртөө кирди чогулуп,
 Жакыптын кебин угушту,
 Дасторкондо олтуруп.
 Балта берди чоң кеңеш:
 – Жакып менен Кыпчакбай,
 Жакын киши Адылбек,
 Ушул айткан кебиңер,
 Өтө кыйын иш эмес,
 Айылда жүргөн кечилдер,
 Бекер жүргөн киши эмес,
 Жашыруун кылып алалы,
 Ичибизден кеп-кеңеш,
 Калтырбайлы кечилди,
 Аттангының жүрү деп,
 Кудай берген мал-пулду,
 Куржунга салып пул катып,
 Короодо малды жайнатып,
 Адырга жылкы топтотуп,
 Өлөңгө уйду оттотуп,
 Какырга төөнү колбутуп,
 Жүрөсүң Жакып, мал багып.
 Ушул сапар айаба,
 Мен айтамын тилди алып,
 Аттанып жүрсүн биз менен,

Кыл мергендер ылганып,
 Жолборс атып алганы,
 Кому менен нар алсын,
 Ага кошуп ат алсын,
 Андан кала бергенде,
 Жакып бай, сенден бата алсын.
 Атып шерди ким жыкса,
 Адис мерген эр чыкса,
 Койдон жүзүн бөлүп бер,
 Бээден кыркты байлап бер,
 Жолборс-шерди атканга,
 Кышкы согум этиң деп,
 Инек уйдан онду бер,
 Жакшылап кылгын тилекти,
 Артыңда уулуң болбосо,
 Ашып кала бербейби,
 Анда муну ким ээлер?
 Балтанын кебин угуптур,
 Бай Жакып байкап туруптур,
 «Жолборс атса, шер атса,
 Аты-төөсүн, мал-пулун,
 Берет экен Жакып», – деп,
 Бей-бечара угуптур.
 Адылбек, Балта баш болуп,
 Арада Жакып бай болуп,
 Баш айагы санаты,
 Беш жүзгө жакын жан болуп,
 Буурултокой жеринен,
 Кайда токой бар десе,
 Калкын бөлүп жиберген.
 «Жолборс атса, шер атса,
 Толтура сыйлык берем мен».
 Дүнүйө деген эл кызык,
 Тамак ичип дем албай,
 Элдин баары чабышып,
 Атым өлөт дебестен,
 Баш-аламан жарышып,
 Тегеректеп токойду,

МАНАС

Деги ууну жайышып,
 Түнөрүп жаткан токойду,
 Тинтип бенде кирбеген,
 Деги эмне бар экен,
 Бул токойдо билбеген.
 Ач кыйкырык-куу сүрөөн,
 Олку-солку чоң дүрбөөн:
 Мылтыктын үнү тарсылдап,
 Доолбас үнү карсылдап,
 Иттери үрүп арсылдап,
 Кескелдирик, сары арыс,
 «Келгин бери», дегенсип,
 Кишини карап кырсылдап,
 Токойдун ичи бузулду;
 Бир убакта кычырап,
 Байкап турсаң токойдон,
 Бөрү чыкты, чөө чыкты,
 Жапа болуп жан көрбөс,
 Ийри мойну төө чыкты;
 Кулан чыкты, уй чыкты,
 Бугу-марал аралаш,
 Топ-топ болуп бул чыкты;
 Элиги бар, куран бар,
 Куйругун сыртка салышып,
 Жарышып жүрөт куландар,
 Тарсылдатып аткылап,
 Чапкылап жүрөт уландар,
 Эртеден кечке уу кылды,
 Кең токойду чуу кылды,
 Адистер атып токойдо,
 Эки жолборс, эки шер,
 Отуз бөрү жыгылды,
 Мергендер аткан мүлктөрү,
 Кең талаага жыйылды.
 «Шер менен жолборс керегин,
 Эп келгенин алайын.
 Артык алып нетемин?
 Айдап берип мал-пулду,

Мен кай мураска жетемин?»
 Тийгинче колго кызыгып,
 Мергендер атып келгенде,
 Беремин деп айтканды,
 Беришке Жакып кысылып:
 «Чыйырды талгак болду – деп,
 Кетеби малым бузулуп!»
 Көрүнөө айтып ийе албай,
 Айтканын бербей койо албай,
 Кыйналды Жакып бир далай.
 Акбалта менен Адылбек,
 А кудайлап сүйүнөт.
 Башкасына карабай,
 Жолборстун алып жүрөгүн,
 Тийди деп колго тилегим,
 Шердин жаагын жарышып,
 Тилин сууруп алышып,
 Бири кары, бири дөө,
 Бай Жакыптын айлына,
 Салып жетип барышып.
 Ашыгып отту жак дешип,
 Кумган кана? Тап, – дешип,
 Карбаластап ашыгып,
 Калдалаңдап шашылып,
 Энтелешип бышырып,
 Майдалап муну жедирди.
 Чыйырдыны кычырып,
 Жолборс жүрөк, шер тили,
 Чыйырды муну бир жеди,
 Колуна алган түйүнчөк,
 Ага болгон Акбалта,
 Мунусуна берди эми:
 – Ээ, кулунум, Чыйырды,
 Орозду атам бар чактан,
 Каттып жүрөм мен муну.
 Атабыз опсуз зор экен,
 Теңдешкен бенде жок экен.
 Капкайдагы кишилер,

МАНАС

Учураша келиптир,
 Сумуруктун көзү, деп,
 Буруусу жок, өзү деп,
 Урум шаардын баашасы,
 Ороздуга бериптир.
 Эмне бизге атабыз,
 Катып койгун муну деп,
 Канаке, алгын дегенде,
 Кечикпей бере салгын деп,
 Берген экен тапшырып,
 Энебиз катып жүрүптүр,
 Белдемчинин бүгүшкө,
 Бекем тигип капшырып.
 Атам айткан кеп эмес,
 Өлөөрүндө энебиз,
 Жашырып койгон деги эмес.
 Жакыптан киши барганда,
 Чыйырды кесел болду деп,
 Айтып кабар салганда,
 Болорун мурун болжодум,
 Болсо талгак болот деп,
 Муну койнума катып койгомун,
 Алгыр бүркүт жап канат,
 Көзү өткүр эле, деп,
 Ала келген Акбалта,
 Сумуруктун көзү деп,
 Чыйырды көрүп шаттанат.
 Тилегим колго тийди деп,
 Үйүнө Балта аттанат.
 Үйүнө Балта барганы,
 Байагы кызыл китебин,
 Дагы алып карады.
 «Ушу Манас экен деп,
 Балтанын тынды санаасы,
 Жакып карик киши эле,
 Арзандык менен бул Манас,
 Төрөлүп түшпөйт жөн эле,
 Канатташ айылы болойун,

Ыраакка кетпей мен эле», –
 Дегенди ойлоп карт киши,
 Ара күндүк жакынга,
 Акбалта айыл конуптур,
 Тогуз айдан күн артып,
 Чыйырды бойу толуптур.
 Чыйырды эти арыптыр,
 – Беш айга саны толгондо.
 Ордунан коппой калыптыр,
 Көзү каткан баладан,
 Көп кеп уккан Жакып чал,
 Каркыттап муну багыптыр.
 Жаш жылкынын эти деп,
 Үч күндө бээден чалыптыр,
 Ошентип Жакып бакса да,
 Чыйырды коппой калыптыр,
 Кобо албай Чыйыр козголуп,
 – Жакып байдын үйүнө,
 Келген менен кеткенди,
 Башкарар киши жок болуп,
 Адылбек баштап топ кары,
 Жакып байдын үйүнө,
 Чогулушуп топ болуп,
 Карылардын ичинде,
 Чыйырды айткан кеп болуп:
 – Жыйылган мында карылар,
 Адылбек баштап баарыңар,
 Мен кобо албай жатамын,
 Караган үйгө киши жок,
 Кыйналды Жакып байыңар,
 Эп келсе Жакып байыңа,
 Кеңеш кепти салыңар,
 Көзүм өтсө Чыйырды,
 Ушул үйдө ким калар?
 «Бири көрдө, бири төр,
 Саландап турат бутум», – деп,
 Бооз катындын кеби бар.
 Чыйырдыны Акбалта,

МАНАС

Алып келип Жакыпка,
 Нике кыйган чени бар.
 «Тетиги турган Бакдөөлөт,
 Балта агам мага берди эле,
 Өзү калча элинен,
 Баш байдын кызы деди эле,
 Кай жерде мунун кеми бар?
 Бекер кетпей келген эл,
 Кой сойдуруп куйрук жеп,
 Жакыпка нике кыйыңар.
 Көзүм өтсө казанды,
 Кармап калсын Бакдөөлөт,
 Күң бойунча ыйлабай,
 Жайнап калсын Бакдөөлөт,
 Эжеке, көзүң өттү, деп,
 Сайрап калсын Бакдөөлөт.
 Алды Жакып Магдымды,
 Алгандан бери карата,
 Айылга бир күн кондурбай,
 Керүүгө жылкы бактырды,
 Эрди-катын болголу,
 Жакыпты келип бактыбы?!»
 Чыйырдынын кеңешин,
 Баарысы макул көрүптүр,
 Бакдөөлөттү алышка,
 Бай Жакып дагы көнүптүр.
 Тойуна сойду семиз тай,
 Бойго жеткен кызды алып,
 Жакып байдын көөнү жай.
 Чыйырдынын келиптир,
 Толгоо келип туучу ай.
 Эки күн жүрдү жусалап,
 Ырым кылып кыргызча,
 Бай Жакып турду улак чаап,
 Кескилетип уй берди,
 Садага кылып пул берди,
 Салдырып табак ун берди,
 Чыйырга тынчтык бербеди.

«Баланча жакшы эле», – деп,
 Эркек менен катындан,
 Карысы менен жашынан,
 Элүүдөн ашык жан келди.
 Күндүгүнө келген эл,
 Конокко бирден бээ жеди,
 Кыйылбастан Жакып бай,
 Кызмат кылып жиберди.
 Баканга кебез байлады,
 Эр жагында капшытка,
 Түндүктөн учун чыгара,
 «Баланчада каруу бар,
 Балан катын эптүү», – деп,
 Эл кетпей турду шыкалап,
 Тыңдуулап бирден шыйгарып,
 «Карышып колум кетти» деп,
 Улам бирден тыңдалып,
 Эр азамат катындар,
 «Мына эми түшөт» деп,
 Анталашып жатышты,
 Аз болгондо Чыйырды,
 Алтымыш киши тартышты.
 Бешикке салып терметти,
 Килемге салып көлбүттү,
 Кирип кымыз ичпеген,
 Жылкычы, койчу кем таалай,
 Шылтоо менен төргө өттү.
 Так он беш күн ошентип,
 Чыйырдыны төрөттү.
 Баркырап бала ыйлабай,
 Кыйналып Чыйырды бир далай,
 Эңкейип барып карашты,
 Эстүүлөрү тура албай.
 Көйкөлүп жатат көк тулум,
 – Атай, көтөк, эмине?
 Жакшы эмес бул тулум!
 Кужурап катын жатканда,
 Кулагы укту Жакыптын.

МАНАС

– Теңтуш элең, Адылбек,
 Сүйүнчү мага бергин деп
 Качан чыгат үйдөн деп,
 Каралап турсам капшытта,
 Укмуштуу кеп угулат,
 Угуп ичим бузулат.
 Көзүң менен карап көр,
 Өзүң айтып мага бар!
 Адылбек кирип карады,
 Баласы жок алдында,
 Көк тулум турат байагы.
 Жакыпка айта салыптыр,
 Ашыгып Жакып алыптыр,
 Айлындагы кечилди,
 Кычыртып келе калыптыр.
 – Катыны Манас тууйт деп,
 Айылда, кечил, жүрөсүң,
 Сен калмактын молдосу,
 Көп эле ишти билесиң.
 Ана-мына дебестен,
 Ылдамыраак киресиң!
 Бурулбай кечил кириптир,
 Бу дагы тулум көрүптүр.
 Эшикке чыкты алдырап,
 Энтигип сүйлөп калдырап,
 Бурулуп тили кетиптир,
 Түз айта албай балдырап.
 Адылбекти баргын деп,
 Балта дөөгө чаптырат,
 Үйгө кирип Жакып бай,
 Тулумду жерден алдырбайт .
 Сан санаа кетти ойуна,
 Саргарып өңү Жакып бай,
 Заманасы куурулду,
 Кара тер бойдон жуурулду.
 «Куубаш деп айтып эл жүрсө,
 Элге кудай кошулуп,
 Мени шылдың кылдыбы?!»

Алапайын табалбай,
 Анталап Жакып жатыптыр,
 Адылбек барып Балтага,
 Болгон кепти айтыптыр,
 Көзү менен көргөнүн,
 Эминеге келгенин.
 Сыйкырын көрчү дүйнөнүн,
 Угуп Балта билгенин.
 Койнуна сала аттанды,
 Алтындан кылган иймегин.
 Сүйүнүп Балта тердеди,
 Жарты күндүк жол эле.
 Жарма ичимде келгени,
 Камалап турган эр-катын,
 Арасын ача бергени.
 Үйгө кирип Акбалта:
 – Чырпыгы сынса чырпылып,
 Чынары калса жетилет.
 Ызы-чуу түшүп, акмактар,
 Чыйырды шайын кетирет.
 Колбуп турбай, кары-жаш,
 Коп, эшикке чыккын! – деп,
 Чыгарып баарын жиберди.
 Кылчайып карап Жакыпты:
 – Башканы койуп сен өзүң,
 Көрсөтпөй алып баштыкты,
 Ылдамыраак бар, -деди.
 Капкактуу бала турбайбы,
 Бул кудайдын бергени!
 Короонун аркы четинде.
 Кыңшылап иттин күчүгү,
 Үнү чыгат бир жерде,
 Түк кишиге туйгузбай,
 Экини алып келгин, – деп,
 Энтелетип Жакыпты,
 Балта жумшап жиберет.
 Балтанын үйгө киргенин,
 Кечилге кыргыз билдирбейт.

МАНАС

Буту-колу бүгүлүп,
 Бүжүрөп Жакып жүгүрүп,
 Эки түгөй куу күчүк,
 Энеси жок жатыптыр,
 Баштыкка салып Жакып бай,
 Алып келе калганы.
 Жакып жете келгенде,
 Тулумду Балта жарганы.
 Ичинен чыкты эр бала.
 Так тогузда кишидей,
 Чамасы турат ал жагы.
 Эңкейип колун карады,
 Оң колунда майы бар,
 Сол колунда каны бар,
 Бүтүн дүйнө кылымды,
 Сойучудай жайы бар.
 – Бол, Бакдөөлөт, болгунуң,
 Баланы ылдам ороп ал!
 Чулгоосун ала чуркады,
 Жаткан жерден чулгады.
 Алдына колун салыптыр,
 Баланы өөдө кылганы,
 Көтөрө албай баланы,
 Бакдөөлөт көзү жайнады,
 Ээрдин кесе тиштенип,
 Көтөрүп жерден алганы,
 Күч келиптир Бакдөөлөт,
 Кокустап бели калганы,
 – Татай, көтөк, нетти деп,
 Колун тартып бут серпсе,
 Кокустап белим кетти! – деп.
 Угуп турган Чыйырды:
 – Ээ, кара бет, не дейсиң?!
 Келе, бери баланы,
 Өз колума маа бергин!
 Баланы ороп алышты,
 Билгизбей ороп баланы,
 Чыйырдыны жаткырып,

Төшөгүнө салышты,
 Күчүктү салып ичине,
 Тулумдун оозун жабышты,
 Кычырып келип кечилди,
 Көргөзүп туруп жарышты.
 Бала эмес, тулумдан
 Эгиз күчүк табышты,
 Ичинен сууруп алышты.
 «Бала эмес, күчүк» деп,
 Баары айран калышты,
 Кыңшылай түшүп бир күчүк,
 Кечилди көздөй жабышты.
 – Катыгүн, Балта, жеди деп,
 Кычырдың кандай деги? – деп,
 Андан артык айтарга,
 Күрмөлүп сөзгө тил келбей,
 Кетенчиктеп жыгылды,
 Калмак кечил эндиреп.
 Ашыгып Жакып кетиптир:
 – Өлүп кетсе бул кечил,
 Ырысымды жедиң! – деп.
 Туумак тургай Чыйырды,
 Азабымды берди деп,
 Эми өтөт сөөгүмдөн,
 Ит тууду Жакып катыны,
 Элдин шылдың кеби деп.
 «Ырымы ушул болот», – деп,
 Эки сары күчүктүн,
 Биринин ичин жарышты,
 Эси ооган кечилге,
 Садагага чабышты,
 Курмушу менен учуктап,
 Куу курмушу журттан таап,
 Башына кебек түтөтүп,
 Эс алдырып алышты.
 Эс алган кечил жалдырап,
 Жакып байдын үйүнөн,
 Чыкканчакты алдырап,

МАНАС

Үйүнө бара жатканда,
 Жумулуп көзү баратып,
 Чык дегин деп күчүктү,
 Сүйлөп кетет балдырап,
 Ачып көзүн тамшанып,
 Араңдан-зорго таңданып,
 «Бу айылга турбайм» деп,
 Айылдан көчүп кетиптир,
 Кош атына жүк артып.
 Кечилдин көчүп кеткенин,
 Көзү менен көрүптүр.
 Көп күндөн бери колбуган,
 Короо менен жык толгон,
 Жакып байдын үйүнө,
 Калбай баары кириптир.
 Дүнүйөсү көп Жакып бай,
 Кем-керчи жок эч кандай,
 Бала оозантсак экен деп,
 Сактап жүргөн Чыйырды,
 Кырк тулумча сары май,
 Андан башка керектүү,
 Сарамжалы дагы бар.
 Үйгө кирген катындар,
 Карысынан баары май.
 «Жөрөлгөсү эне-атаң!»
 Майдан салып оозуна,
 Кемпирлер бала оозанткан.
 Оозуна майды татканда,
 Ыйлап оозун ачканда,
 Күркүрөп үнү угулду,
 Күн мөндүрлөп куйулду,
 Токойдо кайып калбады,
 Токтоно албай барлары,
 Көлдөр толуп чайпалды,
 Теңселип тоолор чайкалды,
 Жер титиреп козголуп,
 Бутун тартып алганда,
 Аңтарыла аз калды.

Карысы бар, жашы бар,
 Эки кемпир бир бала,
 Баланын коркуп үнүнөн,
 Эси ооган чагы бар.
 Жентек жеп элдер тарады,
 Адылбек, Балта, Жакып бай:
 – Алып келчи королу,
 Кана бери баланы.
 Карбаластап алдында,
 Чала-була караган,
 Ачып колун карады,
 Оң колунун бөлтөктөн,
 «Манас» атын таап алды.
 Камындырбай шарт эле,
 Акбалта айта салганы:
 – Бул кудайдын бергени,
 Манас атын которуп,
 Башкадан койуп ийели.
 Көп болот кылган иши, –
 Жок экен башка киши, – деп,
 «Чоң жинди» атын койолу.
 «Манас» десең эл билет,
 Чоң жинди десең ким билет?
 Акбалта атын койуптур,
 Алакандын бөлтөктө,
 Аты кайып болуптур.
 Жайлоого чыкпай Жакып бай,
 Бөксөлөй тартып конуптур.
 Ай кубалап, ай өтүп,
 Төрткө Манас толуптур.
 Төрткө жашы келгенде,
 Тербелип баса албады,
 Кере кулач далысы,
 Көкүрөгү андан кең,
 Кара бойун көтөрүп,
 Баса албай жатып калганы.
 Беш жашында телчиди,
 Алты жашта эр жетти,

МАНАС

Жылкыга барып мал бакты,
Күндө сойуп семиз бээ,
Бээге кошуп тай сойуп,
Кымызга чайкап бал куйуп,
Эртеден кечке кемитпей,
Дасторконго май койуп,
Бай Жакыпты какшатты.
Бузулуп малы жатканда,
Чоң жинди бузуп чачканда,
Кужурап Жакып чыдабай,
Кулагына жакпаган,
Куу какшыкты айтканда,
«Кайаша айтсам атама,
Калкка уят болом деп,
Эми эле минтип жатпайбы,
Көбүрөөк мындан иш кылсам,
Ээ кылбай атам койот», – деп,
Ооруду көөнү Жакыптан,
Баркөлдү жердеп туруучу,
Ошол кезде Жакып кан,
Атадан бала качыптыр,
Камбылдын белин ашыптыр,
Аккан дайра суусу жок,
Какшыган ысык чөл менен,
Бир далай күн басыптыр.
Калмактар катын жарганда,
Караногой кыргыздан,
Камбылга көчүп барганда,
Катыны эркек тууптур,
Атын Мажик койуптур,
Караногой Мажиги,
Сегизге жашы толуптур.
Караногой кайран чал,
Ээрчитип Мажик баласын,
Келе жаткан айдап мал.
Алдынан калды учурап,
Жакыптын уулу Чоң жинди.
Мурун угуп көрбөгөн,

Муну Ногой билбеди.
– Ээн талаада жалгыз баш,
Сен эндиреген ким? – деди.
Жолдошу жок жанында,
Сендиреген ким? – деди.
– Атамдын аты Жакып бай,
Өзүмдүн атым Чоң жинди,
Учурадың алдымдан,
Болосуң өзүң ким? – деди.
Жакыптын уулу дегенде,
Караногой билди эми.
«Катыны эркек тууду» деп,
Кабарын угуп жүрүүчү,
Баркөлгө көчүп келгенин,
Караногой билүүчү.
– Жүрү эмесе, жүргүн деп,
Уругуң кыргыз экенсиң,
Атаңды угуп билдим, – деп,
Үйүнө алып келгени.
«Мажик экөөң ойноп жүр»,
Орун берип оңдурду,
Үйүнө жатып кондурду.
Ойноп жүрүп ай толду,
Аштык айдар чак болду.
Байкаса аккан суусу жок,
Ак элечек тоосу жок,
Жандоодон жерди ойуптур,
Ошол жерде жүргөн эл,
Суу агызып койуптур.
Чоң жинди бала өзү тың,
Жанында бала Мажик тың,
Жерди казып аң кылып,
Агызып сууну шар кылып,
Айабай экти эгинди,
Тоодой кырман бар кылып,
Караногой карыны,
Кубантып көөнүн жай кылып.

МАНАС

Күзүндө келди Турпанга,
 Кабарын Жакып бай угуп,
 Келгенин көрдү Чоң жинди,
 Жакыпты Мажик билбеди,
 Үстүнө басып Чоң жинди,
 Жакып байга кирбеди.
 Караногой, Жакып бай,
 Карбаластап көрүшүп,
 Карсылдашып күлүшүп,
 Тамашага киргени.
 Жери ысык, жылкы жок,
 Кой азыраак, эчки көп
 Эчки сойуп Жакыпты,
 Караногой кондурду.
 Кыркча төөсү бар экен,
 Баары тегиз комдолуу,
 Кырк төөгө буудай арттырды,
 Баркөлгө Жакып тарттырды.
 Кайрылып Жакып келбеди,
 Артып калган буудайдан,
 Иш акына бергени,
 Мен-менсиген тыңынан,
 Далай киши келгени.
 Жети жерден ойдурду,
 Жерге сууну толтурду,
 Ошол жылкы эгини,
 Кумдан дагы көп болду.
 Баркөлдө жаткан Жакып бай,

Алтымыш нарча төө алды,
 Экиден теңдеп таар алды,
 Куру кантип барам деп,
 Курбалдаш Караногойго,
 Казы чыгаар бээ алды,
 Баласына энчи деп,
 Тору бышты дагы алды.
 Баркөлдөн чыгып Жакып бай,
 Турпанга жете барганы,
 Дөбө-дөбө туруптур,
 Чоң жиндинин кырманы.
 Канча жылдан бер жакка,
 Жылкынын этин жебеген,
 Сагынып калган Ногойу,
 Бээни жарып таштады,
 Жакыпты кошо бакканы.
 Алты күнү жатыптыр,
 Буудайын төөгө артыптыр,
 «Келерки жылы келемин,
 Көчүрүп сени кетемин»,
 Ногойго Жакып айтыптыр.
 Муну Манас угуптур,
 «Келерки жылы келсин» деп,
 Көөнүнө бүгүп койуптур,
 Муну мындай таштайлы,
 Манас баатыр көкжалдын,
 Аты-тону, каруусу,
 Камдалганынан баштайлы.





МАНАСТЫН АТ-ТОНУ МЕНЕН КАРУУ ЖАРАКТАРЫНЫН ДАЙЫНДАЛЫШЫ

Чүйүнө барып Жакып бай,
 Жыйырмасын үйгө таштады,
 Кырк төөгө буудай-дан артты,
 Жетөөнө алтын-зар артты,
 Үчөөнө курут-май артты,
 Үч төөгө алып бирден эр,
 Чыңгышты көздөй жол тартты.
 Жуңканда Чыңгыш жатуучу,
 Батышты карай бет алып,
 Күндө аскер басуучу.
 Бай Жакып барды Чыңгышка,
 Келгенин Чыңгыш угуптур,
 Кеңири үйгө киргизип,
 Келтире конок кылыштыр.
 Үч күн өрүүн алыптыр,
 Чыңгыш кандын үстүнө,
 Жакып бай өзү барыптыр:
 – Кадырлуу Чыңгыш каныбыз,
 Аманбы малы-жаныңыз?
 Аркаңыздан сенделип,
 Ээрчийбиз кыргыз баарыбыз.
 Баштагыдан беш бетер,
 Куттуу болсун өзүнө,
 Падышалык тагыңыз,
 Күндөй тийип душманга
 Сынбады сиздин шагыңыз,
 Күкүрттөн бетер күч алып,
 Күндө ачылды багыңыз,
 Алдыңа келген Жакып бай,
 Тилегим кабыл алыңыз.

Арнап келген Чыңгыш кан,
 Санаты элүү нарыбыз,
 Кыркына теңдеп арттырган,
 Кызыл буудай даныбыз,
 Жагданга салып жүктөгөн
 Жети төөдө зарыбыз,
 Капка салып арттырган,
 Үч нарга аркан тарттырган,
 Курут менен майыбыз,
 Алдыңа келип арыз айткан,
 Аты Жакып чалыңыз.
 Ал канча дебестен,
 Бир көтөрүп салыңыз,
 Кабыл көрүп тилегин,
 Тартуу малды алыңыз.
 Келгенде сага кебим бар,
 Келбей койсом, Чыңгыш кан,
 Эминеден кемим бар?
 Энесайдан көчүрдүң,
 Балыкартка көндүрдүң,
 Бооз катынын жардыртып,
 Алооке деген калдайга,
 Куруп калган кыргызды,
 Ар жорукка көндүрдүң,
 «Манас туулат экен деп,
 Беш үйдөн бирден кондурдуң,
 Бирден кечил айылда,
 Конокко күндө кычырып,
 Молдолорду койдурдуң,
 Ногойго болдум короолош,

МАНАС

Вазир кылып ал койду,
 Кургак наамды алыпмын,
 Эч пайдасы болбоду.
 Сеникиби, Чыңгыш кан,
 Меникиби, Чыңгыш кан,
 Короого арбып мал толду.
 Тардык кылды Балыкарт,
 Барскоон ашып көчкөнмүн,
 Күнөстөн ары өткөнмүн,
 Айагы кууш суусу шар,
 Жылкыга болду жери тар,
 Күнөстө чыдап тура албай,
 Актокойго келип мен,
 Актокой атын өчүрдүм,
 Буурултокой ат койдум,
 Келгели жаман болбодум,
 «Куубаш Жакып» дечү эле,
 Балалуу Жакып мен болдум,
 Өзүм кары, бала жаш,
 Багың артык кишисиң,
 Мал-пулду алып алдыңа,
 Сага келдим мааналап.
 Актокойдо турганда,
 Арбытпады субайын,
 Айдап калмак кубалап.
 Чыдай албай ал жерден,
 Баркөлгө бардым мааналап.
 Сагындым Буурултокойду,
 Сага келдим аркалап.
 Айтканын Чыңгыш угуптур,
 Алып келген мал-пулун,
 Баарысын Чыңгыш алыптыр.
 Жакып менен жайлашып,
 Түйүндүү кепти байлашып,
 Буурултокой, Чаганды,
 Орто жерде араны,
 Өткөзүп берип Жакыпка,
 Кан кылып кагаз бериптир,
 Бай Жакыптын колуна.

Бай Жакып болду «кан Жакып»,
 Баркөлдөн көчтү Алтайга,
 Айдап малын чаңдатып.
 Кыялында Жакып бай:
 «Кыргыз менен чамалаш,
 Акбалта менен караандаш,
 Казак менен аралаш,
 Чогулуша консом деп,
 Жакшы-жаман күн болсо,
 Чогуу бирге болсом деп,
 Жөн жатпайт уулум Манас деп,
 Чоңойуп бойго толсо», – деп,
 Ойлонгон кеби бай Жакып,
 Чыңгышка барып арыз айтып,
 Тилегине жетиптир.
 Колуна кандык катты алып:
 – Уруксат бер Чыңгыш кан,
 Кетейин, – деди аттанып,
 Төөдөн бирди албады,
 Чыңгыш кандын короого
 Алып кирип байлады,
 Бабырап Чыңгыш кеп баштап:
 – Ой, бай Жакып, – деп баштап,
 Кандыкты бердим мен сага,
 Эми кетип жатасың,
 Үйүндү карай кур гана,
 Куру кетпей ала кет,
 Буудайың, алтын-пулуңду,
 Мен алайын мунуңду.
 Күндө көчүп жүрөсүң,
 Ала кеткин нарынды,
 Албаймын мен малыңды,
 Мине кет ылгап жоргомду,
 Кийе кет кылдап торкомду.
 Кабаттап тогуз тон койду,
 Коштоого тогуз ат койду,
 Аты-тонун баарысын,
 Албай Жакып койгону.
 – Куру кетесиң кантип? – деп,

МАНАС

Улам Чыңгыш торгоду,
 Балта айтып Жакыпка,
 Маалым эле башынан:
 «Манас минчү бир ат бар,
 Өзү сары кула тай,
 Ырысына уулундун,
 Душманынан табылар.
 Ошол тайда, Жакып бай,
 Эки-үч түрдүү белги бар:
 Ак сур кула түгү бар,
 Кулун даакы түшпөгөн,
 Учасында жүнү бар,
 Орто эшектей бойу бар,
 Жоон сабоодой колу бар,
 Өсө албай жүрөт корунуп,
 Жашырып бойун жаныбар.
 Мен да байкап жүрөйүн,
 Сен да байкап карагын,
 Илинип калса көзүңө,
 Кыйа өтпөгүн, Жакып бай».
 Жакып бай мында келгели,
 Күн алтыга толгону,
 Келгенден Жакып бер жакка
 Балта айткан кула тай,
 Короого пайда болгону.
 «Кантип жылкы болсун?» – деп,
 Ойунда Жакып ойлоду,
 «Тоо жетелеп, тон кий», – деп,
 Жолун Чыңгыш торгоду,
 Эми Жакып турбады:
 – Короодо жүргөн мана бу,
 Жаш баланын малы экен,
 Деп кула тай сурады.
 Кула тайды сураса,
 Чыңгыш күлдү кырс этип:
 – Сураганың кула тай,
 Болосуңбу көөнүң жай?
 Кула тайды сен уксаң,
 Мана мындай жайы бар:

Өз малымда короомдо,
 Куу чаар бээм болчу эле,
 Үч жылда бирден туучу эле,
 Үч жыл кысыр турчу эле,
 Алтайдын Айдыңкөлүнө
 Мындан качып барчу эле,
 Кардына бала бүткөндө
 Кайра келип алчу эле.
 Эки асыйда бир тууду,
 Кулуну кара туулду,
 Кара тай сулуу мал болду,
 Тулпарлык сыны бар болду,
 Ар кайдан сурап эл келип,
 Кулагым ызы-чуу болду.
 Күндө келип Алооке,
 Короомдон кетпей койгону.
 Алалбайт деп ойлодум,
 Ортого арбын мал койдум.
 Макул деп алды Алооке,
 Алооке берген арбын мал,
 Мага болду береке,
 Алооке бербей турбады,
 Кара тайдын колкосу,
 Үзүлбөй эки ай чубады.
 Кийинки жылы куу чаар бээ,
 Дагы бирди тууганы.
 Кедеңдин уулу Жолойу,
 Жеткире берип колкосун,
 Каалап туруп бул алды.
 Туубай үч жыл куру калды,
 Эки жыл кетти жоголуп,
 Табылбай чаар бээ койгондо,
 Күндө суроо салгамын,
 Элдин тынчын алганмын,
 Короого келип калыптыр,
 Үчүнчү жылы бул малым.
 Ошол жылы тууганы –
 Сен сураган кула тай.
 Жаңы бышты жазга асый,

MANAS

Кебетеси ушундай.
 Малды ээрчип кетпеди,
 Жашы бышты болгунча,
 Даакы жүнү түшпөдү.
 Жоон сабоодой буту бар,
 Саа жарайбы ушу тай?
 Анда Жакып муну айтат:
 – Алооке менен Кедеңдей,
 Каалап алып бергендей,
 Кайсы менин уулум бар?
 Этегим жаап ката элек,
 Серек, Сыргак жаш балдар,
 Эшикке чыгып сийе элек,
 Арнап миниш ат тургай.
 Кардыгач кызым чоңойуп,
 Каралды болуп калды эле,
 Өзүмдү тартып калганбы,
 Өтө кароо малга эле.
 Короодон кетпес мал экен,
 Кардыгач минип жүрсө деп,
 Көөнүмө кетип калды эле.
 «Сурасаң, Жакып алгын», – деп,
 Чыңгыш бере салыптыр,
 Басып барып жигиттер,
 Эринден чалып алыптыр.
 «Кош, эмесе», – деп айтып,
 Кол тартышып Жакып бай,
 Аттанып жолго салыптыр.
 Жакып бай кетип эми эле,
 Жаңгыр келип калыптыр.
 – Кеттиби, Чыңгыш, Жакып бай?
 Падыша Чыңгыш болсоң да,
 Өтө сенин пейлиң тар.
 Узаттыңбы Жакыпты,
 Көөнүн ачып кош кылбай?
 Жаңгырды карап алайып,
 Алдыңкы ээрдин жаланып:
 – Береминби, бербеймин,
 Өзүм билем мал-пулум.

«Таарынтты мени Чыңгыш», – деп,
 Айттыбы сага, Жаңгырым?
 Сурады каалап сур тайды,
 Албады андан башкамды,
 Сурап жатып тайды алып,
 Эмеле Жакып аттанды.
 Тайдын жайын мен айттым,
 Болбой Жакып алганы...
 Угуп Жаңгыр делейип,
 Тиктеп калып элейип:
 – Катygүн, Чыңгыш, не дейсиң?!
 Сур тайды бердим, нээ дейсиң?
 Сур тайды ага бергениң –
 Падышалык тагыңды,
 Башында белги бергениң!
 Кан болдум деп калдайып,
 Колуңду керип далдайып,
 Малдын жайын билбейсиң,
 Алооке алган кара тай,
 Алгара болду билдиңби?
 Жолой алган сур тайың,
 Ачбуудан болду көрдүңбү?
 Сур тайды көзгө илбедиң,
 Суурултуп таптап минбедиң.
 Айткан кепке кирбейсиң,
 Малдын жайын билбейсиң,
 Буту чийдей начар деп,
 Көңүлүңө илбейсиң.
 Ал Аккула деген ат болот,
 Ай-ааламга даңк болот.
 Не бересиң Жакыпка,
 Багың качып жоголот!
 Кеттиби деп Жакыпты,
 Сурагалы келбедим,
 Үч күндө бирден көрчү элем,
 Жакыпка берген сур тайды,
 Көргөнү бүгүн келгенмин.
 Көңүлүмө толбоду,
 Көркөө Чыңгыш бергениң!

МАНАС

Жаңгырдан угуп жеме кеп,
 Бир жигитин желдирди,
 Ылдам алып келгин деп,
 Келаткан Жакып ылдамдап,
 Аркасын карап делдендеп,
 Айылдан чыкты чабаган,
 Жакыпты карай делбеңдеп.
 Жакыптын кетти көөнүнө:
 «Сур тайды доолап келет» деп.
 Алдында кайкы ач белес,
 Желип чыкты энтелеп.
 Жетегинде сур тайы,
 Сүйрөлүп баспай темселеп,
 Нарларын белден ашырды,
 Жоролорду жетелеп.
 Аңгычакты чабаган,
 Жете келди энтелеп,
 Айтып кепти келгенде,
 Агытып ийди мына деп.
 Айдап көрсө чабаган,
 Арык сур тай баспады.
 – Кан болбой катып калгыр!– деп,
 Ушуну доолайт малым, – деп,
 Артынан келген чабаган,
 Чокуга чаап таштады.
 Чабаган кетти элине,
 Жакып бай чыкты туу белге,
 Жете келди кула тай,
 Төө артынан бир демде.
 Карады Жаңгыр далыны,
 Калды сур тай бир жерде,
 «Айдасам баспай койду» деп,
 Чабаган айтып келди эле,
 Эч кимдин иши болбоду,
 Унутуп баары койгону.
 Кишинеп жете барганда,
 Жетелеп Жакып алыптыр,
 Алып кетип калыптыр,
 «Буудайга сатып алган», – деп,

Ошого аты калыптыр.
 Баркөлгө барып бай Жакып,
 Анда турбай байыр алып,
 Буурултокой көчүптүр,
 Чыңгыш берген катты алып,
 Буурултокой келгенде,
 «Кан Жакып» деген атты алып.
 Жакып бай көчүп келгенде,
 Кан Ногой небак өлүптүр,
 Ногойдун калган эл-журту,
 Кан Жакыпка көнүптүр.
 Кийинки жылы күз болду,
 Турпанды көздөй бет алып,
 Аттана турган кез болду.
 Жетекте төөсү жүз болду,
 Жолдошу элүү эр болду,
 Жетегинде Жакыптын,
 Үч токумдуу ат болду.
 Аттардын тыңын ылгатып,
 Токулгасын чыңдатып,
 Аттанмак болду үч күндө,
 Турпанды көздөй жол тартып.
 Жакып бай турду Чыйырга,
 Уккан кебин бүт айтып:
 – Жүрүүчү эле сур тайды,
 Агаң Балта дөө айтып,
 Берип койуп алдында,
 Чыңгыш алды бир тартып,
 Жете келди аркамдан,
 Жетелеп келдим мен кайтып.
 Кебетеси-кешпири,
 Керекке келер тай эмес,
 Билет десе Балтаны,
 Бул айтканы кайсы кеп?
 Чыйырды айтат кепти угуп:
 – Жакып кан, уккун, көөн буруп,
 Сур тай мында келгели,
 Ийип кетет эмчегим,
 Кээ-кээсинде буулугуп,

МАНАС

Сага айтып эп көрсөң,
 Берейин буудай деп жүрөм,
 Эмчегим саап сүткө жууп,
 Ырысына уулундун
 Койгон окшойт бир бээ тууп.
 Пулунду берип жалдадың,
 Колкосуна пулундун,
 Кандык атты сен алдың,
 Үч жылдан бери ажарлык,
 Кырк нарга жүктөп буудайды,
 Сур тайды сатып сен алдың.
 Сен албадың сур тайды,
 Айдады Манас буудайды,
 Балта айтып жүрүүчү,
 Аккула ушул турбайбы!
 Борсулдап күлүп бай Жакып:
 – Оо, Чыйырды байбиче,
 Айбанга эмчек ийди деп,
 Айтканың кандай кеп эле?
 Көзүм менен көрөйүн,
 Саап көрчү эме эле.
 Жакыптын кебин укканда,
 Зыркырап эмчек ийди эле,
 Чыныга саады Чыйырды,
 Чийдей агып куйулду,
 Өзү менен эмчектеш,
 Эненин сүтүн буйурду.
 – Дагы ийим бир сүтүм,
 Ийбей туруп калды деп,
 Уулун менен эмчектеш,
 Дагы бирөө барбы? – деп,
 Кеп кылбай Жакып калыптыр,
 Ак буудайдан кочуштап,
 Байбиче сүткө салыптыр,
 Сур тайга суна берди эле,
 Берип көнгөн немедей,
 Ирмеп сур тай жеди эле,
 «Аккула, Манас эмчектеш»,
 Дегени ушул кеп эле,

Негизи тулпар Аккула,
 Түбү Чыңгыш малы эле.
 Жол керегин бүт камдап,
 Белендеген Жакып бай,
 Эртен менен аттанат.
 Баркөл, Турпан арасы,
 Он эле күндүк жер эле.
 Алтайдан мында келгенче,
 Кырк күн өттү жөн эле,
 Толук жүзчө нар менен,
 Калдайган кара эл менен,
 Бай Жакып келип түшкөнү,
 Караногой кемпири
 Чай кайнатып түтпөдү.
 «Бай Жакып быйыл келет», деп,
 Караногой жүрүүчү,
 Жол керегин белендеп.
 Кысыр эмди тай, тайлак,
 Конокко сойуп Чоңжинди,
 Төө сойуп конок кондурду,
 Томсоруп карап олтурду.
 Чоңжинди, Мажик жүгүрүп,
 Коноктун алды жатканда,
 Аркасы жатып атканда,
 Караногой, бай Жакып,
 Масылет кылып жатышат:
 – Жүз төөдөн ашкан жүк болсо,
 Сап алтынга сатканга.
 Чоңжинди, Мажик угуптур,
 Экөө кеңеш кылыптыр,
 Кеңеши мунун тыныптыр.
 Алгачкы жылы бай Жакып,
 Алып келген тору тай,
 Тоотору атка конуптур,
 Мажиктин аты болуптур.
 Чоңжинди айтат Мажикке:
 – Тилимди алсаң сен, Мажик,
 Биз турбайлы бул жерде.
 Пулду көрсө сүйүнгөн,

МАНАС

Малды көрсө жүгүргөн,
 Атам карик киши эле.
 Мал бактырып биздерге,
 Жайыбызча койобу?
 Эркин өскөн Жакып кан,
 Айткан сөзгө болобу,
 Эл жаткан кезде коболу,
 Жаман жылкы болбойт го,
 Энчиңе алган тору тай,
 Быйыл бышты, жазга асый,
 Жарашыгы бир далай.
 Үч ай минсең чалдырбай,
 Минерге чыдайт тору тай,
 Шек берип сырын алдырбай.
 Мен атамдын атын минейин,
 Жетелеп келген аттарын,
 Аны кайдан минейин.
 Майболпоч баары бош жылкы,
 Жетелеп жүрүп какырда,
 Ысыкка күйүп жүрбөйүн.
 Конушун уктук булардын,
 Көргөнмүн жолун билемин,
 Чыйырды менен тилдешип,
 Сен экообуз бирлешип,
 Чыйырдыдан угалык,
 Акбалта менен сүйлөшүп,
 Анан жумуш кылалык.
 Төө жетелеп, ун артып,
 Боз ала чаң болгунча,
 Ушул кеңеш ылайык.
 Кеңеш кепке катышып,
 Жанына азык байлашып,
 Абыдан көөнүн жайлашып,
 Айылдан кетти аттанып.
 Бурулбай булар аттанды,
 Туйбай анда эл калды.
 Айал кылып турбады,
 Алда канча жол басып,
 Ортодо конуп жатпастан,

Ат өргүтүп баспастан,
 Эрте басып, кеч жатып,
 Кээ бир жерде түн катып,
 Алтай менен Баркөлдүн,
 Ортосунда бел экен,
 Салбарды деген бел ашып,
 Жакып байдын айылына,
 Жетип калды жанашып.
 Күүгүм кире күн бата,
 Айылдын алды жуп жата,
 Ажылдатып иттерди,
 Ызы-чуу кылып камата,
 Жакып байдын үйүнө,
 Бастырып келди жанаша.
 Чыйырды күмөн кылуучу:
 «Бай Жакып барса ал жерге
 Балам качып келер деп,
 Ак сүтүм берген эмизип,
 Акый демди билер деп,
 Күндүз келсе көрүнөө,
 Түндө келсе короого,
 Үйгө басып кирер», – деп,
 Ит ажылдап камады,
 Жата элек үйдө Чыйырды,
 Эшикке чыгып карады.
 Көрүндү көзгө келаткан,
 Эки жандын карааны.
 Караанды көрүп Чыйырды,
 Эргип көөнү кош болуп,
 Тура албай калды токтонуп,
 Алдынан утур барыптыр,
 Караса уулу Манасы,
 Алдынан чыга калыптыр.
 Жанындагы баланы,
 Уккан мурун кабарды,
 «Ар качан Мажик экен» деп,
 Бетинен өптү баланы.
 Манастын мойнун кучактап,
 Желкесинен бир жыттап,

MANAS

Токтобой кетти Чыйырды,
 Көзүнүн жашы бурчактап,
 Бакдөөлөт чыкты аңгыча,
 Узун көйнөк булактап.
 Баатырды келип кармады,
 Бооруна басып калганы.
 Үйүндөгү бүлөнү,
 Атынан айтып чакырды,
 Аксарбашыл айттырды,
 Сары эчкисин мууздатып,
 Садагасын кактырды.
 Бар кийимин чечтирди,
 Короодо бозой жылаңач,
 Бүт кийимге жеткирди,
 Алып кирип баланы,
 Сылап-сыйпап жаткырды,
 Сүйүнгөндөн Чыйырды,
 Уктабай таңды аткырды.
 Эртең менен болгондо,
 «Элдер көрүп турсун» деп,
 Дагы улак чаптырды.
 Бээден сойуп той берип,
 Келген элге эт берип,
 Эки күн өрүүн алдырды,
 Ээрчитип алды Манасты,
 Чыңгыштан алган сур тайды,
 Басып барып карашты.
 Баатырдын үнүн укканда,
 Аркырап сур тай кишинеп,
 Байкап көрсө ушул тай,
 Буттары ничке, кичинек,
 – Эмчегим ийип кетти деп,
 Чылап буудай бердим деп,
 Жаныбарым ушул тай,
 Көнгөн аттай жеди деп,
 Атаң алып келиптир,
 Тайатаң Балта кеби деп,
 Арнаган аты экен деп.
 Атайын барып карады,

Көкүлүнөн каңтара,
 Куйрукка чейин сыласа,
 Түшпөй жүргөн курсак жүн,
 Түк бирөө да калбады.
 Колун тартып алганда,
 Керилип сур тай суналды.
 Кулакта күйгөн шамы бар,
 Мандайында багы бар,
 Соорусуна карасаң,
 Салаа-салаа калы бар,
 Бабай Өмүр сылаган,
 Ошол калды билип ал.
 Тутам болуп кадоодой,
 Азуусу чыкты жаныбар.
 Курсагын жыйып тартылган,
 Кулагы жалдан артылган,
 Он беш күн болгон байлаган,
 Аркардай көзү жайнаган,
 Мындай сулуу чыкпайт го,
 Төрт аяктуу айбандан.
 Жал, куйругу түпөктөй,
 Тумшугуна караса,
 Сымга тарткан күбөктөй,
 Бүткөн бойу жарашык,
 Күмбөзгө тарткан сүрөттөй.
 Айран-азыр калыптыр,
 Чылбырынан канкоруң,
 Жетелеп атты алыптыр.
 Үйгө келбей акырда:
 – Таайым Балта кайда? – деп,
 Дайынын сурап калыптыр,
 Сураганда Чыйырды,
 Ачыгын айта салыптыр:
 – Таайың Балта сурасаң,
 Ак Чамбылдын төрүндө,
 Агалаташтын белинде,
 Жон атагын айтканда,
 Аралкөлдүн жээгинде.
 Зар болуп жүрөт тайакең,

МАНАС

Сендей, балам, жээнине,
Кулагың салып угуп тур,
Энеңдин айткан кебине.
Атаң карик, сээри пас,
Сен албагың көөнүңө.
Аксакал уулдай талтандап,
Жата албайсың төрүнө.
Ашөпкө бир мал сойулса,
Чатак салат көрүнөө.
Тайыңа барып таанышкын,
Мында турбай а көрө.
Мурун кыргыз калмактан,
Маанайы жаман пас болгон,
Баштан-айак калмактар,
Бул кыргызга кас болгон.
Айрыкча сени туулат деп,
Кылбаганы аз болгон.
Тируүлөй катын сойдурган,
Кардынан бала суурушкан,
Каратып туруп жардырып,
Кардынан канын чууруткан.
Айдап кыргыз биздерди,
Ар кайсы жакка кул кылган.
Таайың Балта ал жерде,
Айланасы бүт калмак,
Айласыз бүгүн тар жерде.
Күндүз барбай кеч баргын,
Күүгүм кире ал жерге.
Дөбөдө үч үй туруучу,
Үйүнүн бирөө ашкана,
Мейман кирет бирөөнө,
Өзү жатат бирөөнө,
Бейчеки адам кире албайт,
Уруксатсыз үйлөргө.
Үй белгиси бул, балам,
Мал белгисин айтайын,
Көөнүң койуп кулак сал.
Ак ала сайдын ташындай,
Сары ала көлдүн сазындай,

Боз чаар чаптын тигиндей,
Жээрде, тору билинбей,
Кара буурул, кызыл сур,
Минилбеген баары кур.
Тайыңдын уксам жылкысын,
Таанымал элге мына бул.
Калган элде жылкы бар,
Бир өңчөй болот жылкылар.
Акбалтанын малындай,
Мындай жылкы аз чыгаар.
Короого жылкы байлатпайт,
Жакын айыл кондуруп,
Коңшуларын жыргатпайт.
Ажылдатып ит бакпайт,
Кир дебесе үй ээси,
Үч үйгө киши баш бакпайт.
Күндүз барсаң эл көрөт,
Эрдемсип алган калмактар,
Эми эле келет тебейлеп,
Какшатпагың энеңди,
Бийласам жашым себейлеп.
Айтып болуп бар кебин,
«Ажырап балам кетет» деп,
Чыйырды ыйлап жиберет.
Бала да болсо кара көк,
Айтып болгус иши көп.
Сур тайды минип куулжуп,
«Болду эне, болду деп,
Жүргүн, Мажик, жүргүн», — деп,
Бастырып кетти айылдан.
Айылдан балдар кеткенде,
Чыйырды менен Бакдөөлөт,
Тиктеп турду карашып,
Көрүнбөй көзгө карааны,
Көп ыраакка кеткенче,
Жолунда Магдым үйү бар,
Жолу каткан Чоңжинди,
Жаш баладан кыйын ал.
«Никесинде Жакыптын,

МАНАС

Магдым да мага эне деп,
 Учурашпай кеткенде,
 Жүз көрүшсөк бир кезде,
 Мага айтар жеме», – деп,
 Кайрылыш жолго салганы,
 Кайран Мажик жанында,
 Калдайып жетип барганы.
 Эшикте Магдым бар экен,
 Атынан жерге түшүрбөй,
 Эңкейтип өптү баланы.
 Улуусун Серек дээр экен,
 Кичүүсү Сыргак бала экен,
 Ошол жылы жетиге,
 Чыгып калган чагы экен.
 Караса көздөн от жанып,
 Чыңаган темир өңдөнүп,
 Беттешип жоого киргендей,
 Белсенип найза өңөрүп,
 «Ээрчитер иним бардыр», – деп,
 Эңкейип Манас көтөрүп,
 Серекке көзүн салбады,
 Көтөрүп алды Сыргакты.
 Ал күнү жатып конушту,
 Айабай конок болушту.
 Эки уулдуу катын эркелеп,
 Малайлары энтелеп,
 Тай-кунанга арда эмген,
 Тайлак төөнү жетелеп,
 Конок кылып кондуруп,
 Эртең менен Чоңжинди,
 Кош эмесе, деп койуп,
 Токуп кула ат минди.
 Алтайды көздөй бет алып,
 Ал экөө жолго салыптыр,
 Арада канча күн басып,
 Чамбыл ташка барыптыр.
 Кишиден кепти сурабай,
 Чыйырды айткан мал түрүн,
 Унутуп ойдон чыгарбай,

Жылкыны көрүп тааныды.
 Баш-айагы бир күндүк,
 Жерге жылкы жайылды,
 Алтымыш уруу аралаш,
 Белгилүү жылкы табылды.
 Бурулуп артка кайрылды,
 Кайкыга чыгып карашып.
 Алдында турган айылды.
 Чыйырды айткан чын экен,
 Балтанын айылы табылды.
 Ортосу агын коо экен,
 Өйүз-бүйүз секичек,
 Эл конуучу жер экен.
 Бир жагында үч үй бар,
 Балтанын үйү ал экен.
 Бир жагында көп айыл,
 Байкады муну жаш балдар,
 Тигилүү катар үч үйгө,
 Эртеден-кечке жан барбай,
 Короонун аркы четинде,
 Жөлөңкө тартып төш жакка,
 Олтурган анда бирөө бар,
 Чоңдугу опсуз көрүндү,
 Жүрөгү жок жан көрсө,
 Ошол жерде алгындай,
 Мойнуна жакын өлүмдү.
 Тогуздан атка сүт артып,
 Токтоосуз келет жылкычы,
 Кирип-чыгып жатышат,
 Үч үйдүн бирин ачышып,
 Сүтүн куйуп сабаага,
 Токтобой кайра кайтышып,
 Келип турат артынан,
 Дагы сүтүн артышып,
 Күн бешимге толгондо,
 Жылкысын койду агытып.
 Кийинки сүтү кырк атта,
 Эл ичүүчү кымызы,
 Өйүзгү айыл баш жакта.

МАНАС

Баарын көрдү жумушун,
 Байкап билип алышты,
 Көз байланган бүүрүлдө,
 Байагы киши олтурган,
 Капыстан чыга калышып.
 Ороздунун Чоң Балта,
 Бойу тоодой төө Балта,
 Акылы артык адамдан,
 Далайды билет бир канча.
 «Анык Манас болгондо,
 Келер кези болду», – деп,
 Эсептеп билчү жыл-айын, –
 Тогузга жашы толду деп,
 Эки күндүн ичинде,
 Келсе келип калар деп,
 Карбаластап келишсе,
 Калмактар туйуп алар» деп,
 Кашатка чыгып олтурган.
 «Эртеден кечке карайм деп,
 Келбейт экен балдар деп,
 Кечигип калды кандай деп,
 Унутуп ай-күн эсебин,
 Чалалык менден кайдан?» – деп,
 Келбей койгон кезинде,
 Үйүнө кирген кайгы жеп.
 Кирген менен үйүнө,
 Тизесин Балта бүгө элек,
 Көчүгү жерге тийе элек,
 Ат дабырты угулду,
 Кулагына дүпүлдөп.
 Кайра Балта жүгүрөт,
 Сүйлөнүп калды катыны:
 – Жаш бала кезиң болбосоң,
 Балта дөө атың сен болсоң,
 Эртеден-кечке талаада,
 Үйгө кирбей олтурсаң,
 Оозуңа наар салбасаң,
 Шамда кирип эшиктен,
 Олтуруп орун албасаң,

Жеңилип калдың не мынча?
 Бейлиң сенин эң жаман!
 Кашкайып Балта кеп кылбай,
 Кайрылган бойдон унчукпай,
 Эшикке чыга калыптыр,
 Аттарын байлап кадага,
 Эшигинин алдына,
 Балдар келип алыптыр.
 Салам айтып кобурап,
 Алабы-албай койдубу,
 Ээги араң кыбырап.
 Чыккан бойдон түз басып,
 Аттарга барды чукулдап.
 Айлана басып кула атты,
 Тегеренип карады,
 Эңсеп жүргөн Балтанын,
 Эсинде малы байагы.
 «Бабай Камбар олуйа,
 Сылаган тагы барбы?» – деп,
 Соорусун байкап карады.
 Калемдин учу чийгендей,
 Беш колдун тагы турганы!
 Аттарды чечип жетелеп,
 Алдындагы терең коо,
 Ичи терең жар экен,
 Терең жардын ичинде,
 Жер казган үйү бар экен,
 Үч жылдан бери камынып,
 Олтурган журту ал экен.
 Балтанын андай кылганы,
 Төлгөчү калмак Эленкир,
 Балта менен короолош,
 Айылдан бирге бар экен.
 «Көрбөсө билбейт аны деп,
 Көзү көрсө белгини,
 Күмөн кылып калар», – деп,
 Камынып жүргөн чагы экен.
 Жер үйгө атты байлады,
 Балта көөнүн жайлады.

МАНАС

Ээрчитип кирди үйүнө,
 Келген эки баланы.
 Мажик эшик ачканы,
 Балта баштап башканы,
 Ортодо кирди арстаны.
 Оройун көрүп баатырдын,
 Балта дөөнүн кемпири,
 Өлүп кете жаздады.
 Жыгылчудай кыйшайып,
 Араңдан-зорго тас калды.
 «Ар качан Балта айтуучу,
 Атын уккам, көрбөгөм,
 Жээнибиз биздин Чоң жинди,
 Ушул болор бекен?» – деп,
 Ойуна кетти бир күмөн.
 Энтелеп катын жүгүрдү,
 Кыскартып жеңин түрүндү.
 Бал чайкаган кымыз бар,
 Капакка салган майы бар,
 Каймакка бышкан наны бар,
 Казы-карта аралаш,
 Кертип койгон дагы бар,
 Алып келе калганы.
 Чыгданды көздөй басканы,
 Чыгдандын оозун ачаарда,
 Атынан Балта айтканы,
 Азгаштырып кемпирди,
 Башка бир ишке жумшады.
 Ээрдин тиштеп каш бүркөп,
 «Бербегин», деп айтканы.
 Сыр алдырбай кемпири,
 Кайнатып койгон чайды алды,
 Ачыткан максым жарманы,
 Бышырып койгон тоочун,
 Алып келип койгону,
 Алып келген тамакка,
 Келген балдар тойбоду,
 Ошону менен унчукпай,
 Жаткырып муну койгону.

Жол басып келген балдардын,
 Уйкудан көзү катыптыр,
 «Көрүнөрбү укмуш» деп,
 Уктабай Балта жатыптыр,
 Бир убакта кол серпип,
 Чоң жинди төшүн ачыптыр.
 Чарадай жерге ак түшүп,
 Жабыкбаштын үстүнө,
 Үзүгүнө так түшүп,
 Кут куйулган немедей,
 Жапжарык болуп шам күйүп,
 Көрүп Балта күйүгүп,
 Кооп чыга жүгүрүп,
 Жан-алы калбай сүйүнүп,
 Жакасын кармап эшикте,
 Жараткандын жолуна,
 Жетимиш кой арнады,
 «Эрте менен болгондо,
 Элге бөлүп берем», – деп.
 Кайра кирип жатканы,
 Койнундагы катынга,
 Муну Балта айтпады.
 Агарып сүрүп таң атты,
 Кул-күндөр түндүк тартышты,
 Акбалта койду жемелеп,
 Үйгө кирбей кайтышты.
 Өзү басып Балта дөө,
 Үңкүрүнө барганы,
 Аттар турган байлалуу,
 Ал үңкүрдүн ичинде,
 Нечен чөптөр камдалуу.
 Оозуна салды килитти,
 Түк туйгузбай кишиге,
 Катыны дагы билген жок,
 Өзү билет ичинде,
 Үйүнө кирбей акырып,
 Эшигинин алдында,
 Жылкычысын чакырып,
 Тогуз-ону келиптир,

МАНАС

Үнүн угуп шашылып,
 – Жылкычы башы Тилекбай,
 Мен айтам кебим, уккун жай,
 Ушундан нары жөнөгүн,
 Үйүңө кирип олтурбай.
 Түгөнгүс менин малым бар,
 Өзүң дайнын билесиң,
 Менден жакшы Тилекбай,
 Жашы менен карысы,
 Түк көзүңө карабай,
 Алдыңкысы жети жыл,
 Андан калса беш жылдык,
 Амалсыз болсо үч жылдык,
 Туубай калган ак боздон,
 Өңдөрү келген окшоштон,
 Башка малдан кошпостон,
 Жетини ылгап табыңар,
 Бээ байланып болгунча,
 Алып келе калыңар.
 Жаз жарыды, бээ байлап,
 Ошондон бери мен Балта,
 Унчукпай жүргөн жайым бар,
 Үлүш бербей койду деп,
 Үмүт кылды айылдар,
 Сойууга жарап калгандыр,
 Семирип эми малыңар.
 Балтадан угуп кабарды,
 Тилекбай алды чабарды,
 Алтымыш киши жылкычы,
 Айылда бирөө калбады.
 Ылгап туруп туу тандап,
 Жети жылдык бирөө экен,
 Беш жылдыгы эки экен,
 Үч жылдыгы төрт экен,
 Балтанын тапкын дегени,
 Санаты мунун жети экен.
 Кармашып жети бээ алып,
 Жетелетип жанына,
 Жети киши котчу алып,

Жылкычы Тилек жетиптир,
 Энди Балта нетиптир,
 Жети жылдык боз бээни,
 Алып калды үйүңө,
 Беш жылдыктан эки бээ,
 Байлап койду кермеге.
 – Үч жылдыктан төрт бээни
 Алып барып айылга,
 Төрт үйгө төрттү сойуңар,
 Күн кечкирип кетпесиң,
 Ылдамыраак болуңар,
 Тартылуу түндүк ак үйлөр,
 Такырайтып койуңар.
 Жети сабаа кымыз бар,
 Тилекбай, сенин үйүңдө,
 Келген элдин колуна,
 Айак үзбөй сунуңар.
 «Кенен кыргыз эли» – деп,
 Келип кеткен калмакка,
 Аңгеме болсун мунуңар,
 Өзүм жаткан үч үйгө
 Жан бастырбай койуңар!
 Үч үйүңө караштуу,
 Казанчы алты уулу бар,
 – Жети жылдык боз бээни,
 Жик чыгарбай сойуңар,
 Салынбасын төрт туйак,
 Андан башка этинен,
 Аш болбоочу кишиге,
 Кошуп безин салбасын,
 Аты ичеги калбасын.
 Катуу эмес асталап,
 Орто карта кайнаткын,
 Ыгы менен туз салгын,
 Шылтоо кылып татпагын,
 Байбичесин жумшады:
 – Карап өзүң башкаргын!
 Бейчеки отту жактырбай,
 Бирөөгө тузун таттырбай,

МАНАС

Башкаларга чыгарып,
 Угузуп элге жап кылбай,
 Маалында этин бышыртып,
 Чараларга чыгартып,
 Ажыратып жилигин,
 Сом эттин баарын бир бөлүп,
 Өзү карап олтуруп,
 Алты уулга тууратып,
 Кол жуудуруп балдарга,
 Алдына койду сөөк тартып,
 «Жейт экен кандай этти?» – деп,
 Байкайт Балта көз салып.
 Бирден алып жиликти,
 Сыйра кармап оозуна,
 Бир эле салат Чоң жинди,
 Мажик менен Чоң жинди,
 Жилик этин бүт жеди.
 Аңгычакты болбоду,
 Туураган эти келди эми.
 Чараны тарта бергенде,
 Жигитти чыгып кет деди,
 Чоңжинди, Мажик ал экөө,
 Ошол үйдө эт жеди.
 Жеткилең жети албады,
 Жей албай Мажик калганы,
 Жетик тууган Чоң жинди,
 Этин эмес шалдаган,
 Чыгын кошо жалмады,
 Үч жылдан бери камданып,
 Дайарланган Акбалта,
 Үч өгүздүн терисин,
 Кермегин жакшы кандырып,
 Карагай ышка төндүрүп,
 Жел киргизбей көмдүрүп,
 Орду менен тиктирип,
 Жык толтура койдуруп,
 Бишкек менен токмоктоп,
 Талкуулатып урдуруп,
 Эр жагында сабаасы,

Баш көтөрүп Балта доо,
 Ал балдарды карады.
 – Сен экөөң жаш, мен кары,
 Тартынбай ич, деп, кымыздан, –
 Көрсөтүп койду сабааны.
 Алты жашар баланы,
 Ичине салып олтурса,
 Чыгалбай уктап калгындай,
 Балта дөөнүн айагы.
 Мажик ичти тогузду,
 Айак менен Чоң жинди,
 Удаа ичти отузду.
 Ичпей Мажик калганы,
 Төрт бурчунан сабаанын,
 Түрө Манас кармады,
 Деп албай ичип шимирди,
 Түбүндө неме калбады.
 Күрпүлдөп жаткан сабаасы,
 Шылбырап жатып калганы,
 Кыйалында Балтага,
 Кыраан баатыр жарады.
 «Алыстан келген арам деп,
 Ушул бойдон уктаса,
 Жеген майы, эт сиңбей,
 Болбой калар бала деп,
 Балта кепти баштады, –
 Жоокалатып турам», – деп.
 – Окшош эки баласың,
 Кеч кирип түндө жаттыңар,
 Эми кайда барасың?
 Ким болот атаң? Айтыңар,
 Туйук келип жөн кетпей,
 Туйундуруп кайтыңар.
 Экөөңдүн атың ким болот?
 Угушуп сурап билбесек,
 Эл-журтуң ким болот?
 Атаң менен энеңдин,
 Баарын айткын балдарым.
 Тайыңды кошо сурайын,



МАНАС

Жашырбай айткын бар жайын.
 Ачка жаттык түндө, деп,
 Көңүлүңө албаңар,
 Көрүнөө көзгө көрсөтүп,
 Болгон ишти айта сал.
 Балта сурап токтолду,
 Баатыр тууган Чоң жинди,
 Баш көтөрүп козголду:
 – Жерибиз Алтай, Кеңтокой,
 Журтубуз кыргыз кан Ногой,
 Атамдын аты Жакып бай,
 Балтадөө деген таайым бар,
 Тайымдын жүзүн көрсөм деп,
 Атайын келген жайым бар,
 Издеп келсем айлыңа,
 Тааныбай турган жайың бар.
 Энемдин аты – Чыйырды,
 Өзүмдүн атым – Чоң жинди,
 Баргын деп тайың журтуна,
 Энем мени жиберди.
 Кыргыздардын ичинде,
 Ойшун деген бар экен,
 Ойшундардын ичинде,
 Караногой кары экен,
 Аты Мажик мына бул,
 Ногойдон туулган бала экен,
 Жайын айтып жиберди,
 «Кепке жетик экен» деп,
 Жайын Балта билди эми.
 Олтуруп Балта сөзүн жай:
 – Турпанда жүрөт деп уктум,
 Бардыбы, жээним, Жакып бай?
 Өзүң айдап аш тапкан,
 Буудайга алган малыңбы,
 Эшиктеги кула тай?
 Атым менин Балта дөө,
 Сага камдап жүргөнүмүн,
 Кийериңе күрөөкө,
 Эми сырга келебиз,

Сөз чыгарба бирөөгө.
 Ороздудан бер жакка,
 Ортодо өткөн көп ишти,
 Олуттуу айтып Балта дөө,
 Чоң жиндиге билгизди:
 – Кыргыздын иши оң келип,
 Тилегин колго тийгизди.
 Сени чыгат деп айтып,
 Калмактардан билгичи,
 Жакшы-жаман дебестен,
 Ийинге бизди сийгизди,
 Бүгүн-эртең өрүүн ал,
 Бүрсүгүнү жолго сал.
 Артыңдан кууп бул жерге,
 Бөөдө жаңжал болбосун,
 Келип калса Жакып бай.
 «Жүргүнүң, үйгө, баскын деп,
 Чоңойо элек жашсың деп,
 Атайын барсам сени издеп,
 Эмне үчүн качтың» – деп,
 Адамзат оозунан,
 Э, балам, чыга берет, айтса кеп,
 Күүгүм кирип барата,
 Көз байланган убакта,
 Шам чырагын алдырып,
 Ат токумун жам кылып,
 Казган үйдү көрсөттү,
 Сур кулага салдырып.
 Жасаткан экен Акбалта,
 Байлыгына төндүрүп.
 Ээр-токумун келтирген,
 Сап алтынга көмдүрүп.
 Ноктосу жибек кенептен,
 Кармап турган немедей,
 Эп келтирип ченеткен,
 Жүгөнү бугу кайыштан,
 Өрмө көгү жүз бештен,
 Көкүлүн көзгө керттирген,
 Көкүлдүгүн келтирген,

МАНАС

Эркек жагы ургаачы,
 Учунa тогоо тактырган,
 Ичине темир кошпогон,
 Уйуткан сары алтындан,
 Жагоолору сап алтын,
 Жалтылдаган сары алтын.
 Ооздугунан башкасы,
 Көмкөрмөсү баары алтын,
 Көмкөрмө кокар беш жерде,
 Кем-керчи мунун жок эле.
 Токуган атка ээринин,
 Арбынын көрчү кебинин,
 Камдап жүргөн Акбалта,
 Манас сындуу эринин.
 Алдыңкы кашы карк алтын,
 Кийинки кашы чылк күмүш,
 Эки каптал эн темир,
 Эптеп кылган аккаңгы ээр,
 Таманы темир куйма алтын,
 Үзөнгүнүн баары алтын,
 Көмөлдүрүк шалдыркан,
 Тумарчасы алтындан,
 Кара темир кошпостон,
 Күмүшкө алтын жаптырган,
 Куйушканы куйма алтын,
 Жетимиш көктөн тарттырган,
 Олоңдору ой алтын,
 Ойуштуруп токуган,
 Көрпөчөсү байандоз,
 Көргөндүн көөнү болор кош.
 Акбалта эми кеп айтты:
 – Ай, Манасым, – деп айтты,
 Алыскы жолго барасың,
 Чубагым, жолуң болсун бош,
 Чубак деген уулум бар,
 Болот го бир күн саа жолдош.
 Бүгүн кошуп жиберсем,
 Эки жашынын кеми бар,
 Быйыл жашы жетиде,

Жетиле элек чени бар.
 Бир жагында карасам,
 Айткан сөзгө тил албай,
 Ашыкмараак жери бар.
 Биргелешип кетерсиң,
 Түбүң бирге тууганың,
 Азыркысы тайың ал.
 Аттанып жолго саларга,
 Ашыкпай жүргүн, чунагым.
 Батышты алгын маңдайга,
 Жанупту көздөй ыңгайлап,
 Самарканга барарсың,
 Самаркандын үстүндө,
 Белсаз деген жери бар.
 Жамгырчы менен Шыгайдын,
 Олжого кеткен моңгулга,
 Ошондо сенин элиң бар,
 Оолугуп кетпей, чунагым,
 Ойлонуп айткан кебимди ал.
 Баш көтөрсөң Алтайдан,
 Баш бербейт калмак биздерге.
 Баш бермек эле турмайлык,
 Тебелейт калмак күн-түндө.
 Көкжалдык менен сен калып,
 Көгөрүп жүрүп мен калып,
 Кыйратып калган кыргызды,
 Кызын калмак эл алып.
 Болотко деймин ойлосоң,
 Ал кезекте кыйналыш.
 Эл четинен чыгалы,
 Эл бүлүнткөн моңгулга,
 Эптеп уруш кылалы,
 Бир четинен жылдырып,
 Жер бошотуп алалы.
 Быйылкы жылы камынам,
 Эркегин койбой бар малдын,
 Субай кылып бычтырам,
 Атагы кыргыз дегенге,
 Айабай кепти уктурам,

МАНАС

Чондору айтат калмакка,
 Калгандарын чууртам,
 Шек бербей туруп жер тандап,
 Самаркан көздөй мен жылам,
 Эки жыл өтө бергенде,
 Ок өтпөс олпок тону деп,
 Буудайык кандан мен угам,
 Жиберип жалгыз Чубакты,
 Сен үчүн олпок суратам.
 Кыпчакбайдын Абдылда,
 Чубак менен тең эле,
 Беш жашында көргөнмүн,
 Эти тирүү неме эле,
 «Чубакка кошуп жыйырмананы,
 Жиберемин», – деди эле.
 Угуп жүргөн укмуштан,
 Кумардан угуп журт чыккан,
 Олуйа Бакай кары дейт,
 Оозунан чыккан ширин сөз,
 Өлбөскө куну дары дейт,
 Күйүп жүрөт деп угам,
 Көрсөм экен сени деп.
 Укмуш кулак карыдан,
 Угулуп кеткен кеп экен,
 Арнап айкын мылтыгын,
 Берет Бакай дээр экен.
 Айкожо келет жол тосуп,
 Арстаным, сага жол кошуп,
 Ачалбарс тийет колуна,
 Ким чыдайт сага жолошуп,
 Төкөр уста Бөлөкбай,
 Күтүп ал көөнүн оорутпай,
 Эр жарагы күндөлүк,
 Найза менен балта бар,
 Бөлөкбайдан башка уста,
 Жасай албайт эч кандай,
 Далы менен төлгөдөн,
 Мен угамын көргөндөн,
 «Ыстырлап» алам колума,

Унутуп калам кокус деп,
 Үч күндө алам бир карап,
 Мен аламын ойума,
 Атаң Шыгай тең карып,
 Жакып менен энелеш,
 Жайыңды такыр ал билбейт.
 Жамгырчы деген тайың тап,
 Мени менен жатындаш,
 Бүтүрүп берет бар ишти,
 Жамгырчы менен акылдаш.
 Кептин жайын Балта айтып,
 Жалпы жонун бүт айтып,
 Кайра келип жатышты.
 Өргүп эки күн бүтүп,
 Эртең менен эртерээк,
 Чоң жинди басчу жол жакка,
 Балта барып туруптур,
 Наркы беттен күзөтүп.
 Элдин алды копкондо,
 Аркасы элдин кобо элек,
 Күн чалып калган мезгилде,
 Желе-жорто шашыла,
 Шайбаңдата бастыра,
 Шаңданган эки жаш бала,
 Айылдан өттү бел жакка.
 Кашаттан чыкса жапыста,
 Акбалта турган капыста,
 Имерип түшө калышты,
 Салам айтып Балтага,
 Таазим кыла барышты.
 Урматтап бала Балтаны,
 Колунан кармай калышы,
 – Жээн болсоң да, уулумсуң,
 Жети ата кыргыз кунун кууп,
 Кыргыздын муңун укчусуң.
 Бастырганда бурулба,
 Баш бурбагын эч жакка.
 Удул барсаң түз барып,
 Самарканга барасың.

МАНАС

Бузулбай кыргыз эмгиче,
 Жаткан айыл абаң бар,
 Айлына калмак бара албай,
 Бурула кеткин чунагым,
 Кошой дөө деген агаң бар,
 Жанупту көздөй бет алсаң,
 Алатоо бойло тил алсаң,
 Жакага түшүп барбагын,
 Жайнап жаткан калмакка,
 Жанашып кокус калбагын,
 Коркконсуп тоого тырышпа,
 «Энеси – тоо, ата – суу»,
 Угушта биздин кыргызга.
 Атбашы деген жер эле,
 Чечдөбө мазар дээр эле.
 Баш бербей келген калмакка,
 Баатыр Кошой эр эле.
 Учуп ага кетпесең,
 Көөнү бизден кайтпайбы,
 Чоңойгондо көрүшсөң,
 Чоң таарынчы айтпайбы,
 «Келип кетти мага», деп,
 Кеп-кеңешти таппайбы,
 Араник көздөй бет алсаң,
 Колбутуп колун баспайбы.
 Ойноо бала жаш чакта,
 Ойуңа алып сен барсаң,
 Өмүр бойу унутпай,
 Кызматыңды кылбайбы,
 Түбүбүз бирге тууган деп,
 Баш булгабай турбайбы.
 Сен Жакыптан туулсаң,
 Ал Катагандан туулган,
 Өтүшкөн жок өөдө-ылдый,
 Сен экөөңөр тең тууган.
 Көрүшпөй кетсең бу сапар,
 Көөнүндө калат көп бушман,
 Күпүр кыла аркада,
 Көрө албаган көр душман.

Шектүү душман элиңе,
 Кол артчу жерге-жээгиңе,
 Алдында камдай жүрбөсөң,
 Тайанасың сен кимге?
 Келер ишти, кетерди,
 Кеңеш менен билдиргин,
 Ичинде жүрсүн ойлонуп,
 Кеңешим бирге дедиргин.
 Убакты келген күндөрдө,
 Өзүң барып көрүшкүн,
 Ооз-мурундан өбүшкүн.
 Кыйамы келген бир күндө,
 Саламга алик албагын,
 Жакшы адам экен, деп,
 Жалпандашып калбагын.
 Эр жигит байкап жүрүүчү,
 Алды-арты, тең жагын.
 Ошол үчүн мен айтам,
 Кошойго өзүң сен баргын.
 Бөлүнүп менден жөнөгүн,
 Ойуңа албай бөлөгүн.
 Илебиндин сазында,
 Иленин батыш башында,
 Кең Шибердин ойунда,
 Кечки суунун бойунда,
 Айдаркан деген казак бар,
 Ар качандан бир качан,
 Мазак кылат калмактар.
 Учураша өткүнүң,
 Манас деп атың айтпагын,
 Чоң жинди деп кеткиниң.
 Көрбөгөнмүн уккамын,
 Айдаркан уулу Көкчө деп,
 Алп мүчөлүү шаңданган,
 Азамат эрдин бири деп.
 Жалгыз аттын чаңы жок,
 Казактар жардам боло албай,
 Анын аты билинбейт.
 Ыгына келсе сырдашкын,

МАНАС

Ылайык болсо мундашкын,
 Көөдөк болсо күүлдөк,
 Көп сүйлөшпөй жөн кайткын.
 Билгенинче Балта дөө,
 Бир кыйла айтып насаат кеп,
 Колунан кармап бир жыттап,
 Ажыраша бөлүндү,
 «Баргын, балам, баргын!» – деп.
 Балтадан баатыр бөлүнүп,
 Баса элек көздөй көрүнүп,
 Күнү бүркөк Алтайдын,
 Күндө жамгыр төгүлүп,
 Аралап барды Илеге,
 Чыгып барды Чоңжинди,
 Кең Шибер башы туу белге,
 Чыга калса белеске,
 Кайкысы ойдуң түз экен,
 Сары короо кык болуп,
 Жаздын бери кой жатып,
 Айдаркандын Көкчөсү,
 Чүкө атып жаткан кези экен.
 Отуз бала жанында,
 Опсуз баатыр байкаса,
 Айдаркандын Көкчөсү,
 Жыйырма ашуун бар жашта,
 Балдарды эки бөлүптүр,
 Чүкө атып жатып балдары,
 Өтө чебер көнүптүр.
 Жакыптын уулу Чоң жинди,
 Чүкөнү мурун билбеди,
 Жүргөн жолун унутту,
 Чечинип койуп кирди эми.
 Чоң жинди, Көкчө баштаган,
 Отуз эки жаш болду,
 Он алтыдан бөлүнүп,
 Экөө эки баш болду.
 Утуп алган кишиге,
 Бирден кыз соога деп койду.
 Кадамагын кадашып,

Кээ-кээсинде кычылап,
 Жыдыдың деп талашып,
 Уруша кетчү немедей,
 Опурандап урушуп,
 Күлүп ийип кашкайып,
 Кайра карап турушуп,
 Кызык атып жатканда,
 Төөнүн асты чыгыптыр,
 Туу белден нары ашканга.
 Келген төөнү билип ал,
 Чиркеген катар нары бар,
 Толук үч жүз төө экен,
 Дөөкан деген байы бар,
 Араникте Дөөкандын,
 Алдырып келген Кытайдан,
 Каптал кара жайы бар.
 Башкарып жүргөн төөсүндө,
 Манжулардын Дөөдүр алп,
 Баш кишиси дагы бар,
 Көзкамандын Көкчөкөз,
 Алооке төөсүн жетелеп,
 Арасында бу да бар.
 Жүз элүүдөн төө топтоп,
 Дөөкан менен Алооке,
 Соодагерлик кылуучу,
 Сонун иши дагы бар.
 Аралдын төөсүн колбутуп,
 Үчтөн төөгө бирден эр,
 Келип калды мабулар.
 Атагы чыккан Дөөкандын,
 Каралөк деген нары бар,
 Каркыттап сүйгөн малынан,
 Артык көргөн жайы бар.
 Дөөкандын төөсү алдында,
 Жетелеп жетип келишти,
 Ордо аткан такырга.
 Чүкө чертип жатыптыр,
 Ойун келип баатырга,
 Ордо менен кээри жок,

Эркин жүрүп, эрке өскөн,
 Ошол заман чагында,
 Калмактардай деги жок,
 Чуркурап балдар жүгүрдү,
 Тоотуп койор бейли жок.
 Токтоло балдар калыптыр,
 Топтото төөнү жетелеп.
 Ордого кирип барыптыр,
 Ошол кезде Чоң жинди,
 Чүкөнү чертип салыптыр.
 Чоң жинди колу не күчтүү,
 Домпой тийген чүкө учту,
 Талкалап өтүп кетиптир,
 Колу менен бир бутту.
 Колу-буту кыйрады,
 Каралөк буту сынганда,
 Карап калмак турбады,
 Жанында турган баланы,
 Чокудан нары муштады,
 Мурдунан кызыл кан агып,
 Бала жерди жыттады.
 Баланы көрүп ич күйүп,
 Баатыр Көкчө чуркады.
 Айдаркандын эр Көкчө,
 Бардашы журттан бөлөкчө,
 Жүгүрүп жетип барганы,
 Баланы муштап жиберген,
 Калмакты мууздап салганы,
 Бу түгөнгүс чуу болду,
 Таап алды калбааны.
 Жакыптын уулу Чоң жинди,
 Болуп жаткан иштерди,
 Дегеле бирин билбеди,
 Кызыгып алган турбайбы,
 Ордо ичинде жүргөнү.
 Көзкамандын Көкчөкөз,
 Так орустай байкасаң,
 Мурду кызыл, көпкөк көз,
 Ээрди-мурдун жаланып,

Кеп кылганы өткүр сөз.
 Көкчөгө барды жакындап,
 Этектен кармап таргарда,
 Чоң жинди көрө салыптыр,
 Чуркап чыгып калганын,
 Ошондо билип алыптыр.
 Айдаркандын Көкчөсүн,
 Таанышып абдан биле элек,
 Карап турса Чоң жинди,
 Көзкамандын Көкчөкөз,
 Чокуга тартып жиберет.
 Кылчайып Көкчө болгунча,
 Чуркап жетти Чоң жинди,
 Колу менен муштабай,
 Буту менен бир тепти.
 Томолонуп баштыкча,
 Токтоо кылбай кеткени,
 Кайкыдан ашып капкайда,
 Томолонуп кетиптир.
 Мына калган моңгулдар,
 Ичинде Дөөдүр алпы бар,
 Эки жүз ашуун киши экен,
 Ажылдап үргөн ит экен,
 Төөлөрүн таштап «та-талап»,
 Тобу менен жабылды.
 Топ-топ келип болгунча,
 Токсонду Көкчө жайлады,
 Токсондон ашкан немеси,
 Чоңжинди колу тийиптир,
 Тик турган неме калбады.
 Карап туруп Дөөдүр алп,
 Ошондо турду кеп сурап:
 – Ким болосуң, эки уул?
 Немине үчүн болгон чыр?
 Көкчөдөн сурап жатканда,
 Жаткан моңгул жалдырап,
 Алкымында балдырап,
 Чүкөдөн чыккан чатакты,
 Айтып ийди аныктап.

МАНАС

Чатакты уга салыптыр,
 «Чатакты тапкан ушул», – деп,
 Чоң жиндиге барыптыр,
 Манжусунча балдырап,
 Чоң жинди Дөөдүр алп,
 Жаман тилдеп салыптыр.
 Тилмеч Көкчө эр эле,
 Күн чыгыш жаккы элдерде,
 Мунун билбеген тили жок эле.
 – Бок жейсиң мынча неге?! – деп,
 Бүктөй кармап камчысын,
 Тоодой болгон Дөөдүрдү,
 Көөдөндөн нары койду эле,
 Дөөдүр колун имерди,
 Күжүлдөгөн Көкчөнү,
 Көк ала майдан шиберге,
 Көгүчкөндөй телп этип,
 Ыргытып аны жиберди.
 Чоң жиндинин ошондо,
 Куршугу мунун кармады,
 Коркконсуп туруп албады,
 Жакасынан Дөөдүрдү,
 Муунта бекем кармады.
 Тарбайып бойу Дөөдүр алп,
 Баса албай калды тамталап.
 Катуу кармап бек сыккан,
 Мурдунан кан тамчылап,
 Эси ооп жыгылды,
 Бир далайда кансырап.
 Чоң жинди артын караса,
 Ордунан туруп моңгулдар,
 Кошулуп ага манжулар,
 Көкчө менен бир келген,
 Отуз бала анда бар,
 Чыркыратып балдарды,
 Чындап сабап алыптыр,
 Сойулдарын көтөрүп,
 Сөкүлдөшүп калыптыр.
 Кара Ногой Мажиги,

Камбыл тууган бала эле,
 Төөчү болгон моңгулдан,
 Он бештен артык немесин,
 Жипке байлап салды эле.
 Калган балдар токмок жеп,
 Көкчөкөз турат окшойт деп,
 Жүгүрүп баатыр жетиптир.
 Аралап кире бергенде,
 Манжу, калмак элдерден,
 Элүүдөн артык немеси,
 А дүйнөгө кетиптир.
 Көзү көрдү Көкчөкөз,
 Айдаркандын Көкчөсүн,
 Кан Жакыптын баласын,
 Көзү көрмөк турмайлык,
 Уккан эмес мындан сөз.
 «Кыргыз, казак эми деп,
 Жаман экен бейли деп,
 Туруп берсем бул жерде,
 Мени кошо жеди деп,
 Кайра качпай Каңгайга,
 Нарынды карай жөнөдү,
 Арызын айтып баргалы,
 Алооке өңдүү калдайга.
 Айдаркандын Көкчөсү,
 Ордунан тура калыптыр,
 Ороолонуп ошондо,
 Опсуз мушташ салыптыр.
 Чоң жинди, Көкчө мушташып,
 Жүз элүүчө элдерди,
 Манжу, калмак келгенди,
 Дөөдүрдөн башка бирөө жок,
 А дүйнөгө жиберди.
 Манжулардын Дөөдүрү,
 Өзү мыкты тың экен,
 Дөөдүрлүгү чын экен,
 Дөөдүр эми неткени,
 Өлгөнү менен кээри жок,
 Айтып турган кептери:

МАНАС

– Урушкан эки баласың,
 Ушалап үч жүз киши өлдү,
 Муну кандай кыласың?
 Дөөдүр тирүү бар турса,
 Кайда барып турасың?!
 Жакыптын уулу Чоң жинди,
 Дөөдүрлүгүн билбеди,
 – Дөөдүр тирүү бармын деп,
 Дөөкүрсүгөн ким? – деди,
 Чогултуп кырган баарыңды,
 Чоң жинди болом мен! – деди,
 Чоң жинди деп укканда,
 – Ченебей колуң байлайын,
 Араникте Дөө канга,
 Ошону карай айдайын,
 Кежирлик кылсаң тил албай,
 Кесип башың байлайын,
 Айтканымдай кылбасам,
 Дөөдүр болбой калайын!
 Бүткөн бойу сүлкүлдөк,
 Бутун серпип тепсесе,
 Кара жер кетет дүңкүлдөп,
 Катую тийди Дөөдүр алп,
 Чоң жиндиге күркүрөп.
 Дөөдүрлүгүн билбеди,
 Чоң жинди жини келди эми,
 Чын ачуусу келгенде,
 Чымырканып кармады,
 Кыймылдатпай Дөөдүрдү,
 Кыл чылбыр менен байлады.
 Алып барып бир жерге,
 Алты жол ашкан туу белге,
 Дардайтып мууздап салганы.
 – Баарың бери келгин, – деп,
 Чогултуп алды балдарды,
 – Досум Көкчө кел, – деди,
 Айткан тилге кир, – деди.
 Кактап манжу жебейби,
 Моңгулдар калбай келбейби,

Катын-бала калтырбай,
 Казак менен кыргыздын,
 Азабын колго бербейби.
 Баш кылып манжу Дөөдүрдү,
 Өлтүрдүк деп үч жүздү,
 Башка элге дебейли.
 Жаныңда отуз балаңды,
 Такыр алгын бар малды,
 Мында туруп албайлы.
 Мен ойлоймун, дос Көкчө,
 Самарканга барарды.
 Тилимди алсаң төөнү ал,
 Жан багалбай сандырап,
 Самсалап жүргөн эрден ал,
 Баланча кана дебеген,
 Санатта жоктон ылгап ал,
 Жетелетип төөлөрдү,
 Букарды көздөй жолго сал.
 Букарда бар кыргыз деп,
 Уламалап мен угам,
 Алпарып берип төөлөрдү,
 Тандап сулуу кызын ал.
 Алооке, Дөө кан төө таппай,
 Чыгыштан издеп сандалар,
 Бекер сулуу алды деп,
 Көкчө сага ат калар.
 Чырпык талдан табышты,
 Түк кишиге айтпаска,
 Балдардан каргыш алышты.
 Ушу болот Көкчөнүн,
 Букарга барып төө берип,
 Акеркечти алышы.
 Ажырап Көкчө досунан,
 Аттанып алып кеткени,
 Орто бөксө тоо бойлоп,
 Алды өзөн карагай,
 Өйүзү кызыл тоосу бар,
 Өзөндүн баары жык токой,
 Капташып калды бир жерге:

МАНАС

Шымал жагы Балыкарт,
 Алды жагы кең Нарын,
 Чыгыш жагы Атбашы,
 Таракайдын кырына,
 Чыгып келген убагы.
 Атбашынын Терсайрык,
 Кийик карап, айуу атып,
 Кыйкыртып элин чуулдатып,
 Кашкулак менен бөрү атып,
 Текесин таштан кулатып,
 Курбудан аркар-кулжа атып,
 Желип чыккан сай-сайдан,
 Кыпкызыл түлкү дагы атып,
 Салаңдата терисин,
 Сакалдууга байлашып,
 Айгай чууну салышып,
 Абдан ачып көңүлүн,
 Тамашага канышып,
 Кошой баштап сексен эр,
 Келген экен бул жерге,
 Ошондо чыкты Чоңжинди,
 Таракайдын туу белге.
 Кошой бекер келбеген,
 Бала чактан бер жакка,
 Сыйкыры бар бенде экен,
 Чакташып душман жеңбеген,
 Кармашып чама келбеген,
 Ашкере Кошой дөө экен,
 Айрыкча маңгул, манжулар.
 Дөө Кошой аны дээр экен.
 Белден чыгып энкейип,
 Суркула аты теңселип,
 Кошой жүрчү көрсөм деп,
 Жакыптын уулун эңсенип.
 Ачып бирөө сыр кылбай,
 Ичинде Кошой билүүчү,
 Болжолдоп күндү санаган,
 «Болжолу болду анын» деп,
 Күнүгө жолду караган.

«Өлбөй Балта бар болсо,
 Чогулар жери Самаркан,
 Четинен албай душманды,
 Ордодон айдап ким чыккан?
 Өлөрү болбой күрөштө,
 Зордуктап балбан ким жыккан?»
 Уктабай Кошой таң атчу,
 Кээ-кээсинде эстесе,
 Калмактан көргөн кордуктан.
 Эрдин баары элирип,
 Жигиттин баары керилип,
 Өпкөлөтө аттарын,
 Өдө-ылдый теминип,
 Аңга кызып алыптыр,
 Атактуу Кошой баатыры,
 Белге көзүн салыптыр,
 Ошол кезде Чоңжинди,
 Аккула минип болкойуп,
 Азыркы жашы тогузда,
 Алатоодой зоңкойуп,
 Карааны тоодой көрүнүп,
 Көрө койуп караанын,
 Кошойдун жашы төгүлүп,
 «Алдынан тосо чабам деп,
 Таманын жерге тийгизбей,
 Атынан жулуп алам», – деп,
 Тоотору кармап минерде,
 Мунун ойуна кетти далай кеп:
 «Алыстан келсе, мени издеп,
 Телегейи Кошойдун,
 Төрт тарабы тегиз деп,
 Жердеген жери Кошойдун,
 Деңиздин башы эгиз деп,
 Атайын келсем барам деп,
 Аталаш туулган агам деп,
 Жолу улуу, жашы кичүү,
 Өзү келсин мага», – деп,
 Токтоло Кошой калыптыр.
 Токтоо кылбай бастырып,

МАНАС

Чоңжинди жете барыптыр.
 Кошойду көрүп Чоңжинди,
 Атынан түшө каларда,
 Жөөлөп айтып саламын,
 Жолунан тосо барарда,
 Кошой айтат ушунда:
 – О, чоочун бала, сур атчан,
 Кулагың сал мен айтам,
 Түшпө, бала сен аттан!
 Мен жөнөкөй сен арстан,
 Көрүнүп турган кепти айтам.
 Келе бер аттуу, болду деп,
 Атынан түшүп келбейт деп,
 Ойума түк бир албаймын,
 Кечирим кылып койдум деп.
 Түшөмүн дедиң бүгүлүп,
 Менин улуулугум билгизип.
 Ошентип айтып дөө Кошой,
 Түшүрбөй атка мингизип,
 Баарысы ууга кызыгып,
 Мунун жанында жок бир жигит.
 Кошойго чукул келгенде,
 Коркуп Мажик апкаарып,
 Ээрчип бирге баралбай,
 Кетенчиктеп ат тартып,
 Жалтайып Мажик калыптыр,
 Тайманбаган кара көк,
 Тартынбай жете барыптыр.
 Салам айтып салганы,
 Кошой алик алганы,
 Көрүшөлү, баатыр деп,
 Колун сунуп дөө Кошой,
 Чоңжинди колун кармады.
 Колун салып оозуна,
 Жаш баладай жалмады,
 Чылбырдан сүйрөп жетелеп,
 Алып кетип калганы.
 Атбашы ылдый жетиптир,
 Ээрчип жүргөн жолдошу,

Кеткенин кайда билбептир.
 Артында Мажик семселеп,
 Караандаш ээрчип ал келет.
 Жетелеп алып Жиндини,
 Чечдөбөгө келди эми,
 «Чечдөбө ата, колдо!» – деп,
 Ченебей Кошой оштонуп,
 Токсон сур айтып ийди эми.
 Атбашыга караган,
 Кара кыргыз аталган,
 Аралап каңгай барбаган,
 Жайында Аксай жайлаган,
 Кышынкысын болгондо,
 Катуу багыт тетир суу,
 Карага малын айдаган.
 Оорукта калган чоң үйлөр,
 Опсуз күлүк байлаган.
 Мал менен жүргөн байлары,
 Карын-карын май алган,
 Кашкарга киши жиберип,
 Капталдап кара чай алган,
 Чайга кошуп кант алган.
 Эт көйнөк кылып кийерге,
 Эбин тапса бөз алган,
 Кошой дөө коргон салган жер,
 Чалдыбар деген ат калган,
 Коргонго Кошой алып барды,
 Корголбой түшүп калганы,
 Түк кишиге туйгузбай,
 Тогуз түнү жатканы,
 Токсонду сойуп түлөөгө,
 Күндө күлүк чапканы,
 Жаш балдары дүрүлдөп,
 Көкбөрү, улак тартканы,
 Орто жашы күүлдөп,
 Байге бөлүп жатканы.
 Ортосуна коргондун,
 Ордо салып атканы,
 Топ таш, чакмак, кумалак,

МАНАС

Муңдуу үнү кылкыйак,
Кечте ойноочу кырк уул бар,
Четке бирди чыгарып,
Кечтелешип кыйкырат.
Чатыраш ойун дагы бар,
Чайга салган балы бар,
Миңбугудан алдырган,
Күрүч деген даны бар,
Тогуз күнү кондурду,
Кошой деген залыңар.
Кеп-кеңешке канышты,
Чоң жинди, Мажик жаш балдар,
Кетерине калышты,
Кошойго айтты Чоң жинди,
Самарканга барышты.
– Болду, баатыр, болду деп,
Алтымыш уруу алаштын,
Ырысы бүгүн толду, – деп,
Алдында болгон урушка.
Мен эле барбай койдум деп,
Баарыбыз кетсек жылышып,
Кара кытай, манжуга,
Калмак менен урушуп,
Калдайлар колун киргизет,
Кашкар менен чуурутуп,
Дөөкан, Соксо, Сотойлор
Араникте жата албай,
Булар да келет угушуп.
Чыгышты тосуп чеп болуп,
Чечдөбөдө турушка,
Жетик Кошой калыптыр.
Эреже мындай болбосо,
Четтен калмак кол салып,
Сел агышы аныктыр.
Чыгыштан чыгып аттанып,
Батышты көздөй жол тартып,
Самаркан көздөй оң тартып,
Күнбатыш алып маңдайга,
Ашыгып кетип баратат,

Самарканга барганга.
Арадан нечен конуптур,
Чоң жинди, Мажик экөөнүн,
Жеткен чагы болуптур.
Кайкы-кайкы эдирмек,
Калдырак кара тоо экен,
Капчыгайы ышкырган,
Маңгыраган зоо экен,
Калмак, кыргыз ал кезде,
Карчылдашкан жоо экен.
Чоң жинди, Мажик бастырып,
Бет алып чыкты бир белде,
Ошол болот баатырдын,
Белсазга жетип келгени.
Айак жагы Самаркан,
Жайлоосун Белсаз дээр экен,
Кырчындуу деген өзөнгө,
Жамгырчы, Шыгай эл экен.
Аркы бети Көкойдуң,
Алды жагы Белсаз деп,
Бир тарабы Кырчындуу,
Чоң жинди чыккан дөбөнү,
Түйүнчоку дээр экен.
Чокуга чыгып ат байлап,
Тегерете тиктесе,
Белсазда жаткан айыл көп,
Тегерете бээ байлап.
Алды жакты капыста,
Уруп жаткан экөө бар,
Жылаңачтап эр байлап.
– Ылдам, Мажик, бар – деди,
Тайак жеген урганды,
Такыр үчөөн кубалап,
Алып келе кал! – деди.
Арыштап Мажик жеткени,
Уруп жаткан эмелер,
Мажиктин көрүп караанын,
Жүрөгү коркуп эс чыгып,
Тик карабай кеп кылып,

МАНАС

Кылмышкер болуп кыйылып,
 Башын салып турушту,
 Байлап койуп байкушту,
 Эмне үчүн урушту?
 Чоң жиндиге жеткинче,
 Мажик кумар болуптур,
 Муну сурап угушту.
 – Байлады сени не? – деди,
 Бербеген акы бар беле?
 Ана-мына берем деп,
 Сүйрөп жүргөн сен беле?
 Тайакты жеген бул байкуш,
 Айтууга алы келбеди,
 Көбүрөөк уруп койуптур,
 Араң туруп сенделе,
 «Айта албайт экен арзын деп,
 Угарбыз кийин дартын, – деп,
 Айдап алып келгени.
 Аттары турган байлалуу,
 Чоң жиндини көргөндө,
 Тайак жеген ургандын –
 Баарынын көзү жайнады.
 Тайак жеген караса,
 Көрүндү жүзү ажарлуу.
 Куруп калган куу туйак,
 Эми кайдан аянды,
 Бар кебин айта салганы:
 – Атым менин Бөдөнө,
 Кылбадым ууру дегеле,
 Капкан койуп бел-белге,
 Кийик кармап жегенге,
 Келип-кетип жүрчү элем,
 Ушул Түйүн дөбөгө.
 Кийик уулап келиптир,
 Калмактан каңгып бул экөө.
 Капканга алдым үч кийик,
 Көрүп калмак ич күйүп,
 Шыралга менден сурады,
 Бирөөнү бердим экөөнө:

«Тең жара бөлүп алгын» деп,
 Куру кетпей байланып,
 Үйүңө кетип калгын», – деп.
 «Экини бизге бер деди,
 Бирөөнү өзүн ал деди,
 Колдогу малың турмайлык,
 Тоодо оттогон кийиктер,
 Биздики, билип кал», – деди.
 Кара жаным ачынып,
 Кайаша айтып жибердим.
 Байлап алып уруптур,
 Канчалык урган билбеймин,
 Көңтөйдөн эли бул экөө,
 Күллү калмак чоңдору,
 Кийгени темир күрөөкө,
 Күндө кызыл чок салат.
 Атагы кыргыз болгонго,
 Өчпөй турган жүрөккө.
 Андан башка күнөөм жок,
 Айтып көрсүн бул экөө.
 Ачуусу келип Чоң жинди,
 Качырап азуу чайнады,
 Ачып көзүн карады,
 Алды каткан калмактар,
 Агып көздөн жаш кетип,
 А дээрге алы калбады.
 Кетенчиктеп турушуп,
 Качып жөнөп калганы.
 Бир аттанып чуркатпай,
 Бурдай Мажик кармады,
 Качкан менен бул экөө,
 Кутулуп кете албады.
 Акырын айтып муңайым,
 Абдан жайын сурады.
 Бөдөнө айткан чын экен,
 Артык айтып ийбептир,
 Чыр чыккан кеби ошол экен,
 Ошол кезде кыргыздар,
 Мамынчалык кор экен,

МАНАС

Өзү кудай болуптур,
 Манжу, калмак зор экен.
 Самаркандын жеринде,
 Тажик, калча бу да бар,
 Жүржүт менен жуда бар,
 Каракалпак, өзүбек,
 Көккөз ногой өтө көп,
 Баш көтөртпөйт баарысын,
 Калмактар жүргөн бүт ээлеп,
 Жамбашын жерге тийгизбейт,
 Күндө алым бергин деп,
 Ороонду ачып эгиниң,
 Жүктөп келе калгын деп.
 Отун-жыгач көп алат,
 Таба албай калган немени,
 Тепсеп туруп сабашат,
 Темирден салып колуна,
 Аркандан байлап мойнуна,
 Казган орго камашат.
 Өкүмүнө көнүшөт,
 Не дегенин беришет,
 Теңдеше албай калмакка,
 Телмирип баары жүрүшөт,
 Баштыгы андай болгондо,
 Талаа-түздө жүргөндү,
 Калганы өзү билчү экен.
 Капканга алган кийикти,
 Артып мага бербейт деп,
 Урган кеби ушу экен.
 Ошондо айтты Чоң жинди:
 – Ойносоң, кумар ут, деди,
 Олтурбагын сен Мажик,
 Ушул экөөн жут! – деди,
 Эр Мажик керге жарады,
 Көтөрүп келип бир ташты,
 Тирүүлөй көзүп жайнатып,
 Албарстыдай каргантып,
 Бастырып белден таштады.
 Боктору чыгып бортулдап,

Кысылып өпкө дем чыкпай,
 Доңуздан бетер коркулдап,
 Экөө өлүп жоголду.
 Бөдөнөгө Чоң жинди,
 Айткан кеби бу болду:
 – Кор болдуң, кыргыз, билдим мен,
 Айылбашы кишиң ким?
 Жайнап жаткан жылкылар,
 Кайсы элдин жылкысы?
 Керүүлөй тарткан көп жерде,
 Келишкен айыл үй тиккен,
 Тээ кеңири айыл кимдики?
 Кайдан келген кишибиз,
 Байкап бизди билдиңби?
 Тиктеп калып элейип,
 Ээси оогандай селейип,
 Жин тийгендей делдейип,
 Бөдөнө кебин баштады,
 А дегенде Бөдөнө,
 Эки көзүн жаштады:
 – Өзүм алжан кыргызы,
 Акимсиген калмактын,
 Кийгени жибек кырмызы.
 Эркинче уруп ойношот,
 Көргөн жерде кыргызды.
 Жайнап жаткан көп жылкы,
 Жамгырчы, Шыгай жылкысы.
 Керүүлөй тарткан көп айыл,
 Келтирип барын чогултуп,
 Топтоп койгон кыргызды.
 Эркек киши үйдө жок,
 Кылабыз күндө жумушту.
 Тааныбаймын мен сизди,
 Таанышабыз айтсаңыз,
 Куткардың бүгүн мени сен,
 Түк кишиге көрүнбөй,
 Ушул жерден кайтсаңыз.
 Калмак жок калган ээн жерде,
 Жамгырчы менен Шыгайга,

МАНАС

Дартыбыз болсо айтабыз,
 Өч алыш келбейт колумдан,
 Олутунуп кайтабыз.
 Экөөнү издеп эл келет,
 Ой-тоону карап кыдырып,
 Ар кайда жүрүп темселеп,
 Таап алат өлүгүн,
 Кыскартып койдук кыргыздын,
 Бир далайдын өлүмүн.
 «Өлтүрүп койдуң, кыргыз», – деп,
 Жүктөтүп барып дог урат,
 Бул экөөнүн өлүгүн.
 «Кунун толук бергин деп,
 Төрт түлүктүү малыңдан,
 Теңин санап бөлгүн», – деп,
 Андан кала бергенде,
 «Жетерлик алтын-зар кошуң,
 Терең казып көмгүн», – деп.
 Айласы кетет Жамгырчы,
 Амалсыз калат Шыгай кан,
 Кыргызды кыйнайт туралбай,
 Таап алып издешип,
 Калмакка айтат уйалбай.
 Кет десең бүгүн барамын,
 Эртеңки күнгө калбаймын.
 Бир балам, бар катыным,
 Энем өлгөн, атам бар,
 Бир атыма артармын.
 Кутулсам болду тирүү деп,
 Ташкенди көздөй качармын.
 Көргөнүмдүн баарысын,
 Дартымды кимге айтармын?
 Кебетенден байкаймын,
 Кең далылуу баатырсың,
 Кепке салбай кедейди,
 Келген дайнын айтырсың.
 – Дайнымды сурап нетесиң?
 Дайнымды угар алың жок,
 Дайынсыз киши экенсиң.

Кеп кетирбей угуп ал,
 Кечигип турбай жолго сал.
 Түк кишиге билинбей,
 Жамгырчыга жетип бар.
 Баары көргөн-билгениң,
 Байлатып тайак жегениң,
 Баштан-айак айта сал.
 Жамгырчыга туйунтуп,
 Жайкалып үйдө жатып кал,
 Жыргалды кийин көрөсүң,
 Жыргатуучу өзүм бар.
 Бүгүн сага айтпаймын,
 Мен белгилүү таанымал.
 Атың жалгыз, кийик үч,
 Артынып кетер чамаң жок,
 Каралашып сен менен.
 Алышып барар ыгым жок,
 Таштап койгун бул жерге,
 Күүгүм кирген бүрүлдө,
 Таап алгын этиңди
 Жамгырчынын үйүндө.
 Бйлап ийип күлүңдөп,
 Сүйүнгөнсүп күдүңдөп:
 – Мени, баатыр, жумшадың,
 Жамгырчыга баргын деп,
 Жылдыз чыккан мезгилде,
 Этиңди андан алгын деп,
 Үйүңдөн качпай жат дедиң,
 Жыргалдын даамын тат дедиң,
 Жамгырчыга айтайын,
 Аты-тонуң, бар белгиң.
 Укмуштан уккан кабардан,
 Сураарга турат бир кебим,
 Атам айтып жүрчү эле,
 Манас чыгат дегениң.
 Ырас болсо айтканы,
 Ошол Манас сиз деймин,
 Азыраак айткын белгиңди,
 Мен кишиге дебеймин,

МАНАС

Айлымдан качып түн катып,
 Убара болуп жүрбөйүн.
 Манас болсоң чыныңды айт,
 Калмакты бузсаң талкалап,
 Коркуп качсам калмактан,
 Кара жаным калкалап,
 Барар жердин дайны жок,
 Баана кылып аркалап.
 Сурап тура калганы,
 Сурабай сөзү калбады.
 Чоң жинди: – Бала, бас деди,
 Жамгырчыга көргөндү,
 Калтырбастан айт деди,
 Мыдырабай үйүңдө,
 Кыймылдабай жат, – деди.
 Жандырып сурап чама жок,
 Байкап көрсө Бөдөнө,
 Көзүнүн чаарын чыгарса,
 Чыдоочу бенде жана жок.
 Эки сан этин көтөрүп,
 Басарына калганда,
 Баары көргөн-билгенин,
 Айтарына калганда,
 Кош эмесе, деп койуп,
 Кайтарына калганда:
 – Атың шайдоот тың беле
 Артынып этиң кетерге?
 Жөө кетпесең артып кет,
 Көтөрө алса, – деди эле.
 – Минсем басар шайы жок,
 Эти арык, жалы жок,
 Калмактар жүрүп иштетип,
 Бутунда така дагы жок,
 Жалгыз атым ушу эле,
 Мындан башка малым жок.
 Тетиги турган жеринде,
 Сары ала таштуу жер эле,
 Жалгыз көз булак суусу бар,
 Чөбү чирик күр эле,

Таштап кетмек болчумун,
 Чыгарып койуп бул жерге,
 Эңкейип Мажик кармады,
 Байлаган жипке эки сан,
 Этин колдон алганы,
 Бир карынга үч боорду,
 Чогултуп Мажик салганы.
 -Алты бөйрөк, үч боорду,
 Калтырбастан ал деди.
 Калмактын өтүп тайагы,
 Канталап жонуң кан деди,
 Жылдыз чыккан кезинде,
 Этиңди анан ал, – деди.
 Көтөрүп кетчүү эки сан,
 Аны дагы бербеди,
 Алты бөйрөк, үч боорду,
 Ороп-чулгап көтөрдү,
 Колдон качкан койондой.
 Кулдундап бала жөнөдү,
 Жону ооруйт кан какшап,
 Ийни ооруйт зыркырап,
 Кан аралаш сары суу,
 Жонунан агып чыпылдап,
 Жаман урган калмактар,
 Тал чырпыктап шыпылдак,
 Жете барды үйүнө,
 Желе басып шыпылдап.
 Киргизип этти таштады,
 Урматтап күтөт атасын.
 Барбай туруп Жамгырга,
 Атасына айтканы,
 Баласынын айтканын,
 Байтөлөн байкуш байкады.
 Бар белгисин укканда,
 Ак сакалы жайкалды.
 Абышка башын чайкады,
 Чайкаганда токтобой,
 Көзүнөн жашы акканы,
 Сүйүнгөндөн чыдабай,

МАНАС

Бакырып ийе жаздады.
 Көп жашаган Байтөлөн,
 Көп немени билчү эле.
 «Атам менен курбалдаш,
 Короолош жүргөн эле», – деп,
 Кээ-кээсинде Жамгырчы,
 Кеп салып буга берчү эле.
 Укмуш кулак неме эле,
 Укмуштан угуп билчү эле,
 Ойуна алып Манасты:
 «Бир көрсөм деп жүрчү эле.
 Жаңы баатыр Манасын,
 Бир көрүп өлүп кетсем деп,
 Көзүм көрүп баатырды,
 Күрпүлдөгөн калмактан,
 Бирөөнүн башын кесем деп,
 Арманым жок өлөрмүн,
 Андан кийин кетсем», – деп,
 Карылыгы болбосо,
 Жаш чагында эресек,
 Баатырсыман неме эле.
 Байтөлөн аны дээр эле,
 Ошон үчүн Байтөлөн,
 Баласына башында,
 Айтып жүргөн кеп эле.
 – Турбагын, балам жүгүргүн,
 Сени бүгүн туугандай,
 Токтоно албай сүйүндүм,
 Байлап урду дегенде,
 Көрүп туруп түңүлдүм.
 Эсебин алып берет го,
 Эмгектүү ушул күнүмдүн,
 Жүгүргүн, балам, жүгүргүн!
 Бөдөнө байкуш жүгүрүп,
 Сүйүнгөндө атасы,
 Баласы кошо сүйүнүп,
 Сүйүнбөсө неткени,
 «Сүйүндүң, ата, неге? – деп,
 Сурап албай кеткени.

Үйүнүн бери жагында,
 Даарат кылып келаткан,
 Жамгырчыга жетти эми.
 Жазганбай жетти Бөдөнө,
 Теңтуш киши кептенип,
 Тегерете бир карап,
 Кебин баштай кетти эми,
 Тоодо көргөн бар кебин,
 Көзү менен көргөнүн,
 Такыр айтты билгенин.
 Атасына айтканда,
 Жүгүргүн, балам, дегенин,
 Эсине келип ошондо,
 Салам айтпай Жамгырга,
 Кебин баштап ийгенин.
 Айтып болуп молтойуп,
 Карап турду бар кебин.
 Унутуп бала калыптыр,
 Аты кандай экенин,
 Чала айтып салыптыр.
 – Ой, Бөдөнө, сен, – деди,
 Жамгырчынын бир кеби,
 – Кандай жылкы, көрдүңбү,
 Ал баланын мингенин?
 Жанында киши барбы, жок?
 Жайын айтчы, сен! – деди.
 Белгилүү атын билбедим,
 Бирөөнүн атын билемин,
 Бирөөнү бирөө айтканда,
 Атын анда билгенмин,
 Таза карап байкадым,
 Алдындагы мингенин.
 Аксаргыл кула ат экен,
 Адам айран калгандай,
 Соорусунда кат экен,
 Самаркандын деңизин,
 Жөн эле кечип кеткиңдей.
 Кара тоодой мен көрдүм,
 Кебетеси кешпирин,

МАНАС

Унутуп айтпай кетипмин,
 Улугум Жамгыр кечиргин!
 Качып кетем мен дедим,
 «Жамгырчыга айтып кой,
 Качпай тургун сен», – деди.
 Анда айтат Жамгырчы:
 – Оо, Бөдөнө куу туйак,
 Кадырыңды жам кылчы.
 Үйүңө балам кайтып бар,
 Айтуучунун атаңа –
 Жамгырчы ошол бала дейт.
 Муну атаңа айтып бар,
 Куру кетпей үйгө кир.
 Эшиктен туруп Жамгырчы,
 Байбичесин чакырды:
 – Бөдөнөгө бир чанач,
 Жык толтура кымыз бер.
 Байтөлөн салып чай ичсин,
 Сары канттан кошуп бер.
 Өзүнчө агып жатпайбы,
 Бышкан казы-картадан,
 Алышынча дагы бер.
 Бейлиңди сал кеңири,
 Бизге кудай да берер.
 Үйгө кирип Бөдөнө,
 Баарын алды бергенин,
 Атасына божурап,
 Айтып барды көргөнүн.
 Ашыктырып катынын,
 Болгун ылдам, куйгун деп,
 Атама мурун сунгун деп,
 Өзүм туурап ийейин,
 Кийиктин боорун куургун деп.
 Камынтып Жамгыр кууруптур,
 Кечкурун балдар келер деп,
 Кирип чыгып эшикке,
 Токтоно албай элеңдеп,
 Балта айткан бир кеп бар:
 «Жакып, Шыгай бир эле,

Бир катындан эле деп,
 Тар курсактан тебишкен,
 Талашып эмчек эмишкен,
 Атам менин Шыгайдын,
 Энеси экөө бир экен,
 Шыгайга барып түшөм», – деп,
 Ойунда Манас бул экен.
 Күүгүм кирди бүрүлдөп,
 Көрүнбөй көзгө күдүңдөп,
 Аттанып баатыр жөнөдү,
 Арттырып кийик эттерин,
 Мажикти бастыр, жүргүн деп.
 Эңиш тарта бастырып,
 Чыйрыгып сууган аттарым,
 Оозунан көбүк чачтырып.
 Көрүп алган үйлөрүн,
 Угуп алган бар жайын,
 «Чоң атам Шыгай экен» деп,
 Бастырып баатыр барганы.
 Эшикке чыккан киши жок,
 Келип кетип жатабы, –
 Эч ким менен иши жок,
 Ортосу кечим сай экен,
 Жалгыз жол бийик жар экен,
 Бер жагында Жамгырчы,
 Бир жакта Шыгай бар экен.
 Аттарын балдар байлады,
 Астынан киши барбады,
 Жете барып Бөдөнө,
 Астынан чуркап ат алды.
 Арткан бойдон тору атты,
 Бөдөнөгө карматты:
 – Алып келип байлап кой,
 Үйгө кирбе! – деп айтты.
 Салам айтып Шыгайдын,
 Үйүңө кирип барышты.
 Жарык күйбөй, от күдүң,
 Кара күүгүм кези экен.
 Сакалы жок молтойгон,

МАНАС

Сүзөгөн кара букадай,
 Оройу суук киши экен.
 Алачыктай кемпири,
 «Келдиңерби?» – дебеди,
 – Өөдө өткүлө, балдар деп,
 Шыгайдын оозу келгени.
 Аңгыча карап олтурса,
 Дүпүлдөп тору ат келди.
 – Көмүскөгө байлап кел,
 Бошонуп кетип калат деп,
 Мажикти баатыр жиберди.
 Мажик атын байлады,
 Балдар көөнүн жайлады,
 Казан асып, от жагып,
 Аш-тамак кыла албады.
 Сүт катыктап чай койду,
 Каймакка бышкан тоочотон,
 Чагы менен жай койду,
 Жарты киши тойгундай,
 Керткен казы-жал койду,
 Жатар ашы балдардын,
 Ошол эле болгону.
 Кымызы бар чайкаган,
 Шыгай менен кемпири,
 Балдарды кайдан байкаган.
 Кулу-күңү бар экен,
 Мойну жоон чайпалган.
 Нечен күңү бар экен,
 Семизинен баса албай,
 Май соорусу чайкалган.
 Алардын тили кыска экен,
 Мындай конок кылсак деп,
 Байбичеге айтардан.
 Түлкү тойут таам берди,
 Суусунга кымыз бербеди,
 Ашып калган кымызды,
 Сабаага куйуп жиберди.
 Орун салды, жай алды,
 Уктап баатыр калганы.

Чыдай албай Жамгырчы,
 «Калп айткан экен каапыр», – деп,
 Эки-үч чыгып карады.
 Далайга Жамгыр олтурду,
 Кемпири экөө кеңешип,
 Дасторкондун бетине,
 Бар тамагын толтурду.
 Жетелетип улагын,
 Садага чаап ийүчү,
 Дайарлатып улагын.
 Балдардын дайыны болбоду,
 Келбей булар койгону,
 Жамгырчынын ойуна,
 Нечен акыл толгону,
 Уктап кетип азыраак,
 Жамгырчы чочуп ойгонду,
 Эшикке чыкса Жамгырчы,
 Асман тунук, күн ачык,
 Жылдыз калың түн ачык,
 Ай чыгыптыр жаркырап,
 Жер бетине нур чачып.
 Аккула көзгө көрүндү,
 Шыгайдын үйү жанында,
 Турган экен жарашып.
 Желбегей чапан жабылуу,
 Эки жеңи салылуу,
 Алптын бири Жамгырчы,
 Кең көкүрөк далылуу,
 Аттай басып аң жактан,
 Атты барып карады.
 Аккула экен караса,
 Айтып жүргөн байагы.
 Уктабай Шыгай жатат деп,
 Түрс-түрс басып барганы.
 Шыгайды мендер басыптыр,
 Козголбостон жатыптыр,
 Алп Жамгырчы эңкейип,
 Эшигин үйдүн ачыптыр,
 Чалкасынан Чоңжинди,

МАНАС

Бетин ачып жатыптыр,
 Үзүктүн бети жапжарык,
 Сүттөй болуп түн жарып,
 Шооласы түшүп ошонун,
 Үйдүн ичи бүт жарып,
 Колунан тартты Жамгырчы,
 Ошол бойдон түз барып,
 Чочуп бала ойгонду,
 Чукуранбай толгонду.

– Тургун, балам, тургун деп,
 Жамгырчы тартып ойготту.

Мажикти Манас тартыптыр,
 Байкап Мажик жатыптыр,
 Эшикке чыга калганда,
 Жамгырчы абаң айтыптыр:

– Атың ким балам, сен деди,
 Эки атты жетелеп,
 Алып бери кел деди.

Жетелеп Мажик келиптир,
 Кош кашаттын бетине,
 Айылдын бери четине,
 Жер каздырып үй жасап,
 Жамгырчы койгон бир жерге.

Аттарды ага киргизип,
 Айылбашы Жамгырчы,
 Акимдигин билгизип,
 Алып барып балдарды,
 Өз үйүнө киргизип,
 Эшиктен кире берерде,
 Кемпири чыкты жүгүрүп,
 Келини эркек туугандай,
 Жетине албай сүйүнүп.

Ак чөйчөккө суу алып,
 Карыш аппак була алып,
 Буланын учун чубалтып,
 Оң жеңинен чыгарып,
 Табакка салып түтөтүп,
 Майга кошуп ун алып,
 Чөйчөгүн баштан имерип,

Суусун чачып жиберип,
 Буланы жерге таштатып,
 Үстүнөн эрди аттатып,
 Түтөтүп барган ун-майды,
 Төбөсүнө койушуп,
 Жамгырчы менен кемпири,
 Тоңкоңдошуп ал экөө,
 Тобо-томук кылышып,
 Сары улакты жыгышып,
 Бычактап башын кыйышып,
 Өзөгүнөн жарышып,
 Өпкөсүн сууруп чабышып,
 Как ушундай болсун деп,
 Башын бийик каратып,
 Канын суудай агызып,
 Байкап жүргөн Жамгырчы,
 Акылына төндүрүп,
 Алып келип көк тайды,
 Топого койгон көмдүрүп,
 Боолап койгон чырпыкты,
 Кырк жеринен керттирип,
 Балта менен кестирип,
 Алып чыгып талаага,
 Күбүр-шыбыр айттырып,
 Калмакты карай чачтырып,
 Тойгунча берип тамакты,
 Балдарды койду жаткырып,
 Уктабай жатып Жамгырчы,
 Агарган таңды аткырып,
 Күндүн мурду чыкпаста,
 Жылкычыдан тогузду,
 Туш-туш жакка чаптырып,
 Туубай калган субайдан,
 «Тагы жакшы түлөөгө,
 Жубу жакшы эмес» деп,
 Санап тогуз таптырып,
 Керүүдө жаткан кыргызга,
 Келсин деп элге айттырып,
 Кемегеге астырып,

МАНАС

Талдан чапкан чөмүчүн,
 Эт котортуп бастырып,
 Келген элди чогултуп,
 Жергелей тартып олтуруп,
 Дасторкондун бетине,
 Жээрине курсак жок,
 Бар тамакты толтуруп,
 Дембелеп кымыз койдуруп,
 Шылуундарга сундуруп,
 Кыйак менен комузчу,
 Ырчысы кулак тундуруп,
 Аңгыча чапты кунанды,
 Мингизип бала чубуртуп.
 Байгеге малдан сайдырып,
 Баарынын көөнүн жай кылып,
 Устукан салган баштыктан,
 Куйругу агып тамчылап,
 Тердиктерин май кылып.
 «Жай өтүп күзгө жакын деп,
 Жай жерде кыргыз, жаттың деп,
 Бергеним үлүш меники,
 Көкбөрүңдү тарткын деп,
 Көкүлүн көккө шүйдүрүп,
 Куйругун ача түйдүрүп,
 Күлүгүң болсо, чапкын деп,
 Ат чабуучу балдарга,
 Арчындап жоолук байлатып,
 Жолдон койо берет деп,
 Калыска атты айдатып,
 Байгеге сайган малдарын,
 Кермеге тизип байлатып,
 Жамгырчы кеби эң ширин,
 Ошол күнү бал татып,
 Байлоодон атын алдырып,
 Келген элди узатып,
 Эл кеткенде бешимде,
 Балдарга берди эт тартып.
 Төрт аягы башынан,
 Андан башка этинен,

Бир тиштем да ашпаган,
 Алып келип экөөнө,
 Бир бээнин этин бүт тарткан.
 Карап туруп Жамгырчы,
 Төрт кишиге туураткан,
 Устуканы калбады,
 Жакыптын уулу Чоңжинди,
 Колуна тийген жиликти,
 Оозуна эки салбады,
 Эти-чыгын калтырбай,
 Такыр баарын аймады.
 Кымыздан санап кыркты ичти,
 Көөкөргө куйган арактан,
 Көөкөрү менен үчтү ичти.
 Жамгырчы көөнү толуптур,
 «Жабырда жүргөн кыргыздын,
 Жамандыгы кетет», – деп,
 Ойунда ушул болуптур.
 Балдар жатты жайланып,
 Жан кишиге билдирбей,
 Жамгырчы өзү ат багып,
 Күндө карайт Жамгырчы,
 Колунда китеп катты алып,
 Башынан бери келаткан,
 Кылар иши Манастын,
 «Ыстырлаптан» жатты алып,
 Эсептесе Жамгырчы,
 Эсеби күндүн толуптур,
 Эрендер сүйгөн эр Бакай,
 Келер маалы болуптур.
 Жасатып келген Аккелте,
 Берер маалы болуптур.
 Ай түбүндө Айкожо,
 Жүрөр маалы болуптур,
 Айкожо берип Ачалбарс,
 Арстан Манас жата албай,
 Анжу, манжу, калмакты,
 Кошулган Жолой арбакты,
 Сүрөр маалы болуптур.

МАНАС

Төкөр уста Бөлөкбай,
 Эки киши барсканчы,
 Көк өгүзгө кош артып,
 Дүкөнүн ага кошо артып,
 Белине аркан-жип тартып,
 Көрүндү Жамгыр көзүнө,
 Үч айдан артык болуптур,
 Багдаттан чыгып жол тартып,
 Келүүчүнүн баарысы,
 Атынын башын оң тартып,
 Барайын деп ойлоду,
 Астынан эми жол чалып.
 Муну койо туралы,
 Белден өлгөн калмактын
 Эми дайнын угалы.
 Үч күнү калмак жок эле,
 Алты күндөн бер жакка,
 Айылдан кетпей чубады.
 Өлүгүн таап талаадан,
 Оодарып ташты алалбай,
 Жүктөп келип мына деп,
 Догуруп муну салалбай,
 Күндө келет айылга,
 «Кыргыздан малды тапсак деп,
 Талаадан өлүп жөн калбай».
 Айылды аңдып күтүптүр,
 Келип-кетип түшкөнгө,
 Кымызы эптеп түтүптүр.
 Күүгүм кирди бир кезде,
 Шыгай кандын үйүнө,
 Кырк калмак келип түшүптүр.
 Изчиси мунун бар экен,
 Из кууса кандим жан экен,
 Кытыгый изчи деп айткан,
 Жетимиш ашкан жан экен.
 Куланын изин кубалап,
 Кан Шыгайдын үйүнө,
 Келип түшкөн чагы экен,
 Кан Шыгайдын катыны,

Калтырбаш деген бар эле,
 Тартынбай айтып сүйлөгөн,
 Кайраттуу кемпир ал эле.
 Үйгө келип киргенде:
 – Кырк киши келип бир үйгө,
 Куда болуп түшкөндөй,
 Кызым менин бар беле?
 Же тийишип келип конгундай,
 Кытыгый теңтуш чал беле?
 Кыркың келип конгундай,
 Не жумушуң бар эле?!
 Кырк кишинин башчысы,
 Башкарып жүргөн жакшысы,
 Тетеге деген неме экен,
 Атасына эркелеп,
 Тентек өскөн бала экен,
 Тепеңдеген Тетеге,
 Айткан кеби ал экен:
 – Из кууса, изди жазбаган,
 Айтканын жаза айтпаган,
 Мына бу турган Кытыгый,
 Өзү кыйын өткүр чал.
 Силерден барып кыргыздар,
 Эки мерген биздин эр,
 Өлтүрүп аны таштаган,
 Далай күндөн бер жакка,
 Келип-кетип издешип,
 Дайыны анын таппаган.
 Бекер киши кылбаптыр,
 Башка жанды кыйбаптыр,
 Бу Жамгырчынын кылыгы,
 Бизден колун тыйбаптыр.
 Алп көтөрүп келбесе,
 Ким көтөрөт ал ташты?
 Экөөнү катар жаткырып,
 Бастырып койгон бир ташты,
 Алып келсе Кытыгый,
 Чалып жүрүп из тапты.
 Тогуз күндөн бер жакка,

МАНАС

Талаа-түздөп көп издеп
 Табалбадык бул атты,
 Жамгырчы, Шыгай биригип,
 Ошол атты бек катты.
 Айтып берсең кетебиз,
 Камалып жатып бир үйгө,
 Кырк киши мында нетебиз?
 Жашырып койсоң чабабыз,
 Жайыңды, кемпир, табабыз,
 Жамгырчы менен Шыгайдын,
 Эшилтип кардын жарабыз.
 Чыдабаса чабышка,
 Чыдап туруп мал берсин,
 Эки эрдин кунун алабыз!
 Кун кубалап биз келдик,
 Конолу деп келбедик,
 Бакылдайсың не мынча,
 Какбаш кемпир, желденип?!
 Кайраттанып айкырган,
 Катындын демин ким билет,
 Дем байлаган Калтырбаш,
 Өзүнөн башка эл билбейт.
 Балдар келген күүгүмдө,
 Жамгырчы келип ойготуп,
 Алып кеткен түнүндө,
 Жабыгына кут түшүп,
 Жалдырап-жайнап турганын,
 Көргөн болчу Калтырбаш.
 Жамгырчы алып кеткенде,
 «Жаш Манас ушул экен» деп,
 Билген болчу Калтырбаш.
 Тогуз күндөн бер жакка,
 Шыгай менен күнүгө,
 Токсон убак урушуп,
 Жүргөн болчу Калтырбаш:
 – Кан болбой кара жерге кир,
 Кан Шыгай болбой көргө кир!
 Бөйөн-чайан бүт малың,
 Буйурбасын какбаш чал.

Жакынды жакын билбесең,
 Жакшыны жакшы дебесең,
 Атайын келген балаңа,
 Медилиц салып сүйбөсөң,
 Алтымыш ашкан жашыңда,
 Башыңдан өткөн иштерди,
 Баш-айагын билбесең,
 Атам менен жатындаш,
 Абам экен Шыгай деп,
 Үйүңө кирсе жаш Манас,
 Жөн кишиче күтпөсөң,
 Манастан башка киши эмес,
 Башка киши ошентип,
 Үйүңө сенин түшчү эмес!
 Ошентип шайын кетирип,
 Шыгайды жүргөн жемелеп.
 Атынын изин кубалап,
 Келиптир калмак тебелеп,
 Баштагыдан беш бетер,
 Калтырбаш эми чамынды:
 Какоолдун этин жегендей,
 Кана мага дегендей,
 Калбай баарың келесин,
 Кан Шыгайды тебейлей.
 Конол болсоң жөн келбей,
 Өлтүрүпсүң кун бер деп,
 Өлүгүңдү көрөйүн,
 Оозуңа келген сөздү айтып,
 Артып мага пул бер деп.
 Калмакка кунга берем деп,
 Каттып жүргөн зар барбы?
 Артык айтып эсептеп,
 Же ашырып койгон мал барбы?!
 Кайра качып кылчактап,
 Айанар сенден жан барбы?
 Кайда кеттиң акмактар?
 Кармагыла кулдарды!
 Керегеде кылычты,
 Кынынан сууруп колго алды,

МАНАС

Келип түшкөн калмакка,
 Калтырбаш салды жаңжалды.
 Акырганда чаңырып,
 Алда эмине болду, деп,
 Келип калды чогулуп,
 Айылдын баары жабылып,
 Калмакты көрүп келгендер,
 Кайра басты жайылып.
 Караногой Мажиги,
 Кирип келди ал үйгө,
 Эки жеңи салынып,
 Кытыгыйдын көзүнө,
 Баатырлыгы таанылып,
 Кытыгыйы кытылдап,
 Тили кекеч болуучу,
 Кеп айталбай кыкылдап.
 Асталай басып Чоңжинди,
 Келип калды чукулдап.
 «Эрлигин мунун көрсөм» деп,
 Жамгырчы турат мултулдап,
 Тонуна батып токтобой,
 Алп Жамгырчы култулдап.
 Кеп айталбай кыкылдап,
 Кытыгый кекеч жок болду,
 Эркин сүйлөп ээн өскөн,
 Тетеге эми токтолду.
 Кемпирди карап тиктенип,
 Алдыңкы эрди кем ээк бу,
 Үстүнкү ээрин тиштенип,
 Кичинекей сарбашыл
 Албарстыдай үксөйүп:
 – Эриң Шыгай унчукпай,
 Эсирипсиң, Калтырбаш,
 Эркиңе койуп далай жыл,
 Каман болуп талаада,
 Жетилипсиң, Калтырбаш,
 Доңуз болуп корсулдап,
 Кутурупсуң, Калтырбаш,
 Бөрү болуп жутунуп,

Бузулупсуң, Калтырбаш!
 Оорубасын жамбашың,
 Сол кырыңда бүгүн жат,
 Олтурбагың бул жерде,
 Жүрү копкун, такыр бас!
 Аттангыла кайтабыз,
 Эр Көңтөйгө айтабыз,
 Эртең келип бул жерге,
 Калтырбашың чачынан,
 Сүйрөтүп улак тартабыз!
 Тетегеден кеп угуп,
 Турду калмак жабылып,
 Чоңжинди кирди аңгыча,
 Ач жолборстой чамынып,
 Бекеринен кырк итке,
 Жетти ажал кабылып.
 Чогултуп бурдай кармады,
 Кыймылдай бирөө албады,
 Кыбыратпай кырк итти,
 Кыйын Мажик байлады.
 Үйдүн ичин булгайт деп,
 Койдой баарын мууздап,
 Коондой кардын жарганы.
 Ошол күндөн күзгө жуук,
 Калган экен мал тунуп,
 Кырк атты бөлүп айылга,
 Кишисин санап топ кылып,
 Бышырып жеп ташташты,
 Бир эле түнү жок кылып,
 Жалгыз Мажик көтөрдү,
 Чогултуп баарын бир таңды,
 Куйулма деген бар экен,
 Көтөрүп Мажик алып барып,
 Түргөн чий койуп кумду эшти,
 Чийди тартып алганда,
 Жылма тепсеп кум тепти,
 Эртең менен кой жайып,
 Шексиз кылып тепсетти.
 Эртеңки күнү таң менен,

МАНАС

Ээрчитип эки баатырды,
 Аттанып Жамгыр эр кетти.
 Тапшырып айтты айылга,
 Келип калса калмактан,
 Айылдан тамак бербести.
 Бөдөнө менен Байтөлөн,
 Эрди-катын Жамгырчы,
 Калтырбаш, Шыгай – алты жан,
 Ал алтоонун башкасы,
 Манастыгын билбеди,
 Жамгырчы баштап балдарды,
 Бастырып жолго киргени,
 Таштап койуп буларды,
 Башка жакка келели.
 Абаң Бакай баштаган,
 Төкөр уста Бөлөкбай,
 Байандап айта кетели.
 Кыргыз чал баштап
 жыйырмананы,
 Кыдыртып айтып берели.
 Ойлоп, кыргыз, угуп ал,
 Ушунун эби келеби.
 Бакай деген бар эле,
 Чоң акылман ал эле,
 Дөө Кошой менен курбалдаш,
 Акбалта менен акылдаш,
 Жамгырчыга чоң сырдаш.
 «Кыргыздан Манас чыгат деп,
 Басташканын бас кылып,
 Баш көтөргүс кылат деп,
 Ошол Манас туулуп,
 Кек үчүн белин буунуп,
 Эл аралап чыккынча,
 Кетейин деп алыстап»,
 Орозду баатыр өлгөндө,
 О дүйнөнү көргөндө,
 Аркасында калганды,
 Ар кайда калмак бөлгөндө,
 Дөө Кошойго караандаш,

Жүрөйүн деп чамалаш,
 Керметоону бет алып,
 Көчүп Бакай кетти эле.
 Алты жүз үйлүү эл алып,
 Кыргыздын кыйын устасы,
 Бөлөкбайды кошо алып,
 Бадакшан, Балык, Керметоо,
 Арасында турду эле.
 Башмааналап жан сактап,
 Ушуларда турушкан,
 Ээсиз жүрсөк болбойт деп,
 Алты жүз үйлүү кишиге,
 Бакайды баштык тургузган.
 Бекер жатпай баш Бакай,
 Ар кандай ишке маш Бакай,
 Алтайдагы Акбалта,
 Самарканда Жамгырчы,
 Атбашыда дөө Кошой,
 Кабарлашып турушкан.
 Атайлап киши жиберип,
 Алтайдын Буурул токойдо,
 Арстан Манас туулганын,
 Кабар алып угушкан.
 Жакыптан бала таарынып,
 Турпанда эгин эккенин,
 Таман акы, маңдай тер,
 Сатып алып буудайга,
 Аккулага жеткенин,
 Акбалта ага жасатып,
 Ээр-токуму бүткөнүн,
 Акбалта салып түз жолго,
 Дөө Кошойго келгенин,
 Дөө Кошойдон бөлүнүп,
 Самарканга барганын,
 Алп Жамгырчы ээрчитип,
 Арстан Манас баатырды,
 Көрүштүрүп Бакайга,
 Айлына баштап барарын,
 Алдын угуп камынып,

МАНАС

«Өзүм тосуп барайын»,
 Деп ойлонуп баш Бакай,
 Төкөр уста Бөлөкбай,
 Жолборс алып жанына,
 Түлөөкө менен Төлөктү,
 Жүргүнүң деп экөөнү,
 Өзү менен төрт болуп,
 Баатырдын жүзүн көрсөм деп,
 Бакайдын ичи өрт болуп,
 Жол менен келе жатканда,
 Самаркандан Жамгырчы,
 Аттанып чыккан алыска,
 Ал Бакайга барышка.
 Бакайды самап Жамгырчы,
 Батпай келет шаттанып,
 Эсинен чыкпай эр Бакай,
 Улам-улам эске алып,
 Көөнө токой Самаркан,
 Ойдуң жакты бетке алып,
 Кырмойнок деген жер экен,
 Кырка артуу бел экен,
 Алты белес бел ашып,
 Аста жүрбөй катуулап,
 Ат айабай бек басып,
 Белеске чыга калганда,
 Алды-аркасын карашып,
 Калмак көрүп калат деп,
 Ар тарабын байкашып,
 Жол арытып караса,
 Маңдайында бөксөдө,
 Төрт адам келет бел ашып,
 Карааны башка бирөөнүн,
 Караса көзгө жарашып.
 Ак кементай жамынган,
 Буурул мурут чалкайган,
 Мингени жорго чайпалган,
 Айдай бети нур тамган,
 Ал кишини көргөндө,
 Аңсабай киши турбаган!

Карап калып Жамгырчы,
 Келе жаткан караанды,
 «Кабылан Бакай экен деп,
 Жанындагы үч киши,
 Төкөр уста Бөлөкбай,
 Түлөөкө, Төлөк – эки уулу,
 Ошол үчөө бекен деп,
 Бачымыраак жетем», – деп,
 Жамгырчы жүрдү тепеңдеп.
 Алдындагы кашаттан,
 Чыга калып Жамгырчы,
 Бакайды таанып билгенде,
 Аттан түшүп күлүңдөп,
 Арыштай басып жөнөдү.
 Алп Жамгырчы далдаңдап,
 Ашып-шашып калдаңдап,
 Жөөлөп бара жатканда,
 Жакыптын уулу Чоңжинди,
 Жайдары тууган жаш экен,
 Кудай буйруп койгон ат,
 Манас деген ат экен,
 Туула электен туулгунча,
 Айтылып элге жат экен.
 Аккула оозун имерип,
 Аттан түшчү кептенип,
 Кыйшайа берер мезгилде,
 Бозжорго атын чайпалткан,
 Аксакал киши: «Токто! – деп,
 Акылың ойлоп жокто, – деп,
 Сен туулбаста, чунагым,
 Жерден чыга албадым.
 Сени туулуп өстү деп,
 Эр азамат жетти деп,
 Келе жаткан убагым.
 Түшүшүң аттан жакшы эмес,
 Токтобойт башка оорагың!»
 Атчан бойдон жетиштир,
 Салам айтып Чоң жинди,
 Кол алыша кетиптир.

МАНАС

Кыл мурутун сылады,
 Кыя карап чунакты.
 Токтобой турат Чоңжинди,
 Ойнотуп минген кула атты,
 Андан кийин алардын,
 Атын бирден сурашты.
 – Менин атым бай Бакай,
 Канча жылдан бер жакка,
 Мен жүрөмүн жай таппай.
 Мына бул турган өнөрман,
 Төкөр уста Бөлөкбай.
 Тиги экөө мунун баласы –
 Түлөөкө, Төлөк жуп балдар.
 Алп Жамгырчы сырдашым,
 Балдардын дайнын айта сал,
 Аккула минген азамат,
 Бойунда тоодой чоң талап,
 Душман угуп күйүнгөн,
 Тууган угуп сүйүнгөн,
 Айтпасаң да билемин,
 Жакыптын уулу жаш Манас,
 Алтымыш уруу алашка –
 Атбай журтка баш Манас.
 Тиги турган бала ким?
 – Билесиң, Бакай, атасын,
 Катыны бооз болгондо,
 Дайынсыз кеткен жоголуп,
 Караногой Мажиги.
 Кыскартып айтып Жамгырчы,
 Ачык дайнын билдирди.
 Анда айтат бай Бакай:
 – Бала баатыр төрөгө,
 Менин айтар сөзүм бар,
 Алп Жамгырчы, Бөлөкбай,
 Силер байкап угуңар,
 Орозду баатыр өлгөлү,
 Алтымыш уруу алашка,
 Арамзада калмактар,
 Орун берип оңдурбай,

Олоттуу жерге кондурбай,
 Жүрөгүн элдин майтарып,
 Беш үйгө бирден кечил бар,
 Койдон бетер кайтарып.
 Манас туулат экен деп,
 Элди калмак кайтарды,
 Эресек тартып эр жетти,
 Манасты Аллам сактады.
 Түлөөкөнү Бөлөкбай,
 Дөө Кошойго жумшады,
 Биздин үйгө баралы,
 Кошой келер аңгыча,
 Эми карап жатпайлы,
 «Кишинин атын мингендин,
 Эки көзү жалында,
 Кишинин тонун кийгендин,
 Эки көзү жеңинде»,
 Айтса-айтпаса бул макал,
 Түпкүлүктүү кеп эле.
 Акбалта калды Алтайда,
 Бай Жакып калды капкайда,
 Кошой келсе сүйлөшүп,
 Жасайлы жарак баатырга,
 Бакай мындай дегенде,
 Төкөр уста Бөлөкбай,
 Сөзүн айтты жайма-жай:
 – Эп келсе элге, баатырлар,
 Башка киер туулга,
 Торгой көз темир бадана,
 Күрмө, соот, күрөөкө,
 Чарайна керек жүрөккө,
 Калдыркан менен кисепче,
 Өтө керек бул экөө.
 Атар мылтык, тартар жаа,
 Сайар найза, сом балта,
 Кылыч болот кынында,
 Өз колум менен жасасам,
 Теңдешсиз болот чынында,
 Баатырдын чапкан жарагы,

МАНАС

Кыйамат кайым болгунча,
 Айтылып калат кылымга...
 Бакай баатыр, барбайлы,
 Бастырып сенин айлыңа,
 Кайта жанып барбайлы,
 Же Жамгырчынын айлына.
 Аркар-кулжа атып жеп,
 Биз туралы адырда.
 Падыша Кошой келгенде,
 Анан орун табылар.
 Биз чогулуп барышка,
 Алты күндөн калба деп,
 Качан Кошой келет деп,
 Зарыкпайлы мында деп,
 Жолго салып жөнөттү,
 Түлөөкөнү баргын деп.
 Түлөөкө жетип Кошойго,
 Айтып барды бар кебин.
 Жамгырчы, Бакай, Бөлөкбай.
 Адырдан түшүп жатканын,
 Биринен-бири жашырбай,
 Акыл кебин айтканын.
 – Түлөөкө, бачым бар деди,
 Баатырга кабар сал деди,
 Анык кабар угулса,
 Келбей калбайт ал деди.
 – Самаркандан жол басып,
 Күндүз баспай түн катып,
 Күндүзү аңдын ичинде,
 Түнкүсү жолдун үстүндө,
 Араң келдим бул жерге.
 Түлөөкө кебин бүтүрдү,
 Абаң Кошой түшүндү.
 Тооторусун алдырып,
 Үстүнө токум салдырып,
 Койкелдини котчу алып,
 Түлөөкөнү кошо алып,
 Азык-түлүк байланып,
 Атбашыдан аттанды,

Самаркан карай жол тартып.
 Күндү түнгө улантып,
 Тоотору атты буулантып,
 Адырда жаткан арстанга,
 Кошой дөө келди жанашып.
 Бакай, Кошой, Жамгырчы,
 Кучакташып көрүшүп,
 Эсен-соосун сурашып,
 Колдун учун өбүшүп,
 Чогулушуп олтуруп,
 Сыр түйүнүн чечишип,
 Кепке кирди кеңешип.
 Бакай кебин баштады,
 Кеп ачыгын айтканы:
 Олуя Кошой курбалдаш,
 Ой, Жамгырчы, чоң сырдаш,
 Жайы-кышы айылбыз,
 Бөлөкбай уста аралаш,
 Бул олтурган жети адам,
 Ойубуз бирге санаалаш.
 Кырылган элдин бактына,
 Кыргыздан Манас чыгат деп,
 Кыргыз кылган калмакка,
 Кылгылыкты кылат деп,
 Бооз катын койбой жардырды,
 Шамшарынан канжалап,
 Андан кала бергенде,
 Айылды кечил кайтарды,
 Короодо койдой саксактап.
 Илгертен элдин салты экен,
 Эр азамат эл бакмак.
 Кыргыздан Манас чыккан деп,
 Бооз катын койбой калмактар,
 Жарган менен какшатып,
 Ошол Манас арстаным,
 Арабызда олтурат.
 Азамат болду бой тартып,
 Бетме-бет бүгүн көрүштүк,
 Кыргыздын иши оң тартып.

МАНАС

Өлүмдөн башка ар иштин,
 Бачымдыгы жакшыраак.
 Биз жүрбөйлү узартып,
 Арстан Манас баатырга.
 Жоо куралын бүтүрүп,
 Биз берели жасатып.
 Бакайдын кебин угушту,
 Баарысы бирге турушту.
 Кошой айтат бир кепти:
 Кандай жарак иштетет,
 Манастан сурап билели.
 Баатыр Манас козголуп,
 Ок жыландай октолуп:
 Олуйа Кошой, зор Бакай,
 Алп Жамгырчы, Бөлөкбай,
 Менин чабар жарагым,
 Байкас кылып угуңар.
 Дегенче Манас шоктонуп,
 Калмактын алы келбеген,
 Карчашып жүрүп жеңбеген,
 Дөө Кошойдун куралын,
 Ала койуп колуна,
 Чакмак таштай имерди,
 Мындай деп айтып жиберди:
 – Абалы мунун ушу экен,
 Калмактар менен кармашсак,
 Катылышып карчашсак,
 Табылып калар бекен деп,
 Эми бүгүн темселеп,
 Качан курал табарбыз?
 Жасап берчү барбы?
 Уста издеп кайда чабарбыз?
 Айткан кебин тыйгынча,
 Ачкан оозун жумгунча,
 Жамгырчы айтат алактап,
 Башын силкип сүйлөгөн,
 Кулактары шалактап:
 – Мен ойлодум эле, башында,
 Кошой, Балта, Жамгырчы –

Биз кармаган куралдан,
 Жараганын алар деп.
 Араң жашы тогузда,
 Жашы жетип толгунча,
 Табылып калар курал деп.
 Жаза ойлопмун Жамгырчы,
 Бөлөкбай турат мынаке,
 Бар шайманды жам кылчу.
 Кандай кылсак эби бар?
 Ой, Бөлөкбай кеп кылчы!
 Бөлөкбай уста жөтөлүп,
 Башын өөдө көтөрүп:
 – Колумдан келип жасоочу,
 Көп куралды мен айтам,
 Көкжалым Манас кулак сал.
 Кужурашып байатан,
 Далай кепти айтышкан.
 Мен жасаймын Аркескен,
 Ачуусу келсе нар кескен,
 Түпкүч болуп ийилген,
 Туурасы сынып кетпеген,
 Эки миздүү испан,
 Беттеше алгыс тирүү жан,
 Оң-тескери шилтесе,
 Эки жүздөн башты алган,
 Көөдөнгө урса баш жарган,
 Жыгачка урса таш жарган,
 Темирди талдай таарыган,
 Чапканын кеспей калбаган,
 Уруштуу күнү узарган,
 Учү өрттөй кызарган,
 Кылабына салганда,
 Жети карыш кыскарган,
 Кылабынан тартканда,
 Кырк аршынча узарган,
 Күн чагылып жарк эткен,
 Үн угулуп шаң эткен,
 Түптүү чынар туш келсе.
 Баш булгабай жалп эткен,

МАНАС

Шилтегенде кылычты,
Жалын чыгып жалт эткен,
Сырты калың өткүр миз,
Учу кайкы мойну түз,
Ташты кесет боордон тез,
Кылычтын жайын билиңиз,
Ачалбарс деп ат берем,
Кылычты антип бүтүрөм.
Кытайдын кызыл кырымы,
Оростун урум кыйыны,
Бараңдын көкжал темири,
Чала бышкан чойун бар,
Баары темир жарабайт,
Узун эмес, чак келте,
Жалтылдаган Аккелте,
Ортосун көк жал эгеймин,
Оозу-түбүн теңеймин,
Өзүм темир бышырсам,
Урумдан өөдө чыгарам.
Оозуна салам андан мен,
Кытайдын кызыл кырымдан.
Кымбатын артык чыгарам,
Түбүнө салам андан мен.
Ортосу көкжал темирди,
Өзүм иштеп чыгарам,
Үч темирден курсам,
Үйгө койсоң үркөр боо,
Үнү ачуу Койчагыр,
Ойноп атса Очогор,
Чындап атса Замбирек,
Андай күндөр кез келсе,
Сандолун десе эп келет.
Алтымыш өнгөн терекке,
Айабай таңып тербелбес,
Ата турган күндөрдө.
Коло, чойун, коргошун,
Кошмосунан бириккен,
Тышына темир каптаган,
Түтүн чыгып кетпеске,

Жигине мистен чаптаган,
Кунан уйдай ок салса,
Нуршабдар менен от берсең,
Атканда дүйнө солк этет,
Чайкалат тоонун тегизи,
Чайпалган көлдүн деңизи,
Беймаал тоок чакырат,
Акырда эшек акырат,
Бешикте балдар ыйласа,
Төшөктө чалдар туйласа,
Курма тамдар куласа,
Арстан эрдин Аккелте,
Атылыптыр бүгүн деп,
Уккан элдер кубанса.
Кароолу дажал, огу ажал,
Түтүнү туман, түбү испан,
Бургулап ичин түзөтөм,
Аткан огу жөн учпай,
Ажалдуу жанды издетем,
Тушагасы бир темир,
Тийген жери бир сеңир,
Чагарак ооз Алмабаш,
Ыңай-туура ылгабас,
Асынып жүрсө Аккелте,
Ай далынын белеги,
Атып жүрсө Аккелте,
Аманат жандын эрмеги.
Кас санашкан душманга,
Аңга атып көөн ачса,
Огу сайдын ташындай,
Кароолу адам башындай,
Мылтык жасап чыгарам.
Сайа турган найзасын,
Өзүм иштеп чыгарган,
Ак болоттун кыймасын,
Аралап табам токойдон,
Ак жыгачтын сыйдасын,
Көк болоттун кыймасын,
Көп жыгачтын ичинен,

МАНАС

Таап чыгам сыйдасын.
 Уңгусу болот, учу курч,
 Учунa салам кара курч,
 Чиркейдин тумшугунан курасам,
 Чочконун сийдигине сугарам,
 Сабындагы жыгачын,
 Он эки түрдүү кырдатам,
 Үн чыгартып ырдатам,
 Отуз эки түр менен,
 Ойуу-чийүү сырдатам,
 Тийген жерин ырбатам,
 Мындай найза болбойт деп,
 Жамакчыга ырдатам.
 Жайдын күнү болгондо,
 Колу тердеп кетпеске,
 Коло менен чырматам,
 Кыштын күнү болгондо,
 Колу үшүп кетпеске,
 Кой макмал менен каптатам.
 Сайган тешпей калбаган,
 Кара таштан жанбаган,
 Суу чыбыктай бүгүлгөн,
 Туура сынып кетпеген,
 Найза жасап чыгарам.
 Арстаным кармай жүргөндө,
 Аты болот Сыр найза,
 Атагы алаш журтуна,
 Акыр заман болгунча,
 Айтылып жүрөт Сырнайза,
 Томорулат тоо болсо,
 Кабуусун таап бир сайса.
 Өчпөскө өрнөк ат калат,
 Өмүр бойу бул найза.
 Сомо темир сом балта,
 Сомдоп согом Айбалта.
 Жарылып сырты кетпеске,
 Коло менен чырматам,
 Тийген жерин ырбатам,
 Мизин ууга сугарам,

Алжайгандан-малжайган,
 Башка чапкан адамы,
 Жакында өөдө болбогон,
 Балта жасап чыгарам.
 Чапканына чыдабай,
 Чандан уста кырылат,
 Көрүгүнө чыдабай,
 Көп букалар сойулат,
 Көмүрүнө чыдабай,
 Көөнө токой жойулат,
 Сугатына чыдабай,
 Көлдүн суусу соолот.
 Как ыргайга саптаймын,
 Пил терисин каптаймын,
 Бети асмандай көгөрөт,
 Жоо бетине баргынча,
 Мыкты чоро өңөрөт,
 Мизин чапсаң Айбалта,
 Сырты калың чокморчо,
 Эки курал бир болот.
 Аты болот Айбалта,
 Жана бирди жасаймын,
 Найза кагар кол балта,
 Бел кемерге чатылуу,
 Бирге жүрөт ал балта.
 Туулга куйам бир кабат,
 Тогуз кабат туулгадан,
 Толук болот ал бышык.
 Торгой көз темир бадана,
 Күрмө соот, күрөөкө,
 Керек эмес баатырга.
 Кара бойун каптанып,
 Карк темирге чаптанып,
 Антип жүрүш не керек?
 Суратыптыр Акбалта,
 Сөзсүз берет Буудайык,
 Кийерге келет ак олпок,
 Бузулган жерин оңдоймун,
 Үзүлгөн жерин улаймын,

МАНАС

Була салып булаймын,
 Жыртылган жерин жамаймын,
 Кыргагын алтын чордоймун,
 Чыраш тартып сыртынан,
 Жибек менен тордоймун.
 Арасына болоттон,
 Айабай майда эгеймин,
 Бир кабаты ак була,
 Бир кабаты ак бакта,
 Бир кабаты ак жүндөн,
 Арасы болот темирден,
 Сээри учуруп турсун, деп,
 Алтындан кошуп септирем,
 Чапса кылыч кесе албайт,
 Сайса найза теше албайт,
 Отко салса түтөбөйт,
 Аралашма болгондо,
 Анык сырын мен билем,
 Бараңдын огу бата албайт,
 Жебенин огу жете албайт,
 Жалаң кабат жеңил тон,
 Ак олпокту кийдирем,
 Керек болчу темирди,
 Табуучу жерди мен билем.
 Кебез тоонун боорунда,
 Килботодон алдырсак,
 Темир эрип чыгуучу,
 Очокту андан салдырсак,
 Урум чыкчу таш кенди,
 Алатоодон алдырсак,
 Кырым чыкчу кен ташты,
 Керметоодон каздырсак,
 Ошонун баарын чогултуп,
 Көөнө токой Самаркан,
 Ошол жерге жам кылсак.
 Мунун баарын кылышка,
 Алтын, күмүш – зар кетет,
 Азар түмөн мал кетет,
 Азамат кетет, ат кетет,

Кому менен төө кетет,
 Аркан кетет, кап кетет,
 Оозубузда айтабыз,
 Ушунун баарын ким берет?
 Бар керегим тең болсо,
 Жаш Манас тогуз жашта экен,
 Он бир жашка чыкканча,
 Эки жылдын ичинде,
 Дайар кылам мен болсо.
 Алатоо менен Керметоо,
 Андан чыкчу кендерин,
 Килботонун бар жерин,
 Эки уулум менен Бөлөкбай,
 Мен табамын ал жерин.
 Бөлөкбай айтып токтолду,
 Бозжорго минсе чайпалган,
 Муруту буурул чайкалган,
 Бай Бакай айтат ал мындай:
 – Жер алды толгон зарым бар,
 Жер үстү толгон малым бар,
 Мал-пулга келген чыгымды,
 Канчалык болсо, Бөлөкбай,
 Мен көтөрөр чагым бар.
 Козголуп Кошой жөтөлдү,
 Мындайча сырын козгоду:
 – Ороздунун балдарын,
 Ар кайда калмак бөлгөндө,
 Ар жорукка көнгөндө,
 Банус кан, Дөөкан, Алооке,
 Оронгусу кошулуп,
 Кармашып көрдү бул төртөө.
 Алы келбей калганда,
 Дөө Кошой деп ат берди,
 Калды кыргыз деп кетти,
 Калды кыргыз жойулуп,
 Маа караштуу элдерге,
 Кара кыргыз ат кетти,
 Өзүбүз таап албадык,
 Калмактар тапты бул кепти.

МАНАС

Конуштан көчпөй козголуп,
 Аман калдык Атбашы.
 Арпа, Жазы, кең Аксай,
 Кара кыргыз жерге бай,
 Чөбү калың, малы көп,
 Кара кыргыз элинин,
 Эчтемеден кеми жок.
 Төрттөн аркан, төрттөн кап,
 Ком-чому менен мен берем,
 Айры өркөч атан төө берем,
 Жону туйук нар берем,
 Үч унаага бирден эр,
 Айры өркөчтөн алты миң,
 Нардын саны толук миң,
 Нар санаты жети миң,
 Тартар аркан, салар кап,
 Азык-түлүк, минген ат,
 Баары менин өзүмдөн,
 Кыбырабай турушат,
 Уруксат болбой өзүңдөн.
 Айткандын баарын бүтүрсөң,
 Мен садага болойун,
 Бөлөкбайым, өзүңдөн,
 Кыргыздын нетип жүргөнү,
 Уктасам кетпейт түшүмдөн,
 Олтурсам-копсом, эсимден!
 Кайсы жерден табышат,
 Дайнын айтып берсең сен.
 Бөлөкбай айтат ошондо:
 – Төрөм, Кошой, кулак сал,
 Түлөөкөнү саа кошом,
 Төөңдү берсең болду сен.
 «Камдагыпча сааныңды,
 Сабаанды камда» деген бар.
 Чоңополдун килбото,
 Сен көргөнсүң, Түлөөкө,
 Бурулбастан ага бар.
 Жети миң унаа шай болду,
 Самаркандын токойго,

Артып алып келе кал.
 Жамгырчы анда кеп айтат,
 Кеп айтканда нени айтат:
 – Калмактар жумшап кыргызды,
 Жан кыйналып жатышат.
 «Кыш койгон кышын алат, деп,
 Таш койгон ташын алат» – деп,
 Мурункудан калган кеп,
 Өөнү жок мунун, ырас кеп.
 Кыраан Манас эр үчүн,
 Кыйналган кыргыз эл үчүн,
 Башка уруудан кошпойлу,
 Кыргыз барсын аны үчүн,
 Жамгырчы Шыгай эки кан,
 Элибиз мөшкөй кыргыздан,
 Он миң киши аш-азык,
 Өзүм бирге барамын.
 Бейбаш өскөн калмактар,
 Катылышса кокустан,
 Катуу калба саламын.
 Бөлөкбайым, ачык айт,
 Кайсы жерге барамын?
 Бөлөкбай көөнү ачылып,
 Бар курушу жазылып,
 Мындай деди ашыгып:
 – Айдап барбай колбутуп,
 Алып барар кишиңден,
 Алтын-күмүш, зар берип,
 Элүү киши жиберсең,
 Чоңополдун боорунда,
 Кебезтоонун ойунда,
 Анда жүргөн кыргыз көп,
 Үч күндөн артык иш кылбайт,
 Ошол жерден жалдасак,
 Килботонун аягы,
 Керметоонун четинде,
 Бир көргөнүм эсимде.
 Төрт аршын жердин алдында,
 Кызыл алтын, кызыл мис,

МАНАС

Кырма кызыл курч эле,
 Кошойдун төө-нарлары,
 Улоо минип барганды,
 Он миңге артып бир келсек,
 Жетип калар чамасы.
 Беремин киши сен дедиң,
 Өзүм барам мен дедиң,
 Алатоонун урчукта,
 Салынып келген тумшукта,
 Урум темир ошондо.
 Бир миң киши, бир миң төө,
 Өзүң баргын ошого,
 Төлөк дайар тетиги,
 Жамгыр, сага кошорго,
 Килбото менен кырманы,
 Түлөөкө билет бар жайды,
 Эмгегин элдин эскерсе,
 Дөө Кошой кошо барарбы?
 Караандуу киши болбосо,
 Жаман көнгөн калмактар,
 Катышып калба саларбы?
 Өзү барса дөө Кошой,
 Эки барбайт, бир келет,
 Иштин жайы ошондо,
 Он миң унаа тел болсо.
 Беш миң төөгө кен артса,
 Беш миң төөгө чоко артса,
 Эки барып жүргүнчө,
 Азабын жолдун бир тартса.
 Кабыл алып бул сөздү,
 Бармак болду дөө Кошой,
 Санаасын басты калгандар,
 Бөлөкбай сөзүн салды андан:
 – Бай Бакай калсын биз менен,
 Берем деген кишинди,
 Жамгырчы, эми маа берсең.
 Жердин бетин ойдурам,
 Бөйрөктөрүн чойдурам,
 Ичине отун толтурам,

Күйгүзүп жалын өрт кылам,
 Шыңгыраган үн чыккан,
 Көмүрдү тоодой жыйдырам,
 Турупту саздан чаптырам,
 Кургатып күнгө көң кылам,
 Жердин бетин ачтырам,
 Жер көмүрдү таптырам,
 Билеги жоон балбанга,
 Бири жүздү алганга,
 Барскан берип чаптырам.
 Жердин бетин от кылам,
 Очокту кызыл көк кылам,
 Темирди сүттөй агызам,
 Арстандын жасап шайманын,
 Айбан мүнөз душманга,
 Өнөрүмдү таанытам.
 Айтканы айткан кеп болуп,
 Самаркандын токойго,
 Бар кереги топтолуп,
 Очоктордун үстүндө,
 Асман тиреп от турат.
 Очоктогу кен таштар,
 Эрип кызыл суу болуп,
 Жалынды карап Бөлөкбай,
 Кооп койбойт козголуп,
 Жанындагы Бакайга,
 Кебин баштайт оштонуп:
 – Таштар эрип кызыл кан,
 Көк жашыл тартып көрүнөт,
 Төбөсүндө жалындан,
 Байкап тургун бай Бакай,
 Очоктогу кызарган,
 Сүзүлүп өңү агарсын,
 Көк жашыл тарткан жалындан,
 Шек билинбей жоголсун.
 Ошо кезде байкасам,
 Үстү каймак килтилдейт,
 Алды кызыл жылтылдайт,
 Орто жери ак сары,

МАНАС

Үч түрлөнүп калганда,
 Болот чыгат бүт баары.
 Андан алып иштетсек,
 Сууга чылап таштасак,
 Бет өзгөрүп кирдебейт,
 Ийилет, сынбайт морт кетип,
 Чапсаң тайбайт таш кесип,
 Бетине жукпайт кан калып,
 Чопого кырк күн таштасак,
 Өңүнөн азбайт дат басып,
 Үч түрдүү сырын көрсөтүп –
 Отту койду өчүрүп,
 Шамал тийсе – болбойт, деп,
 Очоктун оозун көмдүрүп,
 Кырк күндөн кийин ачтырып
 Үч кабат болуп катыптыр,
 Бөлөкбай анда айтыптыр:
 – Көккө колум жетиптир,
 Ишим оңдон кетиптир,
 Эң үстүңкү кабаты,
 Кырым, урум, көк жалдан,
 Аралашып катыптыр.
 Атар мылтык, ачалбарс,
 Сайар найза, айбалта.
 Мен ушундан бүтөймүн,
 Ортосу көк жал шеги жок,
 Туулга кылам баатырга,
 Мындай темир деги жок,
 Тилеген тилек оң келди,
 Кылар иштин кеми жок.
 Эң түбүндө калганы,
 Коло, чойун, коргошун,
 Салтанаттуу Аккелте,
 Сандолун кылып атарда,
 Салар огу бул болсун,
 Залкар Манас жолборсуң,
 Санаалаш Бакай жолдошум,
 Ишимдин билдим ондугун,
 Айтканы-айткан болоорун,

Жат душмандын башына,
 Арылгыс кайгы муң болсун,
 Эртең айдын он беши,
 Дүйнө бүткөн дүйшөмбү,
 Иш баштоочу күн болсун!
 Эртең менен азанда,
 Май кайнатып казанга,
 Жамгырчы келип бээ чалып,
 Дестеп кылып Манаска,
 Жоо шайманын жасарга,
 Төкөр уста Бөлөкбай,
 Дүкөн үйү беш кабат,
 Өзүнөн башка жан киши,
 Дүкөн үйгө баш бакпайт.
 Бутунда тепкен тактайы,
 Колунда бар танап жип,
 Төрттөн киши дем албай,
 Аракет кылат тер төгүп.
 Абал мурун жасады,
 Чаба турган кылычын,
 Сегиз киши барсканчы,
 Сегиз киши балкачы,
 Барскан жанса балкалар,
 Ширөө чыгып шырылдап,
 Жалын учуп чырылдап,
 Отто темир бороктоп,
 Кайнап жатат быжылдап,
 Балта менен барсканчы,
 Тер чубуруп жымылдап,
 Бел кырчоодон казган жер,
 Көлчөк болуп чылпылдап.
 Узанган күнү дүйшөнбү,
 Ошол күнү бүткөрдү.
 Оргуштап жаткан булактын,
 Жанын жерди ойдуруп,
 Чылпылдата жылкынын,
 Майы менен майлатып,
 Күн тийгизбей далдалап,
 Кылычты таштап койдурду.

МАНАС

Бир жума жатты көлчөктө,
 Балыктын майын сыздырып,
 Жыландын өтүн жыйдырып,
 Алып келип кылычты,
 Үстүнө жаба койдуруп,
 Ыштуу сары курмушу,
 Алып келип оротту.
 Бир жума жатты күн көрбөй,
 Устадан башка жан көрбөй.
 Ороосун сыйрып ачтырып,
 Эгеген кызыл алтындан,
 Эби менен буу берип,
 Күнгө койду астырып,
 Сары алтындан чын жыр боо,
 Алты кабат тактырып.
 Жаба мыйаз, сарымсак,
 Сыгып суусун алдырды,
 Жумгактын куйуп сүтүнөн,
 Араң бетин ысытып,
 Ошол сууга малдырды.
 Суудан тартып алганда,
 Караганга көрүнүп,
 Мизинен кызыл жалыны.
 Кынын кызыл алтындан.
 Сабын сары алтындан,
 Чагарагы ак күмүш,
 Келиштирген Бөлөкбай,
 Кылапка салып кармаса,
 Жети карыш болуптур,
 Кылапка сууруп өлчөсө,
 Кырк аршынга толуптур,
 Сырты калың, өткүр миз,
 Учү кайкы, мойну түз,
 Күн чагылып жарк этет,
 Доош чыгып шаңк этет,
 Ары-бери имерсе,
 Кызыл жалын жалт этет.
 Кылычты кармап колуна,
 Кыраан бала Чоңжинди,

Эки жагын карады,
 Көрүнө калды көзүнө,
 Төрт кучак келет жоону,
 Бир жыгачтын карааны.
 Ойуна алды ошондо,
 Ойрон бала санааны:
 «Чынардын өзү – ээлери,
 Жалбырагы – элдери,
 Бир чапканда жыгалсам,
 Ага алым келерби?
 Бир чапканда жыкпасам,
 Шайманымдын келбеси».
 Кылаптан тартып имерди,
 Чынарга шилтеп жиберди,
 Былк этпей чынар турду эле,
 Аны Мажик билди эле,
 Салаңдап турган бүчүрдөн,
 Тартып койду анча эле.
 Тоңкойуп чынар урады,
 Томкорулуп кулады.
 Курч экен деп албарсты,
 Кубанды баатыр Чоңжинди,
 Сынап көрчү, баатыр деп,
 Мажикке Манас бергени.
 Мажик алып колуна,
 Ийип көрсө ач албарс,
 Жаш чырпыктай ийилди,
 Бүктөп көрсө бүктөлдү,
 Койо берсе түз болду,
 Жасабай туруп Бөлөкбай,
 Айткан кеби чын болду,
 Ойрон бала сынаса,
 Кылыч сынга толгону,
 Андан кийин дүкөнгө,
 Жолобой Манас койгону.
 Уңгусу болот, учу курч,
 Учүна салды кара курч,
 Айтканымдай кылам деп,
 Чиркейдин тумшугунан курады,

МАНАС

Жапа чочко мегежин,
 Сийдигине сугарды,
 Тийе турган жерине,
 Бөрү тилме чыгарды,
 Бүткүл барлык темири,
 Ак болоттун кыймасы,
 Саптаган жыгач найзага,
 Ак карагай сыйдасы,
 Өңкөй темир болгон жер,
 Көк болоттун кыймасы,
 Саптаган жыгач найзага,
 Көк карагай сыйдасы.
 Сабындагы жыгачты,
 Он эки түркүм кырдады,
 Отуз эки түр менен,
 Оймо-чийме сырдады,
 Колдон тайма болот, деп,
 Коло менен чырмады.
 Колу үшүп кетет, деп,
 Кой макмал менен каптады.
 Баатыр шердин Сырнайза,
 Акыр заман элине,
 Айтылып калган бир найза.
 Оозу түбүн теңеди,
 Ортосун көкжал эгеди,
 Оозундагы темири,
 Урум деген темирден,
 Түбүндөгү темири,
 Төкөр уста бышырган,
 Кыргыздын кырым темири.
 Эрикпестен иштеди,
 Ичин бургу түздөдү,
 Аткан огу жөн учпай,
 Ажалдуу жанды издеди.
 Чагарак ооз Алмамбаш,
 Ыңай-туура ылгабас,
 Кароолу дажаал, огу ажал,
 Түтүнү туман, түбү испан,
 Тушагасы бир темир,

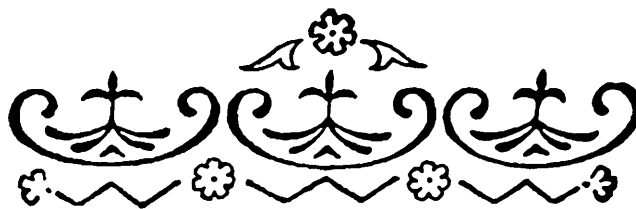
Тийген жери бир сенир,
 Узун эмес, чак келте,
 Көз уйалат Аккелте,
 Атып көрсө Аккелте,
 Аманат жандын эрмеги,
 Асынып жүрсө Аккелте,
 Айдалынын белеги.
 Үйдө турса Үркөрбоо,
 Үнү ачуу Койчагыр,
 Ойноп атса Очогор,
 Чындап атса замбирек,
 Сандолун болчуу жерлерин,
 Көрсөтүп берди Бөлөкбай,
 Кереметтүү пенттерин.
 Ач албарс менен Сырнайза,
 Аккелте мылтык бүткөнү.
 Балтага түштү Бөлөкбай,
 Ысыталбай темирди,
 Ташыган көмүр түтпөдү.
 Төрт жерден тебет көөрүктү,
 Төрт жердеги көөрүгү,
 Сегиз өгүз териси,
 Күнү-түнгө чыдабайт,
 Өгүздөрдүн териси.
 Чапканына чыдабайт,
 Эр азамат ар киши.
 Талкалап көмүр өчүрүп,
 Көөнө токой жойулду,
 Чапканына чыдабай,
 Чандан уста кырылды,
 Көөрүгүнө чыдабай
 Көп букалар сойулду.
 Сугатына чыдабай,
 Көлдүн суусу соолуду.
 Ашагандан машады,
 Төкөр уста Бөлөкбай,
 Жайы-кышы бир үйдө
 Жалгыз жатып жасады.

МАНАС

Жарылып сырты кетет, деп,
 Коло менен чырмады.
 Тийген жери ырбаган,
 Жамакчылар ырдаган,
 Алжайгандан малжайган,
 Башка чапкан адамы,
 Баарысы аман калбаган.
 Как ыргайга саптаган,
 Пил терисин каптаган,
 Жерден өөдө кыла албай,
 Көп кишилер көгөргөн,
 Жортуул күнү болгондо,
 Жоболоңдуу Ажыбай,
 Кокуйлап жүрүп өңөргөн.
 Айбалта бүттү бир жылда,
 Тандап туруп Бөлөкбай,
 Алтымыш эркеч сойдурду,
 Жыдытып түгүн кердирди,
 Алтымыш көктөн бердирди.
 Өзөгүн толгоп бурдурган,
 Өткөрө чапкан кишинин,
 Саргартып кулак тундурган.
 Чокусуна чок койду,
 Түшкүнүнүн учуна,
 Сомдоп карыш ок койду,
 Алаканын бек кылды,
 Душманды карай кек кылды,
 Табылгыга саптады,
 Бүлдүргө такчу жерине,
 Чулгуур салып көзөткөн,
 Абышканын көк торпок,

Эки энеге тел торпок,
 Күдөрү кылган ак кайыш,
 Чайан түйүп терс байлап,
 Бүлдүргөсүн тактырды,
 Арстан эрге тапшырды,
 Жоо шайманын жам кылды,
 Агар алтын, ак күмүш,
 Айанбай кыргыз дем кылды,
 Жамгырчы, Шыгай элинен,
 Бир күн тынбай бир киши,
 Беш миң балбан иштеди.
 Кошойдун адам, төөлөрү,
 Темир ташып, кил ташып,
 Алтын ташып, мис ташып,
 Калай ташып, жез ташып,
 Жер көмүр ташып, турп ташып,
 Толук бир жыл иштеди.
 Бай Бакайдын алтын-зар,
 Төрт аяктап баскан мал,
 Ашып кетти эсеби,
 Эки жүз миң алтындан.
 Толук эмес, кеми бар,
 Тыштан кийер тону жок,
 Атылган октон шеги бар.
 Буудайык берип ак олпок,
 Келет деген ишеним бар,
 Эми Алтайда жаткан Балтадан,
 Абдан кабар угуп ал.
 Муну мындай таштайлы,
 Көкжал Манас баатырдын
 Кандыгынан баштайлы.





МАНАСТЫН АТКА МИНИШИ, КӨҢТӨЙ МЕНЕН ШООРУКТУН ЭДЕБИН БЕРИШИ

«Камынсын кыргыз түштүктө,
Калбай кыргыз катышат,
Түп көтөрө бул иште»,
Деп кабарлап ал ишке,
Камынып жүргөн Акбалта,
Келер жылдын алдында,
Өткөн жылы күзүндө,
Аралкөлдүн түзүндө,
Алтымыш тандап бээ сойгон,
Алтымыш жумшап чабаган,
Кычыртып кыргыз байларын,
Мына мындай деп койгон:
«Акылы бар азамат,
Ат минери калбасын,
Шек алдырбай калмакка,
Акылын толук жамдасын».
Элбаштыгын кечирди,
Аракка кошуп калмакка,
Кара кесек эт берди,
Балбанга байге болсун, деп,
Байге бөлүп көп берди,
Эр күрөшү оодарыш,
Кыргыз-калмак деп бөлдү,
Оодарышып, сайышып,
Ортого чыгып көпкөнү,
Акбалта берген аш-тойу,
Алты күндө өткөнү,
Элдин баарын таратып,
Эстүүлөрүн чогултуп,
Эшиктен киши каратып,

Аксакалы бай Жакып,
Керкөлдөгү кыпчак бай,
Казактардын Айдаркан,
Мында келген нечен бай,
Кулетен бар, курдаш бар,
Куп сүйлөшөр сырдаш бар,
Эламан баштап башкалар,
Калышкан тойго келе албай.
Чогулуп баары болгондо,
Балта дөө айтат мамындай:
– Атам Ороз тушунда,
Токсон миң үйлүү киши элек,
Бузулбай айыл бүт элек,
Кайран киши өткөнү,
Капкайда бизди кыдыртып,
Калмактар кетти энчилеп.
Бооз катынын жардырды,
Кызыталак калмактын,
Кылбаганы калдыбы?
Кыдыртып ийди көчүртүп,
Жер жүзүнө баарыңды.
Ырысыңа баарыңды,
Эңсегениң табылды,
Башы таштан жаралсын,
Абийириң эми жабылды.
Азынатпай айгырын,
Булкулдатпай букаңды,
Буркулдатпай буураңды,
Карсылдатып сүзүшүп,
Кан мүйүз кылбай койунду,



МАНАС

Эркек малың бычтыргын,
 Жол керегин бүт кылгын.
 Ушул келер кыш менен,
 Күндү жайлап жаадырам,
 Алтайдан нары Иледен,
 Текес, Күнөс – көп жерден,
 Жердин бетин кар кылам,
 Жердегендин баарына,
 Кара жерди зар кылам.
 Токтото албай ак карга,
 Жайнап жаткан калмакты,
 Ар кайсы жакка кыдыртам.
 Тилимди алсаң келген эл,
 Көк кылайа калганда,
 Мал тойунган чактарда,
 Козу көчү кылсаңар,
 Алатоо бойлоп жылсаңар,
 Күнгөй-тескей беттери,
 Малга жайыт кылсаңар,
 Байсоорун менен Балыкарт,
 Арт жаккы бети Атбашы,
 Кара кыргыз айылдаш,
 Тоону бойлоп жер ээлеп,
 Канат кагыш турсаңар,
 Баарыңардын нээтинде,
 Самарканга барсак, деп,
 Башка кыйал санабай,
 Жок жерден ишти таап албай,
 Айтканга амал алсаңар,
 Көп кыйла тарттың азапты,
 Көчүп жүрүп Жакып бай,
 Күнөскө бардың кыдырып,
 Текеске келдиң толгонуп,
 Кең тескейди сыдырып,
 Актокой бардың ашыгып,
 Арбын малың чачылып,
 Буурултокой ат калды,
 Ошонун сенин жакшылык.
 Баркөлдө жүрдүң бааналап,

Барып-келип Чыңгыштын,
 Эшигинде сагалап,
 Мындан кийин болгон иш,
 Баарысы Жакып саа калат.
 Тургандын баары каранды,
 Чоңжинди турса саламат.
 Кекиликтей кукулдап,
 Таранчыдай быжылдап,
 Таркап кетип ар кайда,
 Болбойлу эми жаман ат,
 Дагы кебим дагы бар,
 Дагы кулак салыңар.
 Ушу келген элдерде,
 Эл башкарып билгенде,
 Баарыңарда уулуң бар,
 Айрыкча Балта өзүмдө,
 Чубак деген уулум бар,
 Такоолу жок артында,
 Жаралган жалгыз муунумал.
 Бирден бала кошсоңор,
 Карапайым болбосун,
 Каргыш уруп койбосун,
 Жөнөкөй бала болбосун,
 Жөнүндү кыргыз ойлогун,
 Менин уулум Чубакка,
 Жыйырма киши кошойун,
 Жыйырма бир болсун санаты,
 Жарайбы журтка ушунум?
 Керкөлдөн келдиң, Кыпчакбай,
 Чубак экөө тең эле,
 Абдылда сенин уулуң бар.
 Көрүп калам кээ-кээде,
 Эбегейден эптүү эле,
 Айткан кептин эми бар,
 Эмки жаштан кепчи эле.
 Бий кылалы жыйырмага.
 Пил кылалы жылбаска,
 Эп келеби? – деди эле.
 Кыпчакбай кабыл алыптыр,

МАНАС

Калмактар салды казапты,
 Баарыбызды тең талап.
 Кул кылып кетти кыдыртып,
 Азат башты кул баалап.
 «Кулдукта алаш жүрөт», – деп.
 Мойнубузда жаман ат.
 Сен билесиң, Буудайык,
 Мен билемин Буудайык,
 Алаштан эми кетет го,
 Чачылды деген жаман ат.
 Болжолу чыкты он бирге,
 Болжогон киши Саламат.
 Самаркандын Жолтокой,
 Жасатып болду жаракты,
 Кудай берип таштады,
 Кур болгон биздин талапты!
 Алып келип кошуптур,
 Олуйа Бакай абаңды.
 Ойлоп көргүн, Будаык,
 Кеңири ойлоп санааңды,
 Атайын сага жибердим,
 Алдымда жалгыз баламды.
 Кийсе Манас бекен деп,
 Ак олпокту сураарды,
 Ак олпок тонуң сурадым,
 Алдыңа кетти уланым,
 Берсең дагы, бербесең,
 Ачык жооп кыларсың.
 Чубак кийбейт олпокту,
 Олпокчо Чубак болбоду,
 Олпок кийчүү сыныма,
 Жакыптын уулу толгону».

Жерге түшкөн кезинде,
 Манас аты болгонду,
 Балта барып балага,
 Которуп атты койгонду,
 Буудайыкка бар кебин,
 Балта айтып болгону.
 Катты көрүп Буудайык,

Кайгырып койбой муңайып,
 Ал ойлонду кубанып:
 «Балта ырас айтыптыр,
 Ак олпок тонум Манастын,
 Кийерине ылайык».
 Ак олпокту Буудайык,
 Була салып булаткан,
 Букарлыктан сураткан,
 Алдырып келип сактаган,
 Ак олпоктой бир тонду,
 Адам уулу таппаган,
 Таамай айтсам ак олпок,
 Темиркандын айалы,
 Каныкейдин энеси,
 Өз колу менен жасаган,
 Каракан менен Темиркан,
 Шаатемир үчөө бир тууган.
 Олпоктун бирин Каракан,
 Жыйып алган жүгүнө,
 Бирөө калган болуучу,
 Темиркандын үйүндө
 Катты жүргөн тону бул,
 Бермекчи болду тонду бул.
 Чубакка койгон бокчонун,
 Ичинде олпок тону бар.
 – Байлана кеткин, сен балам,
 Башыңа жастай жаткының,
 Башка жанга айтпагын,
 Бокчосун чечип ачпагын,
 Жаш Манаска барганда,
 Жайып анан таштагын.
 Жибериптир Балта дөө,
 Суратып сени атайын.
 Ак олпок кетти колуман,
 Эминесин айтайын...
 Көктеке минип шайланып,
 Будаык берген олпокту,
 Бөктөргөгө байланып,
 Тогуз жашта түгөнгүр,

МАНАС

Буттай темир курчанып,
 Сом темирин колго алып,
 Кабаттап темир кийинип,
 Каар бетине төгүлүп,
 Тогуздагы Чубагың,
 Зоңкойуп тоодой көрүнүп,
 Алдында минген Көктеке,
 Кыл куйругу түйүлүп,
 Үйшүн, Үмөт эки уулу,
 Кызмат кылып жүгүрүп,
 Алматадан аттанып,
 Балыкарт көздөй жол тартып
 Абдылдага жолукту,
 Шамшыда кетип баратып,
 Абдылда, Чубак биригип,
 Жыйырма экиге толуптур,
 Чубатып көрсө санашып.
 Туйунтпай кыргыз камынды,
 Жиберген калмак таратып.
 Бузулган элдер жыйылды,
 Муңу ичине сыйбады,
 Баатыр Манас туулгалы,
 Баарысы минтип жыйналды.
 Баштаган Чубак, Абдылда,
 Баатырың жаткан токойго,
 Баргалы жакын калганы.
 Туйгузбай башка бирөөгө,
 Келет экен Чубак деп,
 Алдында кабар алганы,
 Баатыр Манас, зор Бакай,
 Жолунан тосо барганы,
 Каракалпак түрк эл, деп,
 Жүржүт, жуда деген деп,
 Бараң, шаңкай элинен,
 Пас болуп андан келгенден,
 Калча менен Кыйбадан,
 Тажик менен сыйадан,
 Калмактарга катуу кас,
 Ыраман деген бар экен,

Ырым билген жан экен,
 Анын ишенгени бал экен,
 Ырчы уул деген баласы,
 Жалгыз уулу бар экен,
 Байатан айткан элдерде,
 Өзү чыккан бай экен.
 Кыргыз чал деген иниси,
 Жеке баатыр жан экен,
 Балдан көрүп Ыраман,
 Бай менен чоңдон чогултуп,
 Жыйырма бала кураган.
 Кыргыз чалды кошуптур,
 Калмактан кордук көргөндө,
 Кыргыз баштап жыйырмасын,
 Баатырдын жолун тосуптур.
 Келе берсин чубашып,
 Кийик атып уу кылып,
 Күнү кызык чуулдатып,
 Баатырга жакын жетиптир,
 Чубак атын чуратып.
 Чоңжинди, Бакай жанаша,
 Баатыр Чубак, Абдылда,
 Алды жагын караса,
 Атынан түшө калышты,
 Камчысын салып мойнуна,
 Таазим кыла барышты,
 Аты-жөнүн сурашып,
 Алар менен таанышты.
 Аттанып жөнөй бергенче,
 Кыргыз баштап жыйырмасы,
 Дагы келип калышты.
 Олуйа Бакай, Чоңжинди,
 Опсуз Чубак баатырлар,
 Кыргыз чал менен жыйырманы,
 Эсепке муну алыптыр,
 Кыргыз баштап кырк киши,
 Саны толуп калыптыр.
 Кырк чоросу Манастын,
 Ошол экен баарысы.

МАНАС

Чубак баштап жыйырмасы,
 Ондон киши котчусу,
 Ар жактан келген жыйырмасы,
 Ондон киши котчусу,
 Төрт жүз сексен болуптур,
 Бир кошуунга толуптур,
 Жамгырчы келип ал күнү,
 Чогулуша конуптур.
 Чоңжинди, Бакай, Жамгырчы,
 Балта дөөнүн Чубагы,
 Масылеттин ичинде,
 Чогуу бирге бу дагы.
 Кыргыз чалы баш болду,
 Бий Абдылда жаш болду,
 Абдылда бий дебеди,
 Ажы бий деген ат конду,
 Кыскаргандан кыскарып,
 Ажыбай атка конгону,
 Кыргыздардын оозунда,
 Айтканы ошо болгону.
 Айдагып келип Жамгырчы,
 Алтымыш тууну бир сойду,
 Төрт жүз токсон киши экен,
 Ашырбай бир күн жеп койду.
 Төкөр уста Бөлөкбай,
 Кетмек болуп козголду,
 Акы берсе уста албады,
 Ак нээт уста ал дагы,
 Пул берсе уста албады,
 Санасын башка бурбады,
 – Батаңды бергин мага, – деп,
 Ал Бакайга жалбарды.
 Арстан Манас көкжалдын
 Абдан колун кармады:
 – Сен балапан, мен кары, –
 Бөлөкбайдын айтканы, –
 Найзаңдын учу даттабас,
 Бүгүндөн баштап журтуңа,
 Башчы болдуң, сен Манас.

Балтандын сырты жарылбас,
 Балтадан мындай табылбас,
 Элиндин четин бузултпай,
 Жыйнап алгын, сен Манас.
 Ырысыңа эр көп, – деп,
 Ылайыктуу жер көп, – деп,
 Эл намысын талашкын.
 Эрте-кеч жок кара көк,
 Колун койо бериптир,
 «Кош эмесе, аман», – деп,
 Бултулдатып букасын,
 Ээрчитип эки уланын,
 «Тең бастырсаң атага,
 Дегеле жаман болот», – деп,
 Уландары ат минбей,
 Жөө басканын карагын,
 Түлөөкө, Төлөн жөө кетти,
 Бөлөкбай жөнөп кеткени,
 Балта козгоп көчүргөн,
 Элдер калды жеткели.
 Байсоорун менен Атбашы,
 Ортосу кырчак Алатоо,
 Күнгөй-тескей жер жазы,
 Келгендер айлын таштады.
 Жылкычы, койчу мал бакты,
 Акбалта, Жакып, Кыпчакбай,
 Алты миң ашуун киши алды,
 Самарканга барууга.
 Тууралап жолго салганы,
 Эки күнү жол жүрсө,
 Самарканга бармакчы.
 Чоңжинди, Бакай, Жамгырчы,
 Чогултуп элин жам кылды,
 Самаркандын Белсазы,
 Көк чөбүн кызыл кан кылды.
 А кудайлап түлөөгө,
 Күндө бээден чалдырды,
 Чала-чарбыт айылды,
 Үй-бүлөдөн айрыды.

МАНАС

Буйуруп берди Жамгырчы,
 Намангенге барууну.
 «Наманген, Ошко баргын, – деп,
 Эгин эгип жан сактап,
 Малга жайлуу баары, – деп,
 Кембагалга жери жай,
 Жер-жемиши дагы бар,
 Ал жерге барып жан сакта.
 Бул жерге турсаң козголоң,
 Кызыл кыргын тополоң,
 Адысеге учурап,
 Жаман күнгө каласың», –
 Деп кеңешин бүтүрүп,
 Наманген, Ошко баруучу,
 Самарканда кыргыздан,
 Кыргыз чалга кошуптур.
 Наманген, Ошко жеткир, деп,
 Көчүрүп аны койуптур.
 Тыңдуунун баары бөлүндү,
 Сойгону күндө бээ болду,
 Беттешери эр Көңтөй,
 Турган Белсаз жер болду.
 Балта, Жакып баштаган,
 Келип кыргыз эл толду,
 Ороздунун кызыл туу,
 Жакып байда бар болчу.
 Айчыгы алтын тактырды,
 Манастын атын жаздырды,
 Көтөрүп жоого баргын, деп,
 Кыргыз чалга тапшырды.
 Санаты болду отуз миң,
 Сапырылып эл толду,
 Эр Көңтөйгө айттырды,
 Угуп Көңтөй кам кылды,
 Калмакта аскер өтө көп,
 Алтымыш миң болду, деп,
 Айтып элге даң кылды.
 Оолугуп Көңтөй аттанды,
 Көңтөй баатыр аттанып,

Оорукта мурун жаткан бу.
 Элинен балбан ылгады,
 Эпсиз чоңдон онду алды,
 Алтымыш миң колду алды.
 Опсуз Көңтөй чоң барды,
 Чогулушкан жерлери,
 Белсаздын берки керүүсү,
 Көкойдуң үстү көк жайкы,
 Калмак, кыргыз эл толду,
 Кеңири жерге жайкалып,
 Кан төгүлөөр кез болду,
 Толкуган көлдөй чайкалып,
 Кыргыз уруу дегендер,
 Коркпой баары кубанып,
 Кош болушуп дууланып,
 Кулак-мурун тундуруп,
 Ач кыйкырык чуу салып,
 Чалдардын баары бакчаңдап,
 Жаштардын баары чакчаңдап,
 Кең көкүрөк сом далы,
 Балбандын баары дакчаңдап,
 Сакалы актар жайкалат,
 Мингени жорго чайпалат,
 Чыгып жатат калмактар,
 Өргөн биттей самсаалап.
 Бакай, Балта, Жамгырчы,
 Кимиси элди башкарат?
 Бай Жакып улуу кары үчүн,
 Эң алдында кеп салат:
 – Баштын мээси деген бар,
 Аштын ээси деген бар,
 Элиңди ким башкарат?
 Эл башкарган болбосо,
 Элиңдин чети чачылар.
 «Айтса-айтпаса ырас» – деп,
 Жалпы токтой калышты.
 Чуркурашып чуулдашып,
 Бакайды шайлай салышты,
 Ошол болот Бакайдын,

МАНАС

Кандык атты алышы,
 Эмгичекти Бакайдын,
 Өчпөй аты калышы.
 Баатыры Манас жаш болуп,
 Падыша Бакай баш болуп,
 Кектеше турган чак болду,
 Калмак-кыргыз кас болуп.
 Карап турса эрдемсип,
 Калмактан чыкты бөлүнүп,
 Караандуу бирөө дердендеп,
 Татай деген неме экен,
 Өз ичинде калмакка,
 Таанымал чыккан эр экен,
 Калмактын жүргөн ичинде,
 Түбү манжуу, неме экен.
 Минген атын булкунтуп,
 Тепсетчүдөй жулкунтуп,
 Тыштан кийген кырмызы,
 Күн чагылып кулпунтуп.
 Найзасын кармап оңдонуп,
 Чөгөргөн нардай комдонуп.
 Бендеден башка неме экен,
 Как ошондой чоңойуп,
 Бөлүнүп чыкты калмактан,
 Жалгыз өзү коройуп.
 Алп Жамгырчы аттанды,
 Аламын деп томуруп,
 Жибербей Бакай койгону,
 Жамгырчыга жол койуп.
 Семет деген бар эле,
 Жылкы алышкан чабуулда,
 Сексенге калса беттешип,
 Сайып алчу эр эле,
 Өзү казак уругу,
 Семет баатыр дээр эле.
 Мен барам деп желденди,
 Кан Бакайдын алдына,
 Уруксат сурап келди эми.
 Ага дагы эр Бакай,

Уруксатты бербеди.
 Токтоно албай Чубагың,
 Тогуздагы чунагың,
 Уруксат сурап келгени.
 – Болбосун жолуң шар, – деди,
 Жолборсум Чубак, бар, – деди,
 Барбайт деп уулум айтууга,
 Балтанын оозу келбеди.
 Бала жолборс Чубактын,
 Бар жарагы телделүү,
 Жарашыктуу ылайык,
 Көктөкени мингени,
 Көмөрө кийип туулганы,
 Кыйкырып Чубак жүрдү эми.
 Тогузда Чубак жашы бар,
 Жеткир баатыр жагы бар,
 Баатыр Манас тушунда,
 Баштан-айак дагы бар,
 Таанылсын деп эл-журтка,
 Жиберген Бакай жайы бар.
 Кошулду Чубак катарга,
 Беттешти манжу Татайга,
 Татай манжу дегени,
 Таанымал элге мурунтан,
 Талкалап нечен эр алып,
 Таанылган элге болуучу,
 Көргөн эмес кыргыздар,
 Батыштын элин моңгулдар,
 Талкалап шаарын нан кылып,
 Башы-көзүн кан кылып,
 Айтып элге келгенде,
 Татай жеңди баарын деп,
 Атын анын угуучу,
 Көңтөй деген калдайы,
 Татайды төтөп кылуучу.
 Тогузда Чубак жолборсун,
 Жолуккан жери мына ушу.
 Чубакты көрүп Татай кул,
 Атынын башын буруптур,

МАНАС

Аркасында Көңтөйгө,
 Кылчайып карап туруптур:
 – Улугум Көңтөй сен элеч,
 Уйпалап нечен эрди алган,
 Урушта Татай мен элем.
 Таанылган элге Татайга,
 Тай минип жүргөн жарышып,
 Мына бу кыргыз тең беле?
 Балага Татай чыкты, деп,
 Барлык эл укса уят кеп.
 Башка бирөөн жибергин,
 Кошума кайра кетем!– деп,
 Кобурап Татай калганы,
 Кыргыз, калмак аралаш,
 Мал бакканда чамалаш,
 Барды-келди, бас-турду,
 Тилин калмак биле алат.
 Айтканын уга барыптыр,
 Акбалтанын Чубагы,
 Арданып буга алыптыр.
 Жеткен жерден Татайды,
 Жеткилең Чубак бир сайды,
 Мактанып жаткан барбайм, деп,
 Ээрден көтү кыйшайды.
 Ооп барып оңолуп,
 Аркасын карап олойуп,
 Ормолондоп алыптыр.
 Ойду-кайкы чапкылап,
 Чубакка Татай барыптыр:
 – Атаңдын көр, бурут – деп,
 «Өлөр эчки койчунун,
 Тайагына сөйкөнүп
 Өлүп алат экен» – деп,
 Угуп жүргөн бул бир кеп,
 Эчкиден бетер сөйкөнүп,
 Өлмөкчү экен кыргыз! – деп,
 Эң эле жаман сүйлөнүп,
 Кирген суудай түрдөнүп,
 Булгап алып найзасын,

Катуу тийди күүлөнүп.
 Кармашты мурун көрбөгөн,
 Кармашып жоого көнбөгөн,
 Анткени менен эр Чубак,
 Бала да болсо эң чыйрак,
 Какшытта жүрүп көнгөндөй,
 Далайды мурун көргөндөй
 Кагып ийип найзасын,
 Тамылжыган Татайды,
 Таамай Чубак сайыптыр,
 «Та-та» лаган манжууну,
 Аңтара сайып салыптыр.
 Көрүп туруп чыдабай,
 Көбөгөн деген бир манжу,
 Күркүрөп жете барыптыр,
 Ажал айдап тура албай,
 Ал «Татайлап» бакырып,
 Айабай жаны ачыптыр,
 Кабаган иттей карсылдап,
 Ачууланып арсылдап.
 Жетип келди Чубакка,
 Түз качырып жакындап.
 Ойротто жок эр Чубак,
 Кара бойун чыңдады,
 Кызыл түпөк найзаны,
 Кыраан Чубак ыргады,
 Кыйкырып барган манжунун,
 Кагып ийип найзасын,
 Кый сүбөөгө бир сайды.
 Чубак сайган оңобу,
 Жыгылган өөдө болобу?
 Жер тайанып жыгылса,
 Тирүү Чубак койобу,
 Жер кучактап манжудан,
 Экөө өлүп жоголду,
 Кыргыздын иши оңолду.
 Карап туруп чыдабай,
 Каарданып тура албай,
 Каар бойуна сыйа албай,

МАНАС

Карбаластап чоң Көңтөй,
 Калгандар баары жөнөкөй,
 Кантип туруп ал калсын,
 Калдайып өзү жөнөбөй.
 Карбаластап далдаңдап,
 Калканы жондо калдаңдап,
 Качырып Көңтөй келатат,
 Караса буту салбаңдап.
 Кармаганы кара тил,
 Кара курчтан найзасы,
 Кара жер майлап жатуучу,
 Качырганда канчасы.
 Калканы кара темирден,
 Кара бойу кем эмес,
 Кара тоонун сеңирден,
 Карсылдашкан душмандан,
 Качан Көңтөй жеңилген?
 Качырганда кан ичкен,
 Канга кошуп кант жеген,
 Кара кытай калмактар,
 Калгандан качан кан жешкен?
 Качан кыйын күн болсо,
 Каардуу Көңтөй бар дешкен.
 Катуу жөнөп калыптыр,
 Кадимкидей кан иччү,
 Казабына алыптыр,
 Качырган жерде Чубакка,
 Кандуу найза малыптыр,
 Каңтара койуп салыптыр!
 Казактардын Семети,
 Ат койгон бойдон жетти эми,
 Желип чыккан Көктеке,
 Чылбырынан кармады,
 Ыргытып чылбыр Чубакка,
 Камакка салды жаңжалды.
 Казактардын эр Семет,
 Карсылдашып калганы,
 Казактардын Семетин,
 Найзага Көңтөй илгени,

«Мынаке, кыргыз, эриң!» – деп,
 Ыргытып муну жиберди.
 – Убара кылба калжаңдап,
 Эриңден бирөө кел! – деди.
 Эстенип турган карарып,
 Каар бойуна таралып,
 Чоңжинди минди атына,
 Сырнайзаны колго алып.
 Сырнайза колго илгенде,
 Сыздырып жолго кирерде,
 Акбалта турду муну айтып,
 Абаң Бакай, Жакып кан,
 Жамгырчы менен Кыргыз чал,
 Карап турду тыңшашып:
 – Балам, Чубак, сен – деди,
 Жаныма жакын кел, – деди,
 Билдиңерби карылар,
 Карап турдуң баарыңар?
 Барайын десем алдында,
 Уруксат Бакай бербеди,
 Мага бербес уруксат,
 Уулум Чубак саа берди.
 Өмүрүнчө Манаска,
 Өлгүнчө бирге болот деп,
 Саа уруксат бергени.
 Орозду атам өлгөнү,
 Он уулу аман биз туруп,
 Бүтүн алаш эл туруп,
 Кара калмак, манжуга,
 Алыбыз качан келгени?
 Атагы алаш эл үчүн,
 Ырыска сени бергени.
 Калмактан коркуп айта албай,
 Атыңды сенин которуп,
 Чоңжинди койдум мен, – деди.
 Аллам сүйүп саа койгон,
 Атың Манас болуучу,
 Аттанып чыктың жаңыдан,
 Болосуң элге таанымал.

МАНАС

«Манас» деп ураан чакырып,
 Бара турган жол ушу,
 Баргын, Манас, бар! – деди,
 Болсун жолуң шар! – деди,
 Элиңе салган бүлүктү
 Душмандан өчүң ал! – деди.
 Бата берип дүркүрөп,
 Баарысы туруп калды эми,
 Бастырганда баатырдын,
 Байанын айтам угуп ал,
 Кулагыңды салбасаң,
 Дүлөй болуп өзүң кал!
 Улуу Манас баатырдан,
 Унутпас далай сөзүм бар,
 Унутуп ийбей эстеп ал!
 Бастырганда караса,
 Бала жолборс арстанды,
 Байкаган баары таң калды:
 Бармактай кызыл меңи бар,
 Маңдайында салаңдап,
 Жылаңайак, жылаңбаш,
 Кийимсиз өзү жылаңач,
 Чылбырлап кетип баратат,
 Жети менен сегиздин,
 Ортосунда бала жаш:
 Эки үзөңгү алдында,
 Эки түгөй сур бөжөк,
 Кулагын тиктеп жапырып,
 Кетип барат жөжөңдөп,
 Бөжөң-бөжөң желишип,
 Бөлөкчө сонун келишип,
 Көрүп турган кыргыздар,
 Бир-бирине туйгузбай,
 Баабедин айтып ийишип:
 Кызыл чаар жуп жолборс,
 Жолуккан бенде соо болбос,
 Жандап чуркап алыптыр,
 Манаска болуп ал жолдош:
 Сонун иши дагы бар,

Түргөн чийдей жоондугу,
 Сойлоп барат ажыдаар:
 Коркконуна чыдабай,
 Ыштанына далайлар,
 Сийип ийген чагы бар:
 Алдында минген кула аттын,
 Кулагында шамы бар,
 Маңдайында багы бар,
 Куйундан бүткөн жаны бар,
 Соорусунда кула аттын,
 Камбар ата сылаган,
 Беш колунун тагы бар:
 Аркасында Айкөлдүн,
 Учкашкан кызы дагы бар,
 Шөкүлө кийген башына,
 Көрүп айран калышты,
 Тагынган шуру ташына,
 Бермети жерге төгүлүп,
 Утур келсе маңдайга,
 Туулгадан ашып койкойуп,
 Шөкүлөсү көрүнүп,
 Өтө көркөм кызыл кыз,
 Өзү жандан узун кыз,
 Дүркүрөшүп эл калды,
 «Дагы бирден көрүнүп,
 Койсо, дешип, ушул кыз»:
 Отуздан кулжа, алтымыш,
 Тепе-тең эки бөлүнүп,
 Дердеңдешип алыптыр,
 Бир кула аттын дабырты,
 Алтымыш аттай дабырап,
 Мана минтип калыптыр.
 Карап турган калайык,
 Карылар көзгө жаш алып,
 Караган баары таң калып,
 Дүркүрөшүп жар салып,
 Күңгүрөнүп алыптыр,
 Мал табуучу шылуундар,
 Бакай, Жакып карыга,

МАНАС

Акбалта, Жамгыр залына,
 Аксакалдын баарына,
 Комузун толгоп колго алып,
 Жагымдуу ырдап үн салып,
 Ырдап барып ырчылар,
 Комуз менен төө алып,
 Ээри менен ат алып,
 Ага кошуп бата алып,
 Чечип берген тонду алып,
 Ченебей берген пулду алып,
 Жагалданып кырданып,
 Мал табышып жалданып,
 Сүйүнүшүп тынч алып.
 Эки жанын каранып,
 Күмүштөн кемер курчанып,
 Көкжалың чыкты аттанып,
 Күндөй бетин нур чалып,
 Артынан карап байкашып.
 Айкөл шерге таң калып,
 Аркасынан караса,
 Ак жолборстун сыны бар.
 Маңдайынан караса,
 Ажыдаардын сүрү бар,
 Төбөсүнөн караса,
 Алпкаракуш түрү бар,
 Ачуусу келип акырса,
 Айбаттанып бакырса,
 Кырк бир шердин үнү бар,
 Кыргыздан чыккан кыраандын,
 Тышкы сыны ушулар.
 Бастырып жөнөй бергенде,
 Аксарбашыл мал айтып,
 Атап айтып көп айтып,
 Ага кошуп турган эл,
 Акбоз бээни кошо айтып,
 Айтпаганы калбады,
 Аксакалдар калганы.
 Аккула минип болкойуп,
 Шанданып арстан калыптыр,

Алатоодой зоңкойуп.
 Топтон чыкты бөлүнүп,
 Тетиги чоң ополдой көрүнүп,
 Беттешти калдай баатырга,
 Тоо көчкөндөй күркүрөп.
 Кангайлап Көңтөй бакырса,
 Караган баары таң калды,
 Качырып кирген баатырга,
 Мингени Кула шаңданып,
 Аккуланын артынан,
 Бурулгуп чыккан чаң калып.
 Чындап найза кармашып,
 Чымындай жанды айабай,
 Кылга байлап ташташып,
 Найзаларын сунушуп,
 Күүлөп алып урушуп,
 Качырышып сайышып,
 Калдай Көңтөй калмактан,
 Каардуу Манас кыргыздан,
 Калбалашып бул экөө,
 Катуу жаман урушту,
 Калкандарын кыйратып,
 Соотторун жулушту,
 Качпай туруп урушту,
 Катуу кыйын жумуш бу.
 Кайта айланып салышты,
 Кандуу найза алышты,
 Как жүрөккө малышты,
 Кагып найза сайганда,
 Сайдырбастан калышты,
 Сайдырып найза кан акпай,
 Мунун да жолун табышты.
 Көңтөй ойлойт ойунда:
 «Кабат-кабат темирлер,
 Кийип турсам бойумда,
 Сайганын тешпей калбаган,
 Найзам турса колумда,
 Чапканын кеспей калбаган,
 Кылыч турса кынында,

МАНАС

Ташты чапсам кайтпаган,
 Жара чаап таштаган,
 Айбалта менин белимде,
 Тоону урсам томоргон,
 Томорулуп жоголгон,
 Чокморум турса такымда,
 Чаалыккансып калбаган,
 Чаап жүрсөм арбыган,
 Атым турса алдымда,
 Наамым калдай эр Көңтөй,
 Ушунун баары турганда,
 Алда канча менден пас,
 Жашы кичүү, күчү аз,
 Он бир менен он эки,
 Ортосунда бала жаш,
 Өлтүрө сайып албасам,
 Каны-жинин аралаш,
 Өзөгүнөн жарбасам,
 Эрегишип ушунтип,
 Өзүм Көңтөй не турам!»
 Өчөшүп чочко камынды,
 Кайра жаачу булуттай,
 Каар бетине жабылды,
 «Бөйөн-чайан, жыландай,
 Заарымды салбасам
 Көңтөй болбой калайын.
 Көмөрө сайып албасам!»
 Казабына алганы,
 Кайта артына айланды,
 Караанын көрүп калмактын,
 Карандай зордук арбактын,
 Алдынан тосо жөнөдү,
 Алды-артында жүргөнү,
 Калбай кошо жөнөдү,
 Каңтара сайып алам, деп,
 Арстаның дагы көгөрдү.
 Атырылтып аргытып
 Артынан чаңды баргытып,
 Тулпар күлүк Кула атты,

Куйундай кылып каргытып,
 Жал-куйругун жайылтып.
 Кулжадай төшүн салыптыр,
 «Манастап» ураан чакырып,
 Жаш Манас кирди качырып.
 Манастын атын укканда,
 Чоң Көңтөй калды шашылып.
 Өчөшүп келген Көңтөйдүн
 Найзасын кагып жиберип,
 Кырынан тийди баатырың,
 Куланын оозун имерип,
 Кыйамына келтирип,
 Кый сүбөөдөн бир сайды,
 Томорулуп кыйшайды,
 Бала жолборс кара көк,
 Беттешип чыккан жеринде,
 Белдүүдөн Көңтөй эрди алды.
 Эси кетип темтиреп,
 Көңтөйдүн эли сандалып,
 Акыл айтар адам жок,
 Акылы кетип саргарды.
 Чыга албай баары титиреп,
 Көңтөйгө жөлөк балбаны.
 Сүрүн көрүп көкжалдын.
 Сүрдөп баса албады,
 Башын катып шылкыйып,
 Балбансыз жүргөн чанданы,
 Акимсиген калмактар,
 А дээрге алы калбады.
 Айласы кетип калмактын,
 Алапайы куурулду.
 Жакып кандын Сыргагы,
 Чырга тууган ушуну,
 Манастан эки жаш кичүү,
 Серектен жарым күн кичүү,
 Жарым күн кичүү дегени –
 Эгиз бала болуучу.
 Конокко тамак эт берсе,
 Кубулжуп келип туруучу,

МАНАС

Түк Жакыпка баш бербей,
 Өз билгенин кылуучу,
 Арбын конок келгенде,
 Бештен бээни жыгуучу,
 Кээсин билет Жакып бай,
 Кээсин качан билүүчү?
 Жакып билбейт Сыргакты,
 Чыйырды байкап жүрүчү,
 Эки-бир күн эр Сыргак,
 Жатып калса ноокастап,
 Токтоно албай жүгүрчүү,
 Чоңойсо деп Саламат,
 Ден соолук тилеп жүрүүчү.
 «Манаска жөлөк болот, деп,
 Беттешип келген душманы,
 Ичинде калат бушманы»
 Ошол үчүн Чыйырды,
 Жакшы көрчү баланы,
 Он бир жашта кара көк,
 Сыргактын тогузга келген убагы,
 Келер жылы жаңы асый,
 Кулунунда тел эмген,
 Кара кызыл кунаны,
 Телкызыл деп ат болуп,
 Өлгүнчө жүрүп оорагы.
 Жетисинде эр Сыргак,
 Жакыптын малы бул эмес,
 Күнөстүн жылдыз көлүнөн,
 Сатып андан барганы,
 Кыргыздын малы деген эмес,
 Бу дагы калмак малдары.
 Оңдолгон ээри токулуу,
 Ойротто жок шок чунак,
 Шыбыраша кетишти,
 Акбалта уулу эр Чубак,
 Аттардын башын бурушуп,
 Айлана карап турушуп,
 Имерип тиймек калмакка,
 Кеңеши ушул болушуп.

Дайарлана калганда,
 Манастап ураан чакырып,
 Барарына калганда,
 Акбалта байкап калыптыр:
 «Билбесин Жакып, Жамгырчы,
 Билип калса балдарды,
 Кой деп койсо карылар,
 Илеби жанып калабы?
 Кызыган бойу муздаса,
 Кызыккан жоону алабы?»
 Күүлөмөк болду Акбалта,
 Кутурган эки баланы,
 Балта атын бурганда,
 Балдарды карап турганда,
 Ач кыйкырык угулду,
 Үнүн уккан адамдын,
 Самандай өңү кубулду.
 Кең дүйнөсү тар болду,
 Кеп кылбас кекеч эл болду.
 Кулагы тунуп дүңгүрөп,
 Дүлөй болду көпчүлүк,
 Күүгүм кирип бараткан,
 Күүгүмдөй күнү көрүнүп.
 Доолбас үнү карс этип,
 Атылып мылтык тарс этип,
 Таталаган калмактар,
 Талап иттей арс этип,
 Бирден-бирден келе албай,
 Так отузу бөлүнүп,
 Баары баатыр дөө экен,
 Басалек тоодой көрүнүп,
 Чогулуп отуз бир болуп,
 Көкжал Манас баатырды,
 Орой чаап калыптыр,
 Күрзүлөрүн булгашып,
 Күүлөп колго алыптыр,
 Камандан бетер карсылдап,
 Кычырып жөнөп калыптыр.
 Калмактын эли шаттанып,

МАНАС

Алаштын элин муң басып,
 Карап турган чагында,
 Кабылан айгай салыптыр,
 Кабылан үнү чыкканда,
 Байатан болгон укмуштар,
 Ошондо боло калыптыр.
 Чогулуп келе жаткандар,
 Чокчоңдошуп чапкандар,
 Шоройу мурун каткандар,
 Тогуз-ону алдында.
 Томпойушуп жатыптыр,
 Топуракка батыптыр.
 Жакыптын уулу жайдардын,
 Жайылтып маңдай айдарын,
 Утуру келген бир топтун,
 Алдында онун сойуптур.
 Балта, найза тийгенби,
 Онтоодо ону болуптур,
 Онун айдап алыптыр,
 Кайнап жаткан калмакка,
 Аралаша барыптыр.
 Сыргак, Чубак – эки жаш,
 Чымыроондой кыйкырып,
 «Манастап» ураан салыптыр.
 Акбалта, Жакып, карылар,
 Айтылбай оозго калыптыр.
 Оңунан Чубак айланды,
 «Оңой эмес, ушул – деп,
 Алдында чыккан бала эле,
 Алда кандай кылар?» – деп,
 Калмактын көзүн жаш алды,
 Имериш Сыргак тийиптир,
 Ителгидей кириптир,
 Караандуу чоңун тандады,
 Найзанын учу кеткени,
 Таакат кыла албады,
 «Баары баатыр, баары шер,
 Бул Жакыптын балдары»
 Атын угуп-билгени,

Калмактар минтип каргады.
 Кыргыз чалы кыйкырып,
 Кырк чоролоп чакырып,
 Акборчук санга салыптыр,
 Айчык тууну көтөрүп,
 Айанбай жөнөп алыптыр.
 Абдылда баштап жыйырмасы,
 Ырчы уул баштап жыйырмасы,
 Санаты кыркы турбады,
 Ондон котчу булар да,
 Ээрчип баары чубады.
 Баатырлык менен Акбалта,
 Акылы бар айрыкча,
 Баскандары санады,
 Төрт жүз сексен санаты,
 Толуп калды карачы.
 Акбалтанын Чубагы,
 Жүрү деп бирөө айтпады,
 Кыргыз, Сыргак баштаган,
 Кыркына чоро ат калды.
 Кылымдан ашкан кырк арстан,
 Кыргыз чалы баштаган,
 Айлана курчап калмакты,
 Кыйратып чөптөй баштаган.
 Кырк алды курчоого,
 Калмактар калды курчоодо,
 Аралап кирген Айкөлүң,
 Артынан кирди эр Чубак,
 Ортодо жүрсө эки шер,
 Ошондо кебин салыптыр,
 Олуйа Бакай кеменгер:
 – Турбагын алаш, баарың бар,
 Акбалта, Жакып барбаңар,
 Текечи, Шыгай – экөөң кал,
 Башкаң калбай такыр бар,
 Жамгырчы менин тилимди ал,
 Будургунун Ачмойнок,
 Качкандар өтөр бели бар,
 Камынып аны тосуп кал!

МАНАС

Элебей жүрүп жаш балдар,
 Кетерин билбей калабы,
 Качып барып какоолдор,
 Жануп жакта Алооке,
 Батыш жакта Шоорукка,
 Отор жерде дөлөскө,
 Буларга кабар салабы?
 Жаңыдан атка мингенде,
 Жайнаган калмак эл курчап,
 Жаман атты кылабы?
 Баатыр Манас, эр Чубак,
 Кыргыздан чыккан ал чыйрак,
 Жакыптан туулган эр Сыргак,
 Жалтайып жүрөк калабы?
 Угуп алып Бакайдан,
 Жамгырчы жолго салыптыр,
 Будургунун Ачмойнок,
 Бурулбай жете барыптыр,
 Жамгырчы барса алыстан,
 Кызыл жалын от күйүп,
 Алдында минген кызылдын,
 Кыл куйругун шарт түйүп,
 Небак Сыргак барыптыр,
 Токтоно албай Жамгырчы,
 Тогуз бээни түлөөгө,
 Мойнокто арнап алыптыр:
 «Самаркандын чоң деңиз,
 Аккан чалкар көл эле,
 Бойунда жүрүп мен жердеп,
 Ар качан колдо дээр элем,
 Кенендигиң, кеңдигиң,
 Эр Манаска берерсиң:
 Толкуганда бууланган,
 Көргөндүн өңү кубарган,
 Чубакка түрүң берерсиң:
 Киргенде кыйан сел аккан,
 Келе албай бенде зарыккан,
 Кебетеңди эл көргөн,
 Сен Сыргакка берерсиң:

Бээден тандап тогузду,
 Жолуна сенин берейин!»
 Арамдык жок ичинде,
 Ал кездеги элдерде,
 Эр бийлеген эрлерде,
 Үчөөнө тилеп амандык,
 Тогуз бээни түлөөгө,
 Жамгырчы атап ийди эле.
 Жайнап жаткан калмакка,
 Каратып канын чайкады,
 Жаңыдан минген баатырды,
 Жактырып элдер байкады.
 Өөдө качты сүрдүгүп,
 Ылдый качты дүрдүгүп,
 Туш-тушка качты жайылып,
 Кутулар айла таба албай,
 Атынан түштү жабылып,
 Аттан түшүп жөөлөшүп,
 Амандык бизге бер, дешип,
 Найзаны жерге сайышып,
 Байракты жыгып салышып,
 Баатырлык калды талаада,
 Бабыраган калмактан,
 Арбак конгон арстандын,
 Алдынан барып жалбарган.
 Будургу көздөй бет алып,
 Бурулуп баскан калмактан,
 Кутулуп бирөө калбаган,
 Куткарбай Сыргак жалмаган,
 Ойдуңду карай бет алып,
 Айланып кара шорону,
 Тапмакчы болгон калмактын,
 Жолун Чубак тороду.
 Анчалык барган эр Чубак,
 Андан бирди койбу.
 Жөөдөн калса калгандыр,
 Ат мингендер сойлоду.
 Былкылдатпай Көңтөйдүн
 Короосун басты кыргыздар,

МАНАС

Желеден бээсин агытпай,
 Желелерин түрдүрүп,
 Желдетип жылкы сүрдүрүп,
 Көгөндө козу байлалуу,
 Корккон калмак байлары,
 Койуна кошуп өздөрүн,
 Кокуйлатып айдады.
 Кийими бүтүн, өңү саз,
 Кебинен бутак чыккан аз,
 Кокуйлатып байлады.
 Неченин көзү жок болуп,
 Кызарып көзү жайнады,
 Абышка-кемпир зар какшап,
 Келгендерге жалбарды.
 Мурункудай дердеңдеп,
 Бурут дээрге ал барбы?!
 Мурунку кыргыз кептенип,
 Булардын өңү саргарды.
 Эл чогула жыйылып,
 Көкөйдүң толуп калганы.
 Ошо кезде жаш Манас,
 Көзүн ачып карады,
 Азыраак жаны билеби,
 Тарарга масы калганбы,
 Айланата карады,
 Кулакка кирген ызы-чуу,
 Заркырап жаткан адамы,
 Бул эмине чуулдак?
 Ыйлаган кимдер чуулдап?
 Деп элинен сурады.
 Дайар Балта камынды,
 – Кагылайын карагым,
 Айланайын арбагың,
 Алтымыш уул алаштын,
 Ырыска бүткөн баанайым,
 Кыргыз деген элиңе,
 Күйүп турган чырагым,
 Ыйлай берсин сарыбашыл,

Эминесин сурадын,
 Кегин алды элдерин.
 Келе бери дегенде,
 Керектүүсүн бергенбиз,
 Орнотуп жерге мамыны,
 Аркандан керме кергенбиз,
 Айдасак качат байла, деп,
 Тегиз асый карма, деп,
 Бузасың майын агызып,
 Ат минбей жөөлөп айда, деп,
 Азапты салган бул иттер,
 Эми бүгүн карасаң,
 Кара жанга күч келип,
 Кара күчкө жалынып,
 Ыйлаганын мунун көр,
 Угуп баатыр кара көк,
 Көтөрөт жүктү кара лөк,
 – Болбой турган бул бир кеп,
 Койчу, тага, койчу, – деп,
 Элден талап олжо алган,
 Эл башкарган улуктар,
 Калкты кармап кор кылган,
 Кан тактада укмуштар,
 Карапайым тим элде,
 Кимисинде жазык бар?
 Бергин десе баш болгон,
 Малын эмес, баласын,
 Берет эле байкуштар,
 Калмак, эмес кыргыздар,
 Башыңдан өткөн ишинди,
 Ойлоп көрсөң болбойбу!
 Эси жоктор кор кылса,
 Эстүү Балта, Жамгырчы,
 Кой деп койсоң болбойбу?
 Жаш балдарга теңелип,
 Жакшы болду дегенсип,
 Жарыша чаап мал айдап,
 Качырбай тосуп «ай-айлап»,

МАНАС

Аксакалдын иши эмес,
 Антип жүрүш кайсы кеп?
 Улугун сайып алдым, деп,
 Упурак кылсам калганды,
 Бүт дүйнө укса, уят кеп.
 Жан-жайына койсун, деп,
 Жабыла талап олжо албай,
 Колуңду тыйгын кыргыз! – деп,
 Жаш Манас айтып ийиптир,
 – Айтса-айтпаса ырас, – деп,
 Бакай күлүп ийиптир.
 Алда кандай иши деп,
 Акбалта менен Жамгырчы,
 Бай Жакып, Шыгай, Текечи,
 Ачуусу келип курушуп,
 Жазыла элек чекеси,
 Мулжуң-мулжуң этишип,
 Сакалы жок жулмуштар,
 Бура тартып кетишти.
 Угуп Сыргак баатырдан,
 Өткөзө чыйрак балдардан,
 Айанбай чаап далдаңдап,
 Эки этеги салбаңдап.
 Ашыгып сүйлөп алдырап,
 Сүйүнүп Сыргак далдакдап,
 – Журтуңа конгун, калмак, – деп,
 Бээңди байла ачытып,
 Арагың тартып жай жат! – деп,
 Агасы айткан кептерди,
 Алдын-ала бүтүрүп,
 Кызыл уук калдырак,
 Кереге-уугу шалдырап,
 Кейиште турган калмактар,
 Айтарга кебин таба албай,
 Чуулдап жатты мамындай:
 – Мунун Манастыгы чын экен,
 Атын Манас койуптур,
 Өзү да Манас уул экен,

Ушалансын улуктар,
 Эл башкарчу бул экен,
 Баралына келгенде,
 Падыша болчуу бала экен,
 Ушул бүгүн турушу,
 Падышача бар экен,
 Букарада не жазык,
 Кыл дегенин кылганбыз,
 Кызыталак кандардын,
 Айтканын кандай кылбайбыз.
 Айттырбай билди, карачы,
 Акылы тунук кан экен!
 Дешип баары сүйүнүп,
 Жүгүрүп үйгө киришип,
 Сасык айран, көк ирkit,
 Бирден жутуп ийишип,
 Көөкөрлөрүн карашып,
 Арак ичип суусунга,
 Жогу бардан сурашып,
 Баарысы айтып Манасты,
 Бабырашып чуулашып.
 Аттанып кетти Айкөлүң,
 Алаштын элин чубатып,
 Кыргыз баштап кырк элди,
 Үч бөлүп калмак айлынын,
 Үч жагына жиберди.
 – Эгизги тоого бар,-деди.
 Элге көзүң сал, – деди,
 Жай жатабы, качабы?
 Кабарын айтып бар, – деди.
 Качканы болсо кой тебе,
 Качпаса калмак ой тебе,
 Арагын берсе ичпегин,
 Айлына барып түшпөгүн,
 Сыр алдырып көрүнбөй,
 Сыртыңды салып дүңкүйбөй,
 Ыраактан байка иттерди,
 Жакшылыкты билеби?

МАНАС

Же жабыла көчүп чуркурап,
 Жамандыкты тилейби?
 Азыраак айтып жылмалап,
 Кыркын баатыр жиберди.
 Айлына түштү бай Жакып,
 Айдап жылкы келе албай,
 Улам оозун карманып:
 – Олжодон бер, соогат, – деп,
 Кыргыз турса суранып,
 Оорагым чыгат эле, – деп,
 Чыгармак тургай оорагым,
 «Чылбырына тийбе» – деп,
 Мизимди менин жандырды.
 Эркинче бактым бул итти,
 Көп дүйнөмдү чачтырды,
 Быйакка кетсе жөн кетпей,
 Өлтүрө кетип Дөөдүрдү,
 Андан жаман шаштырды,
 Айлымды калмак тебелеп,
 Топурагын каздырды.
 Кыргыздан чыкпай бир киши,
 Түркмөндөн келген Кыргызды
 Кырк кишиге баш кылды,
 Киши кылбас иш кылды!
 Серек, Сыргак жаш эле,
 Сыргагым жылкы баш эле,
 Тышка кебек алдырбас,
 Улоого нокто салдырбас,
 Өзү чыйрак бала эле,
 Серегим боору таш эле,
 Ача туйак малыма,
 Алтымыш үйгө баш эле.
 Мал багып жаткан балдарды,
 Жайына койбой аларды,
 Өзүнө жандай чаптырып,
 Жасоол кылып дагы алды.
 Айткан менен айла жок.
 Айтсам да тилим алабы?!

Деп күпүлдөп бай Жакып,
 Чыйырдыга туйгузбай,
 Бакдөөлөт менен Магдымга,
 Бабырап кебин салганы.
 Болгунча айтып бай Жакып,
 Бакдөөлөт менен Магдымы,
 Унчукпай туруп алганы,
 Үйүндө жүрүп чоңойуп,
 Койнунда жатып жастыкта,
 Өзү менен тең болуп,
 Эркин өскөн Бакдөөлөт,
 Оолуга кетти томсоруп:
 – Койчу, Жакып, кебинди,
 Бул кебинди ит уксун,
 Ит укпаса ким уксун.
 Уулум тентек дедиңби?
 Баатырлыгын кубаттап,
 Айылга кетсе ар кайдан
 Чыгым болом дейсиңби?
 «Эркек бала шок болсун,
 Шок болбосо жок болсун».
 Унутуп калган белемсиң,
 Талаага койуп эжемди,
 Таң күнү ыйлап жүргөндү?
 Бекеринен бирөөгө,
 Бир кой кармап бербедиң,
 Кишинин жакшы-жаманын,
 Карыганча билбедиң.
 Сенден бала төрт экен,
 Улуу бала кыз экен,
 Уулум Манас өрт экен,
 Серек, Сыргак ини экен,
 Аркамда иним эки деп,
 Ишенери бар экен.
 Баш көтөргөн уулуңа,
 Артынан айтып ушак кеп,
 Жакып, ичиң тар экен!
 Кары болбой катып кал,

МАНАС

Кара жерге батып кал!
 Бай болбой Жакып, тентип кет,
 Жыргатар болсо калмактар
 Баркөлгө кайра көчүп кет!
 Былк этпей жатып үйүндө,
 Байбичендин төрүндө,
 Кан Жакып деп калгандар,
 Келип турса күнүгө,
 Ошонун ырахат эмеспи,
 Карып калган күнүңдө!
 Оорагы Манас уулумда,
 Оңой эмес Сыргагым,
 Жоошуп туруп түз айтат,
 Акылы терең Серегим.
 Алжыгандай бай Жакып,
 Айтасың кандай ушактап,
 Өзүңдөн туулган Манасым,
 Алтымыш уруу алаштын,
 Арка кылар тиреги!
 Чамынып да кагынып,
 Белдемчиси жайылып,
 Далдалаңдап Бакдөөлөт,
 Далай кеп айтып жиберди.
 Унчукпай Магдым түз басып,
 Чөйчөккө куйуп суу алып,
 Эшикке чыгып күбүрөп:
 «Өз башыңа тийсин – деп,
 Эки инисин ээрчитип,
 Манасым аман жүрсүн», – деп,
 Сууну чачып жиберип,
 «Каапыр Жакып, оңбо!» – деп,
 Көзүнүн жашын имерди.
 Магдым үйгө киргенде,
 Чакчайып Жакып бир карап,
 Бакдөөлөт менен Магдымды,
 Катар экөөн тең сабап,
 Какшатып койуп буларды,
 Чыйырдынын үйүнө,

Асталай басып барганы.
 Аңгычакты ал үйгө,
 Жаш Манас кирип калганы.
 Кара күчкө кан Жакып,
 Каткырып күлүп жалбарды,
 Жалынабы, күйөбү,
 Ойуна Манас албады.
 – Атам Жакып бай элең,
 Тартууга берип малыңды,
 Калмактарга кар элең,
 Эркин көчүп конгонго,
 Билгиң жок колдо зар элең,
 Дүнүйөң көп, ээлик жок,
 Эки бутта бир өтүк,
 Ошончолук тар элең.
 Ороздудан бер жакка,
 Опсуз шылдың болупсуз.
 Ушул кыргыз калмакка,
 Бирлешип туруп аттандык,
 Билгизбей туруп калмактын,
 Четинен тартып жерди алдык,
 Чеп болуп турган батышка,
 Көңтөй сындуу эрди алдык.
 Азыраак жерин алдык деп,
 Эми жатып албайбыз.
 Жамгырчы, Балта кеңешип,
 Той кылгалы камданып,
 Тополоңдоп жатыптыр.
 Уулуң Манас мен турсам,
 Унутуп атам сен турсаң,
 Шылдың болуп калбайлы.
 Жалтайа тиктеп Манасын,
 Чыгарга жаны аз калды.
 «Кече алдырбастан бир тайды,
 Той берем деп чачкалы,
 Жаткан экен көп малды».
 Дегенди ойго алса да,
 Бербеймин деп айта албай,

МАНАС

Элин тойго келсин, деп,
 Элден мурун жар салды.
 Каракалпак кыргагы,
 Кан Жакыптын Сыргагы,
 Туубай жүргөн субайдан,
 Тандап кыркты кармады,
 Атасы Жакып канына
 Бир ооз кеңеш салбады.
 Кемегени ойдурду,
 Кырк бээни катар сойдурду,
 «Агаң жакшы болгондо
 Тобо кылгын, дечү эле,
 Тобом ушул болор», – деп,
 Терең Сыргак ойлоду.
 Элди карап жыбыңдап,
 Жерди карап мултуңдап,
 Тескери басып култуңдап,
 Тескери тонун кумтунуп,
 Өлө албай Жакып бул турат:
 «Улуусу Манас уулумдун,
 Улуусунан беш бетер,
 Кууратмак болду бул уулум.
 Бел кылып жүргөн уул эле
 Бейли мунун курусун!»
 Деп күбүрөп өзүнчө,
 Тилеп калды бай Жакып,
 Бакдөөлөттүн туушун.
 «Манас баксын, сени деп,
 Чыйырдыдан кечпесем,
 Эки уулуна ээрчитип,
 Магдымды таштап кетпесем,
 Төрөп берсе Бакдөөлөт,
 Ошолор менен жатпасам,
 Ошондо малды бакпасам,
 Арбыгыш муну дүрбөтпөй,
 Алтын кылып катпасам».
 Ойлогону бул болуп,
 Ойуна кыйал муң толуп,

Чогулуп келди короого,
 Тегеректеп эл толуп.
 Бай Жакып, Шыгай, Текечи,
 Алп Жамгырчы, Акбалта,
 Короосунда Кыпчакбай,
 Тойго арнап сойгон мал,
 Тогуз жүз ашуун чагы бар,
 Баарысынын маңдайда,
 Баш көтөргөн жаңыдан,
 Падыша Манас шамы бар.
 Жатса-турса карылар,
 Жакасын мууна карманып,
 Калмактан кеги тийгенге,
 Мен-менсиген калмактар,
 Суурча ийинге киргенге,
 Күлүңдөшүп баарысы,
 Күлгөндөй болуп сүйүнө,
 Кылып жатат түлөөнү,
 Күн өксүтпөй күнүгө,
 Эл жыйналып жык толду.
 Санаты тогуз күнүндө,
 Бадакшандан, Балыктан,
 Тарса, жөөт калыктан,
 Түркмөн менен калчадан,
 Андай нечен барчадан,
 Жүржүт менен жудадан,
 Калмактан көрүп кордукту,
 Ар кайда жүргөн мындайдан,
 Көңтөйдү Манас жеңди, деп,
 Барбаганы калбаган.
 Каракалпак эл келген,
 Бараң, шаңкай тең келген,
 Ыраак эмес жакындан,
 Калмактар бөлүп кулданып,
 Тарап жүрүп сенделген,
 Толгон карып кези экен,
 Тузакта калмак кар кылып,
 Токсон миң толук эл келген.

МАНАС

Жакыптын уулу Сыргагы,
Акылы терең эр экен,
Телегейи тең экен,
Акбалтанын Чубакка
Айтып турган кеп экен:
– Абам Балта картайып,
Эр ортону толуптур.
Эңкейер чагы болуптур,
Сен экөөбүз тең элек,
Эреним Чубак, угуп тур.
Сенден башка кишини,
Санап көрсөм бир-бирден,
Кыргыз кары баштаган,
Серек, Сыргак кошулуп,
Санаты кыркка толуптур.
Мен да Жакып уулу, деп,
Баатырга басып жанаша,
Антип жүрсөм болбос кеп.
Жалгыз койбой баатырды,
Түбүбүз тууган бир эле.
Сени тайым дээр эле,
Жатса-койсо жанаша,
Жанында турчу сен элең,
Басса басып бирге бар,
Турса бирге туруп кал,
Олтурганда экөөңөр,
Кумалак ойун салыңар,
Карап турат артыңда,
Серек менин агам бар,
Эрлик жолу экөөңө,
Тең шерик деп ат калар.
Кыргыз баштап башкаңар,
Кыбырабай жатпаңар,
Жаштарың чайнек, аптаба ал,
Сууну куйуп конокко,
Дасторконду колго ал.
Жоролугуң не пайда,
Мындай кызмат кылбасаң.

Көөдөк Чубак эр эле,
Басса-турса бир болуп,
Манас менен тең эле.
Акылман Сыргак турбайбы,
Акбалтанын көңүлүн,
Бир көтөрүп салды эле.
Тогуз күнү той болуп,
Токсон миң толгон эл болуп,
Каткырыгы баш жарып,
Жүрөктүн чери жоголуп,
Комузчу, ырчы уулдардан,
Кыйак, чоорчу чогулуп,
Көкбөрү тартып, кунан чаап,
Аттардын баары суу болуп,
Балдардын баары уктабай,
Ака чөлүм, жашынбак,
Айтканы ыр, жаңылмач,
Кара койум дүмпүлдөк,
Катын-кызда селкинчек,
Кырк уруу кыргыз ушул эл,
Кыйла ойун салышты,
Кызыкка канып калышты.
Көрүп айран калышат,
Башка жактан баргандар:
«Кыргызда ойун мол экен,
Ойун-күлкү кыргызда,
Оо капырай, жаштар ай,
Эмне мынча көп экен!
Көңүл ачып мээ кагар,
Бизде оокат жок экен!»
Дешип келген эл айтып,
Келген элди жадатып,
Күндө үч убак эт тартып,
Чай менен нанга карабай,
Жасамчы колун жалабай.
Жайа бычып, жал жешип,
Казы кертип май жешип,
Балга чайкап кымызды,

МАНАС

Адамды уулу кылуучу,
 Бар жумушту кылышты.
 Аңгычакты чабуулчу,
 Аттарын санап чууртту.
 Ат айдаган жери түз,
 Күлүгү бир жүз жетимиш,
 Эртең менен эрте айдап,
 Бешимден кийин ат келип.
 Баатырдын аты Аккула,
 Куйундан бүткөн жаныбар,
 Айбан жетпейт так буга,
 Көктеке менен Телкызыл,
 Жаңы бышты мал эле,
 Ээрчишип катар ал үчөө,
 Эт бышым келди алдында.
 Калган аттар келиптир,
 Тери кургап чыйрыгып,
 Сууту канган маалында,
 Жетимиш атка байге бар,
 Эң алдыңкы атына,
 Сайган байге мамындай:
 Жону туйук жүз нар бар,
 Жылкынын саны беш жүз ал,
 Кошкон жамбы пулу бар,
 Кызыл кымкап, шайы бар,
 Кундуз менен сүлөөсүн,
 Суусар, булгун дагы бар,
 Миңге санын толтуруп,
 Сайган байге жагы бар.
 Баатырың кепти кылгынча,
 Байагы Сыргак жетиптир,
 Агасы баатыр Манаска,
 Ак сарыбашыл уй алып,
 Садага чаба кетиптир.
 Аккулага сары улак,
 Садагасын чаптырып,
 Суусар менен сүлөөсүн,
 Кундуз менен булгунун,

Жансыздарын чогултуп,
 Бай Жакыпка тапшырып,
 Нары менен жылкысын,
 Соогатчыга таратып,
 Ырысын көр мунун деп,
 Зоок калтырып каратып,
 Касиеттүү Акбалта,
 Көктеке кирген байгеге,
 Көз кыйыгын салбаптыр,
 Бирөөн дагы албаптыр.
 Оорагы чыксын уулум – деп,
 Алыстан келген семселеп,
 Ала кет соогат мына, – деп,
 Кыргыздын эли кеңири,
 Тийеби, пайда мага, – деп,
 Келген киши барсын, – деп,
 Баарысын бөлүп бериптир.
 Эң алдына байлаган,
 Аксары деген ат экен,
 Көкүлү менен жалынан,
 Жети кыл тарап келиптир,
 Телкызыл кирген байгени,
 Ата уулу ага-ини,
 Алтымыш уруу алашка,
 Атайын Сыргак таратты.
 Кары-жашы келген эл,
 Сыргакты мактап жаратты.
 Чогулуша келгин, деп,
 Уй мүйүз тартып тегерек,
 Тең олтуруп бергин, деп,
 Карыга килем салышып,
 Байандозун жайышып,
 Жаш-жалаңдын баарысы,
 Мал баспаган шиберге,
 Этек-жеңин жайышып,
 Кенен тартып олтурду.
 Кыргызл баштап кырк чоро,
 Олтурган элдин алдына,

МАНАС

Айакка кымыз толтурду,
 Ошо кезде зор Бакай,
 Айтты кебин мамындай:
 -Ушу келген элиңер,
 Тойго неге келдиңер?
 Тойду берди Жакып бай,
 Тойгунча таамын жедиңер.
 Эркиңче ойноп жаш-карың,
 Жазылды бейм чериңер.
 Соогат деп бөлүп мал алдың,
 Тыш жактан келген эл-журттан
 Дегеле куру калбадың.
 Кыргыз баштап турган эл,
 Курсагы тар калмактар,
 Кутулуп бүгүн кубандың,
 Кубанчыңа чыдабай,
 Кары-жашың дууладың.
 Байге бөлүп кунан чаап,
 Эр оодарып сайышып,
 Күрөшүп балбан жыгышып,
 Улак тартып ойнодуң,
 Төрттөн бала чыгышып.
 Мөрөй аттың атмачың,
 Коргол менен чатыраш,
 Манаптарың баспадың,
 Кечте менен топ ташты,
 Эртеден-кечке баштадың.
 Жайкалып жаттың он күнү,
 Жаш арстан Манас баатырдын,
 Касиетин байкадың.
 Кектүүңөр алдың кегини,
 Чайкадың калмак элини,
 Көңтөйүн сайып жыктыңар,
 Оморуп моңгул белини.
 Улугунан айрылган,
 Ушул элдин ичинде,
 Калмактан бар канча жан,
 Айрыкча, калмак келгендер,

Кыргыз кенен-тар бекен,
 Абдан байкап билип ал.
 Алооке калдай Дөөлөскө,
 Сараркада чалкалап,
 Жаткан Шоорук доңузга,
 Араниктын дөөлөрү,
 Ат мине албас жөөлөрү,
 Дөөкан, Соксо, Сотойго,
 Кетчүүң болсо кетип кал.
 Жаманы менен жакшысын,
 Кулагың менен укпадың,
 Көзүң көрүп турасың,
 Күпүр кылбай айтып бар.
 Бул жерде калган кыргыздар,
 Кыларга бүгүн жумуш бар,
 Баш болбой киши иш болбойт,
 Баш кишинди шайлап ал.
 Оң-тескери сүйлөбөй,
 Ойлоп туруп шайлаңар,
 Өөдө-ылдый болуп калбасын,
 Түпкүлүктүү пайдаңар.
 Акбалта, Жамгыр – дөөңөр бар,
 Көзү ачык чоңуң бар,
 Көптү билген зоруң бар,
 Жакып, Шыгай карың бар,
 Текечи, Кыпчак – байың бар,
 Кырктын башы Кыргыз бар,
 Кыйындардын баары бар,
 Баш кишиге ким болот?
 Жашырбай атын айта сал!
 Айтып Бакай токтолду,
 Көпчүлүктүн баарысы,
 Өрт алгандай дүркүрөп,
 Чагылган күндөй күркүрөп,
 Жер козголуп дүңгүрөп,
 Ызы-чуу түшүп күүлдөп:
 – Баш киши Манас болот!– деп,
 Баарысы сүйлөп алыптыр.

МАНАС

Биринин кебин бири укпай,
 Ызы-чуу түшүп калыптыр.
 Касиеттүү эр Бакай,
 Карап элди байкаса,
 Ошо күнкү келгенден,
 Сүйүнбөй бенде калбаган.
 Сүйүнүптүр барлык эл,
 Сурнайдай үнү шаңкылдап,
 Султан Манас баатырды,
 Баштыгына шайлаган,
 Ал иштин кылып адатын,
 Атасы Мамай санатын,
 Ак кийизден жайышып,
 Ал кийиздин үстүнө,
 Арстан Манас баатырды,
 Олтургузуп алышып,
 Жетимиш киши көтөрүп,
 Төбөсүнө орундун,
 Төр жагына өткөрүп,
 Кан көтөрдүк муну, деп,
 Калайыкка көргөзүп.
 Акбалта күлүп алкылдап,
 Бай Жакып күлүп шалкылдап,
 Сүйүнүп бойу бошоду,
 Тургандын баары балкылдап,
 Асманда учкан канаттуу,
 Күн жүзүн бербей калкылдап,
 Карыйа Жакып кеп айтат,
 Кеп айтканда деп айтат:
 – Ушул келген барлык эл,
 Уулума тизгин бердиңер,
 Кармаса кармайт тизгинди,
 Кайышып араң көтөрөт,
 Калың туруп кара жер.
 Ырыскысы башка элден,
 Артыгыраак Манасым.
 Намысың алып берди го,
 Алтымыш уруу алаштын.

Кыргыз чал баштап кыркы бар,
 Төрт жүз сексен санаты,
 Бийге бирди шайласын,
 Кеңешкор киши ким болот?
 Күдүндөп кийин калбасын,
 Курсагына бүктөбөй,
 Бар кебин айтып эл салсын.
 Уулума убал жүктөбөй,
 Ушул жерде айтарсың!
 Бай Жакып сөзү ырас, деп,
 Дүңгүрөшө кетиптир,
 Шыбыр-шубур сүйлөшүп,
 Күбүрөшө кетиптир.
 «Кырктын башы Кыргыз» – деп,
 Жамгырчы айткан бир кеп бар,
 Кырк жигиттин ичине,
 Кеңеш салып айткандай,
 Бул жерде турган чогулуп,
 Буларың айта салыптыр.
 Өдө чыгып бий болбой,
 Же куру калып көөнү кир болбой,
 Кыргыз орун алыптыр,
 Балта айткан бир кептен,
 Кырктын бийи калыптыр.
 Ырчы уул деген бар экен,
 Ыраман байдын уулу экен,
 Анын айткан кеби бул экен:
 – Кошулдук келип баатырга,
 Кол салыштык чогулуп,
 Кан ичме моңгул каапырга.
 Кырк жигиттин бийине,
 Абдылда турат нээтимде.
 Барыбыздан жаш экен,
 Байкаса сөөгү таза экен,
 Кызыл тилдин кени экен.
 Кызматы тийчү баатырга,
 Керектүүнүн бири экен,
 Шайлабасаң өзүң бил,

МАНАС

Бүгүнтөн баштап Абдылда,
 Ырчы уул мага бий экен.
 Бирин-бири карашып,
 Турганы жок талашып,
 Жүрүүчү экен башынан,
 Өз-жат дебей ичинде,
 Абдылданы жаратып.
 Бирден ташты алыптыр,
 Кумалак санап калыптыр,
 Таш салбай киши калбады,
 Бийликке аны шайлады,
 Тизгинди берип Манаска,
 Кетерине калганы.
 Эл копкунча дүркүрөп,
 Эр Жамгырчы айтат кеп:
 – Эй, калайык кары-жаш,
 Өз-жат дебей аралаш,
 Баш кошкон күнүң болуптур.
 Бооруң бирге бардалаш,
 Алтымыш уруу көп алаш,
 Көңтөйдөн жерди алдык, деп,
 Көп ишти кылып салдык, деп,
 Жатабызбы күүлөп,
 Кымыз ичип күркүрөп?
 Оңунан келди ишибиз,
 Же басабызбы бир жакка,
 Баарыбыз калбай дүркүрөп?
 Жамгырчы айтып болгунча,
 Дүңгүрөп кетти чуу тартып:
 – Тизгинди бердиң Манаска,
 Бас десең, эми басабыз,
 Баспай жатып албайбыз,
 Батыш жакта Дөөлөс бар,
 Шымалда Шоорук доңуз бар,
 Чыгыш жаккы Жанупта,
 Араникти ээлеген,
 Дөөкан деген соргуч бар.
 Нарында бар Алооке,

Баарыбыз бассак бирөөнө,
 Бабырап атып жатканда,
 Баатыры Манас айтты анда:
 – Алп Жакып атам, Жамгырчы,
 Санаанды, кыргыз, жам кылчы,
 Акбалта, Шыгай, Текечи,
 Кырк жигит менен барамын,
 Мен уулайын моңгулдан,
 Тил билбеген кекечти,
 Келерге жолду тар кылды.
 Сарарканы алалы,
 Андан кийин бурулуп,
 Дөөлөс жакка баралы,
 Билинет го аңгыча,
 Алооке, Дөөкан абалы,
 Кан көтөрдүң биригип,
 Мен Манастай балаңды.
 Атым Манас бар туруп,
 Сакалыңды чаң кылып,
 Сапырып айдап кыргызды,
 Сайышар жоого барамбы?
 Көөнүңөр тынып жай жаткын,
 Азапты кыйла тарткансың,
 Кары-жашың, эр-айал,
 Кара жаның жыргаткын.
 Чабуулга барам деп басып,
 Чатак таап албаңар,
 Айдап келип мал берет,
 Силерге Манас балаңар.
 Уул-кызың, уланың,
 Улан-ушак бар жаның,
 Өз үйүңдө жай алгын.
 Айылчылап барсаң, ал эркиң,
 Абийирин бирөөн ачам деп,
 Ат бастырып барбагын,
 Бүгүн-эртең басам, деп,
 Ашыгып дүрбөөн салбаймын,
 Өзү эле келет тийишип,

МАНАС

Өкүмсүп жүргөн калмагың,
 Сайып алган Көңтөйдөн,
 Бүлдүргө тыйын албадым,
 Катышып калса кол салып,
 Айанып тура албаймын,
 Кара жаным сактанып,
 Баш катып туруп албаймын.
 Көргөзөмүн деп келсе,
 Көрсөтөмбү, көрөмбү,
 Көп экен деп турбаймын.
 Аз экен деп алдырап,
 Бүлүк салып тынч элге
 Бөөдө кайгы тарттырып,
 Үй үстүнө барбаймын.
 Деп ушундай эр Манас,
 Келери менен кетерин,
 Элине айтып бар жайын,
 Эл кеңешип жатканда,
 Эрени Манас айтканда,
 Эки-үчөө келди энтелеп,
 Ат өлтүрө чабышып,
 Апкаарышып, аптыгып,
 Ашыгыш сүйлөп алыптыр,
 Өпкөсү батпай көөдөнгө,
 Өрөпкүп булар калыптыр,
 Эки кыргыз, бир түркмөн,
 Келген кебин салыптыр:
 Белсазды ашып кыркууга,
 Кийик уулап барганбыз,
 Көкойдуңдун Кырчынга,
 Бир үйлүү калмак калбаптыр,
 Калбаптыр бирөө ырымга,
 Желеде кулун байлалуу,
 Көгөндө козу байлалуу,
 Торпоктор турат мөөрөшүп,
 Инектер турат каңгырап,
 Өкүрүшүп заңгырап,
 Койлору турат маарашып,

Эчкилерден сүт агып,
 Баккан ээсин каргашып.
 Төөлөрү жатат өтөктө,
 Өркөчтөрүн койкойтуп,
 Ээрчитип жүрөт тайлагын,
 Аркасында молтойтуп,
 Киши жок үйдүн түрү суук,
 Кире албай койдук биз коркуп,
 Тирүү неме калбаптыр,
 Азык алса алгандыр,
 Буйумдан неме албаптыр,
 Киришкенде биз тойго,
 Канымет деп билиптир,
 Качып жолго кириптир,
 Уксаңар ушул кабар деп,
 Келгендер айтып ийиптир.
 Угуп Манас бакырды,
 Кыргыз чалын чакырды,
 Айылга келген аралап,
 Чорого киши чаптырды,
 Чогулттурду чоросун,
 Топ караан кылып чоросун,
 Кайтадан атка толтурду,
 Бай Жакыптын короосун.
 – Акбалта, Жамгыр, экөөң бар,
 Айанып жатып албаңар,
 Баарысы качып кыргыздан,
 Кеткен экен калмактар.
 Аттанып чыкса айылга,
 Жан ачыган эл келет,
 Жайылданган эл келет,
 Жалаң тон жайдак ат келсе,
 Ага кимдер теңелет.
 Шыгай менен Текечи,
 Тандап аттан миниңер,
 Дайындуу жигит алыңар,
 Таштаптыр калмак талаага,
 Баарысын койбой жыйыңар,

МАНАС

Ата-уулу кылып мал бөлбөй,
 Колдогу малды аз көрбөй,
 Көчкө минер аты жок,
 Колунда жок жардыдан,
 Короосунда койу жок,
 Колунда бодо барынан,
 Койнунда жаткан катын жок,
 Бойдок жүргөн баарыдан,
 Катын алса мал керек,
 Малсыз катын аа бербес,
 Конок келсе кой керек,
 Зарыктырбай кой бербес.
 Көчкө минер ат керек,
 Күндө күчтү бай бербес,
 Колунда жогоң куру калып,
 Өңдүү-түстүүң көп алып,
 Андай кылсаң жакшы эмес.
 Мурун калмак таласа,
 Кеткен чыгым бизден деп,
 Эмнең кетет сен, кедей,
 Жок эле андай нерсе, деп,
 Ошентип айтып жүрсөңөр,
 Акылга сыйбас бул бир кеп,
 Бай Жакып болуп кеңешип,
 Бирин-бирге теңешип,
 Үйү жок үйлүү болсун да,
 Үйү болуп, малы жок,
 Короосу куру болбосун,
 Байатан айткан кептерим,
 Эсиңерде бар болсун,
 Куршугу чыкпай ичинде,
 Коомутта киши болбосун,
 Алтын-күмүш зар болсо,
 Асылдан буйум бар болсо,
 Бай Жакып, Балта, Жамгырчы,
 Текечи, Шыгай, Кыпчакбай,
 Багылбай жатат малыңар,
 Жыйнап койсоң чөп жебейт,

Алтооңор бөлүп алыңар.
 Балта менен Жамгырчы,
 Мени менен бирге бар,
 Андан башка кыргыздан,
 Убара болуп барбаңар.
 Казак менен караандаш,
 Каапыр Шоорук аралаш,
 Аяк асты кылбасын,
 Казактарды булар чаап.
 Өзүнөн болду жамандык,
 Түн уйкуңду койуп бас,
 Алдыратып шаштырып,
 Аттын баарын жам кылып,
 Азык-түлүк алдырып,
 «Эр азыгы талаадан,
 Оор алба артынып».
 Айтып койуп жөнөдү,
 Касчылык болсо калмактан
 Качпай туруп көргөлү,
 Ажалы жетсе өлгөлү,
 Калмак менен манжунун,
 Алаштын чегин бөлгөлү.
 Жаңыдан атка мингенде,
 Жалаң сууну бойлоду,
 Калмакты бөлүп кыргыздан,
 Кандыгын он күн тойлоду.
 Кандуу душман эле деп,
 Кастыкты качан ойлоду.
 Эрине койсо тийишпей,
 Өзүнчө качып калмактар,
 Өлүм жагын болжоду.
 Көңтөйдүн качкан калмагы,
 Көбү качып бөксөлөп,
 Дөлөсүнө барганы,
 Манастын угуп кабарын,
 Дөөлөс кайрат кылбады,
 Өзү аттанып жөнөдү,
 Шоорукка кабар кылгалы.

МАНАС

Алооке угуп кабарды,
 Элинен чыкпай жүрүүчү,
 Ыраңкүдүк молдосу,
 Айткан сөзү байагы.
 Эсиң барда этек жап,
 Эрегишип эр менен,
 Эч ким пайда табалбас.
 Эми Нарын жер болбойт,
 Баш көтөрдү эр Манас.
 Маа караштуу калмактар,
 Туйундурбай түндө кач.
 Туйунуп Кошой калбасын,
 Туйукталып жол таппай,
 Тузакка түшүп калбагын.
 Эки күн жүрсөң чуркурап,
 Кошойго кабар угулат,
 Тоотору минип чоң Кошой,
 Тосуп чыкса жолуңдан,
 Заманаң анда куурулат,
 Уйкуңдан кечип түндө кач!
 Айтып койуп Алооке,
 Артып төөгө дүнүйөсүн,
 Эң алдында ал качат.
 Акимсип жаткан калмактар,
 Атын угуп Айкөлдүн,
 Токубай атын миништи,
 Токтоо кылып туралбай,
 Туш-тушка качып киришти.
 Көтөлөктө чоң Дөөлөс,
 Шоорук канга барыштыр,
 Сараркада Шоорукка,
 Сары санаа кебин салыштыр.
 Кайраттуу Шоорук эр экен,
 Каары катуу неме экен,
 Казабына алганда,
 Кан иччүнүн бири экен.
 Бөрк ал десе баш кескен,
 Элинен чыккан жинди экен.

Кабарын угуп камынып,
 Ач бөрүдөй жаланып,
 Аскер жыйнап саналып,
 Аттанмак болуп камданып,
 Каңгайдын бөктүр жеринен,
 Кош ат менен чаптырып,
 Кароол карап жол чардап,
 Карап жүргөн белинен,
 Кырмузшаанын Мурадил,
 Аны кошо алдырып,
 Каткаландын Сайкалга,
 Ингенде жаткан капкайда,
 Эптүүдөн киши жиберип,
 Аны дагы таптырып,
 Калмактардын Уушаңын,
 Жүрүүчү мурун жактырып,
 Нескарадан башкасын,
 Чогултуп келди бар кылып.
 Тебелеп кетмек ойунда,
 Теңселтип колду көп алып.
 Кыргызды тепсеп нан кылып,
 Чай иче албай кан ичип,
 Арак ичпей заар ичип,
 Арак-чайдын ордуна,
 Ачууланып каар ичип:
 – Чыңгыш атка конголу,
 Чыгыш менен батыштын,
 Ээси монгул болголу,
 Каш кайтарып кол тартып,
 Козголгон беңде болбоду.
 Кол салып бизге тийишип,
 Кутурган кыргыз турбайбы,
 Кутуртуп муну жөн койсо,
 Ылат-мынат урбайбы!
 Басып койбой башында,
 Өрөпкүтпөй мындайды,
 Алтайдын берип кандыгын,
 Атагы Жакып какбашка,

МАНАС

Чыңгышты кудай урганбы?
 Бурутту мурда сойлотпой,
 Болжобой муну калганбы?
 Дөөдүр өлдү туу белде,
 Чогулуп дайны чыкпаган,
 Төөнүн саны миң эле.
 Жоготкон ушул турбайбы!
 Күн батышты сактаган,
 Жалгыз кара бир башы,
 Миң кишиден качпаган,
 Кылчайып киши батпаган,
 Бет алган жагын кыйраткан,
 Белдүү баатыр Көңтөйдү,
 Оодарган ушул турбайбы!
 Ойунча койсом кыргызды,
 Ошондо кудай урбайбы!
 Одураңдап оолугуп,
 Ошенте түшүп соолугуп,
 Тил сүйлөбөй будургуп,
 Токтоно албай удургуп,
 Аскердин санын угузуп,
 Алтыммыш миң болду, деп,
 Келген улук баары угуп.
 Аскерге кармап алыптыр,
 Көңтөйдөн качкан калмактар,
 Арызын айтып Шоорукка,
 Туткунга түшүп калыптыр.
 Бирин-бири жемелеп,
 Как ушундай болмокпуз,
 Өлсө Көңтөй өлдү эле,
 Көңтөйдөн башка элдерди
 Жөн эле Манас койду эле,
 Эми көрсө биздерди,
 Ичибизди жарбайбы!
 Ичегиңи чубалтып,
 Илбээсин талап жесин деп,
 Кабакка сүйрөп салбайбы!
 Кылгылыкты кылбайбы,

Кызыбызды албайбы,
 Бизди кыргыз кырбайбы!
 Кудай урсун Шоорукту,
 Көрсөтүп бизге чоңдукту,
 Айдап жүрүп түгөтүп,
 Кылмак экен кордукту!
 Этегине эрмешип,
 Эл-журтуна жалынып,
 Эптеп ага жагынып,
 Жан багып жатпай анда, – деп,
 Сыртынан мактап Манасты,
 Шооругун кармап жатышты.
 Эртеңки күнү баскалы,
 Чатырдын көбүн түркүмдөп,
 Талаага тигип таштады.
 Ошол күнү жетиптир,
 Айкөл Манас арстаны,
 Сарарканын кең түзгө,
 Калмактын колу толуптур,
 Артуунун сары белине,
 Арстаның Манас конуптур,
 Акбалта, Бакай, Жамгырчы,
 Алар бирге болуптур.
 Кырк чоросу баары бар,
 Төрт жүз сексен саны бар,
 Ошолордун тышында,
 Манас, Чубак дагы бар.
 Үч карысы бир келген,
 Төрт жүз сексен беш экен,
 Сары артууга келгенде,
 Күүгүм кирген кеч экен.
 Үйүндө жаткан немедей,
 Ой ойлобой, кенебей,
 Ортосу чуңкур ойулган.
 Төбөсүндө нечен кан,
 Ошолордун баарысын,
 Бучкагына теңебей,
 Кудай артык жараткан,

МАНАС

Бул Манасты ченебей,
 Он бир менен он эки,
 Ортосунда бар жашы,
 Он сегиз миң ааламды,
 Оодарчудай бардашы.
 Жалгыз кара бир башын,
 Сан кишиге теңебес,
 Сан-санаксыз жоо келсе,
 Шашылып койор бенде эмес,
 Коргошун жүрөк, жел билек,
 Корко турган эр эмес.
 Азыркысы жаш Манас.
 Мурунку өткөн дөөлөрдөн,
 Эч киминен кем эмес.
 Эңкейип кетсе өбөгү,
 Эр Чубак мунун жөлөгү,
 Ээрчип жүргөн жанында,
 Эрен Сыргак бөбөгү.
 Төлгөсүн тартып айтуучу,
 Төлгөчүсү Төлөгү,
 Актай далы көрүүчү,
 Ашкере айкын билүүчү,
 Алымдардын Алекен,
 А дагы бирге бар экен.
 Түн ичинде кол жүрсө,
 Түмөн алаш жол жүрсө,
 Түлкүнүн изин жаңылбас,
 Түмөн жайнак Шууту,
 Түптөн чыккан куусу,
 Караңгыда кол жүрсө,
 Казат кылып мол жүрсө,
 Карышкыр изин, жаңылбас,
 Кадыр жайнак Шууту,
 Калкынан чыккан куусу,
 Мыктыларын жигиттин,
 Абдылда башта бийи ушу.
 Мыктылыгы балдардын,
 Бир көргөндө билинсин.

Төлгө тартып көрчүүнү,
 Алдынан айтып берчүүнү,
 Из кууганда жазбасты,
 Бир-бирин жаза баспасты,
 Ылгап туруп шуларды,
 Кайгуулчуга атказды.
 Бөрү жолдуу Бөгө уулу,
 Ырчы, Бозуул ыктуусу,
 Чатырды сактап турушту,
 Бу тайманбас жоодон мыктуусу.
 Кайран кыргыз каркылдап,
 Карк мас өңдүү шалкылдап,
 Буурул мурут көк ала,
 Жаш баладай алактап,
 Оодарылып сүйлөсө,
 Токтобой мойну шалактап.
 Нөөбөт менен болжолдоп,
 Сактоочуга чыгарат,
 Бири чыкса, бири уктап,
 Мына минтип таң атат.
 Чубамак болуп кыргызга,
 Калмактын алды аттанат.
 Кыргызды мурун көрбөгөн,
 Кыйындыгын билбеген,
 Кытайдан келген Мурадил,
 Калмактардын Уушаңы,
 Каткалаңдын Сайкалы,
 Канча жылдан бер жакка,
 Эригип бекер жатканы,
 Элирип булар шаттанды.
 Камынып алды ат минип,
 Орто жери тон кийип,
 Арка жагы чай ичип,
 Алдырашып жатканда,
 Кыргыз доол какканы,
 Доолдун үнүн укканда,
 Шоорукту кудай урду, деп,
 Калмактын баары шашканы,

МАНАС

Доолун угуп Кыргыздын,
 Ыштанга чычып таштады,
 Жайнап калмак эл толду,
 Кылычтын канын чуурутуп,
 Кырылышар кез болду.
 Кыргыздын эли эң шайдоот,
 Алдында минип болгону.
 Туу көтөргөн зор Бакай,
 Туу түбүндө Акбалта,
 Алптын бири Жамгырчы,
 Айбаты журттан артылды.
 Жакыптын уулу жаш Манас,
 Алтымыш уруу алашка,
 Өз эркинче жаш Манас,
 Аккула ат минип болкойуп,
 Так ополдой зоңкойуп,
 Колунда найза койкойуп,
 Нөкөрү бутта чойкойуп,
 Кылыч кында шыңгырап,
 Айбалта белде кылдырап,
 Кытайча кызыл доолбас,
 Чымын тийсе кыңгырап,
 Бараанын көрсөң баатырдын,
 Мейкин зоодой зымылдап,
 Элин баштап алыптыр.
 Сайылган байрак түбүнө,
 Залкарың туруп калыптыр.
 Сандаган калмак токтолду,
 Санаасы башта көп болду,
 Көзү көргөн калмакка,
 Көмүлчүдөй окшонду.
 Жанында калды кайгысы,
 Катын-бала, көр дүнүйө,
 Кылайып ойдо жок болду.
 Кыйкырыгы таш жарып,
 Булгап найза колго алып,
 Булуттай болуп бууланып,
 Үстүн түмөн буу алып,

Бузулган күндөй сурданып,
 Бөлүндү бирөө калмактан,
 Бөөдө өлүчү арбактан.
 Талапты деген неме экен,
 Тартынбай чыкты ар жактан,
 – Талапты чыкты нетет! – деп
 Талкаланып кыргыздар,
 Дайынсыз болуп кетет – деп,
 Качып барар жери жок,
 Кай көргө кирер экен? – деп,
 Калмактар турду деректеп.
 Үзүктөй калпак эр Шууту,
 Баатырдын бири мына шу,
 Темиркызыл аты бар,
 Тентектин бири болучу,
 Темингенин соо койбой,
 Жеңгендин бири болучу.
 Темирден күрмө тон кийип,
 Келгендин бири болучу,
 Эңкейип калса илинтпей,
 Эңгендин бири болучу,
 Аңтара сайып найзага,
 Илгендин бири болучу,
 Күрөшсө чыгып көөдөнгө,
 Мингендин бири болучу.
 Уругу дөрбөн кыргыз бу,
 Дөрбөндү таштап жиберип,
 Манастап ураан чакырып,
 Талапка тийди жапырып,
 Шууту, Талап беттешти,
 Кыргыз-калмак кектешти,
 Экөө тең ойлоп келатат,
 Келгени тирүү кетпести.
 Найзанын учу жеткенде,
 Аңтара койор кездерде,
 Калмактардын талабы,
 Кандим болгон неме экен,
 Кагып ийип найзаны,

МАНАС

Алактаган Шуутуну,
 Аңтара сайып таштады,
 Үйшүндөрдүн Үмөтү,
 Улай удаа чапканы,
 Үмөттү кошо сулатты.
 Оолугуп Талап турбады,
 Артынан барып Бөгө уулу,
 Ал дагы кошо кулады.
 Жыгылса жетип артынан,
 Ажыратпай атынан,
 Улам бирин кутказып,
 Алып жаткан баатыр ал.
 Кыпчакбайдын Абдылда,
 Чубак менен тең эле,
 Тогузга чыккан эме эле,
 Токтоо кылып турбады,
 Томукка атты урганы,
 Абдылда келип беттешти,
 Талапты жаман каарданды.
 Жыгылса өлбөй тирүү, деп,
 Кыргыз кетип калганга,
 Дегеле жаман арданды.
 Абдылданы көргөндө,
 Айабай жаман наар салды,
 Кыпчакбайдын Абдылда,
 Кылым элге таанымал,
 Көргөн жерде ал Талап,
 Кыймылдатпай тааныган.
 – Тойуп келген экенсиң,
 Курган бала жаныңдан!
 Тору атын калмак ойнотуп,
 Тосо чыкты алдынан,
 Абдылдада арып бар,
 Жоо сайышта калып бар,
 Айла иштеткен жоо жеңет,
 Ашыгып кетип талыкпай.
 Дардалаңдап чоң Талап,
 Күч келтирип ат сабап,

Абдылданы найзага
 Илип алсам экен, деп,
 Ойунда келет бул талап.
 Абдылда турат тартынбай,
 Ат арытып калмактай
 Чаап кеткен жери жок,
 Байкап көрсөң Абдылда,
 Кайра тартар пейли жок.
 Жеткенде калмак кылт берип,
 Бир жагына кыйшайып,
 Жаздырып таштап булт берип,
 Имерилди артынан.
 Тоодой Талап оңдонуп,
 Бурулгунча артына,
 Ат имерип толгонуп,
 Аркаңкы ээр кашы деп,
 Көтөндүн бүрмө чети деп,
 Көтөрүлүп күрөөкө,
 Өлөр жериң ушу, деп,
 Найзаны ээрге такады,
 Күүсү менен качырып,
 Көтөрө ээрден бир сайды.
 Кере карыш төрт ээли,
 Найзанын учу мылгыды.
 Камчы саптай кара кан,
 Ат сооруга куйулду.
 Октос берип калмактын,
 Алдындагы Тору аты,
 Ыргыштап жөнөй бергенде,
 Абдылданын найзасы,
 Суурулуп кетип бош калды.
 Аны менен Абдылда,
 Томсоруп туруп албады.
 Суурулуп кеткен найзаны,
 Кыйырдап оңдой кармады.
 Кылчайып кайра болгунча,
 Бакколоордун безине,
 Бала баатыр муштады.

МАНАС

Муштаган найза мылгыды,
 Тоодой Талап атынан,
 Тебетейдей ыргыды.
 Жыгылганда чуу чыкты,
 Ал Талаптын артынан,
 Калмактан Шоорук кан чыкты.
 Шоорукту көрүп Абдылда,
 Айал кылып турбады,
 Атынын башын бурганы,
 Бакайдын барып алдына,
 Абдылда кебин кылганы:
 – Келе жаткан ким?– деди,
 Кез-кез деп астын тосууга,
 Дегеле алым келбеди.
 Уйатты койуп өзүңө,
 Качып келдим мен, – деп.
 – Абдылдам, сөзүң чын, – деди,
 Шоорук деген кан, – деди,
 Кара күч менен кан болгон,
 Кармашкан буга кар болгон,
 Канча жылдан бер жакка,
 Мактап жатып калмактар,
 Өзүнчө жатып мар болгон.
 Келгениң ырас сеники,
 Шоорук менен беттешер,
 Атагы чыккан эрдик.
 «Эр» деген кепти угуптур,
 Алп Жамгырчы ошондо,
 Атынын башын буруптур,
 Бакайдын келип алдына,
 Бата тилеп туруптур:
 – Канча жылы калмактын,
 Торуна түшүп курчалдык,
 Четинен бузуп торлорун,
 Чебердебей жол салдык.
 Айанып туруп албайбыз,
 Чоң экен деп Шооруктан,
 Жанды айап калбайбыз.

Уруксат бергин маа Бакай,
 Мен барайын алдында.
 Алдырсам да алсам да,
 Сайдырып ийип кокустан,
 Жыгылып аттан калсам да,
 Акбалта бар артымда.
 Чыккан киши жетиге,
 Саны толуп кеткиче,
 Жаш Манаска жол бербе.
 Барамын десе болбогун,
 Бастырбай жолун торогун,
 Ашыгыш кабар укканда,
 Карбаластап келгенбиз,
 Камсыз келген экенбиз,
 Такыр кыргыз эрдемсип.
 Бастырба дедим Манасты,
 Айтарга кебим барбады.
 Кезенишкен эрлерден,
 Кечирим кылбас бендеден,
 Манасты диттеп келиптир,
 Тээ Каңгайдагы үчөө тең.
 Бириндетип сайбасак,
 Бирден-бирден барбасак,
 Буктурма койуп элөөсүз,
 Бууданды сайат бул акмак.
 Жаңыдан чыккан буудандан,
 Жаш балапан арстандан,
 Оорагы качат ошол чак.
 Ушу сапар урушта,
 Шоорукту жеңип жангынча,
 Манаска азыр бололу.
 Жалгыздатпай баатырды,
 Баарыбыз такыр бололу.
 Жеңилип Шоорук жыгылса,
 Тетиги келген үч доңуз,
 Качып кетип кутулса,
 Андан кийин баатырга,
 Беттешкен бенде болобу?

МАНАС

Кыйар Шоорук кан эле,
 Кыйарлыгы бар эле,
 Ушул сапар кыргызды,
 Айрыкча Манас уулунду,
 Амал кылса экен деп,
 Кычыртып келген турбайбы,
 Каңгайлардан үч тыңды.
 Алышып жүрдүк аралаш,
 Чакташып жүрдүк чамалаш,
 Кудай берген биздерде,
 Дөө болсок да оорак бас.
 Алла берген бак-сыймык,
 Ээлеп калсын жаш Манас.
 Айтып болуп Жамгырчы,
 Боз чаар менен аттанды,
 Бура тарта берерде,
 Эндекей өскөн жаба тал,
 Эркин чыккан чынардан,
 Колуна сууруп бирди алды.
 Үйдөй болгон жыгачтын,
 Үксөңдөгөн шагы бар.
 Короо ордундай жерлерге,
 Көлөкө түшөт күн тийбей,
 Муну өнөргөн талы мамындай.
 Күчү ошончо болсо да,
 Жүргөн мурун таанылбай.
 Оорак, бак башка конбосо,
 Байкап көрсөң мамындай.
 Калмактан Шоорук кара кер,
 Кара жолду чаңдатып,
 Көтөрүп араң келатат,
 Оорлугунан кара жер.
 Сакалдан бирди албаган,
 Эки көзү жылтырап,
 Андан башка маңдайда,
 Көрүнөр жери калбаган.
 Саамай чачы салаңдап,
 Кулагын басып кетиптир,

Арка чачы узарып,
 Ачасынан чычаңдын,
 Ашып түшүп кетиптир.
 Чогултуп чачын толгоптур.
 Эки имерип белине,
 Так чылбырдай ороптур.
 Мындан мурун беттешкен,
 Түрүнөн мурун колоптур.
 Келатып Шоорук бир тиктеп,
 Жамгырчыны көргөндө,
 Ачуусу келип көгөрдү,
 Агындан жулуп бир чынар,
 А дагы Шоорук өнөрдү.
 Бута атымча калганда,
 Буларды киши көрбөдү.
 Чынарлары калдаңдап,
 Чырпыктары салбаңдап,
 Чуркаган аты билинет,
 Төрт айагы тарбаңдап,
 Кимиси чаап ким калат?
 Болжоп эч ким биле албайт,
 Эси коркок чабалдар,
 Ат үстүндө тура албайт.
 Күүлөп чынар Жамгырчы,
 Күүлөп келип урганы,
 Күркүрөгөн чоң Шоорук,
 Бу дагы чынар булгады.
 Жердин баары чаңдады,
 Топурак учуп чаң алды,
 Уйулгуган топурак,
 Көрүнбөй эрлер жок калды.
 Чаң арылып сүрүлдү,
 Жамгырчы менен Шоорук кан,
 Жана элге көрүндү.
 Колунда чынар жыгач жок,
 Жамгырчы куру калыптыр,
 Калмактардын Шооругу,
 Бөрү тил найза, өткүр курч,

МАНАС

Сооруга таамай сайа албай,
 Тайгылтып ийип найзасын,
 Кара санга малыптыр,
 Кара суудай шыркырап,
 Каны агып алыптыр.
 Көрүп туруп Балта дөө.
 Көөнү мунун тынбады,
 Барамбы мен, койомбу,
 Уруксат менен кээри жок,
 Атынын башын бурганы.
 Чуу койгон бойдон жеткени,
 Айал-үйөл кеп келбей,
 Шоорук менен Балта дөө,
 Койгулаша кетти эми.
 Жамгырчы келди сандалып,
 Кара сандан кан агып.
 Өттөн койуп, дары чаап,
 Санын койду бек таңып,
 Балтанын минген атынын,
 Колу сынып кетиштир.
 Эки кайта курчалып,
 Көмөлөнүп жыгылды,
 Көзү көрүп ошону,
 Кантип Чубак эр турду?
 Күүсү катуу жаш Чубак,
 Өтө башка эң чыйрак,
 Өзү сынчы Мурадил,
 Келе жаткан Чубакты,
 Байкап турат ал сынап:
 «Келе жаткан жаш бала
 Кемирчеги толо элек,
 Айыбы ошол аз гана.
 Узун бойлуу эр экен,
 Далысы өтө кең экен,
 Туткандын чыгып далдалы,
 Бенде уулу беттешип,
 Арзандык менен Чубакты,
 Жеңе албоочу неме экен.

Күүлөп койсо далдаңдап,
 Өтө көйрөң бала экен,
 Азыраак айыбы ал экен»
 Манас да алып ойуна:
 «Атасына баласы
 Аралжы болуп барабы?»
 Алда кайда тарады,
 Ал Манастын санаасы,
 Аккула менен бурулду,
 Албайып арстан карачы.
 Алдында Чубак жеткени,
 Жер тайанган Балтаны,
 Колунан тарта кетти эми.
 Копкунча Шоорук жетем, деп,
 Койдой башын кесем, деп,
 Коондой кардын эшем, деп,
 Кайра тарткан кези экен,
 Каракер менен тепеңдеп.
 Капташа түштү кара көк,
 Каршы алдынан бетме-бет.
 Бет маңдайы көкжалдын,
 Белдүү Шоорук көргөнү,
 Кудай берген сүрүбү,
 Кол салышып урушпай,
 Жүрөгү мунун өлгөнү.
 Балтаны алып эр Чубак,
 Колуна кайра жөнөдү.
 Падыша Манас, кан Шоорук,
 Оргуган шордо туш болуп.
 Найзасын күүлөп сайа албай,
 Шоорук калды токтолуп,
 Токтолгон Шоорук очойуп,
 Каракер менен чочойуп,
 Кудурап Шоорук сурады:
 – Мен көрбөгөн элим жок,
 Балта менен Жамгырчы,
 Андан жакшы тыңың жок,
 Кошой менен беттештим,

МАНАС

Койгулаша кеткенмин,
 Жеңише албай экөөбүз,
 Ажырашып мен кеттим.
 Ким болосуң сен, бала?
 Жүзүңдү көрө калганда,
 Жүрөгүм менин зырп этти,
 Козголуп жүрөк чайпалды,
 Ким экениң билбеймин,
 Атыңды мурун айтпады.
 Атын сурап кан Шоорук,
 Адырайып маңдайда,
 Карап туруп ал Шоорук,
 Кыргыздан чыккан тунжурдун,
 Берген жообу бул болуп:
 – Өзүм Шоорук чыр дедиң,
 Жалганы жок, чын дедиң,
 Балта менен Жамгырчы,
 Кыргыздан чыккан тың дедиң,
 Кошой менен тең келдим,
 Койгулаштым жеңбедим.
 Өзүңдү өөдө көрсөтүп,
 Мактанып айткан бир кебиң,
 Карасыңбы, кансыңбы?
 Канысыңбы, кулсуңбу?
 Ким экениң билбеймин,
 Сыйынам бакты-таалайга.
 Сыйырып тонун чечейин,
 Заарыңды салгын чайандай,
 Башыңды байлап кетейин,
 Жашырып койор киши эмес,
 Жайын уксаң атамдын,
 Мурунку аты бай Жакып,
 Кийинки аты кан Жакып,
 Өзүмдүн атым эр Манас,
 Чоңойуп калдым бой тартып,
 Атагы алаш болгонго,
 Азапты салдың, калмактар,
 Ар жылында док артып,

Жок жерден кылган догун бар,
 Жебеде жаанын огу бар,
 Чогулушуп бир туруп,
 Жообун бергин баарыңар.
 Жумур баш аман турганда,
 Жолугушсаң жоготуп,
 Жооп алуучу өзүм бар.
 Беттешсең белиң сындырам,
 Бегиндин көөнүн тындырам!
 Кармашсаң каның төгүлөт,
 Кабыргаң калбай сөгүлөт,
 Калмактын салган дарты деп,
 Кара кыргыз эл жүрөт.
 Атым Манас, мен алаш,
 Алашка салган азапты,
 Алты ата кылып сен калмак,
 Кайсы жерде бар эле,
 Бооз катын жарып бала алмак?
 Кылбаган ишиң калбаптыр,
 Атаңдын көрү ит калмак,
 Өнөрүңдү көргөзгүн,
 Өмүрүңдү узартып,
 Кечиктирбей кеп сурап!
 Кабылан айткан ушул сөз,
 Кан Шоорукка бек тийди,
 Бузулуп өңү карарып,
 Каныңды ичем, – деп тийди.
 Адис болуп мурунтан,
 Кандим эмес эр Манас,
 Бир жеринен тандырып,
 Калалбаган ал Манас,
 Аты Манас болгон соң,
 Ар өнөрү бар Манас.
 Кээ-кээсинде Манастын,
 Арзан эле кылганы,
 Башка киши кыла албас.
 Кандим болгон Шооруктун,
 Найзасын кагып жиберди.

МАНАС

Карап турса Мурадил,
 Жакыптын уулу жаш Манас,
 Шооруктан өөдө кептенет.
 Кактырып колдон найзасын,
 Кан Шоорукка кекенди.
 Күүлөгөн найза үнү ачуу,
 Күркүрөп кулак тундуруп,
 Күркүрөп калмак түрү ачуу,
 Көргөндүн баарын коркутуп,
 Каракер менен тап берди,
 Артынан чаңын оргутуп,
 Жалтайбаган кара көк,
 Жана айланды жол тосуп.
 Бузулуп Шоорук каарданып,
 Кактырганга найзасын,
 Калыптыр катуу арданып.
 Кетүүчүдөй түрү бар,
 Башты кесип байланып,
 Карап турат кабылан,
 Аккула менен шаңданып.
 Дагы келген Шооруктун
 Найзасын какты сайдырбай,
 Кыйырынан муштап өттү эле,
 Кызталак итке туйдурбай.
 Бүктөлүп белден сынбаган,
 Сайганын тешпей калбаган,
 Төкөр уста жасаган,
 Уңгусу болот учу курч,
 Өткөзө сонун Сырнайза,
 Кабырганы аралап,
 Балык этин жаралап,
 Ортосунан далынын,
 Учү чыгып жылтырап,
 Каапырды сайып салыптыр,
 Найзаны тартып алганда,
 Кол арыктай шыркырап,
 Шооруктун каны агыптыр.
 Шар деген канын көргөнү,

Шайдоот Шоорук турбады,
 Шай колдоп турган Манасты,
 Сайгалы дагы жөнөдү.
 Сайдырар эмес кара көк,
 Сан-санаксыз амал көп,
 Катуу Шоорук күүлөнүп,
 Качырып жетип келгенде,
 Как далынын бети деп,
 Найзаны шилтеп ийгенде,
 Өбөктөп Манас баатырың,
 Ат жалына жатыптыр,
 Артынан келген Шооруктун
 Ажалы эми тартыптыр.
 Артылта сайып найзасын,
 Кангып найза кур калып,
 Шору мунун катыптыр.
 Ээленген күлүк Каракер,
 Ээ бербей өтө бергенде,
 Ээси Шоорук бурулуп,
 Кайра тартып келгинче,
 Кандуу найза колдо бар,
 Кабылан тууган баатырдай,
 Мындай адис кайда бар,
 Артынан удаа жөнөдү,
 Карап турган көпчүлүк,
 Каарын эрдин көргөнү.
 Найзанын учу жеткенде,
 Кара тоодой Шоорукту,
 Каракерден көмөрдү.
 Тоодой Шоорук жыгылды,
 Томорулуп тоо кулап,
 Калмактын эли чуркурап,
 Көзүнүн жашы куйулду,
 Шоорукту көзгө илбеди,
 Баш байланып жүрбөдү,
 Сыртынан сайган Сырнайза,
 Жүрөктү кечип өткөнү,
 Баатыр Манас билди эми.

МАНАС

Коркурап Шоорук калыптыр,
 Аккула менен болкойуп,
 Аркы-терки бастырып,
 Арстандын көрүп түрпөтүн,
 Калмактын баары аптыгып,
 Беттешип бирөө келе албай
 Белсенип буга кас кылып.
 Баргын десе калмактан,
 Барбай Ушаң койгону.
 Мурадил, Сайкал ал экөө,
 Бармак түгүл баатырга,
 Кетер жагын ойлоду.
 «Калмактан өлдү кан Шоорук,
 Эр Көңтөй өлдү жоголуп,
 Талапты өлдү талаада,
 Капташыппыз балаага,
 Барбай койсом мен ага,
 Кыргыздан коркуп калмак деп,
 Шылдың болуп жүрбөйүн,
 Бүтүн дүйнө кылымга,
 Беттешер бенде деги эмес,
 Кыргыздан чыккан кыйынга», –
 Дегенди алып ойуна,
 Ушаң топтон бөлүндү,
 Бу жаңы баатыр, жаңы эр,
 Мингени жалдуу тору экен,
 Кийгени темир тор экен,
 Жаңыдан атка ээ болгон,
 Калмак Ушаң дээр экен,
 Бейжинди билген бешөөнүн,
 Бешинчиси шол экен,
 Беш Бейжиндин элине,
 Белдүүнүн бири ал экен.
 Колунда найза кармаган,
 Барлык күчүн арнаган,
 Жаңы мыкты, жаңы эр,
 Жан айабай бараткан,
 Кыргыздан чыккан кемеңгер,

Кылымды баскан кыйын эр,
 Алдынан тосуп жөнөдү,
 Ойлоп Ушаң келаткан,
 Өдөрөөк келсе өзүнөн,
 Кайра качып жөнөөрдү.
 Бастырып Ушаң кеткенде.
 Мурадил, Сайкал ал элде,
 Катар атка минишип,
 Аркасынан кирди эле.
 «Кыргыздын эли канча деп,
 Акылы аз, айла жок,
 Маш эмес уруш анча» деп,
 Аркасынан мекелеп,
 Аттанып экөө барыптыр,
 Экөөнү көрүп тура албай,
 Өчөшкөн Чубак, Ырчы уул,
 Өткүрдүн бири мына бул,
 Өкүрүктү салыптыр:
 – Жалгызга үчөөң барасың,
 Жабыраган ит калмак,
 Сенин кайда кеткен намысың?
 Бирге үчөөң барасың?
 Бокту жеген ит калмак,
 Сенин кишилик жок намысың,
 Беттешсең бери кел деди
 Экөөң эмес бешөөңө,
 Тең келемин мен деди,
 Артынан Шууту келаткан,
 Аны Чубак билбеди,
 Шууту өтө бергенде,
 Токтоп калды Ырчы уул,
 Шууту менен жанашып,
 Бу да жөнөп бербеди.
 Чубакты көрүп Мурадил,
 Бура тартып алыптыр.
 Артынан чаңын бургутуп,
 Катуу жөнөп калыптыр.
 Шуутуну көрүп кыз Сайкал,

МАНАС

Карабуурул ат менен,
 Катуу кетип бараткан.
 Кыйкырыгы таш жарып,
 Жамгырчы кирди буйактан.
 Жамгырчы кирсе турбады,
 Балта айал кылбады,
 Өмдөшкөн киши жоо алат,
 Атынын башын бурганы,
 Качырып калмак Ушаңы,
 Кабылан Манас баатырга,
 Капталга найза сунганы.
 Сайдырып ийбейт кара көк,
 Залкарлуу тоодой жана көк,
 Бирөө эмес, бешөө тең,
 Беттешип келсе илинбейт,
 Бенде билбес чара көп.
 Жандатып келген Уушаңды,
 Найза менен какпады,
 Балта менен найзасын,
 Сындырып чаап таштады.
 Балтага найза тийгенде,
 Кармаган колу Уушаңдын,
 Кар жиликтен туура эле,
 Үзүлүп кете жаздады.
 Канымет деп тирүүлүк,
 Ушаң кайра качканы.
 Кылчайып баатыр караса,
 Шуутуну Сайкал талаага,
 Ыргыта сайып таштады.
 Куланын оозун бурганы,
 Айал кылып турбады,
 Сырнайзаны сундуруп,
 Сайкалды карай бет алды,
 Аңгычакты артынан,
 Жамгырчы жетип капташты,
 Шуутуну таштап кыз Сайкал,
 Колуна кире качканы.
 Чубак менен Мурадил,

Беттешип найза сайа албай,
 Кабылан бура тартканда,
 Качып берди Мурадил,
 Ыдыгына чыдабай,
 Мурадил, Сайкал, Уушаңдар,
 Уйаты жок кытайлар,
 Каршылашып тура албай
 Кан төгүшүп жан албай,
 Качып элге тыгылды,
 Кайра тартып кеткенге,
 Канкоруң кылат намысты.
 Өзүнүн атын кара көк,
 Өзү айтып бакырды,
 «Манас» деп ураан чакырды,
 Манас атын укканда,
 Өңкөй калмак шашылды.
 Оорагын угуп алдында,
 Калмактар коркуп калышкан,
 Айтып барган көргөнүн,
 Көңтөйдөн качып барышкан.
 Кара аскер тургай кандары,
 Тайып калды намыстан,
 Кыргыздын эли тартынбайт,
 Кыйамына келгенде,
 Аралашкан чабыштан.
 Кызыл чеке, кандуу бет,
 Кызык уруш салышты.
 Беттеринен кан агып,
 Кызыл жаак болушту.
 Сойулдарын сүйрөшүп,
 Соолуп-соолуп эс алып,
 Болгун, ылдам жүр дешип,
 Падыша Манас, эр Чубак,
 Баладан чыйрак эр Сыргак,
 Кыргыз баштап кырк арстан,
 Акбалта, Жамгыр баштаган,
 Бакайдан башка калган жок,
 Бер жагында эч бир жан.

МАНАС

Байрагын кармап талаада,
 Белдүү Бакай эр турган.
 Калгандар кылып кабызет,
 Качпай кыргыз бел бууган.
 Төрт жүз сексен төрт эле,
 Алтыммыш миң калмакты,
 Жеринен айдап жоо кууган.
 Артынан кыргыз аралаш,
 Мурадил, Сайкал баштаган,
 Алдынан качып калмагы,
 Кангайды көздөй самсаалап,
 Кыйындын баары алдында,
 Кызылкыйа ашыптыр,
 Ажалдуунун баарысы,
 Жер кучактап жатыптыр.
 Жакып кандын Сыргагы,
 Кызылкыйа белди алды,
 Түркүм-түркүм эл барды,
 Бирөө өтө албады,
 Ач ажыдаар, сур жылан
 Белди тосуп калганы.
 Эми калмак бириндеп,
 Бөксөнү карай сандалды.
 Катарда жок чоролор,
 Канчадан сайып олжо алды,
 Качкан жоодо кайрат жок.
 Карасыбы, каныбы,
 Кылчайып карай албады.
 Аркасын карап тиктешке,
 Ага жарай албады.
 Кыргыз баштап кырк чоро,
 Аз алганы жүздү алды,
 Көп алганы миңди алды,
 Чоролордун чоросу,
 Куру калган онду алды.
 Батыралбай чиркөөгө,
 Калдыратып ээрлерин,
 Тобу менен айдады.

Акбалтанын Чубагы,
 Сарарканын камоодо,
 Сарты баштап баары бар,
 Арбын салык дагы бар,
 Ырчы уулду ээрчитип,
 Кирген Чубак дагы бар,
 Бакчада ойноп бой-бойлоп,
 Жаткан кызык чагы бар.
 Шооруктун кызы Накылай,
 Айдай бети жаркыраар.
 Күзгүдөй бети тунарып,
 Көргөндүн баары таң калып.
 Дагы көрсөм экен деп,
 Эстегенде муңайып.
 Дүрүйө көйнөк шуудурап,
 Турган экен буралып.
 Санаты кырк кыз артынан,
 Жандаша албай чубашып.
 Айдап чыкты кыздарды,
 Ойрон Чубак олжо алып,
 Өткүр сулуу Накылай,
 Он үчүн быйыл мүчөгөн,
 Эркин өсүп чоңойуп,
 Бойго жеткен кези экен.
 Чубактан башка камоого,
 Кирген киши жок экен,
 Он-он бирде Чубагын,
 Өтө жаман шок экен.
 Башына парда салдырып,
 Накылайды баш кылып,
 Айдап алып баргын деп,
 Ырчы уулга тапшырып,
 Өзү кирип аралап,
 Алтынын нарга арттырып,
 Казанчы менен малчыга,
 Кабаттатып тарттырып,
 Алпарар жери Самаркан,
 Жүз он бир нарга зар арткан,

МАНАС

Жүз төөнү айдап колбутуп,
 Күрүчү менен ун арткан,
 Дарбазадан чыгарда,
 Шууту чыкты алдына.
 Шуутуга төөнү тапшырды,
 Самаркан карай тарттырды,
 Ээленип Чубак жаш баатыр,
 Эл алдында бастырды.
 Олжо алып булар келатыр,
 Топтоп айдап чогултуп,
 Тоону бойлоп эл жатыр.
 Кыйырда жүрүп кырааның,
 Сыргакка жетип калыптыр.
 Жамгырчы менен Балта дөө,
 Алар да барып калыптыр.
 Артынан куба барам деп,
 Ардыгым чыкпайт мудаам деп,
 Кайда кетти кырк чоро,
 Кыркын тапкын жыйна! – деп,
 Сыргакка айта салыптыр.
 Акылы терең Акбалта:
 Андай эмес, жаш арстан,
 Көптү көрүп көп билген,
 Тагаң Балта мен айтам.
 Мурун ичкен буудай жейт,
 Кийин калган суу ичет,
 Аз-аздан жеген арбын жейт,
 Ашыккан иш жаман дейт,
 Азыркысын баатырың,
 Жолдош-жороң аман, – дейт,
 Боло албаган бир жумуш
 Артынан кууба барам деп.
 Ушундан нары оолугуп,
 Ичкерилеп биз кетсек,
 Араникте жаткандар,
 Баашасы Банус, Дөөкан бар,
 Аралап келип кыргызды,
 Тамырыңды кеспейби,

Талап алып кетпейби!
 Шоорук менен Көңтөйдүн
 Кунун алдык, болду деп,
 Көңүлүңдө тынбайбы,
 Кылгылыкты кылбайбы!
 Бай Жакыпты баш кылып,
 Бар кыргызды кырбайбы!
 Айла менен иш кылбай,
 Ашыгыш жаман кеп уксаң,
 Кой деп тосо албаймын,
 Жамгырчы менен Бакайга,
 Кыргызл баштап кыркына,
 Байрак сайып туу тиктеп,
 Душманды кууп жүргөн жер,
 Ошол жерде жолуксаң.
 Балта айтып салганы,
 Балтанын сөзүн кыйа албай,
 Бастырып кетип кала албай.
 Белгилүү байрак сайылган,
 Берениң көкжал барганы.
 Жамгырчы, Бакай кеңешип,
 Олтурган экен ал экөө:
 – Оголе жакшы болду го,
 Баракелде, жаш балдар,
 Эдебин колго бер, – дешип,
 Балта баштап арстанды,
 Барган жерде Бакайга,
 Бар кебин айтып таштады,
 Падыша Бакай кеп баштап,
 Кеп аягын бош баштап:
 – Алтымыш уруу көп алаш,
 Айлыңдан кетти адашып
 Ак көңүл Ороз өлгөндө,
 Моңгулдар бөлдү таратып,
 Ээ кылбады башыңа,
 Ар кимдин көзүн каратып,
 Батыш менен чыгышка,
 Айдап жүрдү чубатып.

МАНАС

Экөөндүн башың бириксең,
 Ыйлап жүрдүң муңайтып,
 Көтөрөр көөнүм деги жок,
 Арызыңды угуп ал айтып,
 Кылган зарың кудайга,
 Кылдыңар кызмат калмакка,
 Бүгүнкү күнү ээ болдуң,
 Баатыр Манас сен атка.
 Ат мингени үч жылга,
 Толуп анык кетелек,
 Кагуурун көрбөй калмактар,
 Канча жылдан бер жакка,
 Келген элди тебелеп.
 Кайгысы батпай ичине,
 Ашыгып турат энтелеп.
 Бооз катын жарып ойногон,
 Болорун качан ойлогон.
 Батыштан көчүп чыгышка,
 Алооке жүрөт темселеп.
 Көңтөй, Шоорук жоголду,
 Көп эле ишиң оңолду.
 Балтанын кеби ырас-чын,
 Балалык кылсаң болобу?
 Бастырып кетсең куугун кууп,
 Араникте Банус кан,
 Эми эле келет айлыңа,
 Өлгөндөрдүн кунун кууп.
 Түндүк менен түштүктүн,
 Ортосунда Банус кан,
 Көп тарткан кыргыз түйшүгүн,
 Аты башка арамдын,
 Банустай жарык болду деп,
 Банус кан деп айттырган.
 Көрбөдүм мен угамын,
 Аттуу аскери жүз миң деп,
 Көргөн элдер айтышкан.
 Вазири бар Дөөкан деп,
 Андай нечен кан бар деп,

Ат көтөрбөй төө минген,
 Бойу тоодой жан бар деп.
 Урушту кыргыз, көрүп кал,
 Андай эмес, мындай деп,
 Аскерин айдап сандатып,
 Айлыңды бузат талатып,
 Кимиң кылат кайратты,
 Банус менен талашып.
 Каары катуу кан деген.
 Адам санап болгусуз,
 Карк алтыны дагы бар.
 Кыйалы менен болжосо,
 Кыйкырыгы таш жарып,
 Камынып жаткан жагы бар.
 Кууганды койуп калмакты,
 Короондогу элинди,
 Козголтпой Манас, багып ал.
 Унутуп уулум, калдыңбы,
 «Өзү келип тийбесе,
 Барбаймын» деген кебиң бар.
 Ошол кебиң түп акыл,
 Көзүм өтүп кеткинче,
 Мен колдоймун бүт такыр.
 Үйдө жатып эл бакмак,
 Бастырып келсе жоо алмак –
 Баатырлыктын белгиси.
 Капкайда жүрүп эл чапмак,
 Кагышып жүрүп мал тапмак –
 Кара өзгөйдүн белгиси.
 Оңой эле жеңилбес,
 Оор болсо жакшы эр киши.
 Орто жерде эр Бакай
 Далай кеп айтып жиберди,
 Турбайлы деп аттанды,
 Туйгун жаштар шаттанды,
 Самаркан кайда эл кайда,
 Сапырылып жөнөдү.
 Накылай баштап сулуу кыз,

МАНАС

Асыл буйум, арткан зар,
 Чиркеп койгон катар нар,
 Айылдан келип эл көрдү.
 Көрмөк тургай укпаган,
 Ырчы уул, Шууту билишет.
 Жалгыз Чубак узаткан,
 Ошо кыздын ичинде,
 Зордуктап Шоорук алыптыр,
 Эрназар кызы Урумкан.
 Эрназарды урдурган,
 Унуткусуз шор кылган,
 Тартып алып сулуусун,
 Өзүнүн тарпын чыгарган.
 Алматанын алдында,
 Токойго кирип жан сактап,
 Эрназар чал жүрүштүр,
 Манас атка минди деп,
 Угуптур да, билиптир.
 Кызымды тартып алды деп,
 Арыз айтып келсе Эрназар,
 Кызы айылда жүрүштүр.
 Кызын көрүп кош болуп,
 Жагалданып оштонуп,
 Кызды көрүп, мал көрүп,
 Далай ишти ал көрүп,
 Кээ бир жерин Манастын,
 Ал Шоорукка окшотуп,
 Кыз меники дей албай,
 Арызын айтып ийе албай,
 Алты күн жүрүп калыптыр.
 Көп айылды аралап,
 Карыларга баралбай,
 Жаштары аны тааныбай,
 Жакып менен бир келген,
 Мажик деген эр эле,
 Өз атасы Мажиктин,
 Караногой дээр эле,
 Караногой башында,

Көчө электе Камбылга,
 Караногой, Эрназар,
 Бирге жүргөн неме эле,
 Караногой жатып жээр,
 Эрназар мерген киши эле,
 Алты күндүн ичинде,
 Үч сапар укту кулагы,
 «Караногой кана деп,
 Чыкыргының аны», – деп,
 Бай Жакыпты айтканы.
 «Ногой анын кими экен,
 Көрсөм аны», дээр экен,
 Эрназар антип жүрчү экен.
 Жамгырчы, Балта, зор Бакай,
 Текечи, Шыгай, Кыпчакбай,
 Урматтуу кары, нечен бай,
 Бай Жакыптын үйүнө,
 Чогулушту андайлар.
 Ошолордун ичинде,
 Караногой дагы бар.
 Эшикте жүрсө Эрназар,
 Дааратка барып келатып,
 Учурап Ногой калыптыр,
 Көргөн жерде ал экөө,
 Кучакташып салыптыр.
 Башка эмес, канкоруң,
 Көз чалдырып калыптыр.
 – Баатыр Мажик, тур деди,
 Ылдамыраак бар деди,
 Атаң менен көрүшүп,
 Ыйлап жаткан бирөө бар,
 Кычырып келе кал! – деди.
 Айтса Мажик турчубу,
 Арстандан мойун бурчубу?
 Биргелетип Мажикке,
 Бирге басты Ырчы уулу.
 Бай Жакып үйүн бет алып,
 Басып булар баратса,

МАНАС

Караногой, Эрназар,
 Колтуктарын ача элек,
 Кумарларын жаза элек,
 Кучакташкан бойунча,
 Ажырашып баса элек,
 Салам айтып эр Мажик,
 Алдына тура калыптыр.
 Караногой, Эрназар,
 Саламга алик алыптыр.
 Менин балам ушул, деп
 Ногой айта салыптыр.
 Баатырга жакын жолдошу,
 Жети жаштан бер жакка,
 Баатыр менен бир болду.
 – Кычырып жатат баатыр, – деп,
 Айтып Мажик ийди эле.
 – Жүрүгүнүң, ата, – деп,
 Кийиндеп тура берди эле.
 Эрназарды жетелеп,
 Караногой келди эле.
 Чатырга жакын келгенде,
 Караногой караса,
 Эрназар калган калтаңдап,
 Тарта албай бутун тамтаңдап.
 Токтоло калып Эрназар,
 Ал Ногойдон кеп сурап:
 – Улук десең коркомун,
 Эки сапар Шоорукка,
 Кирип чыгып алдына,
 Как ошондо корккомун.
 Караногой аңкаарып,
 Ачыгын анын билбеди,
 Мен турганда кеп кылбай,
 Жүрүгүнүң, кир, деди.
 Караногой карысы,
 Каркылдап кирип барганда,
 Кырк жигиттин далайы,
 Олтурган экен чатырда,

Кобо калды баарысы,
 Жабырашып чуулдап,
 Салам айта салышты,
 Караногой, Эрназар,
 Саламга алик алышты.
 Караногой олтурбай,
 Манаска кебин салышы:
 – Салылуу бойдон кумалак,
 Көчө элек ташым бар эле,
 Эшикке чыгып келатып.
 Көрүп калдым муну эле.
 Мунун жайын сурасаң,
 Эрназар деген чал эле.
 Атаң Жакып бай баштап,
 Балыкарттан көчкөндө,
 Күнөстү карай өткөндө,
 Таракайда калды эле.
 Көрүшүп кебим кангыча,
 Кычырыпсың, жолборсум,
 Эмне кебиң бар эле?
 – Көчө элек ташың бар болсо,
 Кумалак өтө зар болсо,
 Эрназар деген чал болсо,
 Эзелтен тааныш ал болсо,
 Ээрчитип бирге ала бар,
 Эшик-үйгө таштабай,
 Бир сыйра берсин кийимин,
 Чыйырдыга айтып бар.
 Ээрчитип жүрсөң анча эмес,
 Самсаалатып чубалтпай.
 Кайрылып Ногой басарда,
 Калтылдагы жазылды,
 Кабагы мунун ачылды:
 – Манас уулум сенби? – деп,
 Каргылданып жашыды.
 – Ашыгыш ишиң бар экен,
 Абаке, өзүң бара бер,
 Бул киши калсын бул жерде,

МАНАС

Ашык үйдөн нечен бар,
 Мейман келсе киргизер.
 Энтелеп Ногой кеткени,
 Эрназар анда калды эми,
 Баштан-айак бүт кебин,
 Баатыр эрге салды эми.
 Ортолоп кебин келгенде,
 Жашый турган кездерде,
 «Ыйлатпайын муну деп,
 Суусундан жутуп алгын», – деп,
 Көөкөрдөн арак куйдуруп,
 Ырчы уулга сундуруп,
 Эрназарды тундуруп,
 Андан кийин айттырып,
 Барлык кебин жай угуп,
 Кызым мында экен деп,
 Айтканын мунун дагы угуп.
 Андан мурун канкорун,
 Биле элек болчу кызды угуп.
 Каркыттаган бир үйгө,
 Эрназарды киргизип.
 Урматтап берчү тамагын,
 Улуу карыга тийгизип,
 Чыйырдыдан алдырып,
 Баштан аяк кийгизип.
 Сандалып жүргөн карыга,
 Пайдасын баатыр тийгизип,
 Сырттандын бири экен деп,
 Ичинде тынып калыптыр,
 Караногой жүгүрүп,
 Бай Жакыптын үйүнө,
 Алдырап кирип барыптыр.
 Ал үйдөгү карылар,
 Бакай баштап баары бар,
 Олжого келген кыздардын,
 Кебин салып алыптыр.
 – Шооруктун кызын көрөлү,
 Сонун сулуу кыз болсо,

Манаска кошуп койолу.
 Бойго жетти Манас деп,
 Колу-бутун тушабай,
 Келатыпсың, Жакып, – деп,
 Кыз жараса көөнүнө,
 Бермек болуп Манаска,
 Кеңеш кеби канышты.
 Күн шашке кези экен,
 Көрөлү деп кыздарды,
 Күпүйүп басып барышты.
 – Эшикке чыксын кыздар, – деп
 Туйгузбай алып чыккыла,
 Коркуп калса тартынып,
 Ишибиз түбү жакшы эмес,
 Кыздарды көрүп болгунча,
 Бүтүп болду кеп-кеңеш.
 Кебибиз бар азыраак,
 Келе калсын баатыр деп,
 Атайын киши жиберет.
 Чогулгандын баары деп,
 Бай Жакып, Бакай кары деп,
 Чакырыкчы барыптыр,
 Андай болсо жүрү деп,
 Эрназарды ээрчитип,
 Көк жалың жетип калыптыр.
 Кыздын баары кылаңдап,
 Узун көйнөк чубандан,
 Өңүрү такыр саймадан,
 Жакасы түрдөп сайылган,
 Жең кабы бар каптаган,
 Кийгени такыр макмалдан,
 Бермети жерге төгүлгөн,
 Беттери нурдай көрүнгөн,
 Кылайып түрө караса,
 Көзүнүн нуру төгүлгөн,
 «Олжого келген кыздар» деп,
 Айттырбаган эр Бакай,
 Келгели болгон бир айча,

MANAS

Кыз балдардын көңүлүн
 Кайттырбаган эр Бакай.
 Бакдөөлөт өзү баш болуп,
 Ээрчитип он беш катынды,
 Карылар турган короого,
 Алып барды кыздарды.
 Баарысы карап калышты,
 Жашы менен карысы,
 Чогулушкан ал жерге,
 Иш билгендин баарысы.
 Накылай көркөм кыз экен,
 Жез оймоктун узу экен,
 Сураштырса Накылды,
 Он төрткө чыккан кези экен,
 Жаман кыздан бирөө жок,
 Баары жакшы мыкты экен.
 Калгандары тим эле,
 Эрназар кызын көргөндө,
 Эчкирип ыйлап ийди эле,
 Бакай баштап баарысы,
 Карап муну калышты.
 Тарттырып кызын ийгенден,
 Табылгынча бүгүнкү,
 Эрназар кебин салышты.
 Кыргыздан кыраан Кыпчакбай,
 Уулуна жүрчү кыз жакпай,
 Эрназардын Урумкан,
 Көзүнө байдын толуптур,
 Сурайын деп бул кызды,
 Ойунда диттеп койуптур.
 Эрназар кызым дегенде:
 – Сен да кары, мен кары,
 Караногой үчөөбүз,
 Окшошупуз тең кары,
 Жүргүнүң, Эрназар,
 Биздин үйгө баралы.
 Таанышы Ногой экен деп,
 Ээрчитип кетип калганы.

Накылайды баатырга,
 Арнап берди баарысы,
 Ошо болот баатырдын
 Накылайды алышы.
 Шоорук менен курбалдаш,
 Мансабы да, эрдиги,
 Окшош өткөн неме экен,
 Ажалынан өлүптүр,
 Атын Татай дээр экен.
 Көрпөкө деген кыз экен,
 Даңкы менен Шооруктун,
 Накылай деп калышты,
 Көрктүүсү кыздын ушу экен,
 Көрпөкөнү Чубакка,
 Жубай кыла салышты.
 Накылайды баатырың,
 Көрпөкөнү эр Чубак,
 Урумканды Абдылда,
 Үч кызды үчөө алышты.
 Калганын койду каратыш:
 – Катыны жогун алыңар,
 Кадырлашып, жарашып,
 Жаштык кылып бириңден
 Бириң кылба талашып.
 Зордук менен албаңар,
 Сонунуңар бат тарар,
 Тийемин десе алгыла,
 Тийбейин десе калгыла.
 Шоорук калча каны эле,
 Жагынып алып калмакка,
 Сараркага барды эле.
 Ар кайдан тандап жыйган кыз,
 Жез оймоктун чыгааны,
 Ушул кыздар баары уз.
 Зордук менен алат деп,
 Зомбулукту салат деп,
 Коркуп турган ал кыздар,
 Калыс экен кыргыз деп,

МАНАС

Кыткылыктап күлүшүп,
 Кыйалында жаратып,
 Каалаган эрге тийишип,
 Жасалгалуу кыздардан,
 Жалгыз бирөө калбады,
 Жаман киши албады.
 Бет алган жагын каратып,
 Беттешкен эрди сулатып,
 Багы менен Манастын,
 Жатты кыргыз жыргашып.
 Арадан өттү канча убак,
 Бир далай жыл жанашып.
 Эриккенде кырк чоро,
 Текени атып тоосунда,
 Кулжасын уулап коосунда,
 Аркарын карап адырдан,
 Түлкүсүн кагып аң-аңдан,
 Ителгисин куу-куулап,
 Койонун кууп сай-сайдан,
 Өрдөгүн уулап сазынан,
 Балык кармап тор салып,
 Буткул-буткул суусунан,
 Салкында ордо атышып,
 Эңишип улак тартышып,
 Шерне жешип, тай сойуп,
 Кымыздын даамын татышып,
 Теке тырмыш, көл бука,
 Аркандарын тартышып,
 Эл чогулган жерлерде,
 Эшикке чыкса кээ-кээде,
 Ар бир үйдүн жанында,
 Казып койгон кемеге,
 Катарлап тиккен үйлөрдө,
 Самоору кайнап ар үйдө,
 Куру калбас баары үйдө,
 Адамды айран калтырып,
 Ар сонун бар ал үйдө.
 Коноктон ашкан шекер-бал,

Баары турган жалдырап,
 Дасторкондун үстүндө,
 Бар тамагын жайнатып,
 Кемегенин биринде,
 Кымыздан арак кайнатып,
 Комузчунун колу шок,
 Бозторгойдой сайратып,
 Боз улан жигит, кыз-келин,
 Күү муңдуусун тандашып,
 Баланча алты кайырды деп,
 Атынан айтып талашып,
 «Чийе жол» деген күү чертип,
 Оң колго мурду кошулуп,
 Он бири окшош тең чертип,
 Күйөө жандап келиндер,
 Самайын сылап кыз балдар,
 Ооз комузду кагышып,
 Темир тилдүү жез жаактуу,
 Комузун колго алышып,
 Уктаса түшкө кирбеген,
 Сонун күүнү табышып,
 Кашкулак, бөрү ичикти,
 Карылары жамынып,
 Кандары таажы тагынып,
 Катыны сөйкө салынып,
 Боз улан кемер курчанып,
 Кыздары үкү сайынып,
 Өрүшкө батпай котолоп,
 Төрт түлүк малы жайылып,
 Көчкөндө жүктүн үстүнө,
 Кызыл-тазыл жабылып.
 Тебетейин кырдашып,
 Ээр-токумун кылдатып,
 Жаагын жанып күкүктөй,
 Ырчылары ырдашып,
 Өйүз-бөйүз кыз-келин,
 Акыйнегин айтышып,

МАНАС

Теңселе басып келишип,
 Селкинчегин тебишип,
 Азоону минип түйүлтүп,
 Арты-артынан келишип,
 Уландар теңге эңишип,
 Уул үйлөп, кыз беришип,
 Чочок кесип, той берип,
 Үлүш бөлүп дуулдап,
 Байге бөлүп кунан чаап,
 Мага соогат бергин деп,
 Бабырашып чуулдап,
 Өлүм болуп, аш берип,
 Алакан жайып эл келип,
 Бештен бөлүп конокту,
 Үй башына бер дешип,
 Карылары, чоңдору,
 Бирден бала чаптырып,
 Конокту баштап кел дешип.
 Ат чабылат экен деп,
 Сайапкер атын тердетип,
 Салдырып жорго такырга,
 Сабаалашып эл келип,
 Эстүүсү элди башкарып,
 Жаштары кызмат аткарып,
 Короонун чыгып четине,
 Аксакалдар кынтайып,
 Желеге кулун байлашып,
 Дүр-дүнүйөнү жайнатып,
 Күлгүндүн баарын бүктөшүп,
 Көчкөндө төөгө жүктөшүп,
 Көкжалга тилеп амандык,
 Көпкүлөң чалган балдарды,
 Көтүндү кыскын тим, дешип,
 Тентек чыккан балдарын,
 Куу туйак деп тилдешип,

Күндө ойун, күндө той,
 Күндө чубап дүрбөшүп,
 Ушак айтып чатак таап,
 Кан чыгарып бетинен,
 Койгон болсо жара чаап,
 Айыпка малын бөл, дешип,
 Айылбашы болгондор,
 Абдан түбүн сүрүшүп,
 Жарашып өзү калаар деп,
 Кыйлага карап жүрүшүп,
 Алыстан келген адамдар,
 Ал кыргыздын айлынан,
 Ар кандай айып таба албай,
 Кандай үйгө кирсеңиз,
 Эзген курут, кошкон май,
 Дасторкондо кескен жал,
 Чайдоосунда кызыл чай,
 Келини каймак жалабай,
 Кемпири куйрук карабай,
 Жаштарынын кийгени,
 Ар кубулган түрдүү шай,
 Толгон кыргыз кези экен,
 Төрт түлүктүү малга бай,
 Толуп турган чагы экен,
 Улагадан агып май.
 Тирүү менен өлүдөн,
 Баарысынан Жакып бай,
 Жакшылык менен болушуп,
 Жамандыкты унутуп,
 Кыргыз жатты жайма-жай.
 Кылымга батпай тараган,
 Башкадан кабар угуңар,
 Муну мындай таштайлы
 Бадыкөлдүн Карманап
 Чапканынан баштайлы.



БАДЫКӨЛДҮН КАРМАНАПКА КОЛ САЛЫШЫ МАНАСТЫН КАРМАНАПКА БОЛУШУУСУ

*М*оңгул менен тең турган,
Маңгыт деген бирөө бар,
Маңгыттын эли азыраак,
Маңгыттардын чоңу эле,
Бадыкөл деген кызталак,
Байракты кармап кол баштап,
Батышка Чыңгыш барганда,
Батынып чеңгел салганда,
Колдун жүргөн алдында.
Капташкан жерге чуу салды,
Башына балаа түн салды,
Калың элди талкалап,
Кайгы менен ый салды,
Бадыкөл деген бадырек,
Күкүрттөй күйүп күч алды,
Бараң менен Шаңкайды,
Тажик менен калчаны,
Түркмөндүктү багынтып,
Кара көзүн жайнатты,
Карманап деген баш болуп,
Каракалпак эл калды.
Колун сунуп Бадыкөл,
Коросон менен Жедигер,
Короодон сүрүп малды алды.
Коркутуп туруп омбутуп,
Куржун-куржун пулду алды.
Бир албады жылда алды,
Жылтыраар эме калбады,
Жыйып баарын жалмады,
Кутуруп турган Бадыкөл,

Кыргызга назар салганы.
Жакыптын кызы Кардыгач,
Билектен жоон олоң чач,
Аялдан башка сыйагы,
Жазы маңдай, кара каш,
Атайын таңдап ушуну,
Алган болчу Карманап.
Бадыкөл издеп амалды,
Ойлонду аны чабарды,
Орто жерди бошотуп,
Кыргызга анан барарды,
Карманаптын жылкысын,
Барып айдап келгин деп
Кырк кишини жумшады.
Кыркы кыркты котчу алды
Кутургандан жүздү алды,
Бир жүз сексен эр келди,
Каптап кетер сел келди,
Кармашып күчү жетпестен,
Каракалпак элдери,
Калтырбай жылкы оторду,
Карап жүрүп бүт алды.
Алганын угуп Карманап,
Атайын киши жумшады:
– Бадыкөлгө баргын деп,
Жообун алып жангын деп,
Короолош коңшу эл элек,
Не үчүн жылкы алдың? – деп,
Кай жеримден мен сага,
Жаза басып калдым? – деп,

МАНАС

Жылда алым саласың,
 Жылдырбай туруп аласың,
 Жана деги бер десең,
 Жыйнап берчүү мен бармын,
 Элөөсүз жерден ойду таап,
 Ушулбу сенин кыларың?
 Жообунду берчи Бадыкөл
 Ачык жообуң угайын!
 Жиберген киши барыптыр
 Карманаптын кептерин,
 Калтырбай түгөл салыптыр.
 Угуп болуп Бадыкөл,
 Одурандап күүлөнүп,
 Опсуз катуу сүйлөнүп:
 – Каракалпак Карманап,
 Айтканын көрчү ал мага
 Коросон менен Жедигер,
 Коркуп элчи салбаса,
 Күн батыштан бир киши,
 Кылчайып карай албаса,
 Кутурган экен Карманап,
 Жакыптын уулу жаш Манас,
 Көңтөйдү сайып алды деп,
 Калчанын каны Шоорукка,
 Азапты катуу салды деп,
 Ордосунда кырк кызды,
 Олжо катын кылды деп,
 Баш көтөргөн турбайбы,
 Ушул Манас кайним деп;
 Теңтуш киши кептенип,
 Атайын элчи жиберүү,
 Ал болбосо кайсы кеп?!
 Козголуп колум аттан! – деп,
 Мага киши жиберип,
 Каракалпак азган деп,
 Көчүрүп кел бардыгын,
 Кечикпестеп чапсаң! – деп,
 Чакчелекей түшүрүп,
 Аскерин айдап дүрбөтүп,

Ат куйругун түйдүрүп,
 Карманап киши салат деп,
 Катуу жаман күйүгүп,
 Маңгыттын көбү жалмандап,
 Олжо алам деп сүйүнүп,
 Карманаптын кишисин,
 – Кайра ылдам бар деди,
 Кан Бадыкөл келет деп,
 Калкыңа кабар сал, -деди.
 Канчалык болсо Карманап,
 Камынып турсун армансыз,
 Катышмак үчүн биз ага,
 Айдап жылкы алганбыз,
 Карманапты сойбосом,
 Канын ичип тойбосом,
 Басарга жолум кеңитип,
 Көңтөй менен Шооруктун, –
 Ал экөөнүн кунун кууп,
 Жаш Манасты сойлотом!
 Менин бекер жатышым,
 Айландырып ойлосоң,
 Аз күндөн берки кабарда,
 Нарынды таштап талаага,
 Ажал жактан шекинип,
 Алооке качкан бечара,
 Колунда турса аскери,
 Коркок болбос мындайда,
 Аркасын карап кылчайбай,
 Боздөктүргө жетиптир,
 Эмгичекти берилеп,
 Эл өзүнө келбептир,
 Банус кан, Дөөкан дегендин,
 Алардын шайы кетиптир,
 Үркөрдөй өзүм жылбасам,
 Бүркүттөй колум сунбасам,
 Кыргыздан чыккан тентекти,
 Жыпжылма, түптүз кылбасам,
 Кызыл канын чубуртуп,
 Кылычтан башын кыйбасам,

МАНАС



Шооруктун кызын алыптыр,
 Тартып алып Манастан,
 Термечикти тердирип,
 Тирүү жесир кылбасам!
 Топтотуп туруп бар малын,
 Комдотуп туруп нарларын,
 Арттырып алтын – зарларын,
 Эсебин сүрүп таппасам,
 Көңтөй менен Шооруктан,
 Олжо алган малдарын,
 Чогултуп пулун жыйдырып,
 Чокчондогон Манасты,
 Алдымда кызмат кылдырып,
 Каңгайга барып жанайын,
 Алаштын айлын кыдырып!
 – Мына минтип Бадыкөл,
 Күпүлдөдү бир далай,
 Карманаптын кишиси,

Ыдыгына чыдабай,
 Саксаңдаган капырдын,
 Жүзүн карап туралбай,
 Кет дегенде жөнөдү,
 Камчыга атын бөлөдү,
 Жөнөп жатып кылчайып,
 Бадыкөлдүн аскери,
 Атанганын көргөнү,
 Айал-үйөл кылбады,
 Атынын оозун жыйбады,
 Өлүп калат дебестен,
 Камчылуу колун тыйбады.
 Караңгыда калдаңдап,
 Эки этеги далбаңдап,
 Эми жетти дардаңдап,
 Коркуп көзү алаңдап,
 Мойнун толгоп каранат,
 Кара ниет калмактын,

МАНАС

Калтырбай кебин бүт салат,
 Анда Карманап туруп муну айтат:
 – Сен Бадыкөлгө баргансың,
 Көзүн көрүп капырдын,
 Сөзүн угуп жангансың,
 Мен элге кабар кылайын,
 Эрлерден тандап жыйайын,
 Эптеп-септеп урушуп,
 Амал кылып турайын,
 Самарканга өзүң бар,
 Айтканым түгөл билип ал,
 Кабарын угуп жүрөсүң,
 Бай Жакып деген кайним бар,
 Аты чыккан жаш Манас,
 Барлык элге дайын ал,
 Төкпөй-чачпай кебимди,
 Ал Манаска айтып бар!
 Карманап жездең айтты, де
 Манас, сенин саатыңан,
 Бадыкөл келип басты, де
 Көңүлү сенден кайтты де,
 Көөнүмчө жыргап жатчуу элем,
 Манас, сенин саатыңан,
 Бадыкөл мени басты, де!
 Бадыкөлдүн алдына,
 Барган киши мен дегин,
 Калтырбай такыр айтып бер,
 Бадыкөлдүн бар кебин,
 Бай Жакыптын малына,
 Мас болсо мында келбесин,
 Каракалпак элинде,
 Кардыгач анда бар десин!
 Эже-жездең аман де,
 Бадыкөл бейли жаман де,
 Коркконунан жездеңиз,
 Өңүнөн азып саман де!
 Куткарып койуп жездесин,
 Андан кийин кутурсун,
 Келбей койсо бул сапар,

Кыргыз берген туз урсун!
 Узартып кайдан турайын,
 Айтып баргын ал-жайын,
 Келер болсо тез келсин,
 Аз келбесин, көп келсин,
 Үрпөк баштуу туу келсин,
 Жер айрылган чуу келсин
 Бизге келчү Бадыкөл,
 Агызып кетчү сел дегин
 Үй токтоткус жел дегин,
 Көңтөй менен Шооруктан,
 Канча өйдө эр дегин!
 – Айтып болуп узатты,
 Алтыкеге бар кебин,
 Бетпактын аркы бетинен,
 Бедерлүү шордун четинен,
 Аттанып чыкты Алтыке,
 Түн ортосу кез менен,
 Ылгап минген Коңурсур,
 – Карманаптын иниси,
 Карадөөнүн аты бул,
 Арып-чарчап калбаган,
 Алтыке өзү мыкты уул,
 Букардын үстү кең Акчий,
 Келе жатып Алтыке,
 Кезигип калды көп элге,
 Учураган кишини,
 Алтыке таанып билбеди,
 Чыдай албай Алтыке,
 Атын сурап жиберди,
 Сураганда кеп айтты:
 – Шаатемир атым, деп айтты,
 Кең Букар болот жерибиз,
 Ат өлтүрө жүрүпсүң,
 Өзүңүз кайдан келдиңиз?
 Шашкалаңдап жөнөпсүз,
 Кай жерде болот элиңиз?
 Атыңды кошуп, азамат,
 Жашырбай айтып бериңиз,

МАНАС

Атап айта кетиңиз,
 Эл башкарган бегиниз.
 Алчыланып Алтыке,
 Алдында минген Коңурсур,
 Камчыланып Алтыке:
 – Арып-чарчап келатсам,
 Салмак болдуң көп кепке,
 Бетбактоо биздин жерибиз,
 Кара калпак элибиз,
 Атын уксаң Карманап,
 Эл башкарган бегибиз,
 Эркин оттоп жатчу эле,
 Ой тоосунда биздин мал,
 Маңгыттардын Бадыкөл,
 Бардык элге таанымал,
 Ушул маңгыт оолугуп,
 Айдатып бизден жылкы алган,
 Аркасынан жылкынын
 Арачы болуп мен барсам,
 Айтпаган кеби калбаган:
 – Бош кыламын жериң дейт
 Бошотомун белиң дейт,
 Түгөнбөгөн кебим бар,
 Түрк уулунда менин дейт
 Ара жерди бош кылып,
 Аттанып жолго чыгам дейт.
 Жакыптын уулу Манастан,
 Шоорук менен Көңтөйдүн, –
 Экөөнүн кунун кубам, – дейт,
 Кутурду кыргыз бул кезде,
 Кылгылыкты кылам дейт,
 Кылычтан бирден өткөзүп,
 Бир кумардан чыгам дейт,
 Каратып туруп көзүнө,
 Кан тагын жерге урам дейт,
 Чарбасын айдап адырдан,
 Чарбагын тартып жулам дейт,
 Каңгайга чейин барам дейт,
 Калтырбай элди чабам дейт,

Түгөнгүс арман муң кылып,
 Тумтак түндү салам дейт,
 Шооруктун кызы Накылай,
 Тартып алып Манастан,
 Тирүү жесир кылам дейт
 Карманап менен кан Манас,
 Экөө экен куда дейт,
 Кудалыктан экөөнү,
 Кыламын такыр жудаа дейт,
 Доңуздан бетер коркулдайт,
 Тегеле көңүл тынар сөз кылбайт,
 Чалып салар каманбы,
 Кетирди маңгыт амалды,
 Аттанып жөнөп келемин,
 Эр Манаска баргалы,
 Жиберди мени Карманап,
 Ошого кетип барамын,
 Жетип баатыр Манаска,
 Саламын айтып жанамын,
 Уксаң кебим бул эле,
 Шашып келем, деди эле,
 Шаатемир угуп ал кепти,
 Тулку бойу тердеди:
 – Бадыкөл менен беттешер,
 Кандай эрен бар деди,
 Манас жеңген калмактар,
 Бадыкөлдүн алдында,
 Анча-мынча ал деди,
 Торгобойун жолуңду,
 Бачымыраак бар деди.
 Ат айабай жол жүрүп,
 Аз гана эмес мол жүрүп,
 Күндү-күнгө улантып,
 Коңурсурду чуратып,
 Күндө жүрүп Алтыке,
 Артынан чаңын чубалтып,
 Абалатып иттерди,
 Айылга жетип барыптыр,
 Күндө Манас үйүндө,

МАНАС

Келим-кетим киши көп,
 Бүтүрүп жүргөн иши эле.
 Жигиттер атын алыптыр.
 Чоочун киши экен деп,
 Эшикти ачып калыптыр,
 Асталай басып Алтыке,
 Үйгө башын салыптыр.
 Үйдүн ичи жарашып,
 Кырк баатыр турган жанашып,
 Алтыке кирип барганда,
 Тиктеп калды карашып,
 Ашыгып калды Алтыке,
 «Кайдан келдим бул жерге,
 Мындай ыргал жигитти,
 Көрбөгөнмүн деги эле».
 Ангычакты маңдайдан,
 Көрүндү Манас көзүнө,
 Кулак салып угалы,
 Алтыкенин сөзүнө,
 Каргылданып буулугуп,
 Так келбей тили буулуп,
 Жакадан алган киши жок,
 Кекиртеги муунуп,
 Аландап көзү кетиптир,
 Саргарып өңү куулуп,
 Ажат эмес кеп сураш,
 Коркконун билди эр Манас:
 – Кан атамдын үйүнө,
 Алпаргыла, жигиттер,
 Эс акылын жыйганда,
 Сөз сурагын бириңер.
 Алтыкени Жакыптын,
 Алып келди үйүнө,
 Ангычакты зор Бакай,
 Кирип барды ал үйгө.
 Көрүп Бакай шашылып,
 Бетине суудан чачтырып,
 Эс акылын таптырып,
 Сөзүн укту айттырып,

Кардыгач аты чыкканда.
 Бай Жакып чыкты бакырып,
 Чыйырды чыкты чыңырып,
 Кыргыздар келди жыйылып,
 Кан Бакай баштап күйүгүп,
 Кабылан укту туйунуп,
 Кермеден атты алдырды,
 Нөкөрлөргө буйуруп,
 Отуз нөкөр кыл шайы,
 Ордодо кызмат кылганы,
 Орунсуз кепке арданып,
 Оолугуп кыргыз турбады,
 Туучунак атын алдырып,
 Бай Жакып токум салдырып:
 «Кардыгач кандай болду?– деп,
 Баласына кайгырып,
 Куураган экен Карманап,
 Оокатынан айрылып!»
 Барам деп айтып ийе албай
 Ал Манастан айбыгып,
 Жакып бай жүрөт алдастап,
 Туйдурбай ичтен камынып,
 Күйөөсү менен кызынын,
 Келүүгө көөнүн жай кылып.
 Бай Жакып антип жатканда,
 Бакайга айтат эр Манас:
 – Байкадыңбы, кан Бакай,
 Кан атам неге камданат?
 Ал кайраты бар болсо,
 Неге барган Алтайга,
 Айдоого көчүп самсаалап?
 Кардыгач келсе эркелеп,
 Узатам деп кан атам,
 Катарлап төөсүн жетелеп,
 Анда барса эп келет.
 Кой деп койгун атамды,
 Бүгүн кошо жөнөсө,
 Мага жаман кеп келет.
 Эси жоктой иш кылып,

МАНАС

Атам-энем бакырып,
 Кардыгач түшүп ойума,
 Катуу калдым шашылып,
 Көрбөйбү атам душманды,
 Душман салат ар качан,
 Түгөнбөгөн бушманды,
 Атам Жакып барбасын,
 Айласын табар мен бармын.
 Жайытка малы толгондо
 Жайнап кайра конгондо,
 Атам-энем тең барсын,
 Күйөөсү менен кызынын,
 Абалын анан сурасын.
 Манастан Бакай угуптур,
 Жакыптын келип жанына,
 Айтып Бакай туруптур,
 – Көңүлүң бургун, Жакыпбай,
 Эминеден камың бар?
 Балдарың калды бой тартып,
 Айрыкча Манас чоңойуп
 Ат жалын тартып мингели,
 Өктөмсүп жүргөн калмактын,
 Ийинге баары киргени,
 Көңтөй, Шоорук оолугуп,
 Өлөрүн алар билбеди,
 Алооке качып Нарындан,
 Күн чыгыш эли баатырдын,
 Ашкере атын билди эми.
 Эси жок киши баштанып,
 Ээрчий чаап жүрбөйлү,
 Ээрчип жүрсөк саксаңдап,
 Эси жоктор күлбөйбү?
 Барар болсоң балаңа,
 Биз келгенде барып кел,
 Байбиченди ээрчитип,
 Балдарыңды көрүп кел,
 Жаш баладай чапкылап,
 Антип жүрүү жакшы эмес,
 Аттангалы биз калдык,

Айткалы келдим кеп-кеңеш,
 Аттанып жолго саларбыз,
 Тайсалдабай талаада,
 Айалдабай барарбыз,
 Алтыке деген киши экен,
 Карманаптан келгени,
 Бадыкөлүн маңгыттын,
 Башкача мактап жиберди,
 Батаңды бер балаңа,
 Бастырып бачым жүрөлү,
 Бай Жакып айтат ошондо:
 – Барбагын деп турушуң,
 Байкасаң кыйын жумушуң,
 Барамын деп ээленип,
 Бузбайын сөзүн уулумдун,
 Кандай күндө калды экен,
 Кардыгач менин кулунум,
 Келмек эле бай Жакып,
 Келтирбеди Манас деп,
 Таарынбасын Кардыгач,
 Билдирип жайын койгунуң.
 Жатып калды бай Жакып,
 Жайдарың кетти аттанып,
 Кырк чорону котчу алып,
 Кан Бакайды кошо алып,
 Кызыл желек туу алып,
 Белдүү бекзат жөнөдү,
 Бетбакты карай бет алып,
 Эсине кирип Кардыгач,
 Жата албады тынч алып,
 «Кандай күндө калды деп,
 Каракалпак кысталып,
 Алтыкени жөнөттү,
 Көөнү тынып турсун деп,
 Сенден кабар сөз алып».
 Букардын жазык бетинде,
 Кең Акчийдин четинде,
 Алакөл деген көл экен,
 Каз-өрдөктүн кени экен,

МАНАС

Чоң Букарды башкарган,
 Каракан атын дейт экен,
 Үч ага-ини бир тууган,
 Атанын аты Адыбай,
 Бир энеден туулган,
 Ороздунун элинен,
 Киндик кан тамган жеринен,
 Үч бай көчүп кетти деп,
 Мурда элге угулган.
 Адыбайдын үч уулу,
 Эң улуусу Каракан,
 Кенже уулу Шаатемир,
 Ортончусу Темиркан,
 Кан деген такыр аты бар,
 Калайыкка таанымал,
 Как ушул биздин күнгөчө.
 Каракандын даңкы бар.
 Каракандан Агеркеч,
 Айалдан ашкан салты бар,
 Айдаркандын Көкчөсү,
 Ага тийген чагы бар.
 Темир кандын үйүндө,
 Каныкей деген кызы бар,
 Жез оймоктун узу бар,
 Каракандын кызы деп,
 Калган элге угулаар.
 Каракандын Каныкей,
 Эч нерсени элебей,
 Он үч жашар чагы экен,
 Ээрчитип кырк кыз котчу алып,
 Алакөлдүн бойуна,
 Ойноп келген кези экен.
 Маңгытка жөнөп баратып,
 Жакыптын уулу жаш Манас,
 Кезигип калган кеп экен,
 Чоролор жолдо чубуруп,
 Топурак учуп бурулгуп,
 Аркасынан Айкөлүң,
 Кетип барат чойулуп,

Кыйыр жагын карасак,
 Кыздар турат чогулуп,
 Кайдан жүргөн кыздар деп
 Баатырың барды бурулуп,
 Жакыптын уулу жайдарың,
 Жыйырмада бар экен,
 Маңдайынан караса,
 Көзү күйгөн шам экен,
 Кызыл чырай нур беттүү,
 Туулган артык жан экен,
 Элөөсүз баатыр барышын,
 Элебей кыздар калыптыр,
 Калтырбай Манас келбетин,
 Каныкей байкап алыптыр,
 Кыздардын барып жанына,
 Оң бутун баатыр көтөрүп,
 Куланын артып жалына,
 Анжыйандын ак куурма,
 Чылымын алып колуна
 Астыртан тиктеп кылыйып,
 Кыздардын карап тобуна,
 Каныкейди жактырып,
 Алыш кетип ойуна,
 Кылайтып сырын алдырбай.
 Кете берди жолуна,
 Келип кете бергенче,
 Көл бойунда көп кыздар,
 Ким экенин билбеди,
 Азамат деп таңыркап,
 Абалынча зилдеди,
 Каракан кызы Каныкей,
 Далайга чейин сүйлөбөй,
 Ойго батып ченебей,
 «Артык туулган эр экен,
 Эч өөнү жок кенедей,
 Миңгени кула ат экен,
 Баатырга өтө бап экен,
 Кабылып калса ар кимге,
 Башына коңгон бак экен,

МАНАС

Жер сууга батпай теминиң,
 Желденип турган чагы экен,
 Көзөлү турса жигиттин,
 Күйбөй турган жан бекен?
 Уктук эле кабардан,
 Кулданып кеткен калмактан,
 Кыргызды бөлүп алды деп,
 Ар качан Манас ушу экен.
 Келип кетти бурулуп,
 Ичинде талап бар бекен,
 Өмүрлөшсө арман жок,
 Телегейи тең экен,
 Манас деп элдин шаңдашы,
 Жалганы жок чын экен,
 Ким чачылып чарпылса,
 Жыйып келчүү бул экен,
 Сандалып калган кыргызга,
 Жазыксыз кубат-муун экен,
 Чалкайып жаткан төр экен,
 Чалкып жаткан көл экен.
 Заңкайган залкар тоо экен,
 Жат душманга келгенде,
 Жалындап күйгөн өрт экен,
 Ата-журт үчүн кең пейил,
 Ак көрпө жайыл өзү экен,
 Тоодон улуу иш кылса,
 Жашырчуунун бири экен,
 Суудан улуу иш кылса,
 Кечирчүүнүн бири экен,
 Эр өлтүрсө, кан төксө,
 Жашырчуунун бири экен,
 Жакшы менен жаманды,
 Батырчуунун бири экен,
 Касташкандын тилегин,
 Катырчуунун бири экен,
 Ойносо кумар уткудай,
 Өчөшкөнүн өлтүрүп,
 Өчтөшсө башын жуткудай;
 Магырып менен машырык,

Жайып колун сунгудай,
 Он сегиз миң ааламды,
 Оңуна келсе туткудай,
 Кезенишкен немени,
 Жерге кирип кетсе да,
 Чачынан тартып чыккыдай.
 Каптап кыйан-сел келсе,
 Кайышпай туруп жыккыдай,
 Жумулган көздү ачкыдай,
 Кастаганы ким болсо,
 Капилет өлүп жаткыдай,
 Кара сууга кан куйган,
 Канкор эрдин бири экен,
 Калайыкка чаң салган,
 Анткор эрдин бири экен,
 Жеткилең экен акылы,
 Жетилгенде жок калар,
 Теңдешер бенде акыры».

Тегерете бир карап,
 Каныкей антип жактырды,
 Каныкей калды көл бойлоп,
 Кан жүрөктү жуу мойлоп,
 Көкжалың кетти жол менен,
 Алда канча ой ойлоп.
 Кырк чоро кетип баратат,
 Бетбактын тоосун ал бойлоп,
 Үзүлтүп муну таштайлы,
 Карманапка катылган,
 Бадыкөлдөн баштайлы.
 Кан ичме капыр Бадыкөл,
 Кабаттап темир кийинди,
 Кара калпак элине,
 Калдайган колун кийирди,
 Ок дарысын мол алды,
 Кара жерди казылтып,
 Карманапты какшатып,
 Андан ары түз басып,
 Алашты чаап алгалы,
 Арка болгон алашка,

МАНАС

Манасты чаап алгалы,
 Кыргыздын элин тебелеп,
 Жыпжылма кылып салгалы,
 Каадасынча баштагы,
 Кыз-келинин алгалы,
 Кыйалында жөнөдү,
 Кызыл үркүн кылгалы.
 Аттанганда бадырек,
 Айал-үйөл кылбады,
 Ортодо түркүн азыраак,
 Отогондой уйпады,
 Бадыкөл келет экен деп
 Каракалпак жыйналды,
 Карадөө минер аты жок,
 Карап туруп кыйналды,
 Аңгычакты алдырап,
 Алтыке келип калганы,
 Жаш Манас келе жатат деп
 Жалпы журтка жайганы.
 Кара калпак, маңгыттар,
 Маңдайлашып чайкалды,
 Коңурсур тийип колуна,
 Карадөө көөнү жайланды,
 Кыламын деп кыйланы,
 Карадөө кылыч байланды,
 Жекеге чыгып бөлүнүп,
 Жалгыз өзү шайланды,
 Башкасына карабай,
 Бадыкөл барды өзү жай,
 Качырышты бакырып,
 Карадөө таамай сайа албай,
 Бадыкөлдөй капырдын,
 Айбатынан аптыгып,
 Беттешкен жерде Бадыкөл,
 Карадөөнү шаштырып,
 Эки имерип сайышып,
 Карадөө калды шашылып,
 Карманап чыдап туралбай,
 Өзү чыкты ачынып,

Карманапты көргөндө,
 Камылга кылып бөлөкчө,
 Найзаны булгап күч чыңдап,
 Катуу тийди жапырып.
 Үч имерип өткөндө,
 Өкүрүгү баш жарып,
 Кайраты ага тең келбей,
 Карманап калды жалтаарып.
 Кайра качар кезинде,
 Карадөө жетти бакырып,
 Капташып туура жагынан,
 Карадөөнү көргөндө,
 Кара ниет Бадыкөл,
 Каарданды өзгөчө,
 Карарып өңү калыптыр,
 Казабына алыптыр,
 Карманап менен Карадөө,
 Катар сайып салыптыр,
 Ошол кезде Кардыгач,
 Төбөсүнө түйгөн чач,
 «Карманап башын кесет деп,
 Кайнимдин канын ичет» – деп,
 Мингизип берген бай Жакып,
 Жалманкөк деген ат эле,
 Камчыга бөлөп көк атты,
 Кардыгач барып тийди эле,
 Каңгырап каапыр турганда,
 Кардыгач найза урганда,
 Бадыкөлдүн тулпары,
 Чөгөлөй түшүп оңолуп,
 Менменсинген бадырек,
 Кайраты баштан жоголуп,
 Качырып кирди ошондо,
 Кабагын бүркөп чуу койуп,
 Карманап менен Карадөө,
 Качып кетти бир койуп.
 Бадыкөл менен Кардыгач,
 Бардашы ашык чамалаш,
 Кайраттуу качпай турушту,

МАНАС

Канча жол найза урушту,
 Ойуна алды Бадыкөл:
 «Аргамжы чачы катындын,
 Алчаңдаган каапырдын,
 Чачынан чапчып кармайын,
 Оодара тартып салайын,
 Байлатып темир тор менен,
 Олжо катын кылайын,
 Мага окшош эр экен,
 Катындан чыккан шер экен,
 Пил билектүү эр туулат,
 Бир тукумун алайын,
 Жиберип муну Балыкка,
 Кабар салып калыкка,
 Башына мүшкүл салайын,
 Катын кылып алайын,
 Карманап, Карадөөлөрдү,
 Ошондон кийин табайын,
 Каракалпак бул элди,
 Каранды кылып тынайын,
 Андан кийин түз беттеп,
 Кыргызды карай жылайын,
 Чыркыратып Манастын,
 Чыгарайын жыласын», –
 Чыныгы акыл казгансып,
 Изденип араң тапкансып,
 Койкойгон мойнун буруптур,
 Буурсундай колун сунуптур,
 Белде көрүп жаш Манас,
 Камчыга бөлөп кула атты,
 Карчыга куштай чуратты,
 Манастап ураан салыптыр,
 Манас деп атын укканда,
 Бура тартып Кардыгач,
 Желдирип кетип калыптыр.
 «Кылбайын эми кабыз деп,
 Инисинен талашып,
 Жоо сайды десе намыс», – деп,
 Акылга дыкан Кардыгач,

Түпкүлүгүн дагы эстеп.
 – Олжомду колдон кетирдин,
 Бармак элем сени издеп,
 Ырысымдын чоңун көр,
 Келипсиң өзүң темтеңдеп!–
 Бадыкөл айтып мындай кеп,
 Найзасын кармап бекемдеп,
 Шамал тийсе чачылып,
 Желке чачы сепеңдеп,
 Ач кыйкырык, куу сүрөөн,
 Ачуусу келип кекеңдеп,
 Күүлөгөн найза кырк кулач,
 Чоңдугу мындай кызталак,
 Чымырканып тиштенип,
 Кара жанга күч келип,
 Манасты уруп өткөндө,
 Сынып кетти найзасы,
 Ортосунан бүктөлүп,
 Кебелип койбойт кара көк,
 Жел соккон чөптөй теңселип,
 Жаңылап алып бир найза,
 Дагы кирди Бадыкөл,
 Өзүнө өзү дем берип,
 Карап турбай кабылан,
 Найзасын кагып жиберип,
 Кайта тийди имерип,
 Кеңирейген чочкону,
 Келтирип туруп муштады,
 Бүгүлө түштү сынбады,
 Бадыкөл күчүн сындады,
 Ойрон Манас ыргады,
 Эндекей көрдү капырды,
 Экинчи найза сайылды,
 Өтүп найза кеткен жок,
 Өпкө-боорун кескен жок,
 Денеси бүткөн кара таш,
 Атаңдын көрү дүнүйө чок.
 Өөрчүп капыр карарып,
 Сакалы бирден саналып,

МАНАС

Чоң чокморду колго алды,
 Кайрат кылса тургундай,
 Чаптырып ийсе чокморду,
 Топуракка тунгундай.
 Учураган тоону урса,
 Күкүм-талкан кылгундай,
 Күүлөп-күүлөп алганы,
 Күркүрөп келип калганы,
 Сооту жок жери ушул деп,
 Баатыр Манас байкады,
 Чойгон колун чокконун,
 Колтуктан ары муштады,
 Каржиликтин булчуңун,
 Жара сайып таштады.
 Чоргодон аккан суу болуп,
 Каны агып чыркады.
 Кабылан Манас токтобой,
 Кайрылып жана муштады,
 Колтуктун көбүк этинен,
 Өпкөгө найза чыктады,
 Тегеренип арстаның,
 Эки имерип ыкшады.
 Тоо да токтоп турабы?
 Томкорулуп кулады,
 Тоодой болгон бадырек,
 Кара жерге сулады.
 Бир кишини кырк баатыр
 Бура тартып бастырбай,
 Боорун жарып, өт алып,
 Бөөдө элге кас кылбай,
 Аксакалдын, карысын,
 Айдоого келген баарысын,
 Чогултуп келип жалпысын,
 Эреже менен эр Бакай,
 Эми кебин салыптыр,
 Апыртып ийип калп айтпай:
 – Айкөл Манас балбаным,
 Аңтара сайып жоо алдың,
 Эмки калган жумушту,

Өз ойум менен кылайын,
 Ушул турган баарыңар,
 Бадыкөл өлдү каныңар,
 Эл чачылып кетпесин,
 Эри жок, ээсиз калдыңар,
 Айткан кепти угуп ал,
 Калк башкарган кан болот,
 Каны кандай башкарса,
 Эли ошого шай болот.
 Алым-салым аз болсо,
 Элдин көөнү жай болот.
 Бадыкөлдүн барында,
 Колуң менен калкында,
 Вазириң кайсы, бек кайсы?
 Жашырбастан, эл айтчы.
 Бараң менен Шаңкайдан
 Келгениңер кайсыңар,
 Сурай турган күн келди,
 Эми бүгүн айтсаңар,
 Жалган кепти салбагын,
 Калганга жабыр кылбагын,
 Шаңкай, бараң, маңгыттар,
 Үч бөлүнүп туруңар.
 Эл үч бөлөк бөлүндү,
 Бараң, шаңкай көп экен,
 Маңгыттын бары чоң экен,
 Карапайым аскерде,
 Маңгыттардан жок экен,
 Байкап көрсө зор Бакай,
 Байкуш кыргыз кор экен.
 «Оомал-төкмөл дүйнө» деп,
 Айтылып калган шол экен,
 Оодарылып шум жалган,
 Мына минтип турчу экен:
 – Маңгыт мында калгыла,
 Бараң-шаңкай баргыла,
 Бадыкөлгө караштуу,
 Бардык малды жыйгыла,
 Тирүүсү эмес өлүүсү,

МАНАС

Дегеле кара санаба.
 Жаман айтып койбоңор,
 Катын менен балага!
 Бараң, шаңкай кетиптир,
 Бастырган бойдон жетиптир,
 Катышсак канды ичет, деп,
 Айтканын түгөл кылыптыр,
 Адырга койбой чогултуп,
 Айдап малды жыйыптыр,
 Калың элди жардатып,
 Тамгадан бөлүп ылгатып,
 Каракалпак малдарын,
 Карманапка айдатып.
 Жолу каткан маңгыттын,
 Кыз-келини чуулашып,
 Чуркурашып, ыйлашып,
 Каракалпак, бараңдар
 Арасында шаңкай бар,
 Айдап малды чубатып.
 Баселек тоону ашыптыр,
 Маңгытка барып жатыптыр.
 Башы боолуу бараңды,
 Баш каранды шаңкайды,
 Куткарып муну койуптур,
 Бараң менен шаңкайдын,
 Эми көөнү толуптур.
 Бадыкөлдүн ордодо,
 Малай кыз бар ошондо,
 Тааныган кызын алыптыр,
 Тааныбаган бир кызды,
 Шаатемир алып жаныптыр.
 Шаатемирдин барганын,
 Кызды алып жанганын,

Эч ким билбей калыптыр,
 Жан кишиге билинбей,
 Шаатемир жөнөп кетиптир.
 Арадан өтүп канча күн,
 Каракалга жетиптир,
 Алып барып Шаатемир,
 Каракалга бериптир,
 Каныкей көрүп ал кызды,
 Сиңди кылып алыптыр.
 Бадыкөлдүн катынын,
 Жөн жаныңды баккын деп,
 Өмүрлүк жетер дүйнөң бар,
 Ошону жеп жаткын деп,
 Башка кепти сурабай,
 Кетмек болду арстаның,
 Ошол жерде туралбай.
 «Шаңкайдын эли алыста,
 Бараңдын эли аралаш,
 Тамыр-тааныш каралаш,
 Карым-катнаш жүргүзүп,
 Бир бололу чамалаш,
 Куру кетпе деп баатырга,
 Далай жылкы айдатат,
 Мага берип кетпейт деп,
 Таарынып калат Карманап,
 Ага кошулуп Кардыгач,
 Жаш Манас келип элине,
 Жай жыргап жаткан кезинде,
 Шум кабар жетти бир күнү,
 Кечки салкын бешимде.
 Муну мындай таштайлы,
 Кан Манас кандуу майданга,
 Барышынан баштайлы.





АРАНИКТЕГИ ТӨРТ БААТЫРДЫН КӨКЧӨГӨ ЧАБУУЛУ МАНАСТЫН АЛАРДЫ КАЙТА СҮРҮШҮ

Мынчытып элди эр Манас,
 Жам-жайкыт үйдө жатканда,
 Бир күнү келди кабарчы,
 Күн бешимден ашканда,
 Келген киши кеп айтты:
 – Жиберди Көкчө, – деп айтты,
 Араникте Банус кан,
 Ага Дөөкан кошулган,
 Соксо, Сотой эрлери,
 Тоодой болгон шерлери,
 Алоологон туу менен,
 Жер көтөргүс кол менен,
 Койдон бетер жайылып,
 Кулак тунган чуу менен,
 Кумурскадай жайылып,
 Сел суусундай агылып,
 Үчкаркыра, Көкдөбө,
 Улуу Кемин, Жетиөгүз,
 Жерлеп жаткан элдердин,
 Айдап кетти жылкысын.
 Аралашып чабышып,
 Ач билектен алышып,
 Ажыратып калууга,
 Алыбыз ага келбеди.
 Батыш жакты башкарды,
 Түндүктү кирди чапкалы,
 Түп көтөрө түгөтүп,
 Кырып сала жаздады.
 Таштап берип үй-жайды,

Оокат-түлүк, бар малды,
 Бадалдарга жашынып,
 Маанектедик сай-сайды,
 Ыйлатпастан көтөрүп,
 Бешиктеги балдарды,
 Төшөгү менен көтөрдүк,
 Кемпир менен чалдарды,
 Ушинтип жүрүп курган эл,
 Өлбөгөн тирүү жан калды,
 Кирип жатар үйү жок,
 Талаада элдер сандалды,
 Угуп калган арстаным,
 Жибердим киши атайын!
 Сени карап турабыз,
 Кабар болсо сиз жактан,
 Түп көтөрө жылабыз,
 Күндө кеткен чабуулга
 Алашты койбой жыйабыз,
 Ар кандай жумуш болсо да,
 Ачык кабар кыларсыз,
 Кыргыздын улуу кандары,
 Кымбат сыйлуу чалдары,
 Билеги жоон балбаны,
 Бири миңди алганы,
 Көкчөдөн келген элчиден,
 Угушту бирге кабарды.
 Көтөрүлбөй эсиркеп,
 Көкчө менен бир зилдеп,
 Кабарчыга ошондо,

МАНАС

Көкжалың айтты мындай кеп:
 – Келген жигит, кайтып бар,
 Кепти төкпөй айтып бар,
 Келерки күнү бейшенби,
 Кечикпестеп мен басам,
 Аттанган болсо казактар,
 Араниктен табышам,
 Банус кан, Дөөкан дегенди,
 Соксо, Сотой эрлерди,
 Башкача угам кабарын,
 Барып көрөм абалын.
 Байкуш эл турса буркурап.
 Барбай кантип турамын?
 Кетер болсоң жөнөгүн,
 Эми мында турбагын! –
 Кабарчы кайра кетти эми,
 Бейшемби күн жетти эми,
 Айкөл Манас, эр Бакай.
 Арстан Чубак, Кыргыз чал,
 Кылкандай тегиз кырк кашка,
 Кызматы журттан бир башка,
 Ак жолтой болуп турган чак,
 Аттанып чыкса бир жакка.
 Душманга түйшүк салуучу,
 Түртүшүп колдон алуучу,
 Дүмөктүүлөр аттанып,
 Араник көздөй кетишти.
 Будургу сеңир дегенге,
 Бурулуп үч күн жатыптыр,
 Токойдон бугу карашып,
 Аралдан марал атыптыр.
 Ардык албай жол жүрдү,
 Эр Көкчөнүн кишиси,
 Соккон желдей зыркырап
 Элине жетип келиши
 Барганынан келгени,
 Бардыгын айтып бериши,
 Чөйрөнү жардап тургандар,

Манастын жайын билишти.
 Казактан Үрбү, кан Көкчө,
 Калың кошуун жыйышты,
 Ушунчалык болор деп
 Досуна көөнү жылышты.
 Калдайган калың кол менен,
 Кан Үрбү, Көкчө зор менен,
 Калкылдап жүрүп беришти,
 Казылган кара жол менен,
 Кабылан Манас баатырга,
 Жетебиз деген ой менен.
 Кан Үрбү, Көкчө баштаган,
 Санаты болду он миң жан,
 Арасында кары жок,
 Азамат болду чамынган,
 Арстан Манас баатырга,
 Будургунун сеңирде,
 Жолугушту талаадан,
 Казак, кыргыз кошулду,
 Чуркурашып аламан.
 Күйгөн өрттөй дуулдап,
 «Жүр, аттан!» – деп чуулдап,
 Сапырылып жөнөдү,
 Доолбас кагып карсылдап,
 Ат дүбүртү тарсылдап,
 Жердин бети жыртылып,
 Чөптүн көбү кырчылып,
 Тулпарлар жарап чакчайып,
 Ичин тартып кындыйып,
 Бурулуш деген бир жерден
 Чыга калды дүрбөшүп,
 Туу көтөргөн азамат,
 Күн чагылтып көрсөтүп.
 Араниктин шаарында,
 Кароолчусу жанында,
 Камынып жаткан болуучу,
 Казак менен кыргызды,
 Калтырбай баарын чабууга.

МАНАС

Араникти сураган,
 Эки калдай, эки кан,
 Андан башка он балбан,
 Алты шаар, Араник,
 Алым алып жеп жаткан.
 Соксо, Сотой – калдайы,
 Дөөкан, Банус кандары,
 Камынып жаткан баргалы,
 Кароолчу кирди алдырап,
 Көргөнүн айтып балдырап.
 – Дөөкан, Банус – каныбыз,
 Эл башкарган залыбыз,
 Соксо, Сотой сиздерди,
 Кандан артык тааныйбыз.
 Будургунун сеңирден,
 Бурулгуган чаң чыкты,
 Туу көтөргөн жан чыкты,
 Дүрбү салып карасак,
 Таажысы бар кан чыкты!
 Үйөр аккан сел чыкты,
 Үйдөй чокмор колунда,
 Кылымды бузар эр чыкты,
 Чолпондой көзү чачырап,
 Азуулары качырап,
 Алгыр жолборс шер чыкты,
 Баатыр балбан аралаш,
 Телегейи тең чыкты,
 Көпкөк темир кийинген,
 Теңдеши жок эр чыкты,
 Аленгир жаа – сур жебе,
 Ийининде мылтык, чак келте
 Ар бир түркүн эл чыкты!
 Оңой эмес ушул эл,
 Оморулгус тоо чыкты,
 Жыл он эки ай урушсак,
 Оодарылгыс жоо чыкты!
 Кызыл байрак, көк желек,
 Жел урган чөптөй теңселет.

Ат дабырты дүңгүрөп,
 Эр табышы күңкүрөп,
 Коркуп калды жүрөгүм,
 Кулак тунуп дүңгүлдөп,
 Жер козголуп токтобой,
 Жайкалып турат сүлкүлдөп,
 Капшыра кармар эмедей,
 Каары катуу көрүнөт.
 Ким экенин ким билет?
 Эми калган иш болсо,
 Эл башкарган эки зал,
 Эки калдай, он балбан,
 Өзүң билгин белгилеп,
 Кароолчу кебин угушуп,
 Каңгырап карап турушуп,
 Каны менен калдайы,
 Калың колун чубатты,
 Бандоолусун урушуп,
 Барабан согуп, баң тартып,
 Баары аскерин атказып,
 Чатырын бүктөп жүктөшүп,
 Каңгайдын баары дүрбөшүп,
 Кабылан Манас баатырдын
 Караанын көрүп жүдөшүп,
 Беттешпей туруп баатырга
 Апкаарышып сүрдөшүп,
 Азар-түмөн кол айдап,
 Айбаттанып айгайлап,
 Эки калдай, эки кан,
 Он балбан чыкты бел байлап,
 Батышпай чыкты каңгайлар,
 Жөө тумандай жер жайнап,
 Айбаттуусу эрлердин,
 Качыратып тиш чайнап,
 Эрдин кесе тиштенип,
 Ородой көздөн от жайнап,
 Чанданы жүрөт шөлпөйүп,
 Өлдүк дешип шор кайнап!

МАНАС

Калдалаң деген балбаны,
 Каңгайлардан бөлүнүп,
 Ортого чыкты айгайлап,
 Тарткызыл деген ат экен,
 Катуу келет дардаңдап,
 Казактардын Семети,
 Кенебеген эр эле,
 Кекенишкен душмандын,
 Кендирик кесип жүрчү эле,
 Өлүмдөн башын тартпаган,
 Өткүр тууган эме эле,
 Карасур деген аты бар,
 Калдалаңдын алдынан,
 Каршы чаап жөнөдү,
 Карагай найза өңөрдү,
 Казактардын Семети,
 Калдалаң капыр эр жетти,
 Каңкылдаган үн чыгып,
 Кара бойдон сүз чыгып,
 Найзаларын кагышты,
 Айабай мыктап сайышты,
 Айланада турган эл,
 Асабасын жайышты,
 Калдалаң, Семет, эки тың,
 Кең майданда табышты,
 Кечигип тура албады,
 Келген жерде сайышты,
 Баштап кетти барганда,
 Баш-аламан чабышты,
 Жекеге чыгып көнгөндөр
 Найзаларын кагышты,
 Калканчы кылган тондорун,
 Капшытынан жарышты,
 Жаактарын айрышты,
 Бетинин канын агызды,
 Он айланып өткөндө
 Эр Семет кылды кабызды.
 Кандимдигин карматты,

Катуу кылып кайратты,
 Өпкөдөн сайып өткөрө,
 Өзөктөн канын жайнатты,
 Көмө сайып жан алды,
 Башын кесип дагы алды,
 Өзүмдүн каным дегенсип,
 Кан Үрбүгө алпарды,
 Эрдигине арнады.
 Тик турган кызыл кымкапты,
 Жамынып кызыл тон кийип,
 Чамынган жолборс элирип,
 Карап турду эр Семет,
 Жеңишине керилип.
 Он балбандын бири эле,
 Мунар атын дээр эле,
 Минген аты Темиркөк,
 Турсайак атым дечү эле,
 Тоодой болуп минчү эле,
 Толгошоор билек кез келсе,
 Токтоо кылбай кирчү эле,
 Беттешкенин мент кылып,
 Ыргыта сайып жүрчү эле,
 Өз ичинде таанымал,
 Каңгайлар сырын билчү эле.
 Каңгайлар калдырап,
 Кажы-кужу балдырап:
 – Каракөктү минди деп,
 Кайран Мунар кирди деп,
 Кара тоодой каркайган,
 Караанын карап көрөр деп,
 Калдандаган шум казак,
 Кайра качып жөнөр деп,
 Качпай койсо көгөрүп,
 Жер кучактап өлөр деп,
 Калдалаң көргөн өлүмдү,
 Али эле көрөр, – деп.
 Кармап Мунар жарбайбы,
 Чүрпөдөй мойнун жулбайбы,

МАНАС

Жилигин жулуп ыргытып,
 Этиң жүндөй тытпайбы,
 Байтеректей күчү бар,
 Шумдугуна ынайбы!
 Кайран Мунар күч алып,
 Бир кумардан чыгат го,
 Боорун жарып өт алып, –
 Мөндүлөшүп каңгайлар,
 Мунарын турду карашып,
 Кудай урган Мунарды,
 Көргөндүн баары таң калып,
 Аты да Мунар экен деп,
 Заты да Мунар экен деп.
 «Калдалаң кунун кубам дейт,
 Казакты канга жубам дейт,
 Семет эмес тетиги,
 Тургандын баарын кырам дейт
 Убара болуп келиптир,
 Ушалап тегиз тынам!» – дейт.
 Телегей элден бир бөлөк,
 Минген аты Темир көк,
 Олоңдой өргөн чачы бар,
 Өңөргөн койдой кашы бар,
 Алтымыш кулач найза алып,
 Айкырыгы баш жарып,
 Айбат менен Семетке,
 Айанбай тийди качырып,
 Семеттин аты Карасур,
 Анык күлүк мына бул,
 Беттешкенин мент кылып,
 Алып жүргөн баатыр бул,
 Ал Манастап бакырып,
 Артынан топо сапырып,
 Өткөрө күлүк Карасур,
 Кош кулагын жапырып,
 Алтымыш кулач найзаны,
 Качырып Мунар салганы,
 Баатыр тууган эр Семет:

«Найзасы узун экен деп,
 Менин найзам жетпес деп,
 Найзамды менин жеткизбей,
 Аңтара сайар бекен?» – деп.
 Найзасын койуп жайына,
 Өткүр кылыч жанында,
 Кармай калып сабынан,
 Тартып алып кабынан,
 Мунардын сайган найзасын,
 Баатыр Семет чапканда,
 Найзаны кылыч таарыган.
 Кылычты Семет имерип,
 Кылчайып Мунар болгунча,
 Тогуз-он койуп жиберип,
 Ороңдогон чоң Мунар,
 Ороолонуп калыптыр,
 Колуна чокмор алыптыр.
 Чокморунун чоңдугу,
 Жолум үйдөй көрүндү,
 Көрүп түрүн чочконун,
 Көпчүлүк көөнү бөлүндү.
 Жазганбай Семет барыптыр,
 Мадырайган чоң Мунар,
 Чокмор менен салыптыр.
 Күүлөнгөн чокмор тийгенче,
 Каржиликке кагам деп,
 Найзасын Семет алыптыр,
 Оң карынын булчуңга,
 Найза менен сайыптыр.
 Тийип найза булчуңга,
 Мунар колун тартыптыр,
 Ачууланып булкуна,
 Кошо кетти найзасы,
 Семеттин жок колунда,
 Келди Семет ошондо,
 Чоң Мунардын оңуна.
 Көтөргөнчө чокморду,
 Чокуга Мунар бир салды,

МАНАС

Өзү тургай аты жок,
 Дайынсыз Семет жок калды!
 – Мыктың болсо келгин деп,
 Бириң эмес миңиң деп,
 Койдой катар мууздап,
 Койбоймун тирүү бириң! – деп.
 Майданга батпай күжүлдөп,
 Мунар турду күркүрөп.
 Татай деген бар эле,
 Татыктуу эрдин бири эле,
 Талкалашкан жоо көрүп,
 Таанылып келген эме эле.
 «Каңгай турса маңдайда,
 Тартынгансып барбасак,
 Намыс деген сөз кана?»
 Ойуна Татай алыптыр,
 Ташкүрөң деген аты бар,
 Камчылап жөнөп калыптыр.
 Татай, Мунар беттешти,
 Каңгай, алаш кектешти.
 Татайды Мунар көргөндө,
 Мунар жаман каарданды,
 Бөйөн менен чайандай,
 Өтө жаман заарданды,
 Семетти чапкан чокморун,
 Күүлөп Мунар колго алды.
 Абайлап Татай калыптыр,
 Качырып Мунар чапкынча,
 Этектин четин көтөрө,
 Бөйрөккө найза малыптыр,
 Татайдын сайган найзасы,
 Эт бөйрөктү жарыптыр,
 Тоодой болгон Мунарды,
 Тоңкойтуп Татай алыптыр,
 Бир беттешпей Татайга,
 Мунар өлүп калыптыр.
 Муну каңгай көрүптүр,
 Оолугушуп, өрчүптүр,

Адырай деген немеси,
 Саптан өзүн бөлүптүр.
 Капырдын аты Адырай,
 Айбаты башка бир далай.
 Жылбаскер деген аты бар,
 Күрөөкө темир кийинип,
 Буттап темир курчанып,
 Сом темирин өңөрүп
 Кетелегин кошо алып,
 Балтасын байлап жанына,
 Кылычын салып кынына,
 Найзасын алып колуна,
 Чокморун кысып такымга,
 Калканын тартып жонуна,
 Чарайна чаптап бооруна,
 Кисепче кийип бутуна,
 Калдыркан асып тышына,
 Туулга башка көмөрүп,
 Унутуп таштап өлүмдү,
 Өчөшүп чыкты көгөрүп,
 Алаштар карап турушту,
 Баштады Татай урушту,
 Бардыгын айтып ким болот,
 Бул кыйырсыз жумушту!
 Келе жаткан Адырай,
 Куйкасы жаман курушту,
 Айал-үйөл кылбастан,
 Жалмайым дейт, бурутту,
 Татайды арзан самады,
 Колуна балта кармады,
 Найзанын сабын бек учтап,
 Татай карап турбады.
 Оңтойуна келтирип,
 Ойлоно издеп амалды,
 Алты айланып өткөндө,
 Алкым безге муштады,
 Таамайлап так болжобой,
 Жаза муштап таштады!

МАНАС

Алачыктай Адырай,
 Алактаган Татайды,
 Кыжыры менен керилип,
 Балта менен чапканы,
 Балбансыган Татайдын
 Мээсин жерге чачканы,
 Бул бадырек Адырай,
 Өлтүрүп аны таштады!
 Аны көргөн алаштан,
 Алдыга киши баспады,
 Адырай салып айгайды,
 Айбаты басты далайды,
 Алаштардын элинде,
 Татыбек деген бар эле,
 Казактын каны Үрбүгө
 Белине таңуу ал эле,
 Татыбектин өзү жаш,
 Адамдан башка соку баш,
 Кең көкүрөк кууш аяк,
 Келишкен сонун кара каш,
 Атып мылтык, тартып жаа,
 Эр сайууга өтө маш,
 Сөөгү толук кагалес,
 Ар кандай ишке жараган,
 Тайманбаган чабендес,
 Сайып найза, балта чаап,
 Адистик жайы бар эле,
 Алапайын таба албай,
 Карады Үрбү аны эле.
 Каны карап калганда,
 Татыбек чыкты камдана,
 Каруу-жарак кеми жок,
 Тайманып калар жери жок.
 Камчыга атын бөлөдү,
 Татыбек баатыр жөнөдү,
 Келе жатат Адырай,
 Жапжалпак мурду далыдай,
 Сөлөкөтү көрүнөт,

Суур кууган айуудай,
 Үркөрдөй болгон Жылбаскер,
 Чычандап койот качырдай,
 Эби келсе аты да,
 Жегидей сөөк кажырдай.
 Жакындаган кезинде,
 Тиштеп тартчу пейли бар,
 Үксөндөгөн Адырай,
 Белсенип жанын айабай,
 Белдемчи кыйа байланып,
 Колуна күрзү карманып,
 Карчылашты Татыбек,
 Карчыгадай шаңданып,
 Чарадай жерлер казылып,
 Топурак учуп, жер чаңдайт,
 Каңгай, алаш сап байлап,
 Карап турат калдайып,
 Койуп өттү Татыбек,
 Адырайды бир сайып,
 Кудай урган Адырай,
 Кылчайып артын карады,
 Салмоор таштай ойнотуп,
 Күрзү менен бир салды,
 Мыктысынган Татыбек,
 Табылбай тарпы жок калды!
 Адырай мыкты баатыр деп,
 Каңгайдын эли шаттанды,
 Айдаркандын Көкчөсү,
 Айалдабай аттанды,
 Минген аты Көкчөнүн
 Бай дербиштин көк ала,
 Сатып алган башында,
 Алтымыш тогуз кун малга.
 Алтымыш тогуз атагы,
 Беш жүз кырк мал санаса,
 Алганына жараша,
 Күлүк чыккан Көкала,
 Байкап турган элдердин,

МАНАС

Баарына болуп тамаша.
 Баатыр Көкчө жеткени,
 Күрзүсүн күүлөп Адырай,
 Чаба турган кептенди.
 «Чаптырып салсам өлдүм деп
 Мурда чапсам өлдү», – деп,
 Баатыр Көкчө ойлоду,
 Бар тарабын болжоду,
 Найза менен качырып,
 Күрзүсүн шилтеп ийгинче,
 Каржиликке бир койду,
 Үзүлүп ыргып жилиги,
 Бир колу жок чолойду.
 Тизгинди таштап жиберди,
 Сак калган колго кызталак,
 Балтаны кармап имерди,
 Алдындагы Жылбаскер,
 Ооздук тиштеп нидерди.
 Жылбаскер башын тартканда,
 Тизгин түшүп кетиптир,
 Эки колун ат салып,
 Тушалып колу бекиптир,
 Аңгычакты эр Көкчө,
 Кош колдоп туруп балтаны,
 Чокуга койуп өтүптүр,
 Тоодой болгон Адырай,
 Томолонуп кетиптир,
 Куу жыгачтай кокойгон,
 Мойнунан башын кесиптир.
 Күн кечкирип аңгыча
 Колдор түштү жайына,
 Кароолду мыктап койушту,
 Каадасы менен конушту,
 Кайгуулчулар уктабай,
 Чычканга кебек алдырбай,
 Карап турду тикийип,
 Чыканак жерге койо албай,
 Таң агарып дагы атты,

Түн бойунча тура албай,
 Баңдоолун уруп эки кол,
 Бастырып чыкты колбушуп,
 Жердин бетин көрсөтпөй,
 Маңдай-тескей жолгошуп,
 Айдаркандын эр Көкчө
 Майданга чыкты болкойуп.
 Адамдан башка көркү бар,
 Аскарлуу тоодой зонкойуп.
 Каңгайдан чыкты бир караан,
 Кебетеси эң жаман,
 Он балбандын бири эле,
 Отогой атын дээр эле,
 Кумары кармап калганда,
 Алым салып каңгайдан,
 Бирден адам жээр эле,
 Каны менен калдайы,
 Кантесиң деп айта албай,
 Эркинче жүрчүү эме эле,
 Жалгыз эрке баладай,
 Айтарга оозу баталбай,
 Жөн койучу тим эле.
 Тарпылдак деген аты бар,
 Тандамал баатыр аттанды,
 Жан казандай башы бар,
 Жаткан кара дөбөттөй,
 Маңдайында кашы бар,
 Атынын аты Тарпылдак,
 Басканы башка тарпылдап,
 А, кокуй, келген Отогой,
 Ачып оозун эстесе,
 Азуулары шакылдап,
 Айдаркандын Көкчөгө,
 Жетип келди жакындап!
 Эр Көкчөнүн Көгала,
 Жаадай учуп закымдап,
 Агын суудай толкуну,
 Кирип келди такымдап,

МАНАС

Опсуз өскөн Отогой,
 Эки далы кеңдиги,
 Алты кулач бар эле,
 Аны менен беттешкен,
 Адамдын күнү тар эле,
 Айгайлап сүрөөн сала албай,
 Таталады Отогой,
 Алты тайган тойгундай,
 Эки бети болтогой,
 Үңкүрдөй болуп ачылып,
 Оозунан көбүк чачылып,
 Алдында өлүп үч балбан,
 Ичи жаман ачынып,
 Алачыктай чокморду,
 Көкчөгө салды качырып,
 Көгала тулпар эң сергек,
 Чаптырбай кетти жазгырып,
 Өзү Көкчө чабендес,
 Бошотту ордун шарт кылып,
 Отогой чапкан чокмору,
 Кара жерге тийиптир,
 Тийген жерин ойултуп,
 Кудук кылып ийиптир,
 Кургак жерден суу чыгып,
 Баткак болуп жибиптир.
 Отогой опсуз эр экен,
 Канына бу да бел экен,
 Ушуну менен алышкан
 Көкчө дагы шер экен,
 Ылаачындай бурулган,
 Шамдагай жайы бар экен,
 Алачыктай Отогой,
 Кайра айланып болгунча,
 Чокморун күүлөп ургунча,
 Ойротто жок эр Көкчө,
 Ороолонуп алыптыр,
 Ана-мына дегиче,
 Отузду койуп салыптыр,

Калканы менен туулгасын,
 Талаа-талаа жарыптыр.
 Кара ниет Отогой,
 Каарданып токтобой,
 Күрзүсүн алды колуна,
 Көкчөнү чапмак ойунда
 Ал ойлонуп болгунча,
 Сайды Көкчө бооруна,
 Шамалдан күлүк Көгала,
 Өтө берди соңуна,
 Оңолгуча Отогой,
 Сайды Көкчө бооруна,
 Боорунун каны салаалап,
 Соорусунан аккан кан,
 Бөлөк-бөлөк талаалап,
 Отогой минген Тарпылдак,
 Бурула албай талпылдап,
 Сайып өттү эр Көкчө,
 Оң жак карчыт этине,
 Орнотуп найза бир ыкшап,
 Соорусунан, боорунан,
 Карчытынан агып кан,
 Кайрат кылып тура албай,
 Көкчөгө найза ура албай,
 Бура тартып жөнөдү,
 Качмак болуп уйалбай.
 Кайра тарта бергенде,
 Кабылан Көкчө баатырдын,
 Кабуусуна келгенде,
 Теминип койсо ыргыштап,
 Көгала менен кууду эле.
 Эшик эндүү айбалта,
 Эрен Көкчө колго алды,
 Айландырып чочкону,
 Арт, артынан салганы,
 Туулга менен калканда,
 Кылайып неме калбады.
 Тосор туулга жок болду,

МАНАС

Көзөл Көкчө оштонду,
 Баштакыдан беш бетер,
 Белсенип баатыр шоктонду.
 Кош колдоп туруп ошону,
 Койуп өтүп чокуга,
 Токтотпой жумшап жиберди,
 Тозоктун күйгөн отуна.
 Ондун бири Кетелик,
 Ээрдин кырча тиштенип,
 Ойрон Көкчө баатырга,
 Аттанып чыкты кезенип,
 Өлтүрүп удаа экини,
 Эр Көкчө турат белсенип,
 Эрдемсип келет Кетелик,
 Мас эмедей чакчаңдап,
 Үнү күндөй күркүрөп,
 Шамал чыгып дүркүрөп,
 Анча-мынча адамдар,
 Ыдыгына чыдабай.
 Сийдиги агып бүркүрөп.
 Жүзүндө албан сүрү бар,
 Эки бетте саксаңдап,
 Бир байпактык жүнү бар,
 Сакалдары саксаңдап,
 Ачып кирпик ирмесе,
 Эки көзү чакчаңдап,
 Тору айгырдын жалындай,
 Муруту турат самсаалап,
 Үңкүр кабак, дөң маңдай,
 Өжөрлөнсө бул чочко,
 Жүзүмчө киши жуткундай,
 Күлгүн тартып ыраңы,
 Күүгүмдөгү устадай.
 Күн баткан бүрүл жүздөнүп,
 Төбө чачы үксүйүп,
 Жерге тийип эки бут,
 Тизесинен бүктөлүп,
 Караанын көргөн адамдын,

Кара жанга күч келип,
 Айкырып кирди Көкчөгө,
 Аты менен тап берип,
 Кадимкидей адатты,
 Карматам деп Көкчө ойлоп,
 Көкчөдөн алда көп канча,
 Арамдыкты ал ойлойт,
 Мөкүбалдуу найзаны,
 Булгап колго алганы,
 Бура тарта бергенче,
 Буудан Көкчө баатырды,
 Көмө койуп салганы.
 Көрүп туруп Көкчөнү,
 Кайран Сыргак турбады,
 Манастап ураан чакырып,
 Телкызылга камчы уруп,
 Кыйкырыгы Сыргактын
 Адамдын баарын чочутуп,
 Үргүлөгөн эчендин,
 Уйкудан көзү ачылды,
 Телкызылдын артынан,
 Топурак көккө чачылды
 Каракалпак кыргагы,
 Кан Жакыптын Сыргагы,
 Сундуруп найза тартпаган
 Сумсайып жоодон качпаган,
 Өкүм-өткүр тилдүү эле,
 Өлүмдөн коркпос жинди эле,
 Жан айабай жаш жолборс,
 Кетеликке тийди эле.
 Кекенип келген ач жолборс,
 Кезиккен бенде соо болбос,
 Тоо толкуган күч менен,
 Качырып кирген Сыргакка,
 Тоо да болсо токтобос.
 Сыргактан найза жеткени,
 Зымыраган бул бетпак,
 Томурулуп кетпеди.

Анткен менен Кетелик
 Бурула албай Көкчөгө,
 Сыргакты карай беттеди:
 – Өлгөндүн кунун кубарда,
 Өзөктөн канды жайарда,
 Өксүткөн мени сен кимсиң?
 «Манастап» ураан чакырдың,
 Сен кыргыздан экенсиң,
 Ошонуңан мен билдим,
 Алмадай кызыл баласың,
 Али да күчтөн чаласың.
 Тилимди алсаң кетип кал,
 Кудайыңа барасың!
 Жаш баланы Кетелик,
 Дүмбүл окшош кемирип,
 Кыйратты десе майданда,
 Кыр-кырынан кетилтип,
 Жаманатты кыласың,
 Жараңкасыз сынасың,
 Жайыл бала белемсиң,
 Жалтанбай кандай чыгасың?
 Кетип калгын бара кой,
 Убалыңа калбаймын,
 Убайың ичте калбасын,
 Сайып-сайып кетип кал,
 Мен көөнүмө албайын,
 Арсаңдап күлүп эр Сыргак,
 Мөкүбалдуу найза ыргап:
 – Мени койуп, Кетелик,
 Өзүңдүн жаның коргоп бак! –
 Ачып көзүн каранып,
 Эрди мурдун жаланып, –
 Ушалап койсоң өлөсүң,
 Өлүмдү кимден көрөсүң?
 Өчүңдү менден ким алат,
 Кунуңду сенин кубалап?
 Анда Сыргак муну айтат:
 – Тоодой бойуң болсо да,

МАНАС

Кетелик менин теңимби?
 Кыскарган күнүм узартып,
 Жоокалаткан кебиңби?
 Издээри жок деп артында,
 Менден кайгы жедиңби?
 Атамдын аты Жакып бай,
 Арстан Манас абам бар,
 Араниктин калаасын,
 Жалгыз алар чамам бар.
 Агам Манас дедиңби,
 Айбыкпай айткан кебиңби?
 Көңтөй, Шоорук, Бадыкөл –
 Баарысын жеңип алдык деп,
 Эрдемсиген жериңби?
 Бир чабуудан чыгарбай,
 Суутайын демиңди! –
 Колуна алып балтасын,
 Козголуп чочко керилди,
 Кайра туруп мелтиреп,
 Найзасын сунуп калыптыр,
 Кетеликтин найзасын,
 Сайдырбай Сыргак кагыптыр.
 Сыргак каккан оңойбу,
 Капкайда учуп найзасы,
 Талкаланып жоголду,
 Карап турган Каңгайдын,
 Баарысына чуу болду.
 Кекенип келген Кетелик,
 Эрдин кесе тиштенип,
 Намыстанып тура албай,
 Каарданып алганы.
 Өлтүрөм, же өлөм деп
 Ачууланды ченебей,
 Алдындагы Сыргакты,
 Бучкагына теңебей.
 Зым-зым этип зымырап,
 Эчтемени элебей,
 Өлүм жактан шеги жок,

МАНАС

Ойуна алып кенедей,
 Сырттан Сыргак чыйралып,
 Тарамышын чыйратып,
 Дагы тийди качырып,
 Телкызылды чуратып.
 Каңгайлардын Кетелик,
 Камынып чокмор алыптыр,
 Чабууга кылып дайардык,
 Чакчайып тиктеп калыптыр.
 Кайра бура тартпастан,
 Тоо экен деп жазганбай,
 Баатыр Сыргак сайыптыр,
 Бир сайбады ал Сыргак,
 Омурткага он сайды.
 Эси ооп энди реп,
 Ээрден көчүк кылтайды,
 Токтоно албай ээрини,
 Үзөңгүдөн бут тайды.
 Аргасы кетип ошондо,
 Аркасын карап кылчайды.
 Кыйамы келди эми деп,
 Кый сүбөөгө бир сайды.
 Токтоо кылып турабы?
 Томкорулуп кулады,
 Тоодой болгон бадирек,
 Тоңкойуп жерге сулады.
 Жыга сайып таштабай,
 Башын кесип дагы алды.
 – Кабылан сага соога, – деп,
 Кан Манаска алпарды.
 Кабылан Манас элжиреп:
 – Каадасы менен келдиң дейт,
 Кат жазуучу үстөлдү,
 Сага Сыргак, бердим, – дейт.
 Ал аңгыча тура албай,
 Адик чыкты чапкылай,
 Адик – Каңгай балбаны,
 Алып жүргөн чанданды,

Далайын алган кыйратып,
 Менменсиген балбанды.
 Кездешкенин мент кылып,
 Чыгарып жүргөн далдалды,
 Майданга келген Адикти,
 Айтабыз кандай айбанды?
 Кара жерден кар издеп,
 Чай ордуна кан издеп,
 Чаңкап жүргөн бадирек,
 Кызыл ээк чалдарды,
 Кызыл муштум балдарды,
 Убалына карабай,
 Аймап жүргөн бадирек,
 Каны менен карасын,
 Андай жандан канчасын,
 Айдап жүргөн бадирек.
 Кулак угуп көз көргөн
 Качып жүргөн бадирек,
 Анын атын Адик деп,
 Айтып жүргөн бадирек.
 Кержеңдетип керк минип,
 Келди Адик мен-менсип,
 Кетелек алып колуна,
 Кетирмекчи ойунда,
 Кез келген эрди жолуна.
 Келип Адик токтобой,
 Башкаларга окшобой,
 Күдүрөңдөп күүлөнүп,
 Күңгүрөнүп сүйлөнүп,
 Ажылдап атка асылган,
 Кабагаан иттей сүрдөнүп,
 Албан-албан кубулуп,
 Алда канча түрлөнүп,
 Асыл баатыр Сыргакка,
 Айанбай найза салыптыр,
 Кактырбады найзасын,
 Кара санга малыптыр.
 Жамбаштын башы кыйчылдак,

МАНАС

Учү тийип калыптыр.
 Найзаны тартып алганда,
 Түшкүнүндөй камчынын,
 Түптүз чуркап кан агып,
 Телкызылдын соорусу,
 Кетип барат майланып.
 Керкинин башын бургунча,
 Кайра айланып Сыргакка,
 Жана найза ургунча,
 Акбалта дөөнүн Чубагы,
 Көктеке оозун бургану,
 Айал-үйөл кылбады,
 Узун бойлуу, кең далы,
 Туруп душман бет албас,
 Бул замандын балбаны,
 Туткандын чыгар далдалы.
 Ач кыйкырык, куу сүрөөн,
 Ал өңдөнүп ким жүргөн?
 Алдындагы Көктеке
 Кыл куйругун шарт түйгөн,
 Кызыл жалын көзүнөн,
 Көөрүктөй болуп от күйгөн.
 Көркөм күлүк Көктеке,
 Күчөп-күчөп түйүлгөн,
 Кундактай бели бүгүлгөн,
 Кулжадай саны түрүлгөн,
 Курсагы жыйнак тартылган,
 Кулагы жалдан артылган,
 Аргамжы бойу аң келсе,
 Туйагын жерге какпаган,
 Кереге бойу жар келсе,
 Мүргүп жаза баспаган,
 Кош аң келсе аттаган,
 Коркуп артка качпаган,
 Жагалмайдай сызды эле.
 Жаадай учуп жетти эле,
 Кайра айланган Адикти,
 Кайран Чубак көкжалын

Капталга койуп өттү эле.
 Кудай урсун Адикти,
 Куу найза сынып кетти эле,
 Сынган найза быркырап,
 Сыныктары ар кайда,
 Кетип жатат чыркырап.
 Төш жарыдай бир сынык,
 Аңырайган Адиктин,
 Оң көзүнө мадалат.
 Чечекейи куйулду,
 Чачылган мээдей балжалап,
 Ооруп көзү какшады,
 Керкин кайра тартканы,
 Бурулуп бара жатканда,
 Буудан Чубак жеткени,
 Оройлотуп Адикти,
 Он бешти койуп жиберди,
 Кыр аркасы какшады,
 Мурдунун каны акканы,
 Жана турбай эр Чубак,
 Жандай салып чапкылап,
 Бир жак колун мүрдөн,
 Шылый чаап таштады!
 Көзү сокур олоңдоп,
 Бир колу жок чолоңдоп,
 Туулгасы ыргып кетиптир,
 Тооктой мойну кокойот.
 Койуп Чубак жетиптир,
 Үзөнгүгө тамандап,
 Кобо калып шаңданып,
 Чыкыйга койуп өтүптүр,
 Күрөө каны шаркырап,
 Бута атым жерге чачылат,
 Чыдай албай Каңгайдан,
 Көп киши келди чапкылап,
 Тарсылдатып мылтыгын,
 Эр Чубакты аткылап.
 Каптап келген Каңгайдын,

МАНАС

Карааны толук миң экен.
 Батак деген келиптир,
 Мингени анын пил экен,
 Узүктөй калпак эр Шууту,
 Бу да мыкты эр экен,
 Алты сайлуу Акбараң,
 Асынган мылтык бар экен.
 Каңгай атып келатса,
 Карап тура албады,
 Батак минген чоң пилди,
 Өлтүрө атып таштады.
 Жер тайанып копкунча,
 Жетти Чубак арстаны,
 Тайанган колун тарттырбай,
 Булайта чаап таштады,
 Жанталашып кол серпсе,
 Жардык кылып жатат деп,
 Батактын колу каптады.
 Каптаган кол жеткенче,
 Алдынкы келген тобунан,
 Адис мерген эр Шууту,
 Алтымышты атканы,
 Акбараң тийген кобобу,
 Жер кучактап жатканы,
 Тартып алып мылтыгын,
 Ыргып минип атына,
 «Манастап» Шууту чапканы.
 Баш-аламан ызы-чуу,
 Баары калбай аттанды.
 Кылгылыкты кылды деп,
 Алдында барган аскерди,
 Такыр кыргыз кырды деп,
 Кыргыздын бирин чыгарбай,
 Тегеректеп кыргын!» – деп.
 Кандары айтып салганы.
 Кажылдаган каңгайлык,
 Калбай такыр аттанды.
 Кырктын башы Кыргызчал,

Кылымдан чыккан жинди чал,
 Акборчук менен койгулап,
 Алдында кетип бараткан,
 Жер майышкан Каңгайдан,
 Кара кытай, манжудан,
 Маңгул менен калмактан,
 Каранды болгон Мангулга,
 Арасында канча жан,
 Айрыкчасы Банус кан,
 Соксо, Сотой, Калдайы,
 Дөөкан кошо барганы.
 Карабөрк Дөөкан кызы эле,
 Айтылып жүргөн он балбан,
 Ошолордун бири эле,
 Шакур, Корун деген бар,
 Карабөрк менен үч эле.
 Эки калдай, эки кан,
 Алдында бар үч балбан,
 Өчүгүшүп айбандар,
 Өрт жалындай келаткан,
 Жердин бети дүңгүрөп,
 Ат дабышы дүбүрөп,
 Жазайыл, мылтык, топ атып,
 Жамгырдай кылып ок атып,
 Милтенин баары кызыл чок,
 Үн басылбай тарсылдап,
 Доолбас үнү карсылдап,
 Аргымак аттар алкылдап,
 Кең багелек балкылдап,
 Айбалта белде жалтылдап,
 Кылыч кында шыңгырап,
 Найза колдо зыңгырап,
 Азаматтын баарысы,
 Чарайнасы чатылуу,
 Калкан жондо тартылуу,
 Туулга башка көмөрүп,
 Эрендин баары көгөрүп,
 Оролонуп эчеси,

МАНАС

Үйдөй күрзү өңөрүп,
 Өчөшүп кирди баарысы.
 Туу көтөрүп козголбой,
 Төрө Бакай калыптыр,
 Андан башка алаштар,
 Түп көтөрө барыптыр,
 Бет келген жерде кыйратып,
 Душманга бүлүк салыптыр.
 Көкжалдын баары киришип,
 Көбүнүн боорун тилишип,
 Найза менен эр сайып,
 Кылыч менен баш алып,
 Айбалта менен тең жарып,
 Айбаттанып, шаңданып,
 Атактуулар туш келсе,
 Каңгайдын колу апкаарып,
 Тим эле туруп күч келип,
 Титирек кирип калтаарып,
 Айкөл Манас баштаган,
 Айбаттуу Чубак, Сыргактан,
 Көргөндүн баары жалтанып,
 Кыргыз баштап кырк арстан,
 Кырып жойуп бараткан,
 Айдаркандын Көкчөсүн,
 Адамдын баары жараткан.
 Жагалданган Көкчөдөн,
 Жаны калбай жадашкан,
 Байыркы өткөн эрлердин,
 Бардыгы намыс талашкан.
 Бала баатыр жаш Сыргак,
 Башын тартпай өлүмдөн,
 Баладан башка эң чыйрак,
 Телкызыл менен киргенде
 Бөлүндү капыр быркырап,
 Арыштаса Телкызыл,
 Шамал чыгат зыркырап,
 Манжу, кытай, моңгулдар,
 Баатыр Чубак эренге,

Бетине беттеп бара албай,
 Көктекеге жанашып,
 Жеткидей эмес жагалмай,
 Кылчайып артын карабай,
 Кылча жанын айабай,
 Кыраан Чубак кириптир,
 Кайнаган колду аралай.
 Колунда найза булгалап,
 Томолотуп баратат.
 Тобун бузбай жара атып,
 Чуркуратып баратат.
 Түгөтөт экенбизди деп
 Кулдурашып баратат.
 Айтканын адам уга албай
 Чулдурашып баратат.
 Тили келбей күрмөөгө
 Булдурашып баратат.
 Экөө бирге баса албай,
 Бирден качып баратат.
 Эңкейиште эр сайып,
 Экини беттеп тең сайып,
 Эрен Чубак баратат.
 Азууларын аркайтып,
 Ат өлүгү бир тоодой,
 Муруттарын сербейтип,
 Эр өлүгү бир тоодой,
 Жүзүн сайып жүдөтүп,
 Миңин сайып былынтып,
 Миңге саны толгондо,
 Бирден оңко тургузуп,
 Чарчабай да, чаалыкпай,
 Ойон Чубак кабылан,
 Желдирип жүрөт бургутуп,
 Дөөкан менен Банус кан,
 Алдына келген кишиден,
 Бири аман калбаган,
 Бадиректер кылычын,
 Кызыл канга майлаган,

МАНАС

Каршылашкан кишиден,
 Бири кайра жанбаган,
 Өз-жат дебей чочколор,
 Өлтүрүп баарын жайлаган,
 Соксо, Сотой калдайлар,
 Алдына салып айдаган,
 Аралашты эки кол,
 Адам билгис аламан.
 Аламан кирген аскердин,
 Кырылышы эң жаман!
 Менменсиген эрендер,
 Белгилүү баатыр берендер.
 Беттей албай күңкүлдөп,
 Каарданган эчендер,
 Тузакка түшкөн эмедей,
 Кеп кутулбас чечендер,
 Адамдан чыккан нурдуулар,
 Сүйлөсө сөзү муңдуулар...
 Ажал туура келгени,
 Өлүп барат ушулар.
 Сокуру бар, бучук бар,
 Шаңдуусу бар, кодоо бар,
 Картаңы бар, жашы бар,
 Чыйрагы бар, бошу бар,
 Ажал чиркин туш келсе,
 Жакшы-жаман ылганбай,
 Кыйылып башы баратат,
 Бардыгы окшош куурайдай!
 Арстан Манас баатырдын,
 Бет алган жагы өрт жалын,
 Уруштуу күнү узарган,
 Учунан жалын, от жанган,
 Кынынан сууруп алганда,
 Кырк аршынча узарган,
 Кынабына салганда,
 Жети карыш кыскарган,
 Бөлөкбай соккон Ач албарс,
 Чапканын кеспей калбаган,

Кылычты жалаң алыптыр,
 Кыйкырыгын салыптыр.
 Көөрүктөн чыккан жалындай
 Көзүнүн оту шыркырап,
 Кумдандан чыккан түтүндөй,
 Оозунан буусу буркурап,
 Айдаган койдой чуулатып,
 Чапкан чөптөй сулатып,
 Чыгарып тарпын Каңгайдын,
 Таталатып, чуулатып,
 Бириндетип качырбай,
 Аккуланы чуратып,
 Кармаган күрзү колуна,
 Тартынган калкан жонуна,
 Чоң-кичисин аралаш,
 Бирине-бирин улантып,
 Бара жатат жуушатып.
 Кызык уруш мезгилде,
 Кайнаган колдун ичинде,
 Шакур, Корун, Карабөрк,
 Арка-аркадан келатып,
 Көкжал баатыр Манаска,
 Калган кези кабылып,
 Караанын көрүп алардын,
 Кабылан Манас баатырың,
 Карап билгин түп жайын:
 «Кылыч менен чапканда,
 Көп кишинин бириндей,
 Кырданып барып жатканда,
 Манас атым бекер деп,
 Мындан кийин айтаарга».
 Кылычты салып кынына,
 Сырнайза алып колуна,
 Беттешти жетип алдында,
 Шакур деген чоңуна,
 Чамынып нардай жаш Манас,
 Тура калды жолуна,
 Келаткан Шакур болучу,

МАНАС

Жүз батман күрзү колунда.
 Тик качырды Манасты,
 Бул Манасты жеңгенде,
 Түгөтөм деп алашты,
 Корун менен Карабөрк,
 Токтолуп тура калышты.
 Арты-артынан киришип,
 Алмак үчүн намысты:
 «Катар барсак уят деп,
 Үчөөлөп сайып жыкканда.
 Кимге атак калат? – деп,
 Эч шеге жок Манасты,
 Шакур сайып алат деп,
 Жүз батман чокмор тийгенде,
 Кыргыз Манас турмайлык,
 Тоо да тоскоол кылбайт», – деп,
 Шакуруна ишенип,
 Шаңданып карап турушту.
 Алдыңкы келген Шакур,
 Баштады кызык жумушту,
 Ал Манасты көргөндө,
 Кол салгансып жүрөккө,
 Колундагы чокморду,
 Урчук ташка бир урду.
 Талкан болуп таш кетти,
 Тайманбай Шакур чоң калмак,
 Ал Манаска жетти эми,
 Бир урчукту бузду деп,
 Манас коркуп кетеби,
 Тик качырган Шакурга,
 Сырнайза кармап кезенди.
 Күрзүсүн колго аларда,
 Көтөрүп туруп чабарда,
 Найзаны Манас алыштыр,
 Күрзүдөн нары сайыштыр.
 Таштан жанбас Сырнайза,
 Күрзүгө кирди мадалып,
 Найзага илип күрзүсүн,

Жулуп Манас кошо алып,
 Айландырып күүлөдү,
 Адырайган Шакурдун,
 Өзүн койуп жиберди.
 Күрзү, найза аралаш,
 Тоодой Шакур жыгылды,
 Кара жерди кучактап,
 Кемерге башы тыгылды.
 Бир чабуудан ашырбай,
 Шакурдун деми тыйылды.
 Шакурду көрүп чыдабай,
 Кирди Корун тура албай,
 Чаба турган жарагын,
 Жайын угуп алыңар:
 Тегирмендин жети таш,
 Саптаганы бек жыгач,
 Жылгыс кылып бекиткен,
 Шынаасы темир аралаш.
 Ороолонуп алганда,
 Ойрон кылып салуучу,
 Кара ниет бул Корун,
 Беттешкенин алуучу,
 Уруштуу күн болгондо,
 Көрүп турган Корунду,
 Кумардан чыгып калуучу.
 Күлүк Коңур аты бар,
 Корун деген даңкы бар.
 Калган эмес ал Корун,
 Беттешкенин мент кылбай,
 Куру келген жан эмес,
 Кең майданды кан кылбай,
 Колунда бар көтөргөн,
 Тегирмендин жети таш,
 Кол салышып киргенде,
 Кутулган эмес, жалгыз баш,
 Жер титиреп бастырса,
 Желденип турат башкача,
 Ыраңы сүрдүү алаамат.

МАНАС

Жеп ийчүдөй келатат.
 Жеткен жерде баатырды,
 Жети таш менен бир салды,
 Чапкан ташы тийгенче,
 Таш көтөргөн колуна,
 Балта менен баатыр шер,
 Чыканакка бир салды.
 Чыканагы зыр этип,
 Көтөрүлбөй шалдайды,
 Аны менен токтобой,
 Акалбарс менен бир сайды,
 Орто тоодой чоң калмак,
 Оодарылып кыйшайды.
 Ээрден көчүк бултайды,
 Үзөңгүдөн бут тайды,
 Кескен терек кептенип,
 Кырданып Корун кынтайды,
 Кылымда даңкы бир бөлөк,
 Кыргыздан чыккан кара көк,
 Кесип башын таштады,
 Канжарды канга чыктады,
 Удаа сайып экини,
 Эрен Манас баатырың,
 Ого бетер шыктанды.
 Көзү көрүп туруптур,
 Анда Дөөкан муну айтты:
 – Эрке балам, Карабөрк,
 Тирүүлүгүң канымет.
 Капташып барба кыргызга,
 Кара суудай кан ичет,
 Каадасы ошол турбайбы,
 Коондон оңой баш кесет,
 Өкүм кылдым пилдерге,
 Өлтүрүп кетсин тебелеп,
 Карабөрктү атасы,
 Киргизбей койду себептен,
 Дөөкандын кызы Карабөрк,
 Абалтадан көп ирет,

Айтып жүргөн болучу:
 «Ким жеңсе мени тиём деп,
 Телп этип ыргып жеңилсе,
 Көз чуңкуруна сиём», – деп,
 Бир беттешчү эр экен,
 Беттешпей кантип кетем деп,
 Алдырып ийип жеңилсем,
 Максатка жетем, тиём деп,
 Атамдын тилин алайын,
 Артын карап турайын.
 Өлбөй пилден кутулса,
 Бир беттешип багайын,
 Алдырып койсом кокустан,
 Тийип кетип калайын».
 Карабөрк ойлоп канча кеп,
 Атанын тилин алыптыр.
 Акыры кандай болор деп,
 Аңдып карап калыптыр.
 Тукумдантып өндүргөн,
 Багып жүрүп чоңойтуп,
 Урушка салып көндүргөн,
 Отуз эки пили бар,
 Тумшугунда пилдердин,
 Эп келтирип кадаткан,
 Болоттон найза дагы бар.
 Агытса пилдер баруучу,
 Бири миңден алуучу,
 Жер майышкан жоо болсо,
 Тымтыракай салуучу.
 Найзалуу пилдер сайуучу,
 Найзасыз пилдер тумшугун,
 Ороп туруп тартуучу,
 Оодарып жыгып алганда,
 Колу менен чарпуучу,
 Тоо болсо да талкалап,
 Топурак кылып кайтуучу.
 Пилчилер пилди агытып,
 Пилдер келет каргытып,

МАНАС

Учкураган кишини,
 Колу менен чарпышып.
 Ном деген пил бар эле,
 Отуз эки пилинин,
 Эң балбаны ал эле,
 Жону туйук томпоңдоп,
 Дүк-дүк желип колтоңдоп,
 Чыгар-чыкпас карышка,
 Куйругу келет чолтоңдоп.
 Тумшукта найза он кулач,
 Күн чагылып жылтылдап,
 Бүлөөдөй болуп, бултайып,
 Булчуңдары былкылдап,
 Номпил жетип келиптир,
 Эң алдында мултулдап.
 Кырандын көркүн кылышын,
 Сууруп алды кылычын,
 Алдында келген Номпилдин,
 Таарый чаап мойунун.
 Бүтүрдү анын ойунун.
 Номпилди таштап талкалап,
 Манас турду чалкалап,
 Адам эмес пилди да,
 Чаап турду барчалап.
 Аркасынан эки пил,
 Дагы жетти дүкдүйүп.
 Жаш айдары кара көк,
 Шердигин эми билгизди,
 Айбалта менен бирди чаап,
 Бирин жерге киргизди.
 Удаа жетти жана пил,
 Найза менен бир сайды,
 Быяктан сайган сыр найза,
 Мулт деп өтүп тийакка,
 Найзанын учу кылтайды,
 Пилдин башы шылкыйды,
 Үчөөнүн көрүп өлгөнүн,
 Мына көр пилдин үрккөнүн.

Буттары жоон балтаңдап,
 Кайра качты дардаңдап,
 Аргамжы бойу узарып,
 Төрт таканы тарбаңдап,
 Кайнап жаткан каңгайдан,
 Канчасын кетти талкалап,
 Пилди баккан эмеси,
 Алдынан келип тоскону,
 Мурунга койуп бакандап.
 Тосконуна болбоду,
 Коргонго кирди мааналап,
 Пилге удаа кара көк,
 Топко кирди аралап.
 Соксо калдай дегени,
 Бүтүн соот кийгени,
 Өжөрлөнүп бул чочко,
 Жаман катуу кирди эми,
 Соксонун жайы мамындай,
 Ары калдай, ары эр,
 Кара баштуу кишиде,
 Жалгыз өзүм менмин дээр,
 Желжетпес – сары аты бар,
 Жалгыз кара – бир башы,
 Жетимиш эрче салты бар.
 Жүздү сайып бир алган,
 Ошол жүздүн ичинде,
 Дөөсү да бар, алпы бар,
 Жердин бетин ээлеген,
 Албан-дубан калкы бар,
 Ай-ааламда Соксонун,
 Айтылып жүргөн даңкы бар.
 Катарлап темир кийиптир,
 Кабаттап калкан илиптир,
 Буттай темир курчанып,
 Бузулуп өңү сурданып,
 Найза, кылыч, чокморун,
 Кетелек менен сом темир,
 Калтырбай баарын бүт алып,

МАНАС

Бат атарын койундап,
 Желжетпес атын мойундап,
 Аркасынан келатат,
 Сапырылып топурак,
 Сакалы бар бакжаңдап,
 Мурутту бар саксаңдап,
 Муунган койдой оозунан,
 Көбүк агып буртулдап,
 Толкуну катуу дүркүрөп,
 Мас буурадай күркүрөп,
 Каары чыгып жүзүнөн,
 Жалын чыгып көзүнөн,
 Жан айабай кириптир,
 Жайылданып алыптыр,
 Шоролонуп көзүнөн,
 Токтобой жашы агыптыр,
 Тоодой болгон чоң Соксо,
 Токтолбой жетип барыптыр.
 Айар кылып турбастан,
 Аты-жөндү укпастан,
 Атыраңдап аргытып,
 Желжетпес атын каргытып,
 Желденгенсип алыптыр,
 Жетип найза салыптыр,
 Сайдырбастан эр Манас,
 Найзасын кайра кагыптыр,
 Салмагы балта оңойбу,
 Найзасы колдон каңгыптыр,
 Каңгайдын түшүп элине,
 Он эрди басып калыптыр.
 Арданды Соксо карарып,
 Үйдөй чокмор колго алып,
 Уйутуп койгон чойун баш,
 Чойунга болот аралаш,
 Опколжуп келип урганда,
 Томкорулуп кетүүчү,
 Орто дөбө эчен таш,
 Үңүрөйгөн кабагы,

Үксөйүп башка чыккан чач,
 Ороңдогон бул каапыр,
 Одураңдап келатат,
 Чаптырбай баатыр эр Манас,
 Ач билектен кармады,
 Көмөрө чокмор чаба албай,
 Ийилбей колу калганы,
 Шердик күчүн салганы,
 Чокморду сууруп алганы,
 Ыргытып ийип чокморун,
 Абалыңды билдим, деп,
 Арстан туруп калганы.
 Сотой деген калдайы,
 Чарасы кетип айтканы:
 – Алат окшойт бул Манас,
 Соо кайтарбай барганды, –
 Ылгап туруп, тыңдуулап,
 Кырк кишини жумшады,
 Соксо, Манас кектешип,
 Качырышса беттешип,
 Ат айабай чапкыла,
 Бир айланы тапкыла,
 Баарың мыкты эрлерсиң,
 Далай сонун көргөнсүң,
 Манаска тордон салгыла,
 Түшүп калса торуңар,
 Сүйрөп келе калгыла!
 Кыркты тыңдап чогултуп,
 Сотой турду белендеп,
 Эби эми келер, деп,
 Ачууланып чоң Соксо,
 Ардыкканы ошончо,
 Чойун башын колунан,
 Манас тартып алганга,
 Батып түпсүз санаага,
 Арданганы аттан чоң:
 «Өзүм Соксо зор болсом,
 Желденгенди жапшырып,

МАНАС

Жер бетине даң болсом,
 Улуу тоодой атымды,
 Ушагандай жоготсом,
 Уруум журттун ичинде,
 Уйатыман не болом?!»
 Кара болот бөрү тил,
 Булгап найза колго алды,
 Жаны ачыган арданып,
 Күүлөп найза сунганда.
 Күркүрөгөн үн чыгып,
 Күүсү катуу сүр чыгып,
 Ачууланган Соксонун,
 Эки бетин отунан,
 Үч байпактык жүн чыгып,
 Найза күүлөп жеткенде,
 Ирмебей тиктеп эр Манас,
 Найзадан улай кармады,
 Учү Манас баатырда,
 Сабы Соксо каапырда,
 Тарткылашып турганда,
 Кырк кишиси Сотойдун,
 Аркасынан жетиптир,
 Айкөл шерге ошондо,
 Кырк боолук салып кетиптир,
 Кырк аргамжы оролуп,
 Түйүп койгон тор болуп,
 Оролуп тордо калганы,
 Ойрон Манас зор болуп,
 Боолук салган кырк баатыр,
 Баары бирдей кыл баатыр,
 Камчылап атын сабады
 Алып кетмек турмайлык,
 Аккуланын үстүнөн,
 Оодара тарта албады,
 Өзүм сүйрөп жөнөйм деп,
 Оолугуп Соксо барганы,
 Келгенин көрүп Соксонун,
 Келбеттүү баатыр Манастын,

Кежирлиги кармады.
 Булчуң этин түйүлтүп,
 Бар кайратын жамдады,
 Туш тарапка керилип,
 Каарданып туйлады,
 Тор туруштук кылбады,
 Чириген бөздөй үзүлүп,
 Чыгып кетти далдалы,
 Кыраан Манас сурданып,
 Ачалбарсты колго алды,
 Тартып жаткан чиренип,
 Соксого жини кайнады,
 Тоодой кылып бөлүнтүп,
 Жара чаап таштады.
 Качырбай кырктан бир киши,
 Ошол жерде жалмады,
 Сотой, Банус, Дөөкандар,
 Токтоо кылып туралбай,
 Бир-бирден барып чыдабай,
 Үчөө катар ат койуп,
 Адырандап барышты,
 Үч тараптан үчөөлөп,
 Ал Манаска жабышты,
 Арты-артынан дембелеп,
 Бирден балта чабышты,
 Самап турат калдайлар,
 Колдон келсе өлтүрүп,
 Өзөктөн канын жайышты.
 Тегеректеп жатканда,
 Телкызыл минип эр Сыргак,
 Мөкү балдуу найза ыргап,
 Капташа түшүп капыстан,
 Чыга калса кашаттан,
 Банус, Дөөкан, Сотойлор,
 Тегеректеп алыштыр,
 Ортосунда ойронун,
 Өзү жалгыз калыштыр,
 Учурай түшүп Дөөканга,

МАНАС

Өткүр Сыргак сайганда,
 Качыбас деген атынан,
 Ыргып кетти капкайда,
 Атынын оозун бурбады,
 Бануска найза сунганы,
 Беттеше албай Банус кан,
 Бура тартып качыптыр,
 Акылы мунун шашыптыр,
 Качпасты минген Дөөканы,
 Кайрылбай качып калганы,
 Бура тарта бергенче,
 Сотойду Манас жайлады –
 Төбөсүнөн тең жарып,
 Кылычын канга майлады,
 Банус канкор артынан,
 Баатыр Сыргак баратса,
 Капысынан туурадан,
 Карабөрк келип капташты,
 Карабөрк мыкты эр экен,
 Өзү ургаачы болбосо,
 Кайсы эрден кем экен?
 Каршылашып Сыргакка,
 Капташып калган кеп экен.
 Качырышып сайышып,
 Кара жандан кечишип,
 Эрегишип алыптыр,
 Бири ургаачы, бири эркек,
 Кезенишип калыптыр.
 Телкызыл менен Жалманбоз –
 Эки тулпар тең окшош,
 Кезек менен кээри жок,
 Эр Сыргактан Карабөрк,
 Кача турган жери жок.
 Катуу урушуп жатканда,
 Кыргыл, Шууту, Тазбаймат,
 Жетип барды ал жайга,
 Төрт болгондо бир киши –
 Карабөрк качты Каңгайга,

Кимге карап ким жүрөт,
 Баш аламан андайда?
 Жоголдуң кайда сен дешип,
 Мага көмөк бер дешип.
 Көрүнбөйсүң деги деп
 Көптөп кетти мени деп
 Жошологон челектей,
 Баш шишиген андан көп.
 Колу сынып чолоңдоп,
 Майып болгон мындан көп,
 Капташып ажал огуна,
 Кайып болгон андан көп.
 Буту сынык буркурап,
 Аксаганы мындан көп,
 Бир боорум, деп кан жутуп,
 Какшаганы андан көп.
 Көзүмө тийип кетти деп,
 Сокур болуп неттим деп,
 Олоңдогон мындан көп.
 Көрдүңбү деп, баланды,
 Сураганы андан көп,
 Өйдө-төмөн чапкылап,
 Чубаганы мындан көп,
 Кулагы жок жыпжылма,
 Мулуңдаган андан көп,
 Жулунуп сакал, мурутту,
 Жулжуңдаган мындан көп,
 Жаагынан каны куйулуп,
 Тамчылаган андан көп,
 Жарам жаман, елдү деп,
 Зыркыраган мындан көп,
 Ичегиси чарайып,
 Чыгып калган мындан көп,
 Эки бөлөк бураңдап,
 Бели сынган мындан көп,
 Бир жолу уктап тынч алып,
 Жаны тынган андан көп,
 Оозунан келген кепти айтып,

МАНАС

Чаркыраган андан көп,
 Сен кайдасың деги?– деп,
 Даркыраган мындан көп,
 Башы бүтүн, боору эсен,
 Күлүндөгөн андан көп,
 Өлүмдөн алсак экен, деп,
 Күдөндөгөн мындан көп;
 Бери келчи, балаң деп,
 Бүжүлдөгөн андан көп,
 Өзүн мактап бабырап,
 Күжүлдөгөн мындан көп...
 Банус кандын артынан,
 Жалгыз кеткен кара көк,
 Аккула менен аргытты,
 Артынан кууп жетем деп,
 Жетпесем ишим бекер деп,
 Көшөөрүп бара жатканда,
 Чычайа качкан Банус кан,
 Кылчайып артын караса,
 Кабылан Манас келатат,
 Калдайган кара талаада,
 Бир кечмелик, кош кашат,
 Жер көрүндү арада.
 Кара ниет Банус кан,
 Кайра тартып алыптыр,
 Көмүскө менен койгулап,
 Көт жагына барыптыр,
 Кош кашатка мааналап,
 Көрүнбөй тосуп калыптыр.
 Көзү көргөн канкоруң,
 Банус кандын кеткенин,
 Эсине алып келаткан,
 Куткарбастан жетмеги,
 Элебеди жакындап,
 Көзөл Чубак жеткенин.
 Тосуп турган Банус кан,
 Кыйамына келгенде,
 Кыйа тарта бергенде,

Кый сүбөөдөн бир сайды,
 Аккуладан эр Манас,
 Жер тайанып кынтайды,
 Банус кандын мингени,
 Алакачкы мал экен,
 Ооздугун тиштенип,
 Алып өтө берди эле,
 Оңолуп кайра тартканча,
 Ойрон Чубак жетти эле.
 Унчукпай Чубак жөн келбей,
 «Манастап» салды бакырык,
 Боорунан таш кулап,
 Кош кашат кетти жаңырып,
 Кыйкырыкты укканда,
 Чубактын үнү чыкканда,
 Жаадай учуп Банус кан,
 Бадакшан карай кетти эле,
 Бадакшанды жердеген,
 Бардыгы тажик эли эле,
 Балтырлууга бой бербес,
 Баатырын Банус дээр эле,
 Кыйындык менен Банус кан,
 Каңкайлар менен теңдешип,
 Араникте турчу эле.
 Араник туруп нетем деп,
 Өзүмдүн шаарым Бадакшан,
 Тажикке кирип кетем, деп,
 Аркасын карап кылчайбай,
 Кетти Банус тепеңдеп.
 Жыгылган жерден эр Манас,
 Аккула минип алыптыр,
 Кайра артына жаныптыр,
 Сыргактан качып Карабөрк,
 Капташып жолдо калыптыр,
 Караанын Чубак көргөнү,
 Качырган бойдон жөнөдү,
 Үч айланып өткөндө,
 Эр Чубакты Карабөрк,

МАНАС

Көктекеден көмөрдү,
 Көмө сайып Чубакты,
 Көкжалды карай жөнөдү,
 Жеткен жерде эр Манас,
 Жээликпеген шер Манас,
 Сайдырбай кагып найзасын,
 Этектен бурдай кармады,
 Оңтойлотуп долуну,
 Үзөңгү боого салганы,
 Жалманбозун олжолоп,
 Үйүнө алып барганы.
 Жазганабы Карабөрк,
 Ак көбө тондун этегин,
 Ал дагы толгоп кармады.
 Омбул-домбул жабышып,
 Ойго-тоого жарышып,
 Бура тартар чама жок,
 Кош аңга атты салышып,
 Катуу болду оодарыш,
 Бирин-бири алган жок,
 Ат үстүнөн оодарып,
 Мүдүрүлүп аттары,
 Кеткени жок ажырап,
 Аңгычакты болбоду,
 Кыргызл баштап кырк баатыр,
 Баары келди кыжырап,
 Бака-шака сүйлөшүп,
 Торгойдон бетер быжырап.
 Ырамандын Ырчы уулу,
 Айтып турган сөзү бу:
 – Оо, кагылайын арстаным,
 Укканымды айтайын,

Угузайын өзүңө,
 Карабөрктүн айтканын.
 Карабөрк Дөөкандын кызы эле,
 Бадакшан менен Балыктын,
 Арасында жайлоодо,
 Биз менен бирге жүрчү эле:
 «Мени сайып ким жыкса,
 Ошого тием», – дечү эле.
 Азаматка шарт койуп,
 Айткан кеби бул эле.
 Сен, Карабөрк, не болдуң?
 Акылың кайда жоготтуң,
 Оодарышып шер менен,
 Оорактуу Манас эр менен?
 Ырчы уул айтып ийгенде,
 Таазим кылып баатырга,
 Түшө калып атынан,
 Карабөрк карап турду эле,
 Кайрылып артын карабай,
 Бастырып кетти кабылан,
 Араникте Карабөрк,
 Ал Манаска табылган.
 Калчадан алды Накылай,
 Калмактан алды Карабөрк,
 Бул экөөнүн иштери,
 Мындан кийин далай көп.
 Тынчытып Манас бул жерде,
 Самаркан барып жай жатты,
 Күн батып, далай таң атты.
 Муну мындай таштайлы,
 Сынчыбектин бүгүлүп,
 Багынганынан баштайлы.

